

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

BODNÁR MÓNIKA

**A KISSERÉNYI GRÓF SERÉNYI CSALÁD HELYE
A GÖMÖRI NÉPI TÖRTÉNETI EMLÉKEZETBEN**

Egyetemi doktori (PhD) értekezés

TÉMAVEZETŐ:

DR. BARTHA ELEK

A kézirat a Nemzeti Kulturális Alap Igazgatósága
és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága
támogatásával készült

Debrecen, 2010

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	4
2. KUTATÁSTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK.....	7
3. A SERÉNYIEK BIRTOKAI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGYARORSZÁGI BIRTOKRÉSZEKRE.....	10
4. A SERÉNYI CSALÁD TÖRTÉNETE A KEZDETEKTŐL A 19. SZÁZADIG.....	17
5. A SERÉNYIEK PUTNOKI ÁGA.....	25
• A vácdukai ágazat.....	31
• A dédesi – sajószögedi ágazat.....	37
6. A SERÉNYIEK SZEREPE AZ ÚJRATELEPÍTÉSÉBEN.....	43
• Közállapotok Magyarországon a 18. században.....	43
• Gömör megyei telepítések.....	44
• Az etnikai viszonyok alakulása.....	49
• Málé asszimilációja és a falu identitása a 20. század végén.....	53
7. A SERÉNYIEK ÉS AZ EGYHÁZ.....	57
• Előzmények.....	57
• Herkó páter emléke a térségben.....	59
• A katolikus egyház újraalapítása.....	60
• A Serényiek és a kegyuraság.....	66
• Max Kurth (Miksa), a grófi család festőjének tevékenysége Putnokon.....	69
• Szakrális kisépitmények a térségben.....	71
• A Serényiek és a reformátusság.....	78
8. A SERÉNYIEK ÉS AZ OKTATÁS.....	80
• Katolikus iskola.....	80
• Állami elemi iskola és napközi otthon.....	81
• Polgári iskola.....	82
• Gazdaképzés, mezőgazdasági szakoktatás.....	83
• Leánynevelő intézet.....	85
• Óvoda.....	88
9. A SERÉNYIEK SZEREPE PUTNOK ÉS TÉRSÉGÉNEK GAZDASÁGI ÉLETÉBEN ÉS URBANIZÁCIÓJÁBAN.....	89
• Mintagazdaság.....	90
• Kertgazdasági tanszék.....	93
• Téglagyár.....	96
• Malom.....	97
• Posta.....	100
• Eger-Putnok vasútvonal kiépítése.....	101
10. A SERÉNYIEK KAPCSOLATA A LAKOSSÁGGAL ÉS A RÓLUK FENNMARADT TÖRTÉNETEK.....	103
• László ₁₄₃ , felesége és leánya személyéhez kapcsolódó történetek.....	104
• Béla ₁₅₇ és felesége személyéhez kapcsolódó történetek.....	109
• Béla ₁₆₃ és családjához kapcsolódó történetek.....	121
• Nepomuki János ₁₇₉ és családjához kapcsolódó történetek.....	125
• Egyéb családtagokra vonatkozó történetek.....	131
• A putnoki kastélyhoz kapcsolódó történetek.....	140
• A család putnoki ágán kívüli tagjai a népi emlékezetben.....	142
11. SERÉNYI KULTUSZ – NEMCSAK PUTNOKON.....	152

ÖSSZEGZÉS.....	158
SUMMARY	161
GENEALÓGIAI TÁBLÁK.....	164
I. tábla - előzmények	164
II. tábla – címereslevél szerő Ferenc és az ifjabb ág.....	165
III. tábla – idősebb ág.....	166
IV. tábla – morva grófi ág	167
VI. tábla – egyesült ág.....	169
VII. tábla – idősebb (magyar /putnoki/) ág.....	170
VIII. tábla – magyar ág vácdukai ágazat.....	171
IX. tábla – vácdukai ágazat USA-ba kiszakadt ágazata	172
X. tábla – ifjabb (morva) ág	173
HIVATKOZOTT FORRÁSOK	174
Könyvek, tanulmányok, egyéb publikációk	174
Levéltári források, kéziratok, korabeli dokumentumok	182
Internetes források.....	184
Adatközlők	186
KÉPMELLÉKLET	187

1. BEVEZETÉS

Az arisztokrácia kutatása hagyományosan nem tartozik a néprajz kutatási területéhez. Hogy mégis egy arisztokrata, történetesen a kisserényi gróf **Serényi** család kutatásába kezdtem, ezt az alábbiakban szeretném megindokolni, s bízom abban, hogy az értekezéssel sikerül a Tisztelt Olvasót meggyőzni az ilyen irányú kutatások fontosságáról.

Miután 1986-ban fiatal szakemberként megbíztak a Gömöri Múzeum vezetésével, Putnokra költözve nagyon sokat hallottam erről a családról, Putnok földesurairól. Mindenki őket emlegette, hivatkozott rájuk. Különösen két családtag, **László**¹ és **Béla**¹⁵⁷ neve forgott közszájon, de azon túlmenően, ami az 1894-ben **Balogh Béla**² református lelkész által írott település-monográfiában,³ valamint **P. Kálniczky Vilmának** egyik írásában⁴ olvasható, szinte senki nem tudott róluk semmit. Tudták, hogy Dédesen is élt a családnak egy ága, de hogy az miként kapcsolódott a putnokihoz, az senki előtt nem volt világos. Pedig bármihez nyúltam, bármilyen témában kezdtem kutatni, mindig, mindenütt az ő emlékeikkel találkoztam.

Mindez már a rendszerváltást közvetlenül megelőző években történt, amikor szabadabb szellem kezdett uralkodni. Ekkoriban jelent meg egy újságcikk a megyei napilapban **Béláról**¹⁵⁷, az egykori miniszterről,⁵ akinek 1929-ben szobrot állított a talapzaton olvasható felirata szerint a *hálás utókor*, amit aztán 1949-ben a kevésbé hálás utókor ledöntött. Az újságcikk nyomán lázas szoborkeresési akció indult a városban.⁶

Ezek voltak az előzmények, ezek adták az indíttatást, ezek motiváltak, hogy elkezdjek foglalkozni a grófi családdal. Bár illetékesektől kaptam olyan figyelmeztetést, hogy nem néznék jó szemmel, ha a Gömöri Múzeum a régi kizsákmányoló osztály városi fészkévé válna, engem rendkívüli módon foglalkoztatott, hogy kik is voltak a **Serényiek**.

Kutatásaim két szálon folytak. Egyrészt összegyűjtöttem minden olyan történetet, eseményt, emléket, melyek a család egyes tagjaihoz kötődnek, másrészt családtörténeti kutatásba kezdtem. A két kutatási irány minden bizonnyal külön-külön is elvégezhető lett volna, egyenként is megállta volna a helyét, én mégis így, együtt érzem teljesnek.

¹ Az alsó index számai a családfán való eligazodást segítik. A családfa – genealógiai táblákba rendezve - a dolgozat második részében, a mellékletek között található.

² Balogh Béláról részletesebben lásd BODNÁR Mónika 1999; BODNÁR Mónika 2002.

³ BALOGH Béla 1894.

⁴ P: KÁLNICZKY Vilma 1942. 59-65.

⁵ FÓNAGY István 1988.

⁶ Erről részletesebben lásd BODNÁR Mónika 2001a (2002) 212.

Tudomásom szerint ezt megelőzően ilyen irányú kutatást nem végeztek, ilyen tematikájú önálló munka nem látott napvilágot. Persze azért akad olyan néprajzi publikáció, mely utal e témára. **Szabó László** Gömör és Kishont vármegye paraszti társadalmáról értekező monográfiájában mintegy tizenöt oldalas külön fejezetet szentel a főnemességnek, amin belül a **Coburg-Koháry** famíliáról értekezik.⁷ Tehát nem teljesen járatlan az út, melyen elindultunk, csak még hiányoznak a jól kitaposott ösvények.

A **Serényi** család egyes prominens képviselői fontos szerepet játszottak a történeti Magyarország, ezen belül is elsősorban Abaúj, Borsod, Gömör, Nógrád, Szepes, Trencsén stb. vármegyék, továbbá Morvaország, valamint a Monarchia történetében is. A családnak számos tagja töltött be különféle közhivatalt és játszott szerepet az ország politikai életében. Számos katonát adott a család az országnak. A török harcok idején ők is részt vettek az ellenük folyó küzdelemben, többen fogságba is estek. Ebből a korból egyiküket Bécs megmentőjeként, majd München főkapitányaként tartja számon a történetírás.

A putnoki uradalomhoz az **Orlayak** révén jutottak. **András**₇₂ 1672 körül vette nőül báró **Orlay Borbálát**, s az ő leszármazottaik bírták ezt az uradalmat a második világháború végéig.

A putnoki uradalom egészen a 19. század közepéig nem szolgált a család otthonául. Még **Farkas**₈₁ is, aki pedig évtizedeken keresztül (1716-1743) gömöri főispán volt, zábláti (Trencsén megye) kastélyában élt, s alispánjaival leginkább gyakori levélváltás útján tartotta a kapcsolatot.⁸ Ezen a gyakorlaton csak a 19. század második harmadában változtattak. Előbb **Alajos**₁₄₁ érkezett Putnokra, aki ott 1834-ben kastélyt épített,⁹ bár később mégis a lomnici birtok ura lett. Őt 1845-ben testvéröccse, **László**₁₄₃ követte, aki 1860-ban a kor színvonalának megfelelő módon felújította a putnoki kastélyt, amely ettől kezdve a család otthonául szolgált. A család putnoki ágának kétségkívül legismertebb tagja **László**₁₄₃ legifjabb gyermeke, **Béla**₁₅₇, aki **Tisza István** első kormányában, majd az **Esterházy**-kormányban kereskedelmi miniszter volt, a **Khuen-Héderváry**-kormányban és a **Wekerle**-kormányban pedig a földművelési tárca élén állott. Az ő fia, ifjabb **Béla**₁₆₃ volt a putnoki uradalom utolsó ura, aki 1944 végén hagyta el Putnokot.

Putnok és környéke is sokat szenvedett a török időkben. Lakossága részben elmenekült, a térség népessége alaposan megfogyatkozott. Voltak olyan települések, amelyek

⁷ SZABÓ László 2005. 41-55; és 2006. 41-55. (A kötet előbb önállóan, majd egy évvel később a Gömöri magyarság néprajza IV. köteteként jelent meg.)

⁸ Ennek dokumentumai a Besztercebányai Területi Levéltár (Štátny oblastný archív v Banskej Bystrici) Gömör megyére vonatkozó dokumentumai között található.

⁹ BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 82.

teljesen elnéptelenedtek. Ezek közé tartozott Putnok és Málé, de a közeli, immár Borsod megyei Dédes is (ez utóbbi szintén a putnoki uradalom része volt), melyek **Orlay Borbála** révén **Serényi** birtokok lettek.

A **Serényiek** 1720-1760 között telepítették újra elnéptelenedett birtokaikat. Máléra a Trencsén megyei Csicsmányból, Putnokra részben ugyaninnen, részben morvaországi birtokaikról hoztak telepeseket. Míg a csicsmányiak jobbágyok, a morvák jobbára kézművesek voltak. A jobbágyösszeírásokban 1715-1773 között több szláv hangzású nevet találunk: **Galko, Hulik, Pies, Szedlatsik, Vaszaliga alias Kis, Szova, Bohács, Detelina, Kohut, Králly, Szedlák, Kozák, Gyurcsics, Lapiche, Moravcsik, Bacsik, Hogai, Lastik, Saftsán, Szamcsan, Kromik, Mosko, Postpisil, Semsanyik, Smisanyik, Volran**. Ezeket a neveket az egyházi anyakönyvek is megőrizték.

A telepítés alapvető hatással volt a népéletre. Ennek tudható be, hogy – a **Serényiek** aktív közreműködése révén – újjászerveződött a putnoki és a dédesi római katolikus egyház, a putnokit 1733-ban alapította újra **Farkas**⁸¹, gömöri főispán. Az anyakönyvek is ettől az évtől kezdődően lelhetők fel a plébánián, bár az irattár legrégebbi aktája 1701-ből való. A római katolikus egyház újjászervezésére, újbóli megalapítására azért volt szükség, mert a reformáció során a putnokiak és Dédes lakossága is áttért a református hitre. Az ily módon létrejött vallásegység csak a 18. századi betelepítések révén szűnt meg, a szláv jövevények ugyanis mindannyian katolikusok voltak.

Hosszú időn keresztül szlovák, ill. szlovákul is tudó papok, tanítók szolgáltak Putnokon és Málén. A morva kézművesek betelepítése a kézművesség fellendítését eredményezte a térségben. A telepesek szokásaikban, hagyományaikban sokáig őrizték etnikai sajátosságaikat. Ezek leginkább a jeles napi szokásokban és a táplálkozási hagyományokban érhetők tetten.

A szlovák nyelv használata a máléiak esetében tovább fennmaradt, mint a putnoki telepesek körében, de a 20. század elejére az előbbi esetében is általánossá vált a magyar nyelv dominanciája.

2. KUTATÁSTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

Jelen dolgozat elkészültét részben történeti indítékok motiválták. Mint már fentebb volt szó róla, az egyik fő motivációt a családtörténeti kutatás jelentette. Köztudott, hogy a néprajztudomány kutatási területét nem a nemességkutatás jelenti, különösen nem az arisztokrácia kutatása. Meg kell viszont említeni, hogy a köznemesség kutatása nem idegen az etnográfától. Nem céлом a kisnemesség kutatásával foglalkozó bőséges néprajzi szakirodalom áttekintése, csupán néhány fontos összefoglaló jellegű, illetve az általunk is kutatott térségre vonatkozó irodalomra kívánok utalni.¹⁰ Ezek az írások tehát a kisnemességgel foglalkoznak. **Szabó László** Gömör és Kishont vármegye paraszti társadalmáról értekező monográfiájában viszont már külön fejezetet szentel a főnemességnek.¹¹ Tehát nem teljesen járatlan az út, melyen elindultam, csak még hiányoznak a jól kitaposott ösvények, és tudomásom szerint ilyen tematikájú önálló munka mindeztáig nem született.

A következőkben elsősorban a **Serényi** családra vonatkozó kutatástörténeti előzményeket kívánom összefoglalni. A **Serényi** család Magyarország egyik neves főnemesi családja, mely Magyarország mellett Morvaországban is jelentős szerepre tett szert. Címerlevele 1518-ból való. Az 1596-ban (**Mihály**₅₉) és 1623-ban (**Mihály**₆₈, **Imre**₄₉, **Pál**₇₀) magyar báróságot, 1638-ban cseh báróságot (**Pál**₇₀, **Gábor**₇₁), majd 1656-ban cseh grófi rangot (**Gábor**₇₁) szerzett arisztokrata család a polgári fejlődés időszakában korábbi gazdasági és politikai befolyását részben elvesztette, s ezzel az ún. „ezerholdasok” társadalmához kapcsolódik. Bár a **Serényi** család mind a magyar, mind a cseh–morva köztörténetbe beírta nevét, a történeti és a honismereti, illetve a családtörténeti kutatás alig foglalkozott tagjaival, pedig egyikük, **Béla**₁₅₇, a dualizmus időszakának végén a miniszterségig vitte. Mindezek ellenére a kutatók mindeztáig viszonylag kevés figyelmet szenteltek nekik.

A család talán azért került el korábban a kutatók figyelmét, mivel kompakt iratanyaguk nem maradt fenn, illetve a legteljesebb **Serényi** családi levéltár nem

¹⁰ PALÁDI-KOVÁCS Attila 1981; PALÁDI-KOVÁCS Attila 2000; LAJOS Árpád 1979; FAGGYAS István 1988; FAGGYAS István 1990; FAGGYAS István 1991.

¹¹ SZABÓ László 2005. és 2006. (A kötet előbb önállóan, majd egy évvel később a Gömöri magyarság néprajza IV. köteteként jelent meg.)

Magyarországon található. A család magyar ágának (magyarországi) rezidenciájául Záblát (Záblatie) szolgált. Ez e Trencsén (Trenčín) tőszomszédságában fekvő település ma Szlovákiában található. A zábláti levéltár egy jelentős részét a „gr. **Teleki**-család nagyzábláti levéltára“ néven ma a Magyar Országos Levéltár őrzi. Az itt elhelyezett dokumentumok között számos, a **Serényiekkal** kapcsolatos dokumentumot is őriznek, ugyanis Záblát **Mária Franciska**¹²⁹ (gróf **Teleki Sámuelné**) örökségként szállott a **Teleki** családra. 1896-ban a későbbi örökös, gr. **Teleki Elemér** eladta a zábláti birtokot – s azzal együtt a kastélyt is – **Polyák Béla** országgyűlési képviselőnek. A kastélyban őrzött családi levéltárra vonatkozóan az a megállapodás jött létre az eladó és vevő között, hogy a birtoktestre és birtokjogokra vonatkozó iratok a vevőt illetik, s azok a kastélyban maradnak, míg a többi a régi tulajdonost illeti, s azok elszállításra kerülnek.¹² Az első dokumentum együttes ma a pozsonyi levéltárban (Slovenský národný archív) található, a második Budapesten, a Magyar Országos Levéltárban. A zábláti családi levéltár válogatását a 19. századi történetírás egyik ismert alakja, **Thaly Kálmán** végezte, aki e dokumentumok alapján több munkát is publikált. Ezek közül az egyik családtörténeti munka, melyben az **Orlay** és a **Serényi** családdal foglalkozik, egy következő pedig az okmányok forrásközlése. Mindkettő a korszak meghatározó történettudományi periodikájában jelent meg, sőt **Thaly** az okmánytárat a 30 oldalas tanulmánnyal kiegészítve önálló műként is közzétette.¹³ Az ebben foglaltakat korunk kutatói is fenntartás nélkül el kell, hogy fogadják, hiszen a tanulmányban levő minden megállapítást – az egyébként szintén közölt – levéltári dokumentumokkal támaszt alá.

A két háború közötti időszakban végzett kutatómunkája során **Ila Bálint** is dolgozott a Magyar Országos Levéltárban őrzött nagyzábláti levéltár irataiból, amikor Gömör megyéről írott monumentális munkájához végzett adatgyűjtést,¹⁴ s ezen adatok alapján monográfiájában többször is említi a **Serényi** családot, különösen a szlovák lakosok betelepítése kapcsán.

P. Kálniczky Vilma és **Balogh Béla** a kortárs szemével szólnak publikációikban a család egy-egy tagjáról.¹⁵ **Balogh Béla**, Putnok 19. századi monográfusa szerint a **Serényiek** annak ellenére, hogy földesurai a városnak, sohasem tekintették Putnokot annyira otthonuknak, hogy közérdekű okleveleiknek legalább egy részét itt helyezték volna el.¹⁶ Ennek ellentmond **Thaly Kálmán** állítása, mely szerint *egyes csomagokból némely okmányok, - a bennök talált czédulák szerint, - a század folyamán elvitettek a gr. Serényiek*

¹² THALY Kálmán 1898c. 3.

¹³ THALY Kálmán 1898a; THALY Kálmán 1898b; THALY Kálmán 1898c.

¹⁴ ILA Bálint 1944; ILA Bálint 1946; ILA Bálint 1969; ILA Bálint 1976.

¹⁵ P. KÁLNICZKY Vilma 1915; P. KÁLNICZKY Vilma 1942; BALOGH Béla 1894.

¹⁶ BALOGH Béla 1894. 127.

*putnoki levéltárába, honnan sohse kerültek vissza. Általában a zábláthi archívum, mint kutatás közben meggyőződünk, a putnokival szoros kapcsolatban áll, úgy, hogy kölcsönösen egymást egészítené ki tartalmuk, s így magában mindegyik csonka lesz.*¹⁷ A 19-20. század fordulóján esetlegesen mégis megalapított putnoki családi levéltár a világháborúk alatt valószínűleg elpusztult, annak dokumentumairól semmiféle tudomással nem rendelkezünk. Viszont rendkívül gazdag családi iratanyag található a brünni levéltárban (Moravský zemský archív v Brně), melyek részben a luhacsovici, részben a milotici kastélyból kerültek be az állami levéltárba. A fondot **Balcárek, Pavel** osztályozta, rendezte, mutatózta és bevezető tanulmánnyal is ellátta.¹⁸ Ebben elsősorban a család morva ágának dokumentumai találhatók, de nem kevés a magyar ágra vonatkozó dokumentum sem.

A további cseh kutatók közül **Pokluda, Zděnek** nevét kell megemlíteni, aki kutatásai során foglalkozott a Cseh- és Morvaország területén birtokkal bíró magyar nemességgel,¹⁹ de a luhacsovici kastélyról készült munkájában részletesen is foglalkozik a Serényi család luhacsovici ágával. A család lomnici ágával elsősorban **Konečný, Michal** foglalkozott.²⁰ A milotici ággal kapcsolatosan **Jeřábek, Tomáš** nevét kell megemlíteni, aki a milotici barokk kastélyról írott munkájában kitér a **Serébnyiekre** is.²¹ Úgyszintén figyelmet érdemel, különösen néprajzi szempontból **Bočková, Miroslava – Selucká, Veronika** szerzőpárosnak Miloticről írott könyve, melyben részletezik a **Serényiek** milotici ágának történetét, és kitérnek az ottani telepítésekre is.²²

¹⁷ THALY Kálmán 1898c. 4.

¹⁸ MZA, G 77: Rodinný archív Serényiů 1522-1939. A rá való hivatkozást lásd a“Levéltári források, kéziratok, korabeli dokumentumok“ listáján: MZA, Balcárek Pavel 1988a; MZA, Balcárek Pavel 1988b

¹⁹ POKLUDA, Zděnek 1975.

²⁰ KONEČNÝ, Michal 2005; KONEČNÝ, Michal 2007.

²¹ JEŘÁBEK, Tomáš 1998.

²² BOČKOVÁ, Miroslava – SELUCKÁ, Veronika 2003.

3. A SERÉNYIEK BIRTOKAI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGYARORSZÁGI BIRTOKRÉSZEKRE

A Serényi család birtokai a 16. század közepéig elsősorban Csanád és Arad vármegye területére koncentráálódtak. 1519. körül **Ferenc**₁₈ Kisserjén birtokosa lett, ahová nemesi kúriát is épített. 1555-ben már utódai, **Pál**₅₈, **Mihály**₅₉ és **Gábor**₆₀ voltak a falu földesurai.²³ 1537-ben **János**₁₉ Batida falu egyes részeit bírta.²⁴ 1552-ben Mezőszőlős **László**₅₁, 1560-ban **Miklós**₂₉ birtoka volt.²⁵ 1556-ban a **Kerei** családnak fiúörökösök nélkül való kihunyását követően **Pál**₅₈, **Mihály**₅₉, **Gábor**₆₀ és **Dorottya**₆₁ Kis- vagy más néven Komlósfecskés,²⁶ Kiszőlős,²⁷ Komlós,²⁸ Kutina,²⁹ Mogyorósfecskés,³⁰ Nagyszőlős,³¹ Pitvaros,³² Rohonca,³³ Salánk³⁴ falvakra nyertek királyi donációt. Később e falvak többségének lakói **Pál**₅₈ jobbágyaiként adóztak. 1561-ben **Pálnak**₅₈ Baktornya, Battonya, Fűperék, Kisserjén, Kutina, Mélykútúrárós, Mogyorósfecskés, Nagyserjén, Pitvaros, Rahonca, Salánk, Tompa Csanád vármegyei, valamint Ivánháza és Kétsopron Arad vármegyei településeken voltak részbirtokai.³⁵ **Miklósnak**₂₉ a Csanád vármegyei Kiszőlős, Nagyserjén, Nagyszőlős; **Farkasnak**₅₂ pedig Nagyszőlős területén voltak birtokaik.³⁶ 1564-ben **Mihály**₅₉ Fűperék részbirtokosa volt.³⁷

A család egyik ága keleti irányba húzódott. Egyik ágazatuk Bihar vármegyében élt és ott töltött be fontos közhivatalt,³⁸ másik ágazatuknak a Doboka vármegyei Désen és Bálványosváralján voltak birtokaik, s tagjai ott töltöttek be közhivatalt.³⁹

²³ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 293.

²⁴ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 34.

²⁵ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 395.

²⁶ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 291.

²⁷ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 297.

²⁸ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 304.

²⁹ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 325.

³⁰ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 397.

³¹ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 441.

³² BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 495.

³³ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 519.

³⁴ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 524.

³⁵ MAKSAY Ferenc szerk. 1990. 296.

³⁶ MAKSAY Ferenc szerk. 1990. 296.

³⁷ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 200.

³⁸ BOROVSZKY Samu szerk. 1901. 581.

³⁹ SZABÓ T. Attila 1961. 99.; SZABÓ T. Attila szerk. 1978. 2. köt. 792. *elcsóvál* címszó; SZABÓ T. Attila szerk. 1984. 4. köt. 341. *főbiró* címszó

Ám ugyanekkor a család egyes tagjaival felső-magyarországi vármegyék településeinek birtokosaiként is találkozunk. Ez azzal magyarázható, hogy a család intenzív házassági kapcsolatokat folytatott egyes felső-magyarországi nemes családokkal. Így **Petronella**³⁰ előbb a **Balogh** nemből eredeztethető, gömöri nemes családból való⁴⁰ **Széchy Demeter**, majd a szintén gömöri eredetű, hanvai előnevet viselő **Darvas Pál** felesége volt,⁴¹ mely családról **Nagy Iván** azt állítja, hogy Gömör vármegye legrégebbi családjainak egyike.⁴² **Zsófia**⁵³ Abaúj vármegye régi, mára már kihalt családjából való⁴³ **Sziny Rafaelnek** volt a hitvese.⁴⁴ **Farkas**⁵² szintén ebben a korban, a 16. század közepe táján, második felében az Abaúj vármegyei felsőgecei **Gechey Márton** idősebbik leányának **Dorottyanak** volt a második férje.⁴⁵ Gömör vármegye egyik legrégebbi törzsökös családja a **Hanvay** család. Az 1500 körül élt **Hanvay Annának**, **H. Ferdinánd** és **Lorántffy Ilona** leányának is **Serényi** házastársa volt, de hogy ki lehetett az, azt nem tudjuk (**N₁₅**).⁴⁶ Az 1601 körül született **Borbála**⁶⁹ előbb a Nyitra vármegyei Felsőelefánton is birtokos **Apponyi Baláznak**, majd az ő halálát követően **Hanvay Károlynak** volt a felesége.⁴⁷ A 15. század végén-16. század első felében élt **Miklós**²⁰ felesége **Oláh Erzsébet** volt, akinek a révén a Nyitra megyei Szakolca birtokát nyerte a család.⁴⁸

Legnagyobb gazdagságra és rangra **Mihály**⁵⁹ tett szert, akinek első felesége **Tornallyay Anna**, **T. János** és szklabonyai **Balassy Margit** egyetlen leánya volt, aki halála előtt, 1580-ban birtokait - Kelemért, Poszobát, Rást, Tornalját, Lévártot, valamint Kapsa, Cselény, Vasas puszta telkeket, naprágyi szőlőit, erdeit, továbbá Pest vármegyében levő versegdi negyedrészt birtokát, a monostori telket, Heves vármegyében Kövesdnek negyedrészt, Borsod vármegyében egy diósgyőri szőlőt - végrendeletében férjére, **Mihályra**⁵⁹ hagyta.⁴⁹ A **Tornallyay** rokonság ugyan megpróbálta ezeket, vagy ezek egy részét visszaperelni,⁵⁰ ám ez nem, vagy csak részben sikerült. A felesége által ráhagyott birtokokon kívül **Mihály**⁵⁹ is számos birtokra tett szert. Ezek közül a legfontosabb az Abaúj vármegyében fekvő boldogkői uradalom volt, amit 1578-ban vásárolt **Sárközi Jánostól**. Az uradalom központját a vár képezte, s hozzá tartozott az alatta elterülő Boldogkőújfalú, valamint részbirtok Alsómérán

⁴⁰ NAGY Iván 10. köt. 528.; 529.

⁴¹ PAPP László 1960. 63.

⁴² NAGY Iván 3. kötet, 242.

⁴³ NAGY Iván 12. köt. 398.

⁴⁴ TÓTH Péter 1996. 24. 144. reg.

⁴⁵ CSOMA József 1886/4. 187-188.

⁴⁶ NAGY Iván Pótlék köt. 269.

⁴⁷ NAGY Iván Pótlék köt. 269.

⁴⁸ VAJAY Szabolcs 2002. 606.

⁴⁹ THALY Kálmán 1898c. 39.

⁵⁰ NAGY Iván 11. köt. 261; TÓTH Péter 1996. 155. 1667. reg.

malommal, vámszedés jogával és egy udvarházzal, továbbá három néptelen falu (Pusztaszerencs, Rad és Abafalu). Mindezekért 5300 rénes forintot fizetett, valamint **Sárközié** lett **Tornallyay Anna** Sáros megyei birtoka is.⁵¹ A Sárkőzitől vásárolt uradalmat még ugyanabban az évben, vagyis 1578-ban megosztotta öccsével, **Gáborral**.⁵² Amikor az 1590-es években végrendelkezett (ekkor már megváltotta a boldogkői uradalmat az időközben elhunyt öccse özvegyétől és annak első házasságából származó örököseitől), a jelzett uradalomhoz a váron kívül a vár alatt egy nemes udvarház, valamint a következő birtokok tartoztak: Boldogkőújfalú, Arka, Alsóméra (malommal); három falu pusztahely, Szerencs, Rad és Abafalva, Csontfalva három ház jobbágyal Abaúj vármegyében. Övé volt továbbá Pest vármegyében Cinkota, Taksony fele, mellette Varsán egy pusztatelek, versegdbeli részbirtok és monostori pusztatelek. Hernádnémetiben szintén volt egy nemes udvarháza, Zemplén megyében övé volt Kak és Abony; Szabolcs megyében Kaba; Szentmihály és Szekeres egy része egy nemes udvarhellyel Sáros vármegyében; Kövesd negyed része Heves vármegyében, Gömör vármegyében Kelemér, Poszoba, Rás és Levárt, valamint diósgyőri háza és szőleje (amit az első három gömőri falu jobbágysága kapált).⁵³ Ezekon túlmenően Taktaközben is voltak birtokai.⁵⁴ Végrendeletében ugyan nem kerül említésre, de a források szerint 1598-ban a Nógrád vármegyei Persének is részbirtokosa volt, mely falu aztán a 17. században elpusztult.⁵⁵ Ugyancsak Nógrádban övé volt Bolgárom, Füleksávoly, Garáb, Ipolynyitra.⁵⁶ A taktaközi és nógrádi birtokokat kivéve javairól unokaöccse (elhunyt bátyjának alig néhány hónapos unokája), **Mihály**⁶⁸ javára végrendelkezett.⁵⁷ Ám mivel a család ezt a végrendeletet több oldalról is támadta, **Mihály**⁶⁸ apja, **Ferenc**⁶⁶ 1612 augusztusában Boldogkőt eladta **Palocsai Horváth Györgynek**, Nedec vár urának.⁵⁸ Ám az adásvétel valószínűleg csak 1614-ben emelkedett jogerőre, **Ferenc**⁶⁶ ugyanis ekkor egyezett meg a boldogkői uradalomból részét követelő lánytestvérével.⁵⁹ 1612-ben a Gömör megyei Kelemér, Poszoba, Felsőrás birtokait is eladta 6200 magyar

⁵¹ MZA, G 77/180

⁵² MZA, G 77/180

⁵³ GÉRESI Kálmán szerk. 1885. 486-487; 496-497.

⁵⁴ GÉRESI Kálmán szerk. 1885. 492.

⁵⁵ BOROVSZKY Samu szerk. 1988. 103. A falu másik birtokosa Szentmariay György volt, Mihály⁵⁹ nevelt lányának a férje. (Lásd: uo.)

⁵⁶ BOROVSZKY Samu szerk. 1988. 18.; 44.; 45.; 55.

⁵⁷ GÉRESI Kálmán szerk. 1885. 486-487.; 496-497.

⁵⁸ K. VÉGH Katalin 1966. 113.

⁵⁹ MZA, G 77/180

forintért **Korláth István** és felesége, **Barna Anna** részére.⁶⁰ Minden bizonnyal ezek árából megvásárolta meg 1614-ben a morvaországi szvetlói (Nový Světlov) uradalmat.⁶¹

Ezen **Mihálynak**₆₈ **Bosnyák Zsófiával** kötött házassága révén, vagy **Pál**₇₀ és **Tersztyánszky Mária Klára** házassága révén (akinek anyja szintén **Bosnyák** lány, **B. Brigitta** - feltehetőleg **Bosnyák Zsófia** testvére - volt) a **Serényiek** részesedést szereztek a Pozsony vármegyei Magyarbélén, mely birtok később az Esztergom vármegyei Bátorkesziel együtt a **Serényiek** után leányági örökösödés révén a **Csákyaké** lett.⁶²

Pál₇₀ **Tersztyánszky Mária Klarával** kötött házassága révén tett szert a Trencsén vármegyei zábláti birtokra is,⁶³ bár fia, **András**₇₂ szerint apja ezt a birtokot vásárolta.⁶⁴ Ők, mármint **Pál**₇₀ és **Tersztyánszky Mária Klára** építettek emeletet a zábláti kúriára, és a mellette levő kápolnát is ők építették.⁶⁵

A magyarországi birtokok örököse **Pál**₇₀ fia, **András**₇₂ lett, aki a morvaországi Luhacovic mellett ideiglenesen bírta a Moson megyei Gátát, valamint övé volt a Pozsonyhoz közeli Magyarbél, továbbá Kőbölkút, Kisújfalú, Libád, Kisgyarmat és Bénye.⁶⁶ **Andrásnak**₇₂ **Orlay Borbálával** kötött házassága révén a család magyarországi birtokai tovább gyarapodtak. Fiuk, **Farkas András**₈₁ (a továbbiakban **Farkas**₈₁) anyja után örökölte a Trencsén megyei birtokokat, valamint a putnoki uradalmat is, amihez a Gömör vármegyei Putnokon és Málén kívül a Borsod vármegyei Dédes is hozzátartozott. **Farkas**₈₁ egyetlen leánya, **Mária Erzsébet**₈₂ a borsodi Dédes, a gömöri Putnok, Alsóbatka, Málé, a kishonti Orlajtörek, a nyitrai Vágújhely, valamint a trencsényi Beckószrnye, Bicsica, Bozsáca, Csicsmány és Csütörtök, Záblát birtokosa volt.⁶⁷ Záblát később **Mária Erzsébet**₈₃ és **Amand**₁₂₂ lánya, **Mária Franciska**₁₂₉ révén – aki **Teleki Sámuel** felesége volt – leányági örökösödés útján a **Telekiekre** szállott.

Nepomuki János₁₃₇ és **Eötvös Aloisia** házassága révén a magyarországi birtokrész kibővült Sajószögeddel.

Az 1800-as évek első felére az összes **Serényi** birtok egyetlen kézben összpontosult, mégpedig **Nepomuki János**₁₃₇ kezében. Erre úgy került sor, hogy két generációval korábban **Amand**₁₂₂ és **Mária Erzsébet**₈₃ házassága révén a magyar és a morva ág egyesült, s az 1800-as évek elején hirtelen egymásutániságban több családtag is elhunyt: **Bernát Károly**₁₁₉ 1805-

⁶⁰ MZA, G 77/180

⁶¹ MZA, G 77. 29/2; MZA, Balcárek, Pavel 1988. 5.

⁶² MZA, Balcárek, Pavel 1988a. 8.

⁶³ MZA, Balvárek Pavel, 1988a.6.

⁶⁴ THALY Kálmán, 1898c. 85.

⁶⁵ THALY Kálmán 1898c. 5.

⁶⁶ POKLUDA Zdeněk 2004. 10.

⁶⁷ MMM, Úrbéri tabellátum

ben, **József**₁₂₃ szintén 1805-ben, **Mária Erzsébet**₈₂ 1809-ben, **Vince**₁₂₅ 1810-ben, **Antal**₁₃₁ 1811-ben. Mivel számos ágból, sok volt az örökös, **Nepomuki János**₁₃₇ a birtokokat központi igazgatás alá vonta. Ebben az időben, egészen 1827-ig a Zábláti birtok intézőjeként idősebb **Burg Ferenc** volt a **Serényi** birtokok főfelügyelője, beleértve a magyarországi birtokokat is. Őt fia, ifjabb **Burg Ferenc** követte ebben a tisztségben haláláig, 1836 végéig.⁶⁸

A magyarországi birtokokra örökösödési igényeiket a leányági örökösök is fenntartották, ezek elsősorban a **Telekiek** (**Mária Franciska**₁₂₉ révén) és a **Csákyak** (**Anna Mária**₇₉ révén) voltak, de ide kell számítani a **Balassákat** is (**Mária Erzsébet**₈₂ anyai ága révén), továbbá **Mária Franciska**₁₂₉ első házasságából származó **Magnis** vonalat, **Anna**₁₃₁ örökségként a **Vetter** rokonságot, valamint **Schrattenbach Izabellát**, **Krisztina**₁₃₂ gyermekét is, akinek a gyámja **Nepomuki János**₁₃₇ volt. A helyzetet bonyolította **Amand**₁₃₃ is, aki végrendeletében házvezetónőjét, **Eibt Mariannát** tette meg a ráeső magyarországi birtokrészek örököséül, illetve ennek fejében évi hatalmas összegű életjáradékot állapított meg a 14 év alatt ki nem fizetett bérek fejében.⁶⁹ A központi igazgatás alá vont magyarországi **Serényi** birtokok adminisztrátora, jogi képviselője és teljhatalmú megbízottja **Teleki Sámuel** császári kamarás, **Mária Franciska**₁₂₉ második férje volt, egészen 1822-ben bekövetkezett haláláig. Halálát követően ezt a funkciót fia, **Teleki Ferenc** töltötte be,⁷⁰ bár a putnoki uradalom vonatkozásában az 1822 után hozott rendelkezések egytől egyik **Nepomuki János**₁₃₇ nevéhez kötődnek.⁷¹

A 19. század elején egy családi pénztár létrehozására is sor került, amit 1808-1810 között **Prungy Sámuel** felügyelt.⁷² 1836-ban, **Burg** halálát követően, a főfelügyelőség megszűntével egy mindenre kiterjedő közös, általános családi pénztárat hoztak létre. Ennek a pénztárnak a magyarországi **Serényi** birtokokkal kapcsolatos adóságok csökkentése, az egyes családtagok részesedésének kifizetése, valamint az épületek karbantartása, az ezzel kapcsolatos kiadásokkal való ésszerű gazdálkodás volt a feladata. Az 1836. június 4-én létrehozott általános családi pénztár székhelye Bécsben volt. Az ügyben érintett családtagok által megalkotott alapszabály szerint a pénztár felügyeletét mindig egyetlen személy látta el, akit a többiek választottak erre a tisztségre. Alapításától, 1836-tól 1853-ban bekövetkezett haláláig ezt a tisztséget **Teleki Ferenc** töltötte be, aki már ezt megelőzően is, 1823-tól a

⁶⁸ MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 16.

⁶⁹ MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 17-18; 21-22.

⁷⁰ MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 17.

⁷¹ Putnoki ref. Protocollum 234; Putnoki plébánia, Parokiális iratok, pl. Nepomuki Jánosnak₁₃₇ 1825. szeptember 3-án, Putnokon kelt levele Mattyasovszky István putnoki plébánoshoz stb.

⁷² MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 16.

magyarországi birtokok teljhatalmú megbízottja volt.⁷³ (Bár mint fentebb már említettem, a putnoki uradalomra vonatkozó rendelkezéseket nem ő, hanem **Nepomuki János**₁₃₇ hozta.)

A családtagok örökösödési követeléseinek kifizetése érdekében néhány birtok eladásra került. Így 1836-ban eladásra került Éberhard, amit az **Apponyiak** vásároltak meg.⁷⁴ 1839 decemberében a putnoki uradalom eladása mellett döntöttek. Ennek következtében 1840. január 1-én, 86 ezer aranyért Putnokot és Dédest **Nepomuki János**₁₃₇ vásárolta meg.⁷⁵ Az így befolyt összeg már elegendő volt ahhoz, hogy minden érintett fél részesedése kifizetésre kerüljön. Ám ez véglegesen csak évtizedekkel később rendeződött, amikor **Teleki Ferenc** 1853-ban bekövetkezett halálát követően már **Nepomuki János**₁₃₇ legidősebb fia, **Alajos**₁₄₁ látta el az általános családi pénztár felügyeletét. A pénztár megszűnésére 1869. február 16-án került sor.⁷⁶ A családi egyezség következtében a Trencsén megyei Záblát így lett a **Telekieké**.

Nepomuki János₁₃₇ tehát kivásárolta magának a putnoki és a dédesi birtokokat. Ezt követően előbb legidősebb fia, **Alajos**₁₄₁ gazdálkodott Putnokon néhány évig, majd őt öccse, **László**₁₄₃ követte, aki – valószínűleg apja, **Nepomuki János**₁₃₇ halálát (1854) követően aztán meg is telepedett Putnokon. Apja és anyja után ő lett a magyarországi birtokok (Putnok, Dédes, Sajószöged) örököse, ezért őt tekintjük az új magyar ág alapítójának.

Lászlónak₁₄₃ három fia született, mindhárom fia, s azok leszármazottai is Magyarországon éltek és gazdálkodtak egészen 1944-ig. Legidősebb fiának, **Nepomuki Jánosnak**₁₅₄ felesége, **Dessewffy Irma** révén lett a **Serényieké** a Temes megyei (bánáti) Bukovec és Mosnica. Ezt a birtokot bérbe adva a Pest megyei Vácdukán vásároltak maguknak másik birtokot, 1917-ben pedig eladva legidősebb fiuk, **László**₁₇₇ részére a Zemplén megyei Girincsen vásároltak birtokot.

Nepomuki János₁₅₄ öccse, **István**₁₅₆ a dédesi birtokot örökölte, ami aztán kiegészült Tapolcsánnyal és Tardonával, és hozzá tartozott az ugyancsak Borsod megyei Sajószöged is.

Béláé₁₅₇ lett Putnok és Málé, melyekhez 1908-ban Bánrévét is megvásárolta, a hozzá tartozó Szarvas pusztával.⁷⁷ Bánrévét aztán fia, **Béla**₁₆₃ eladta **Nepomuki János**₁₅₄ legkisebb fiának, a szintén ezt a nevet viselő **Nepomuki Jánosnak**₁₇₉. Girincset **László**₁₇₇ a második világháború után eladta a Diósgyőri Vasgyárnak. A többi birtok (Putnok, Málé, Bánréve, Dédes, Sajószöged) államosításra került.

⁷³ MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 18.

⁷⁴ MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 21.

⁷⁵ MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 21-22.

⁷⁶ MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 21-22.

⁷⁷ HALMAY Béla – LESZIH Andor szerk. 1929. 562-563.

A család morva ága a 19. század végén **Ottó**₂₁₇ – **Rudolf**₂₂₃ vonalán zempléni birtokokat örökölt (Butka, Harcos, Kistölgyes). Ezeket a birtokokat 1945-ben szintén elkönfiskálták és csehszlovák állami tulajdonba kerültek.⁷⁸

⁷⁸ MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 23.

4. A SERÉNYI CSALÁD TÖRTÉNETE A KEZDETEKTŐL A 19. SZÁZADIG

Ebben a fejezetben röviden összegezzük a **Serényiek** genealógiájára vonatkozó kutatásaink eredményeit. A genealógia kutatás számos új eredményt hozott, de ezek részletezésére itt most az értekezés néprajzi jellegére való tekintettel nem térünk ki. A család genealógiájának részletes levezetése, pontos hivatkozásokkal egy, a közeljövőben megjelenő kiadványban lát majd napvilágot.⁷⁹ Jelen értekezéshez csupán az e kutatás eredményeként összeállított genealógiai táblákat mellékeljük, hogy segítsék a tájékozódást és az eligazodást.

Egyes vélekedések szerint a **Serényi** család lengyel, szarmata vagy itáliai eredetű, de e feltevéseket levéltári források nem igazolják.⁸⁰ Magyar történészek kutatása szerint a gróf **Serényi** család a történeti Csanád vármegyéből származik.⁸¹ A család tagjai eredetileg, a 16. században, de még a 17. század elején is – mint ezt a korabeli dokumentumok bizonyítják – a **Serjéni, Seryéni, Seryeny** vagy **Serjény de Kis-Serjén** formában használták nevüket.⁸² A török pusztítást megelőzően Csanád vármegyében két Serjén nevű falu is létezett egymás szomszédságában, a megye Arad vármegyével határos keleti részén: Kisserjén és Nagyserjén, melyek a török korban pusztultak el.⁸³

Arad és Csanád vármegye egy részét az **Ajtony** nemzetség szállta meg. De a 12. század végére a Szuha-völgy nagy része (Kurittyántól Zádorfalváig, Ragályig) is az **Ajtony** nemzetség tagjaié lett adományozás útján.⁸⁴ Ebből a nemzetségből eredeztethető a **Serényi** család, de mellette a régi gömöri családként ismert a **Szuhai** család is.⁸⁵ A két család bizonyíthatóan atyafiságban állt egymással. A rokoni kapcsolatot a **Serényi** családnak azok a

⁷⁹ A kisserényi gróf Serényi család története című kézirat a Régi magyar családok sorozat egyik soronkövetkező köteteként fog megjelenni, a Tiszántúli Történész Társaság kiadásában, Pozsonyi József szerkesztésében.

⁸⁰ Erről részletesebben lásd NAGY Iván 10. köt. 157; BODNÁR Mónika 2001a. 192; WURZBACH, Constantin 34. köt. 141. http://www.literature.at:80/webinterface/library/ALO-BOOK_V01?objid=11782 (2008. október 18.) (A gót betűs szöveg olvasásában és fordításában nyújtott segítségért Gyalai Bálintnak mondok köszönetet)

⁸¹ THALY Kálmán 1898c. 30.

⁸² THALY Kálmán 1898c. 29-30.

⁸³ A török hadjáratok alatt sokat szenvedett és földesurai által szerb jobbágyokkal újraterelített Kisserjén Gyula várának 1566. évi elestét követően végleg elnéptelenedett. Nagyserjén még ezután mintegy száz évig fennállott, de 1686-ban már ez is pusztá volt, Magyarpécska lakói legelőül használták. A 18. század második felében *Siriány* néven Pécska városához tartozó pusztaként említik a források, a 19. századra nevével együtt emlékezete is kiveszett. (BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 292-293; 433.)

⁸⁴ ILA Bálint 1976. 101.

⁸⁵ BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 4-5; ILA Bálint 1940/1-2. 25.

középkori oklevelei is alátámasztják, melyek a Gömörben maradt **Szuhayak**⁸⁶ és a Csanádba visszazármazott **Serényiek (Serjéniek)** között 1464-ben végbement osztozkodásról szólnak, amikor a **Szuhayak** átengedték Csanád megyei részeit a **Serjénieknek**, ezek viszont a gömöri birtokaikról mondtak le a **Szuhayak** javára.⁸⁷ Ám hogy ez az osztozkodás mégsem zárult le véglegesen 1464-ben, vagy legalábbis a család nem minden ágával, bizonyítja egy 1503-ban történt újabb egyezkedés a két család között Szuha falu tárgyában.⁸⁸

A **Serényi** családra vonatkozóan tehát már a 16. századot megelőzően is vannak adatok. Ám az egyenes ági kapcsolatot a **Serjéni (Orrosok)** és a gróf **Serényi** család között konkrét levéltári források nem igazolják, csupán a rokonság tényére mutatnak rá. Egyébként ezt a rokoni kapcsolatot **Iványi Béla** is valószínűsíti.⁸⁹ Mindezekből az következik, hogy a ma is virágzó családfát az 1518-ban megnevesített **Ferenc₁₈** tudjuk csak levezetni.

Ferenc₁₈ eredetileg a **Szegedi** előnevet viselte. 1519 körül Kisserjén birtokosa lett, ahol nemesi kúriát építtetett, melyben az udvarnál viselt hivatali ideje lejártá után élt. Eleinte **Kisserjéni Szegedi** formában használta a nevét, később a **Szegedit** elhagyta, s egyszerűen csak **Kisserjéninek** írta magát.⁹⁰ Ő volt az a **Kisserjéni Ferenc₁₈** deák, királyi alkincstárnok, akit **II. Lajos** király 1518-ban megnevesített, illetve nemességében megerősített és címeradománnyal látott el. Rajta keresztül gyermekei, **Ferenc₁₉**, **János₂₀**, **Miklós₂₁**, **István₂₂**, **Katalin₂₃** és **Ilona₂₄** is ugyanebben a kegyben részesültek.⁹¹

A latin nyelvű címereslevélből egyértelműen kiderül, hogy **Kisserjéni Ferenc₁₈** anyai águ ősei már ezt megelőzően is nemesek voltak, de a család kihalt, s ő maga apja után már nemtelen státuszba született. Tehát nem egyszerű megnevesítésről, hanem újranevesítésről szól a hivatkozott okirat, mégpedig anyai ágon történő újranevesítésről. Mint az a címereslevélből kiderül, a király a nemesség mellett pallosjoggal is felruházta **Ferenc₁₈** és leszármazottait.⁹² **Ferenc₁₈** 1526-ban,⁹³ talán a mohácsi csatában vesztette életét.

Az összes fellelhető, általunk ismert genealógia **Miklós₂₁** vonalán vezeti tovább a családfát, ám meggyőződésünk, hogy ez nem helyes. Véleményünk szerint legalább két ágon,

⁸⁶ Az Ajtony nemzetség tagjai már a 13. században birtokosok voltak Gömörben is, 1278-ban bírták Szuhát, amiről a nevüket is vették, valamint számos környező települést Zubogy, Ragály, Imola térségében. (MIHÁLYFALUSI FORGON Mihály 1997. 35.) A 15. századtól Szuhafőt is megszállták, ahol a 20. századig éltek leszármazottaik. (LAJOS Árpád 1979. 11; 17-18.)

⁸⁷ ILA Bálint 1940/1-2. 25. (jegyzetben)

⁸⁸ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 5. (Dl. 21198-ra hivatkozva)

⁸⁹ IVÁNYI Béla 1934/1-2. 24.

⁹⁰ BOROVSZKY Samu 1896-1897. II. 293.

⁹¹ NAGY Iván 10. köt. 157-158; CSOMA József 1906/1. 20; KEMPELEN Béla 1915. 329; IVÁNYI Béla 1934/1-2. 23.

⁹² A címereslevél részleges fordításának közlését lásd BODNÁR Mónika 2005b. 18-20.

⁹³ WITTING, Johann Baptist 1918. 134.

Ferenc₁₉ és **Miklós**₂₁ ágán is virágzott a család, s a ma is virágzó ág (így a putnoki ág is) **Ferentől**₁₉ származik, s a **Miklós**₂₁ ága a 17. század folyamán – legalábbis fiágon – kihalt.

Ferenc₁₈ első fia, **Ferenc**₁₉ 1531-ben pozsonyi kamarai tanácsos, 1538-ban és 1542-ben királyi adószedő volt.⁹⁴ 1549-ben is királyi számvevőmester és kamarai tanácsosként említi egy forrás.⁹⁵ A feleségét **Kéry Fruzsínának** nevezték.⁹⁶ **Ferenc**₁₉ 1552. november 5-én hunyt el, életének 73. évében, tehát 1479 körül született, eltemették Pozsonyban a Szt. Márton székesegyházban.⁹⁷

Ferencnek₁₉ három fia, és valószínűleg egy leánya volt. A legidősebb fia **Pál**₅₈ volt.⁹⁸ **Pál**₅₈ öccsei voltak **Mihály**₅₉ és **Gábor**₆₀, s valószínűleg az ő testvérük volt **Dorottya**₆₁ is.⁹⁹ **Mihályról**₅₉ és **Gáborról**₆₀ részben testamentumaik alapján, részben egyéb források nyomán viszonylag sok adattal rendelkezünk. Különösen **Mihály**₅₉ volt az, akinek a család felemelkedése tulajdonítható. Gömörrel kapcsolatosan személye azért is figyelmet érdemel, mert első felesége, **Tornallyay Anna** révén itt is voltak birtokai. A nagybeteg feleség testamentumában Kelemért, Poszobát, Rást, Tornalját, Lévártot, valamint Lapsa, Cselény, Vasas pusztá telkeket, naprágyi szőlőit, erdeit, s további vármegyékben található birtokait hagyja férjére.¹⁰⁰ **Mihály**₅₉ végrendeletéből azt is megtudjuk, hogy Kelemér, Poszoba, Rás, Levárt jobbágysai kapálták a diósgyőri szőlőbirtokukat.¹⁰¹ Ám mindkét testvér utód hátrahagyása nélkül hunyt el, ezért birtokaikat legközelebbi hozzátartozójukra, a korán elhunyt testvérbátyjuk fiára, a Morvaországban birtokos **Ference**₆₆ hagyták.

Ferenc₆₆ felesége **orbovai Jakusics Dorottya** volt. Házasságukból három fiú és két leány született. A lányok közül az egyik, **Borbála**₆₉ szintén kötődik Gömörhöz, ugyanis második férje **Hanvay Károly** volt.¹⁰² **Ferenc**₆₆ három fia közül a legidősebb, **Mihály**₆₈ korán, házasságkötését követően egy-két hónappal elhunyt. Fiatal özvegye, **magyarbéli Bosnyák Zsófia** néhány évvel később **Wesselényi Ferenc**, a későbbi nádor felesége lett. A

⁹⁴ NAGY Iván 1863. 10. köt. 158.

⁹⁵ JAKÓ Zsigmond 1990. 4954. sz. kivonat.

⁹⁶ DEÁK Farkas 1879. 6.

⁹⁷ GMA, Verzeichnis... 1.

⁹⁸ JAKÓ Zsigmond 1990. 685. 4952. reg.

⁹⁹ A Kerei család fiágon való kihaltá következtében annak birtokara a Délvidéken ők négyen kaptak királyi donációt Ezek a következő birtokok voltak: részbirtokok Kis- vagy Komlósfecskés (BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 291.); Kisszölös (BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 297.); Komlós (BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 304.); Mogyorósfecskés (BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 397.); Rohonca (BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 519.); Salánk településeken (BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 524.); valamint Kutina (BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 325.); és Nagyszölös (BOROVSKY Samu 1896-1897. II. 441.).

¹⁰⁰ THALY Kálmán 1898b. 195-196; THALY Kálmán 1898c. 39-40.

¹⁰¹ GÉRESI Kálmán szerk. 1885. 487; Mihályra₅₉ vonatkozóan részletesebben lásd BODNÁR Mónika 2009d.

¹⁰² WITTING, Johann Baptist 1918. 135; NAGY Iván, Pótlék kötet, 269.

családfa a két fiatalabb fivér, **Pál**₇₀ és **Gábor**₇₁ révén folytatódott. **Pál**₇₀ tekinthető a magyar ág, **Gábor**₇₁ pedig a morva ág megalapítójának.

Pál₇₀ érsekújvári vicegenerális Vlachovicon született 1602-ben¹⁰³ és 1667. április 24-én hunyt el, s a morvaországi Pozlovicon temették el.¹⁰⁴ 1638. augusztus 14-én **III. Ferdinánd** cseh bárói címet adományozott a két testvér, **Pál**₇₀ és **Gábor**₇₁ részére.¹⁰⁵ Ám **Pál**₇₀ már ezt megelőzően, 1623-ban magyar bárói címet is szerzett bátyjával, **Mihállyal**₆₇ és egy másik ágbeli rokonnal, **Imrével**₄₈ közösen.¹⁰⁶ Szüleinek gazdag vagyonát **Gáborral**₇₁ közösen örökölte, s azt osztatlanul bírták, míg 1633. március 2-án történt testvéri egyezséggel megtörtént a birtokmegosztás. A fivérek a vlachovici birtok felétől még korábban, 1628-ban megváltak, azt eladták megözvegyült sógorasszonyuk, **magyarbéli Bosnyák Zsófia** részére, s 1629-ben – talán ennek árán – megvásárolták a közeli luhacsovici (Luhačovice, ma Csehország) uradalmat. Az egyezés szerint **Pálé**₇₀ lett a luhacsovici uradalom a hozzá tartozó kilenc faluval, **Gáboré**₇₁ pedig a szvetlói (Nový Světlov, ma Csehország) uradalom Vasilskoval.¹⁰⁷

Pál₇₀ 1627-ben házasságot kötött nádasai **Tersztyánszky Mária Klárával**.¹⁰⁸ **Pál**₇₀ és családjának birtokközpontja Luhacsovic volt, de a **Tersztyánszky Mária Klárával** kötött házasság révén a Trencsén megyei Zábláton (Záblatie, ma Szlovákia) is szerzett valamiféle részesedést,¹⁰⁹ vagy ő maga vásárolta meg a zábláti birtokot, mint ezt fia, **András**₇₂ írja.¹¹⁰ Ezt követően gyakran időztek Zábláton,¹¹¹ sőt nemcsak időztek, hanem 1643-1660 között ott éltek. A nemesi kúria már házasságukat megelőzően, 1622-ben is megvolt, ekkor „curia nobilitaris” néven említik a források. 1656-ban viszont már „castellum” néven szerepel. Ezek szerint **Pál**₇₀ és **Tersztyánszky Mária Klára** építettek rá emeletet, a mellette levő kápolnát pedig bizonyosan ők építették **Lippay** érsek idejében.¹¹² **Pál**₇₀ élete nagy részét katonai pályán töltötte. Előbb érseki banderiális kapitány volt, később érsekújvári vicegenerális.

¹⁰³ GMA, Verzeichnis...2.

¹⁰⁴ MZA, G 77. 29/5. (Halotti anyakönyvi kivonat a pozlovicei plébániáról, 1905-ből)

¹⁰⁵ MZA, G 77. 30/9.

¹⁰⁶ GUDENUS János József 3. köt. 303.

¹⁰⁷ MZA, G 77. 30/8; MZA, Balcárek, Pavel 1988a. 6.

¹⁰⁸ VIII. Orbán pápa 1627. május 7-én engedélyezte a házasságot. Lásd MZA, GG 77. 29/3.

¹⁰⁹ MZA, Balcárek Pavel, 1988a. 6.

¹¹⁰ Az **András**₇₂ által 1682-ben írott végrendeletben olvasható a zábláti jószággról: „az morvai jószágomnak jövedelméből vette az üdvezölt atyám...” (THALY Kálmán, 1898c. 85.)

¹¹¹ Erre való utalások Lippay György esztegomi érsekkel folytatott levelezésében is vannak. Lásd Prímási Levéltár, Acta Radicalia, Classis X. 196.

¹¹² THALY Kálmán 1898c. 5.

Pálnak₇₀ három fiáról tudunk, ezek **András**₇₂, **János**₇₃ és **Ferenc**₇₄.¹¹³ **János**₇₃ nagyon magas katonai hivatalt töltött be, császári altábornagy és tanácsos, valamint a bajor herceg összes haderőit vezénylő fővezére és tanácsának elnöke volt. **Ferencről**₇₄ csupán annyit tudunk, hogy 1656-ban testvérével, **Andrással**₇₂ együtt grófi címet szerzett.¹¹⁴ **András**₇₂ végrendeletéből tudjuk, hogy annak írásakor (1688. december 16.) **Ferenc**₇₄ már nem élt, csupán annak gyermekei.

Pál₇₀ ágán a családfa **András**₇₂ révén folytatódott. **András**₇₂ személye azért bír különös fontossággal számunkra, mert ő volt az, aki **karvai Orlay Borbálával** kötött házassága révén a putnoki uradalmat a Serényiek számára megszerezte. **András**₇₂ örökölte apja után a luhacsovici és zábláti birtokokat. Ideiglenesen bírta a Moson megyei Gátát, valamint övé volt a Pozsonyhoz közeli Magyarbél, továbbá Köbölkút, Kisújfalu, Libád, Kisgyarmat és Bénye.¹¹⁵ Apja katonai méltóságának is örököse volt, ugyanis **Pál**₇₀ után 1657-1663(?) között ő volt a “Dunáninnyi” kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány-helyettes (vicegenerális), mely tisztséget 1645?–1656 között apja töltötte be.¹¹⁶ Előbb érsekújvári, majd révkomáromi vecegenerális volt.¹¹⁷ Első felesége **Eszterházy Mária Magdolna** volt, akivel 1652-ben kötöttek házasságot.¹¹⁸ Házasságukból nem maradtak utódok, mert gyermekeik még kiskorukban elhunytak. Első felesége halálát követően újra megnősült, feleségül vette báró karvai **Orlay Borbálát**, Putnok és Dédes úrasszonyát.¹¹⁹ A házasságkötésre 1672-1674 között került sor.¹²⁰

Borbála szülei karvai O. **András** és **Révay Anna-Mária** voltak,¹²¹s testvére volt a kuruc vezérré lett **Orlay Miklós**.¹²² Miután **Orlay Miklós** átállt a kurucok oldalára, gömöri és borsodi birtokaitól a kincstár hűtlenség címén megfosztotta. Apja, **Orlay András**, valamint az erősen aulikus érzelmű sógora, **András**₇₂ Bécsben is és Pozsonyban is minden követ megmozgattak, hogy a birtokokat kiragadják a fiscus kezéből és megmentseék a család számára, ami ugyan nagy nehézségek árán, de végül sikerült.¹²³ Az új kuruc vezér, **Thököly**

¹¹³ GMA, Verzeichnis ... 5.

¹¹⁴ THALY Kálmán 1898c. 136. (2. sz. lábjegyzetben)

¹¹⁵ POKLUHA Zdeněk 2004. 10.

¹¹⁶ PÁLFFY Géza <http://www.bethlenhagyományorseg.hu/index.php?action=menu5&sapdir=2&sapienta=127> (2008. április 11.)

¹¹⁷ THALY Kálmán 1898c. 15.

¹¹⁸ GUDENUS János József 1. köt. 368.

¹¹⁹ GMA, Verzeichnis...5.

¹²⁰ 1672-ben hunyt el **András**₇₂ első felesége, tehát nem lehetett ezt megelőzően. Viszont 1674-ben végrendelezett **Borbála** anyja, **Révay Mária**, s a végrendeletből egyértelműen kiderül, hogy lánya akkor már férjénél volt. Vö.: THALY Kálmán, 1898c. 77.

¹²¹ THALY Kálmán 1898c. 12-13.

¹²² THALY Kálmán 1898c. 13-15.

¹²³ THALY Kálmán 1898c. 16.

sikeres felső-magyarországi hadjáratai következtében 1678-1685 között **Orlay Miklós** ismét szabadon bírhatta Putnokot és tartozékait, ám **Thököly** bukása után a birtok újra a szepesi kamarára szállott, s kezdődött előlről annak visszaszerzéséért folytatott küzdelem, amit **András₇₂** és (mivel az öreg **Orlay András** már elhunyt) **Orlay Borbála** folytattak.¹²⁴ 1687. augusztus 30-án sikerült a javak egy részét visszaszerezni, majd nem sokkal később a fennmaradó részt is sikerült **Borbálának** magához váltani.¹²⁵

András₇₂ 1630 körül született és 1688. decemberében vagy 1689. január elején hunyt el, **Thaly** szerint Morvaországban, a cseh történészek szerint Zábláton.¹²⁶ Valószínűleg a brunowi templomban van eltemetve.¹²⁷ **András₇₂** halála után **Orlay Borbála** ismét férjhez ment, 1690 körül a szintén aulikus érzelmű **Andrássy Péter** gömöri főispán felesége lett.¹²⁸ **Orlay Borbála** második férjét is túlélte, 1726-ban hunyt el Zábláton.¹²⁹

András₇₂ és **Orlay Borbála** házasságából két gyermek született. 1678. július 23-án Zábláton látta meg a napvilágot **Anna Mária₈₀**,¹³⁰ aki körösszeghi és adorjáni gróf **Csáky Zsigmond** főistállómester felesége lett. Másik gyermekük, **Farkas₈₁** 1685. december 8-án született Szakolcán.¹³¹ Ő lett **András₇₂** jószágainak az örököse, bár egy részét – Magyarbél és Bátorkeszit - az 1695. évi egyesség alapján átengedte nővérének, **Anna Máriának₈₀**.¹³² Anyja után **Farkas₈₁** lett a putnoki uradalom is, amit leszármazottai révén a **Serényiek** bírtak egészen 1945-ig.¹³³ **Farkas₈₁** mindössze három esztendő volt, amikor elveszítette apját. Apja intelmei alapján erős jellemű anyja nevelte. Tanulmányait a Zábláthoz közeli Trencsénben, majd a felsőbb tanulmányokat Nagyszombatban végezte.¹³⁴ Anyja tótorsága mellett örökölte apja császárhűségét is. A család gyakran időzött morvaországi birtokain, főleg Luhacsovicon, mert ott nagyobb biztonságban érezték magukat.¹³⁵ A **Rákóczi**-féle szabadságharc idején, 1703. év végétől egészen a szatmári békekötésig, 1711-ig is anyjával és nevelőapjával Morvaország területén tartózkodott, a mai Uherské Hradištn.¹³⁶ Hazatérése után kezdte anyjával, **Orlay Borbálával** betelepíteni az időközben elnéptelenedett

¹²⁴ THALY Kálmán 1898c. 17.

¹²⁵ THALY Kálmán 1898c. 17; 90.

¹²⁶ THALY Kálmán 1898c. 18. Másutt azt írja, hogy 1688. december 16. és 1689. január 22. között. (THALY Kálmán 1898c. 102.); POKLUDA Zdeněk 2004. 10.

¹²⁷ THALY Kálmán 1898c. 102.

¹²⁸ THALY Kálmán 1898c. 18.

¹²⁹ GMA, Serényi Miklós 31.

¹³⁰ BARTFAI SZABÓ László, 1919. 617; THALY Kálmán 1898c. 97.

¹³¹ BARTFAI SZABÓ László 1919. 617; THALY Kálmán 1898c. 97.

¹³² MZA, Balcárek, Pavel 1988. 8.

¹³³ BODNÁR Mónika 2001 (2002); BODNÁR Mónika 2005b. 30-55.

¹³⁴ MZA, Balcárek, Pavel 1988a. 8.

¹³⁵ POKLUDA Zdeněk 2004. 10.

¹³⁶ THALY Kálmán 1898c. 111.

magyarországi birtokait. Máléba Trencsén megyei birtokukról, Csicsmányból hoztak szlovákokat, Putnokra inkább morva iparosokat telepítettek.¹³⁷ Nevelőapja, **Andrássy Péter** gömöri főispán halálát követően 1714. szeptember 10-én **VI. Károly Farkas**₈₁ nevezte ki erre a tisztségre,¹³⁸ mely hivatalt egészen 1743-ban bekövetkezett haláláig betöltötte. Ilymódon az ő főispánsága alatt került sor az 1720. évi összeírásra.

Farkas₈₁ 1713. június 17-én feleségül vette balassagyarmati báró **Balassa Krisztinát**, báró **Andrássy Pál** özvegyét,¹³⁹ vagyis anyjának fiatalon özvegyen maradt sógornőjét. Együtt újítták fel a zábláti kastélyt és kápolnát, ezért van a kápolnán ma is a **Serényi-Balassa** kettős címer.¹⁴⁰ Élete alkonyán, 1730-1740 között egy kényelmes és reprezentatív kastélyt épített Luhacsovicon, ahová aztán 1740 körül családjával együtt átköltözött Záblátból.¹⁴¹ Házasságukból két leánygyermekről tudunk, akik közül csak ez egyik, **Mária Erzsébet**₈₃ érte meg a felnőttkort.

Mária Erzsébet₈₃ 1727. március 10-én született és 1809. január 9-én hunyt el.¹⁴² Ő volt **Farkas**₈₁ egyetlen örököse, s vele a család magyar ága kihalt. Ám a kor szokásának megfelelően tettek róla, hogy a jelentős **Serényi** vagyon ne kerüljön idegen kézbe. Ugyanis apja után ő örökölte a luhacsovici, zábláti és putnoki uradalmakat, s ez utóbbihoz tartozott a dédesi birtok is. Ezért **Mária Erzsébet**₈₃ 1744-ben összeházasították **Gábor**₇₁ egyik leszármazottjával, a család morva ágából származó **Amanddal**₁₂₂ Morvaországban éltek, többnyire brünni palotájukban tartózkodtak. **Mária Erzsébet**₈₃ 66 évig bírta és igazgatta a luhacsivici uradalmat. Házasságukból nyolc gyermek, öt fiú és három lány született. A családfát a legidősebb fiú, **József**₁₂₈ folytatta, aki 1748. június 26-án¹⁴³ (más forrás szerint 1749-ben)¹⁴⁴ született. Felesége gróf **Csáky Mária** volt. Mivel **József**₁₂₈ fivéreinek nem voltak leszármazottaik, idővel a családfát egyedülként folytató **József**₁₂₈ leszármazottainak a kezében összpontosult a teljes **Serényi** vagyon. Ebben az időben, a 19. század elején Luhacsovics gazdasági jelentősége – köszönhetően az egyre népszerűbb fürdőnek – folyvást

¹³⁷ ILA Bálint 1976. 453.

¹³⁸ ŠOA, Gemerská župa 49/1132; 49/1131.

¹³⁹ Erről Farkas₈₁ sajátkezű bejegyzése tanúskodik a családi könyvben, melyből részleteket Thaly az Okmánytár 32. okmányaként idéz. (THALY Kálmán 1898c. 98.)

¹⁴⁰ A zábláti kastélyt 2000 nyarán felkereste az USA-ból Péter₁₉₇ esküvőjére Magyarországra érkező Péter₁₉₁ Erre vonatkozóan így ír levelében: „Szlovákiai utunk remekül sikerült. Megtaláltuk a volt Serényi kastélyt Zábláthon, ami Trencsénnel szemben van a Vág nyugati partján. A kastély azon része, amiben a nagy emeletes kápolna van, nagyon jó karban van. A kápolna főbejárata felett a Serényi-Balassa dupla címer szépen van restaurálva. Viszont a kastély lakórésze elég rémes állapotban van. Teljesen üres és sok ablak üveg nélkül van. Ahogy talán tudja, az Orlay-Serényi levéltár ott volt a 19. század végéig.” (BODNÁR Mónika 2001 (2002). 193.

¹⁴¹ MZA, Balcárek, Pavel 1988a. 8; POKLUDA Zdeněk 2004. 15-16.

¹⁴² GMA, Verzeichnis... 5.

¹⁴³ GUDENUS János József 1. köt. 254.

¹⁴⁴ POKLUDA, Zdeněk 2004. 30.

nőtt és messze meghaladta az összes többi birtokét.¹⁴⁵ **József**₁₂₈ és gróf **Csáky Mária** frigyéből két fiú és három lány született. Az idősebb fivérnek nem voltak leszármazottai, így a családfát a fiatalabb fivér, **Nepomuki János**₁₃₇ vitte tovább, aki 1776. április 17-én született Pozsonyban és Brünnben hunyt el 1854. november 29-én.¹⁴⁶ Pozlovicon van eltemetve. Putnok, Dédes, Lomnic, Luhacovic és Tulesic ura volt. Tehát elmondható, hogy az 1810-es évekre az ő kezében összpontosult a teljes **Serényi** vagyon, bár a putnoki uradalom – Putnok és Dédes – csak 1840-ben lett az övé, mivel azt megelőzően a számos örökös ezt a birtokot közösen működtette.¹⁴⁷ Itt kell említést tenni **József**₁₂₈ hűgáról, **Mária Franciskáról**₁₂₉ és annak második férjéről, gróf **Teleki Sámuelről**, akinek e magyarországi birtokrész teljhatalmú megbízottjaként a 19. század elején sok köze volt a putnoki uradalomhoz.

Nepomuki János₁₃₇ 1811. július 16-án feleségül vette báró **Eötvös Aloisiát**, vásárosnaményi Eö. **Gábor** és zsadányi és törökszentmiklósi **Almássy Anna** lányát.¹⁴⁸ E házasság révén a már meglévő **Serényi** birtokállomány tovább növekedett, Sajószögeddel,¹⁴⁹ valamint azáltal is, hogy 1843-ban Morvaország területén megvásárolták Tulesicét és Resicét.¹⁵⁰ **Nepomuki János**₁₃₇ és **Eötvös Aloisia** házasságát gazdag gyermekáldás kísérte, hét fiuk és három lányuk született. A fiúk közül az elsőnek, **Alajosnak**₁₄₁ és a harmadiknak, **Lászlónak**₁₄₃ volt köze Putnokhoz, de különösen **László**₁₄₃ érdemel ebből a szempontból figyelmet, ugyanis ő volt az, aki újraalapította a **Serényiek** magyar ágát azáltal, hogy Putnokon telepedett le. Róla a későbbiekben még sok szó esik majd. **Nepomuki János**₁₃₇ további fiai közül **Gábor**₁₄₄ és leszármazottai Morvaországban éltek, **János Alfonz**₁₄₉ pedig a csehországi birtokokat örökölte, így módon ő lett a **Serényiek** cseh családi ágának megalapítója.

¹⁴⁵ MZA, Balcárek, Pavel 1988a. 13.

¹⁴⁶ GUDENUS János József 3. köt. 303.

¹⁴⁷ MZA, Balcárek, Pavel 1988a. 13.

¹⁴⁸ GMA, Verzeichnis... 8.

¹⁴⁹ Almássy János jászkun kapitánynak a felesége volt Borsy Anna. Az ő fiuk volt A. Pál, akinek Kvassay Franciska volt a felesége. Az ő lányuk volt A. Anna, aki Eötvös Gábornak lett a felesége, ők a szülei Eö. Aloisiának. (KEMPELEN Béla 1. köt. 75.) Viszont az nem lehet helytálló, hogy Borsy Anna 1722-ben hunyt el, mert apja, Borsy Imre, Borsod megye alispánja, Sajószöged ura 1736-ban halt meg, s ekkor még mindkét lánya (az egyik Almássy Jánosné) élt. (Vö.: OKVÁTH Imre 2007. 31.)

¹⁵⁰ MZA, Balcárek, Pavel 1988a. 13.

5. A SERÉNYIEK PUTNOKI ÁGA

Nepomuki János¹³⁷ és **Eötvös Alojzia** harmadik fiát, **Lászlót**¹⁴³ tekintjük az újabb magyar, vagyis a putnoki ág megalapítójának. **László**¹⁴³ 1815. szeptember 12-én született Lomnicon.¹⁵¹ Középiskolai tanulmányait a selmecbányai gimnáziumban végezte, majd Budapesten jogot hallgatott. Ezután közszolgálatba lépett.¹⁵² 1835-ben császári és királyi kamarás lett.¹⁵³ 1846-ban a helytartótanács titkára volt. Egyik alapítója volt a Magyar Képzőművészeti Társaságnak. Szoros baráti szálak fűzték **Eötvös Józsefhez** és **Trefort Ágostonhoz**.¹⁵⁴ Az előbbi nemcsak barátja, de édesanyja révén rokona is volt, mégpedig másod-unokatestvére.¹⁵⁵ A magyar főrendiház örökös tagja volt. Szüleitől a magyarországi birtokokat, Putnokot, Dédest és Sajószögedet örökölte, mely birtokain kiváló gazdálkodást folytatott.¹⁵⁶

Bátyja, **Alajos**¹⁴¹ után 1846-tól ő igazgatta a putnoki birtokot, de ekkor még nem telepedett ide. A gazdálkodással kapcsolatos gazdasági jelentéseket apjának élete végéig megküldte, 1850-ben ezeket Lomnicon állította össze.¹⁵⁷ Később állandó lakóhelyéül választotta Putnokot. A Putnokra való telepedés valószínűleg összefügg édesapja halálával (1854) és házasságkötésével (1855), tehát az 1850-es évek közepére datálható.

1855. június 12-én megnősült, felesége litici **Bubna Ludmilla** morva grófnő volt,¹⁵⁸ aki B. **Ferdinánd**, Litic, Senftenberg, Daudleb stb. ura és **Kreimel Amália** lányaként 1827. december 29-én született Olmücn.¹⁵⁹

László¹⁴³ 1860-ban a kor színvonalának megfelelő módon felújította testvérbátyja, **Alajos**¹⁴¹ által 1834-ben épített kastélyt, s körülötte díszes parkot létesített.¹⁶⁰ Nemcsak a kastélyt korszerűsítette, hanem felesége halálát követően családi kriptakápolnát is építtetett Putnokon. 1893. december 1-vel bekövetkezett halálát követően őt is itt helyezték örök nyugalomra.

¹⁵¹ GUDENUS János József 3. köt. 304.

¹⁵² Országgyűlési almanach 1887: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al_1887/138.htm (2002. április 10.)

¹⁵³ GMA, Serényi Miklós 86.

¹⁵⁴ BÉNYEI Miklós 1970. 60.

¹⁵⁵ Eötvös József apja II. Ignác, annak apja I. Ignác volt, aki testvére volt Eötvös Gábornak. (NAGY Iván 4. köt. 51.) Ennak az Eö. Gábornak a lánya Eö. Alojzia, László¹⁴³ édesanyja volt.

¹⁵⁶ Országgyűlési almanach 1887: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al_1887/138.htm (2002. április 10.)

¹⁵⁷ MZA, Balcárek, Pavel 1988b. 22.

¹⁵⁸ GMA, Verzeichnis... 9.

¹⁵⁹ FRANKE, Christoph 2003. 447.

¹⁶⁰ BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 82.

László¹⁴³ és **Bubna Ludmilla** tizenegy évig tartó házasságából hat gyermek – három fiú (**Nep. János**¹⁵⁴, **István**¹⁵⁶, **Béla**¹⁵⁷) és három lány (**Anna**¹⁵², **Ludmilla**¹⁵³, **Margit**¹⁵⁵) – született, közülük az első öt – két fiú és három lány – Putnokon, a hatodik Pesten.

Az első gyermek, **Anna**¹⁵² (vagy amint az több gyászjelentésen is olvasható, **Panna**)¹⁶¹ és a fiatalabbik lány, **Margit**¹⁵⁵ legfontosabb adatai annak rendje-módja szerint elolvashatók a **Gudenus** által összeállított nagyszerű, a magyar arisztokrácia 20. századi történetéhez nélkülözhetetlen kézikönyvben. Ezek szerint **Anna**¹⁵² 1856. november 29-én (a putnoki anyakönyv bejegyzésének tanúsága szerint november 30-án, megkeresztelték december 3-án, keresztszülei voltak gróf **Kolovráz Liepstavszky Ferenc** és báró **Vay Anna**)¹⁶² látta meg a napvilágot Putnokon. Ugyanitt kötött házasságot 1884. október 20-án báró **Pöck Artúr** császári és királyi lovaskapitánnyal, aki az itáliai Velencében született 1846. április 10-én és Bécsben hunyt el 1905. április 26-án. **Anna**¹⁵² 74 éves korában, 1931. augusztus 13-án (a putnoki anyakönyvi bejegyzés szerint augusztus 19-én) hunyt el.¹⁶³ Eltemették augusztus 21-én a putnoki családi kriptakápolnában.¹⁶⁴

Margit¹⁵⁵ 1861. március 19-én született Budapesten (a putnoki anyakönyv tanúsága szerint március 20-án született Putnokon, megkeresztelték március 23-án, keresztszülei voltak gróf **Bubna Ferenc**, valamint **Bubna Ferdinándné Kreiml Amália** ez utóbbi a keresztelt anyai nagyanyja).¹⁶⁵ 1882. április 20-án, Bécsben férjhez ment, férje báró **Geymüller Rudolf Frigyes** (más forrás szerint **Rezső**¹⁶⁶) lett, aki 1848. február 24-én született Bécsben és 1923. január 14-én hunyt el Hollenburbban. **Margit**¹⁵⁵ Tulnban halt meg 1930. november 10-én.¹⁶⁷ Házasságukból több gyermek is született, 1893-ban **Hans**, **Mary** és **George** nevű gyerekeik éltek.¹⁶⁸

A középső leányról, **Ludmilláról (Ludmilla Alojsiáról)**¹⁵³ viszont csak a születési idejét közli a jelzett kézikönyv, eszerint 1858. április 17-én született.¹⁶⁹ A putnoki anyakönyv tanúsága szerint ez néhány nappal később, április 21-én történt, Putnokon. Keresztelésére

¹⁶¹ Gyászjelentések, Méltóságos Kis Serényi Gróf Serényi László úrnak, valamint gróf Serényi Istvánnak gyászjelentése: <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 353 és 337. (2009. január 14.)

¹⁶² BODNÁR Mónika 2001 (2002). 197.

¹⁶³ GUDENUS János József 3. kötet, 304.

¹⁶⁴ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 197.

¹⁶⁵ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 199.

¹⁶⁶ Gyászjelentések, Méltóságos Kis Serényi Gróf Serényi László úrnak gyászjelentése: <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 353. (2009. január 14.)

¹⁶⁷ GUDENUS János József 3. köt. 306.

¹⁶⁸ Gyászjelentések, Méltóságos Kis Serényi Gróf Serényi László úrnak gyászjelentése: <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 352 és 353. (2009. január 14.)

¹⁶⁹ GUDENUS János József 3. köt. 304.

ugyanott, április 22-én került sor, keresztszülei voltak **Bubna Ferdinánd** és **Serényi** szül. **Ötvös Alojzia**, vagyis anyai nagyapja és apai nagyanyja.¹⁷⁰ Ám ezt követően szinte nyomtalanul eltűnt, sokáig csak azt tudtuk róla, hogy 1881-ben még biztosan élt, 1919-ben viszont nagy valószínűséggel már nem.¹⁷¹ A további kutatások nyomán kiderült, hogy 1909-ben **Förster Ottó** felesége volt.¹⁷² **Förster Ottó** 1854-ben született Pécsváradon. Gimnáziumi tanulmányait Kalocsán és Pécsen végezte, majd 1874-75-ben a keszthelyi felsőbb gazdasági tanintézetet látogatta. Önkéntesként a 7. sz. huszárezredben szolgált, 1878-ban a Szapáry-hadtest hadnagyaként részt vett Bosznia okkupációjában. Az 1900-as évek elején szolgálaton kívüli honvédhuszár-főhadnagy volt. Vas vármegye törvényhatósági bizottságának tagja, a sárvári kerület országgyűlési képviselője volt, ez utóbbi tisztséget 18 éven keresztül, 1892-től töltötte be. A Szabadelvű Párt színeiben kezdett politizálni, mint ilyen, minden bizonnyal kapcsolata volt **Bélával**¹⁵⁷, későbbi sógorával. Ám az egyházpolitikai törvényjavaslatok benyújtása alkalmával sok társához hasonlóan ő is kilépett a pártból. Ezután párton kívülként, majd a Néppárt színeiben volt jelen az országgyűlésben.¹⁷³

Hogy **Ludmilla**¹⁵³ és férje mikor házasodtak össze, nem tudjuk, csak annyi bizonyos, hogy **Förster Ottó** 1890. július 25-én lett özvegy, ekkor vesztette el első feleségét, rábadoroszlói és rumi **Rumy Máriát**.¹⁷⁴ 1909. augusztus 2-án már bizonyosan **Förster Ottó** felesége volt. Ám férje ezt követően nem sokkal, 1911. május 13-án, 58 éves korában Budapesten elhunyt, s őt is a **Rumyak** Balozsa-Medgyesen található családi sírboltjába, tehát első felesége mellé helyezték örök nyugalomra.¹⁷⁵ Ezt követően rövidesen **Ludmilla**¹⁵³ is elhunyt, talán már 1912 januárja előtt,¹⁷⁶ de 1919-ben már bizonyosan nem élt.¹⁷⁷

¹⁷⁰ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 197.

¹⁷¹ Balogh Béla, Putnok monográfusa a következőket írja 1881-ben: *Gróf Serényi László úrnak három leánya, s három fia van: Anna, Ludmilla és Margit, s János, István és Béla.* (BALOGH Béla, 1894. 132.) Testvére, Béla¹⁵⁷ 1919. évi gyászjelentésén viszont nem szerepel a neve a többi családtag mellett. (BODNÁR Mónika 2001 /2002/ 195-196.)

¹⁷² Gróf Serényi István gyászjelentésén (1909. augusztus 2.) *Förster Ottóné szül. gróf Serényi Ludmilla* néven szerepel: Gyászjelentések, <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 337. (2009. január 14.)

¹⁷³ Országgyűlési almanach 1905-1910. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al905_10/267.htm (2009. április 27.)

¹⁷⁴ Gyászjelentések, Förster Ottóné szül. Rába-Doroszlói Rumi Rumy Mária gyászjelentése: <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=218;p=imageBrowser> Image 211 (2009. április 27.)

¹⁷⁵ Gyászjelentések, Förster Ottó gyászjelentése: <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=218;p=imageBrowser> Image 205 (2009. április 27.)

¹⁷⁶ Neve nem szerepel anyósa 1912. január 7-i gyászjelentésén. Lásd Gyászjelentések, Özv. Förster Béláné nemes Horváth Etelka gyászjelentése: <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=218;p=imageBrowser>

László₁₄₃ és **Bubna Ludmilla** legidősebb fia, **Nep. János**₁₅₄ 1859. július 17-én született Putnokon.¹⁷⁸ Középiskolai tanulmányait a Monarchia legnevesebb gimnáziumában, a bécsi Theresianumban végezte. Egyetemi tanulmányait Belgiumban, a Louvani Egyetemen kezdte, ahol két évet töltött. Ám a szülői háztól való hosszú távollét rossz hatással volt fejlődésére. Könnyelmű társaságba keveredett, aminek magas kártyaadósság lett az eredménye. Édesapja ezt nagy felháborodással vette tudomásul. Fia adósságát kifizette, de ezután kitagadta őt az örökségből. Tanulmányait befejezve feleségül vette cserneki és tarkeői gróf **Desseffy Irmát** (1867-1956). Ezt követően apósa bánáti birtokán gazdálkodott. Később a birtokot megvette, sőt bővítette, de idővel bérbe adta, ő pedig a Pest megyei Vácdukán vásárolt magának birtokot, s családjával együtt oda is költözött, ily módon ő lett a vácdukai ágazat megalapítója.¹⁷⁹

László₁₄₃ és **Bubna Ludmilla** középső fia, **István**₁₅₆ 1862. április 4-én született Putnokon. Szolgálaton kívüli főhadnagy és a főrendiház örökös tagja, valamint Dédes ura volt, de voltak birtokai Tapolcsányban, Tardonán és Sajószögeden is. 1894. október 30-án Kalksburgban megnősült, felesége zichi és vásonkeői gróf **Zichy Aglája** (1868-1923) volt. Őt tekintjük a dédesi és sajószögedi ág alapítójának, s feleségével ök építették a dédesi kastélyt 1900-ban.¹⁸⁰ 47 éves korában, 1909. augusztus 1-én hunyt el Dédesen. A putnoki családi kriptakápolnában helyezték örök nyugalomra. Az 1923. május 7-én elhunyt özvegye is a putnoki családi kriptakápolnában nyugszik.¹⁸¹ Házasságukból öt gyermek, három fiú (**István**₁₅₈, **László**₁₅₉, **Ödön**₁₆₀) és két lány (**Gabriella**₁₆₁, **Lívia**₁₆₂) született.¹⁸²

Béla₁₅₇ – **László**₁₄₃ és **Bubna Ludmilla** legifjabb gyermeke – volt az, aki apjától a putnoki birtokot (Dédes és Sajószöged nélkül, mert mint láttuk, azt bátyjáié, **Istváné**₁₅₆ lett) örökölte, amihez 1908-ban megvásárolta Bánrévét is a hozzá tartozó Szarvas pusztával.¹⁸³ 1866. június 16-án született Budapesten.¹⁸⁴ Középiskolai tanulmányait a bécsi Theresianumban végezte. Ezt követően jogi tanulmányokat folytatott Budapesten, ahol 1890-

Image 148 (2009. április 27.)

¹⁷⁷ Úgyszintén nem szerepel a neve testvéröccsének, Bélának₁₅₇ a gyászjelentésén sem. Lásd Gyászjelentések, kisserényi Serényi Béla gróf gyászjelentése: <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 313. (2009. január 14.)

¹⁷⁸ Gudenus tévesen jelzi Budapestet a születési helyként, mert a putnoki római katolikus anyakönyvben Putnok szerepel. (Vö. BODNÁR Mónika 2001 (2002). 198; GUDENUS János József 3. köt. 304.)

¹⁷⁹ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 198.

¹⁸⁰ Egri Főegyházmegyei Levéltár, parókiális iratok Dédestapolcsány: Vass Imre ker. alesperes 1900. március 14-én kelt levele a Főegyházmegyei Hivatalhoz.

¹⁸¹ Putnoki plébániahivatal, halottak anyakönyve VI. 28/14.

¹⁸² BODNÁR Mónika 2001 (2002). 200.

¹⁸³ HALMAY Béla – LESZIH Andor szerk. 1929. 562-563.

¹⁸⁴ Egyes források szerint június 18-án született. (KEMPELEN Béla 9. köt. 330; GUDENUS János József 3. köt. 308.)

ben jogi doktorátust is szerzett. Tanulmányainak befejezése után politikai pályára lépett. Előbb a főrendiház tagjai között foglalt helyet. E korszakban, 1894-ben különösen a kormány egyházpolitikáját támogató beszédével hívta fel magára a figyelmet. Később pártpolitizálásba kezdett. 1896-ban a Szabadelvű Párt programjával lett a dédesi kerület országgyűlési képviselője. Dédest három cikluson keresztül képviselte.¹⁸⁵ A parlamentben minden alkalommal elszántan kiállt az ipar és a kereskedelem mellett, melyeket minden egyoldalú agráriusz támadás ellen hathatósan védelmezett.¹⁸⁶ A Szabadelvű Párt feloszlása után nem vállalt képviselői mandátumot, hanem ismét a főrendiházban foglalta el a helyét, ahol élesen kritizálta a **Wekerle-Beck**-féle kiegyezést. Egyik igazgatója volt a régi Szabadelvű Pártból alakult Nemzeti Társaskörnek. Az 1910-es választások alkalmával két helyen, Miskolcon és Besztercebányán is indult képviselőjelöltként. Miskolci programbeszédjében a Sajó hajózhatóvá tételéről beszélt, amit teherszállításra kívánt volna használhatóvá tenni, egészen Bánrévéig. Mindkét helyen megnyerte a jelölést, de ő a besztercebányai mandátumot fogadta el. Ezt követően jelent meg egy miskolci lapban ezzel kapcsolatosan egy humoros versike, melynek a refrénje így hangzott: *Nincs miniszter, nincsen hajó, pocsolya marad a Sajó.*¹⁸⁷ Amikor 1910. március 21-én **Khuen-Héderváry** miniszterelnököt az ellenzék tetteleg bántalmazta, ő a miniszterelnök védelmére sietett, miközben ő is súlyos sérüléseket szenvedett.¹⁸⁸ Egyébként tette ezt nemcsak politikai hűségéből és emberiségéből, hanem rokoni szeretetből is, hiszen **Khuen-Héderváry Károly** felesége, **Teleki Margit** révén közeli rokonságban állott a **Serényiekkal**, **Béla**¹⁵⁷ unokaöccse, **Nep. János**¹⁷⁹ ugyanis **Teleki Margit** unokahugát, **Teleki Ilonának** a lányát, **Berchtold Máriát** vette feleségül. (Ők gazdálkodtak a putnoki birtokon.)

Béla¹⁵⁷ komolyan vette feladatát, a politikát nem úri passzióból művelte. Közgazdasági kérdésekkel tudományosan is foglalkozott. **Tisza István** első kormányzása idején az 1903. november 18 - 1905. június 13-a közötti időszakban kereskedelemügyi államtitkár volt. Ám liberális elvei miatt később összetűzésbe került **Tiszával**, ezért 1916-ban kilépett a Nemzeti Munkapártból. Ennek ellenére politikai karrierje nem tört ketté, egyes feltételezések szerint azért, mert bizalmas barátság fűzte **IV. Károlyhoz**. A második **Khuen-Héderváry**-kormányban és a **Lukács**-kormányban is földművelési miniszterként működött

¹⁸⁵ Országgyűlési Almanach 1905-1910. 381. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al905_10/381.htm (2008. április 15.)

¹⁸⁶ Országgyűlési Almanach 1906-1911. 19-20. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al906_11b/19.htm (2008. április 15.)

¹⁸⁷ P: KALNICZKY Vilma 1942. 63.

¹⁸⁸ Országgyűlési almanach 1910-1915. 412-413. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/413.htm (2008. április 15.)

az 1910. január 17 – 1913. június 10-e közötti időszakban. Az **Esterházy**-kormány mindkét összetételében kereskedelemügyi miniszter volt 1917. június 15 - 1918. január 25. között, majd a harmadik **Wekerle**-kormányban 1918. február 11 – október 31. között ismét a földművelési tárca élén állott.¹⁸⁹

Béla₁₅₇ kétszer nősült. Első házasságkötésére 1890. november 27-én, Bécsben került sor. Ekkor vette feleségül gróf losonci **Bánffy Rózát** (1869-1949), B. **Albert** és hadadi báró **Wesselényi Róza** lányát. Frigyükből egy fiúgyermek, **Béla**₁₆₃ született. Ám ez a házasság rövidesen válással végződött. A válást követően mindketten újraházasodtak. Gróf losonci **Bánffy Róza** 1904-ben **Fersen Gosling Ronald** esquire felesége lett.¹⁹⁰ **Béla**₁₅₇ 1902. november 26-án kötött házasságot második feleségével, a nála tíz évvel fiatalabb gyergyószentmiklósi **Kövér Pálmával**, K. **János** és **Kende Paulina**,¹⁹¹ más forrás szerint **Kende Polixénia** lányával.¹⁹² **Pálma** grófné 1914. december 26-án, **Béla**₁₅₇ 1919. október 14-én hunyt el, Budapesten. Mindketten a putnoki családi kriptakápolnában nyugsznak.

Bélanak₁₅₇ egyetlen gyermeke volt, aki losonci gróf **Bánffy Rózával** kötött első házasságából született Putnokon, 1892. július 21-én, s aki szintén a **Béla**₁₆₃ nevet viselte. Apja után ő örökölte a putnoki és a bánrévei birtok, melyen a családi egyezség szerint 1923 őszétől unokatestvére, **Nepomuki János**₁₇₉ gazdálkodott.¹⁹³ **Béla**₁₆₃ 1943-ban Bánrét eladta **Nepomuki Jánosnak**₁₇₉, aki ebből kifolyólag a vácdukai ágból kinövő bánrévei ágazat alapítója lett. Putnokot megtartotta magának, azon ő gazdálkodott feleségével. **Nepomuki Jánosról**₁₇₉ és családjáról részletesebben a vácdukai ágazatnál szólunk.

Béla₁₆₃ 1935. május 21-én, még svájci tartózkodásának idején vette feleségül a német származású **Voigt Ernát**. 1936. május 15-én megszületett első fiuk, **Wilfried**₁₆₆. 1939-ben **Béla**₁₆₃ és családja hazaköltözött Putnokra. Itteni tartózkodásuk idején, Budapesten született meg 1942. szeptember 24-én második gyermekük, **Béla**₁₆₇, akit október 24-én a putnoki templomban kereszteltek **Béla László** névre. Keresztszülei a dédesi ágból való **Ödön**₁₆₀, apai nagyanyja, gróf **Bánffy Róza** és az anyai rokonság részéről **Voigt Mária** voltak. A családnak ez az ága 1944 őszén elhagyta Magyarországot. **Béla**₁₆₃ később ugyan visszajött Magyarországra, de Putnokra már soha többé nem tért vissza. Budapesten hunyt el 1957-ben.

Családja Németországban telepedett le. **Wilfried**₁₆₆ és **Béla**₁₆₇ alap- és középfokú tanulmányaikat Hombergben és Kasselben végezték. **Wilfried**₁₆₆ két évet töltött

¹⁸⁹ Bodnár Mónika 2001 (2002). 208-209; BÖLÖNY József 1987. 359.

¹⁹⁰ GUDENUS János József 3. köt. 308.

¹⁹¹ BARNA János – SÜMEGHY Dezső, 106-107.

¹⁹² SCHEFTSIK György 1935. 201.

¹⁹³ B.-A.-Z. M. Lt. V-188/4. (1925. január 17-i képviselőtestületi közgyűlés jegyzőkönyve)

Washingtonban a Georgetown Egyetemen, majd jogi diplomáját a Frankfurter Egyetemen szerezte. 2000-ben az Aacheni Egyetem jogi szaktanácsadója- és személyzeti osztályvezetőjeként vonult nyugdíjba.¹⁹⁴ Nős, 1967. október 20-án nősült, felesége **Ingrid Mihm**. Három gyermekük született: **Ilona**₁₆₈, **Gábor**₁₆₉ és **Szonja**₁₇₀. A belgiumi Kelmisben él. **Ilona**₁₆₈ 1971. január 18-án született Jülichben. 2001. július 13-án férjhez ment, férje **Ingo Heuel**, aki 1966. október 3-án született Rechtsanwaltnban. Jelenleg Bergisch Gladbachban élnek. **Gábor**₁₆₉ 1973. október 16-án született Jülichben. Okleveles építészmérnök, és Aachenben él. **Szonja**₁₇₀ Aachenben született 1976. február 2-án. Jelenleg is ott él és biológus-technikus asszisztensként dolgozik.¹⁹⁵

Béla₁₆₇ angol és német szakos középiskolai tanár. Évekig Kasselben tanított, jelenleg egy warburgi középiskolában dolgozik. Nős, felesége **Bernhardt Karin**, akivel 1969. augusztus 6-án keltek egybe Kasselben. Három gyermekük van: **Krisztina**₁₇₁, **István**₁₇₂ és **Flórián**₁₇₃. Családjával együtt Warburgban él. **Krisztina**₁₇₁ Kasselben született 1973. október 28-án, Warburgban él és idősek szociális gondozásával foglalkozik. **István**₁₇₂ Warburgban született 1975. november 17-én. Jelenleg is ott él és karosszerialakatosként dolgozik. **Flórián**₁₇₃ 2003-ban, a góthai almanach legújabb kiadásának megjelenésekor még tanulmányait végezte.¹⁹⁶

Mint már fentebb volt szó róla, a **Serényiek** putnoki ága **László**₁₄₃ két idősebb fia révén tovább ágazott. A putnoki ágból ered egyrészt a vácdukai ágazat, valamint ennek girincsi és bánrévei ágazatai, másrészt a dédesi – sajoszögedi ágazat.

- **A vácdukai ágazat**

László₁₄₃ legidősebb fiát, **Nep. Jánots**₁₄₉ tekintjük a vácdukai ágazat alapítójának. **Nep. János**₁₅₄ valamint cserneki és tarkeói gróf **Desseffy Irma** házasságából három fiú és három leány született. A lányok közül kettő, **Mária**₁₇₅ és **Margit**₁₇₆ még fiatal gyermekkorában hunyt el járványos betegségben.¹⁹⁷ Mindketten a putnoki családi kriptakápolnában nyugsznak.¹⁹⁸ **Erzsébet**₁₇₄ 1886. december 23-án született Münchenben és 1948. április 2-án hunyt el Bécsben. 1908. május 30-án Vácdukán férjhez ment revisnyei

¹⁹⁴ Péter₁₉₁ feljegyzései alapján, melyeket 2001-ben készített június 17-20. között tett látogatása alkalmával másodfokú unokatestvérénel, Bélánál₁₆₇, amit 2004. november 29-i leveléhez mellékelve küldött meg (lásd GMI 60/2004)

¹⁹⁵ FRANKE, Christoph 2003. 459.

¹⁹⁶ FRANKE, Christoph 2003. 459.

¹⁹⁷ GMA, Serényi Miklós 90.

¹⁹⁸ BODNÁR Mónika, 2001 (2002). 199.

Reviczky Tiborhoz. Ám rövid időn belül elváltak. 1912. szeptember 29-én Londonban másodszer is férjhez ment **Bader Alfréd** lovaghoz, aki 1924. május 12-én Bécsben elhunyt. Harmadszor 1930-ban ment férjhez, Bécsben, **Newman Józsefhez.**¹⁹⁹

László₁₇₇, a három fia közül a legidősebb Girincsen gazdálkodott, ugyanis apja, 1917-ben a temesi birtokait eladta, s ennek árából a Zemplén megyei Girincsen vásárolt birtokot.²⁰⁰ 1919. március 31-én, Budapesten házasságot kötött luzsnai és regliczei báró **Luzénszky Mária Henriettével** (1903-1969).²⁰¹ **László₁₇₇** 1930-tól aktívan bekapcsolódott a politikai életbe, a Kisgazda Párt színeiben politizált. A második világháborút követően feleségével együtt Angliába emigrált.²⁰² Ám nem sokkal ezután hazajött, eladta a girincsi birtokot a Diósgyőri Vasgyárnak. De Magyarországon ragadt, már nem tudott visszamenni Angliába a feleségéhez, mert nem kapott útlevelet. Sógornője, **Huszár Tiborné Luzénszky Livia** családjánál lakott egy ideig, Budapesten, a Veres Pálné utcában, később albérletben az Andrássy úton. Ám jöttek a kitelepítések. 1951-ben őt is kitelepítették Tiszaföldvárra. A kitelepítés után kért kivándorló útlevelet. Ő azon kevesek közé tartozik, akik 1956-ban legálisan hagyták el az országot. Ekkor már nagyon rossz egészségi állapotban volt, tüdőtágulásban szenvedett.²⁰³ Ő is és felesége is Angliában hunytak el, **László₁₇₇** 1962. december 2-án, a felesége, **Luzénszky Henrietta** 1969. december 23-án.

Házasságukból három gyermek, két lány (**Marianna₁₈₀**, **Henriette₁₈₁**) és egy fiú (**János₁₈₂**) született. **Henriette₁₈₁** és **János₁₈₂** szintén Angliába emigráltak, ott hunytak el 1987-ben illetve 1985-ben. Nekik nem voltak gyermekeik. A *Mókinak* becézett **Marianna₁₈₀** 1920. március 24-én született, 1941. augusztus 23-án eörményesi és karánsebesi báró **Fiáth Géza** (1913-1977) felesége lett.²⁰⁴ Férje jogi és mezőgazdasági diplomával rendelkezett, s a család Tolna megyei, ezerholdas szedresi birtokán gazdálkodott. 1944-ben katona lett, röviddel azután szovjet fogságba esett, csak 1947-ben érkezett vissza Magyarországra. **Marianna₁₈₀** a front elől fiaival nyugatra menekült, de 1946-ban visszatértek. Nem volt egyszerű a beilleszkedés az új társadalomba. **Marianna₁₈₀** 1967-ben ápolónői állást akart vállalni a szekszárdi kórházban, ám származása végett nem alkalmazták, annak ellenére sem,

¹⁹⁹ GUDENUS János József 3. köt. 304.

²⁰⁰ GMA, Serényi Miklós 88, továbbá Fiáth Gézáné Marianna₁₈₀ levele (GMGyN 52/2001) – bár ebben 1918 szerepel.

²⁰¹ GUDENUS János József 3. köt. 304.

²⁰² Fiáth Gézáné Marianna₁₈₀ adatközlése.

²⁰³ Huszár Melinda (sz. 1933) adatközlése.

²⁰⁴ GUDENUS János József 3. köt. 304-305.

hogy az 1930-as években a budapesti Notre Dame de Sion zárdában tanult,²⁰⁵ majd egy öröskeresztes tanfolyamon ápolónői képesítést szerzett. Férje is, dacára annak, hogy jogi doktorátussal és mezőgazdasági diplomával is rendelkezett, csak segédmunkásként dolgozhatott.²⁰⁶ **Marianna**¹⁸⁰ ma is Sióagárdon él, családja körében. Hobbija a képeslapgyűjtés, több tízezer darabos gyűjteménnyel rendelkezik.

Miklós¹⁷⁸, a középső fiú örökölte Vácdukát. Élete alkonyán elkészített egy közel 500 oldalas memoárt és családtörténeti genealógiát, amit másolatban fia, **Péter**¹⁹¹ a rendelkezésemre bocsátott. Ebből részletesen megismerhetjük életútját. Ezek szerint 1898. április 28-án született Bécsben. Középiskolai tanulmányait a váci Kegyesrendi Gimnáziumban kezdte, majd a bécsi Theresianumban folytatta.²⁰⁷ Középiskolai tanulmányait még be sem fejezte, amikor 1916 májusában katonai behívót kapott.²⁰⁸ Az 1. világháborút követően az V. kerületi Állami Reálgyimnáziumban érettségizett, majd 1920-1922 között a Magyaróvári Gazdasági Akadémián tanult, ahol mezőgazdász oklevelet szerzett.²⁰⁹ 1923-ban apja átadta neki a vácdukai birtokot, ahol 1944-ig gazdálkodott.²¹⁰ Aktívan bekapcsolódott a szakmai-, köz- és politikai életbe. Az 1939-es országgyűlési választásokon a Nyilaskeresztes Párt tagjaként került be a parlamentbe,²¹¹ ahol 1940-ben tagja lett a Mezőgazdasági és Közigazgatási Bizottságnak.²¹² A Parlamentben kifejtett tevékenysége, politikai nézeteinek megítélése nem egyértelmű. Vannak, akik a zsidóság meghurcolásával, antiszemitizmussal vádolják.²¹³ Mások szerint ez nem felel meg a valóságnak.²¹⁴ **Miklós**¹⁷⁸ 1944 decemberében feleségével és gyermekeivel együtt Nyugatra távozott.²¹⁵ Ennek a korszaknak különös értékkel bíró kordokumentuma a fia, Péter¹⁹¹ által vezetett napló, melynek több kötetből

²⁰⁵ Azt, hogy a Notre Dame de Sion zárdában tanult hugával együtt, egy, a girincsi katolikus templombelső ábrázoló képeslap is igazolja, melyet Girincsről küldtek nekik 1930. október 11-i postabélyegzővel, a hugának címezve: *Comtesse Henriette Serényi / Budapest / I. Sashegy Miasszonyunk útja / Notre Dame de Sion zárdá // Kedves Hennike! / Nagyon megörültem kedves / szép levelének. A szellő errefelé azt / susogja, hogy ott nagyon jól érzik / magukat. Nagyon, de nagyon örülünk / neki! Most voltam Hanzikát meg- / látogatni, aki épen várat épített. / Szeretné Hanzika Magukat már látni. / de mi is mindnyájan. Móki Com- / tesset üdvözlöm! Mielőbbi viszontlátásig. Girincs, okt 10. Nagy Miklós (HOM Tört. A. 87.133.43.2.)*

²⁰⁶ GUDENUS János – SZENTIRMAY László 1989. 138.

²⁰⁷ GMA, Serényi Miklós 109.

²⁰⁸ GMA, Serényi Miklós 111-112.

²⁰⁹ GMA, Serényi Miklós 115.

²¹⁰ GMA, Serényi Miklós 115.

²¹¹ Országgyűlési almanach 1939-1944: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al939_44/302.htm (2008. április 11.)

²¹² GMA, Serényi Miklós 120.

²¹³ STANKOVITS György: <http://www.vilaghaborus.lapok.hu/keret.cgi?nyilasok.htm> (2008. április 11.);

SOÓS Mihály: http://www.abtl.hu/html/hu/iratok/soos_haborus.html (2009. február 3.)

²¹⁴ MARSCHALKÓ Lajos-FIALA Ferenc:

<http://www.freepress-freespeech.com/holhome/tormay/m19452.htm#r30> (2009. február 3.)

²¹⁵ GMA, Serényi Miklós 90.

áll.²¹⁶ 1945 őszen háborús bűnösként elfogták és visszahozták Magyarországra,²¹⁷ ahol politikai tevékenysége során kifejtett zsidóellenes magatartása miatt 1946 tavaszán Népbíróság elé állították, ahol előbb halálra ítélték, majd ezt az ítéletet megváltoztatva életfogytiglani kényszermunka büntetésre kötelezték.²¹⁸ Az 1956-os forradalmat követően megnyíltak a börtönök rácsai, és sok fogolytársával együtt ő is ekkor szabadult.²¹⁹ Néhány nap múlva Ausztriába emigrált,²²⁰ onnan pedig 1956. novemberének utolsó napjaiban az Amerikai Egyesült Államokba távozott, ahol felesége és gyermekei már 1950-től új hazára leltek.²²¹

Miklós₁₇₈ felesége **Jósika Emma** volt, branyicskai báró **J. Gábor** és zágoni báró **Szentkereszty Anna** leánya, aki 1903. december 10-én született Medgyesen.²²² **Emma** rendkívül érző, igaz keresztény lélek volt, aki az élet viharában sok megpróbáltatáson ment keresztül. 11 éves korában kapott édesapjától egy naplót, s attól kezdve élete minden fontos eseményét megörökítette, egészen 1950-ig. A sokkötetes naplósorozat feljegyzéseire férje, **Miklós₁₇₈** is gyakran támaszkodott fentebb említett memoárjában.²²³ Az új hazában való gyökéresztés nem volt zökkenőmentes. **Miklós₁₇₈** a nyelvismeret tökéletlensége, viszonylag idős kora és egészségi állapota miatt nehezen talált megfelelő munkát. Előbb gépkezelő munkásként helyezkedett el egy rádiógyárban, majd később egy bútorgyárban. Fia, **Péter₁₉₁** ajánlására 1957 szeptemberétől a Bostoni Szépművészeti Múzeum teremőreként dolgozott, szinte haláláig.²²⁴ **Miklós₁₇₈** 1968-ban a Szent László Rend érdemkeresztes lovagjává avatták.²²⁵ **Miklós₁₇₈** 1970. június 15-én, felesége, **Emma** 1990. november 9-én hunyt el.²²⁶

Házasságukból nyolc gyermek született, hat fiú (**György₁₈₈**, **Miklós₁₈₉**, **Péter₁₉₁**, **Pál₁₉₂**, **Gábor₁₉₄** és **Géza₁₉₅**), valamint két lány (**Mária Terézia₁₉₀** és **Margit₁₉₃**). **Pál₁₉₂** még csecsemőkorában, **György₁₈₈** 22 éves korában, **Mária Terézia₁₉₀** pedig 30 éves korában hunyt el. A két utóbbi gyermekük ugyan megérte a felnőttkort, de betegségük miatt családot

²¹⁶ Napló, Serényi Péter

²¹⁷ GMA, Serényi Miklós 91.

²¹⁸ GMA, Serényi Miklós 125.

²¹⁹ GMA, Serényi Miklós 126.

²²⁰ GMA, Serényi Miklós 126-131.

²²¹ GMA, Serényi Miklós 135-136.

²²² GUDENUS János József 3. köt. 305.

²²³ A rendkívüli kordokumentumi forrásértékkel bíró naplók fiai, **Miklós₁₈₉** és **Péter₁₉₁** tulajdonában vannak, jelenleg az Amerikai Egyesült Államokban. Feldolgozásra és kiadásra érdemesek lennének. (Napló, Serényi Miklósné Jósika Emma)

²²⁴ GMA, Serényi Miklós 137-139.

²²⁵ GMA, Serényi Miklós 141a-141b.

²²⁶ GUDENUS János József 3. köt. 305.

egyikük sem alapított.²²⁷ **Margit**₁₉₃ szintén nem ment férjhez, a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének Tanácsában tevékenykedik. **Miklós**₁₈₉, **Péter**₁₉₁, **Gábor**₁₉₄ és **Géza**₁₉₅ családjaikkal együtt az Amerikai Egyesült Államokban élnek. **Péter**₁₉₁, aki művészettörténész, egyetemi tanár, az elmúlt években többször járt Magyarországon. Jól (a testvérek közül a legjobban) beszél magyarul, felesége, **Kertész Ágnes** is magyar. Két fiuk közül az idősebbik, **Péter**₁₉₇ amerikai egyetemi hallgatóként részt vett az 1990-es évek közepe táján a Debreceni Nyári Egyetemen. Ekkor jutott arra az elhatározásra, hogy megtanul magyarul, s egy ideig Magyarországon kíván élni. Tanulmányainak befejezése után újságíró tudósítóként érkezett Budapestre. Az itt töltött néhány év alatt felkereste családja egykori birtokait, járt Putnokon, Vácdukán és egyéb helyeken is. 2000. augusztus 12-én Pannonhalmán feleségül vette **Princzinger Katalint**. Házasságkötésüket követően elutaztak az Amerikai Egyesült Államokba. **Péter**₁₉₁ folytatta tanulmányait, hogy aztán újra visszatérjen ebbe a térségbe. Jelenleg ENSZ alkalmazottként Pozsonyban él feleségével és kisfiával, **Sebestyénnel**₂₀₂.

Nepomuki János₁₇₉, a vácdukai ágazatot alapító **Nep. János**₁₅₄ és **Dessewffy Irma** harmadik, legfiatalabb fia Putnokon gazdálkodott, ezen a családi birtokon ugyanis **Béla**₁₅₇ 1919-ben bekövetkezett halálát követően nem élt egyetlen **Serényi** családtag sem, mivel **Béla**₁₅₇ egyetlen fia huzamosan külföldön tartózkodott. **Nepomuki János**₁₇₉ 1923 októberétől 1943. október 1-ig kötötte meg a szerződést a bérleményre. Ez idő alatt a putnoki kastélyban élt. Miután a birtok egy részét, Bánrévét megvásárolta, családjával együtt átköltözött a bánrévei kastélyba.

Nepomuki János₁₇₉ Bukovecen született 1899. július 13-án. Középiskolai tanulmányait a váci Kegyesrendi Gimnáziumban és a bécsi Theresianumban végezte. Harcolt az 1. és a 2. világháborúban. 1917-ben katonai szolgálatra vonult az 5. **Radetzky** huszárezredhez Komáromba. A lovassági tisztiiskolát az ausztriai Stockerauban végezte, minek utána harctéri szolgálatra vezényelték. 1918. októberében szerelt le zászlósként. A 2. világháborúban részt vett a felvidéki és az erdélyi hadjáratokban, főhadnagyként szerelt le. Főiskolai tanulmányait 1920-ban kezdte, a Magyaróvári Gazdasági Akadémián bátyjához hasonlóan ő is 1922-ben szerzett diplomát.²²⁸ 1923-tól Putnokon gazdálkodott. 1926. szeptember 11-én Budapesten házasságot kötött ungarschitzi, fratingi és pullitzi gróf

²²⁷ Az 1946-ban elhunyt György₁₈₈ a putnoki családi kriptában van elhelyezve, bár erről anyakönyvi bejegyzés nem tanúskodik. (VARGA Péter 1997. 12.)

²²⁸ GMA, Serényi Miklós 355.

Berchtoldt Máriával (1908-1984), B. **Kázmér** és széki gróf **Teleki Ilona** leányával.²²⁹ Házasságukból négy gyermek, **Mária**₁₈₃, **Ilona**₁₈₄, **Erzsébet**₁₈₅ és **János Pál**₁₈₆ született, mindannyian Putnokon. **Nepomuki János**₁₇₉ 1978. január 30-án hunyt el, temetésére Bánrévén került sor február 2-án.²³⁰ Felesége is Bánrévén nyugszik, ő 1984. november 24-én hunyt el.²³¹ Az első gyermek még magzat korában édesanyjának egy igen súlyos, perforált vakbélműtétje következtében megsérült, és ennek következtében betegen született²³² 1928. augusztus 21-én. A keresztségben augusztus 24-én a **Mária Ilona** nevet kapta, keresztszülei voltak gróf **Révay László** és báró **Pittl Lujza**.²³³ 1929. szeptember 14-én hunyt el, az anyakönyv tanúsága szerint hátgerincbaj következtében. Temetése egy nappal később volt, Putnokon, a családi kriptában.²³⁴

Ilona₁₈₄ Putnokon született 1931. február 1-én. Megkeresztelése alkalmával, február 14-én az **Ilona Mária Antal Emma** neveket kapta. **Miklós**₁₇₈ és **Jósika Emma** tartották a keresztség alá. 1951. január 14-én batori **Sigray Pál** jogász doktor felesége lett, aki 1922. június 8-án született. Vácott laktak.²³⁵ **Ilona**₁₈₄ 2007-ben elhunyt.²³⁶ Házasságukból három gyermek született, **Sigray Ilona**, **Sigray Mária** és **Sigray István**.²³⁷

Erzsébet₁₈₅ 1934. április 18-án született Putnokon, ahol április 28-án **Erzsébet Mária** névre keresztelték. Keresztszülei voltak gróf **Berchtoldt László** és báró **Luzénszky Henrietta**.²³⁸ 1997. június 27-én hunyt el Egerben. Budapesten 1961. április 18-án feleségül ment kissennyei gróf **Sennyey László** agrármérnökhöz, aki Nagyhantoson született 1924. július 25-én.²³⁹ Egy ideig Bánrévén laktak, majd az 1970-es évek végén az akkor már özvegy

²²⁹ GUDENUS János József, 3. kötet, 306.

²³⁰ Gyászjelentés, Serényi János gyászjelentése:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 341. (2009. január 14.)

²³¹ Gyászjelentés, Özv. Serényi Jánosné sz. Berchtoldt Mária gyászjelentése:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 342. (2009. január 14.)

²³² János₁₈₆ adatközlése nyomán

²³³ Putnoki plébániahivatal, kereszteltek anyakönyve VI. 178/48.

²³⁴ Putnoki plébániahivatal, halottak anyakönyve VI. 61/22.

²³⁵ GUDENUS János József 3. köt. 306.

²³⁶ János₁₈₆ adatközlése

²³⁷ Gyászjelentés, Özv. Serényi Jánosné sz. Berchtoldt Mária gyászjelentése:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 342. (2009. január 14.)

²³⁸ Putnoki plébániahivatal, kereszteltek anyakönyve VI. 227/19.

²³⁹ GUDENUS János József 3. köt. 306.

Berchtoldt Máriával együtt Recskre költöztek.²⁴⁰ Házasságukból három leánygyermek született: **Sennyey Mária, Sennyey Anna** és **Sennyey Zsuzsa**.²⁴¹

János₁₈₆ 1939. október 28-án született és november 19-én keresztelték meg Putnokon, a keresztségben a **János Pál** nevet kapta. Keresztszülei gróf **Révay László** és báró **Pittl Lujza** voltak.²⁴² 1962. július 28-án feleségül vette **Esztergomy Juditot**, E. **György** és **Quirin Zsófia** leányát, aki Ózdon született 1941. január 20-án.²⁴³ **János₁₈₆** elektrotechnikus, műszaki szakoktató tanár. Saját gyermekük nem lévén 1979. április 9-én adoptáltak egy akkor nem egészen négy hónapos kislányt, **Juditot₁₈₇**, aki Budapesten született 1978. december 13-án,²⁴⁴ s aki jelenleg óvónőként dolgozik egy dunakeszi óvodában. **János₁₈₆** feleségével 2006-ig Ózdon élt, ekkor elköltöztek Dunakeszibe, hogy lányuk, közelében lehessenek.

- **A dédesi – sajjószögedi ágazat**

László₁₄₃ és **Bubna Ludmilla** középső fiát **Istvánt₁₅₆** tekintjük a dédesi-sajjósögedi ág alapítójának. **István₁₅₆** valamint zichi és vásonkeői gróf **Zichy Aglája** (1868-1923) házasságából öt gyermek, három fiú (**István₁₅₈**, **László₁₅₉**, **Ödön₁₆₀**) és két lány (**Gabriella₁₆₁**, **Livia₁₆₂**) született.

Közülük a legidősebb, **István₁₅₈** 1896. május 12-én látta meg a napvilágot Kalksburgban és 1979. december 20-án hunyt el Bécsben.²⁴⁵ Katonai pályára lépett, hadnagy volt. 1919. február 19-én feleségül vette luzsnai és regliczei báró **Luzénszky Líviát** (1900-1972), akinek testvére, **Mária Henrietta** unokatestvérének, **Lászlónak₁₇₇** volt a felesége. Ez a házasság 1929-ben válással végződött, egyházi érvénytelenítésére 1937-ben került sor. 1939. szeptember 9-én újra megnősült, feleségül vette csíkszentkirályi **Csathó Margitot** (1898-1985).²⁴⁶

Istvánnak₁₅₈ két lánya volt, mindkettő az első házasságából született. **Maria Ferdinandine₁₆₄** (1919-1995) 1939-ben jeszeniczei **Jankovich László** felesége lett, Tésán

²⁴⁰ János₁₈₆ adatközlése

²⁴¹ Gyászjelentés, Özv. Serényi Jánosné sz. Berchtoldt Mária gyászjelentése:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser Image 342.> (2009. január 14.)

²⁴² Putnoki plébániahivatal, kereszteltek anyakönyve VII. 18/50.

²⁴³ GUDENUS János József 3. köt. 306.

²⁴⁴ János₁₈₆ adatközlése

²⁴⁵ FRANKE Christoph 2003. 457.

²⁴⁶ GUDENUS János József 3. köt. 307.

laktak. Ebből a házasságból három gyermek (**György**, **Henrik** és **Klarisz**) született.²⁴⁷ **István**₁₅₈ másik lánya, **Mária Antónia**₁₆₅ 1923. június 12-én született és 2008. május 18-án hunyt el Kaliforniában, egy öregotthonban. Kívánsága szerint férje, okolicsnói **Okolicsányi Gábor** mellé lett eltemetve, 2008. június 27-én, a Big Bear Lake California *Gold Mountain Memorial Park* temetőben.²⁴⁸

László₁₅₉, **István**₁₅₆ és **Zichy Aglája** második fia Sajószögeden született 1897. június 12-én és Budapesten hunyt el 1945. május 5-én.²⁴⁹ Róla semmi egyéb adatot nem sikerült felkutatnunk.

A harmadik fiú, **Ödön**₁₆₀ Bécsben született 1898. november 6-án.²⁵⁰ Dédesen élt, ott maradt a 2. világháborút követő rendszerváltás után is, óriási szegénységben. A falubeliek, a család egykori cselédsége segítette, amennyire tudta. Enni adtak neki és a bányászok szatyorban vittek neki egy kis szenet, hogy legyen mivel fűtenie. Nem nősült meg.²⁵¹ 1961. május 3-án hunyt el tüdőgyulladásban. Két nappal később, május 5-én temették el a dédestapolcsányi új temetőben.²⁵² Ő építette a hosszúrévi hídnál álló, ma már erősen megrongálódott állapotú, düledezőfélben levő kastélyt.

István₁₅₆ és **Zichy Aglája** két lánya, **Gabriella**₁₆₁ és **Lívia**₁₆₂ még halványan szintén élnek a dédesiek emlékezetében.²⁵³ **Gabriella**₁₆₁ Budapesten született 1901. március 17-én. Ugyanott 1921. november 23-án házasságot kötött bethleni **Bethlen Pállal** (1883-1971).²⁵⁴ Hugával, **Líviával**₁₆₂ közösen örökölte a sajószögedi birtokot, 400-400 holddal. **Gabriella**₁₆₁ először bérelte, majd később megvette a **Lívia**₁₆₂ részét.²⁵⁵ Házasságkötésük után névleg **Pál**, de valójában ő irányította a sajószögedi gazdaságot.²⁵⁶

Gabriella₁₆₁, akit *Ellának* becéztek, agilis, erős jellemű személyiség volt. Tagja volt a falu képviselő testületének és a római katolikus egyháztanácsnak. Anyagilag is támogatta az egyházat és az iskolát, de pártolója volt a helyi futbalcsapatnak is. Segítette a rászoruló családokat. Nem tartózkodott az egész év folyamán a faluban, Budapesten élt családjával.

²⁴⁷ Huszár Melinda (sz. 1933) adatközlése

²⁴⁸ Huszár Melinda (sz. 1933) adatközlése, valamint gyászjelentés a 2008. november 8-i Magyar Nemzetben

²⁴⁹ GUDENUS János József 3. köt. 307.

²⁵⁰ GUDENUS János József 3. köt. 307.

²⁵¹ Adatközlő: Lendér Istvánné Oravecz Anna, sz. 1931.

²⁵² Dédesi plébánia, halotti anyakönyve 1906-tól, 93. lap, 5. sz.

²⁵³ Volt két szamaruk, amiket nagyon szerettek a lányok Adatközlő: Lendér Istvánné Oravecz Anna, sz. 1931.

²⁵⁴ GUDENUS János József 3. köt. 307.

²⁵⁵ Péter₁₉₁ nyomán, aki unokatestvérére, Bethlen Ferencre hivatkozva közölte az adatot.

²⁵⁶ OKVÁTH Imre 2007. 35.

Sajószögeden csak egy-két hónapot töltöttek évente, a szünidő végeztével visszatértek Budapestre.²⁵⁷

Gabriella₁₆₁ 1945 első hónapjaiban többször járt Sajószögeden a földosztó bizottságnál, hogy megmentse a családi kastélyt és 100 holdat a birtokból. De semmit nem sikerült megtartania, mindenüket államosították, az összes földet, gazdasági felszerelést, gazdasági épületeket, a kastélyt, még a budapesti lakásukat is.²⁵⁸ A meghurcoltatás éveiben kitelepítették őket Jászdózsára. **Gabriella**₁₆₁ ott hunyt el 1951. szeptember 14-én.²⁵⁹ Férje és gyermekei, **Mária** és **Ferenc** külföldre távoztak.

Livia₁₆₂ Budapesten született 1903. február 15-én. 1924. október 15-én összeházasodott galánthai gróf **Esterházy Jánossal** (1901-1957). Elhunyt Budapesten 1961. október 5-én. A Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.²⁶⁰

Férje az az **Esterházy János** volt, akinek birtokai Nyitraújlakon voltak, s aki a trianoni döntés után a csehszlovákiai, majd a későbbiekben a szlovákiai magyarság élére állott, s aki 1942 májusában, a pozsonyi parlamentben egyedüli képviselőként nem emelte kezét a zsidók deportálását elrendelő törvénycikk megszavazásakor. Ekkor még a Wermacht-tisztek is őt tartották Európa legbátrabb emberének. **Esterházy** gyakran járt Magyarországra, kitűnő kapcsolata volt a magyar kormánnyal, nem egyszer közbenjárt a magyarországi szlovákok érdekében is. 1944-ben Budapesten a nyilasok letartóztatták, de ezúttal a szlovák nagykövet kérésére még szabadon engedték. Ezt követően előbb Nyitraújlakon húzta meg magát, majd egy pozsonyi pincében rejtőzködött. Bár lett volna alkalma, nem akarta elhagyni hazáját, szolgálni akarta a kisebbségi magyarságot. 1945-ben **Husák** letartóztatta és átadta a KGB-nek. Koholt vádak alapján elítélték, majd Szibériába szállították, ahol súlyos tüdőbetegséget kapott. 1947-ben távollétében halálra ítélték. 1949-ben a szovjetek átadták őt a csehszlovák szerveknek. Családja és barátai közbenjárására fogvatartói a halálbüntetést életfogytiglani börtönbüntetésre változtatták. 1957. március 8-án, a morvaországi Mirov börtönében hunyt el. Földi maradványait nem adták ki a családnak. Rehabilitálása azóta sem történt meg.²⁶¹

Esterházy János életéről és politikai tevékenységéről több könyv is megjelent az utóbbi években, ezek között van tudományos, van a memoáirodalom tárgykörébe sorolható

²⁵⁷ OKVÁTH Imre 2007. 34-35.

²⁵⁸ OKVÁTH Imre 2007. 35.

²⁵⁹ GUDENUS János József 3. köt. 307.

²⁶⁰ GUDENUS János József 3. köt. 308.

²⁶¹ ESTERHÁZY Lujza 1991; MOLNÁR Imre 1997; ESTERHÁZY-MALFATTI Alice – TÖRÖK Bálint szerk. 2001; KARAFFA János szerk. 2007; MOLNÁR Imre szerk. 2008. Érintőlegesen szó van róla Hana Molden Esterházy Párról írott könyvében is (MOLDEN Hana 1999.)

munka és egyéb. Ám ezekben a házasság tényének említésén, egy-két elszórt adaton és néhány fotón kívül **Líviáról**¹⁶² szó sem esik. **Esterházy János** teljesen belevetette magát a munkába, a kisebbségi magyarság képviselője teljesen lekötötte az idejét. Szinte állandóan úton volt. Feleségként és nőként ezt az amúgy is gyenge idegzetű asszonynak nem lehetett könnyű megélni és elfogadni. Ráadásul **Lívia**¹⁶² nem élt kisebbségi sorsban, nem érezhette át az abban élők sorsának keserűségét. Bár házasságkötésük után a nyitraújlaki kastély első emeletén lett kialakítva lakosztályuk,²⁶² sokáig nem élhettek ott együtt, mert tudjuk, hogy **Lívia**¹⁶² gyermekeikkel, **Jánossal és Alicével** Budapesten, az Istenhegyi úti villájukban élt. A gyerekek Budapesten jártak iskolába és csak a nyári hónapokat töltötték Nyitraújlakon. Az egyik ilyen nyári ott tartózkodása alkalmával, 1941-ben készítette fel **Samarjay Éva**, a Magyar Párt pozsonyi irodájában **Esterházy János** titkárnője, a fiatal **Esterházy Jánost** a német vizsgára. Aztán 1942 februárjától egészen 1944 decemberéig volt nevelő Nyitraújlakon, az **Esterházy** családnál, ugyanis **Esterházy János** ekkor elhozta a gyerekeket az anyjuktól, aki idegbetegsége miatt nem, vagy csak nehezen tudta őket ellátni.²⁶³ A gyerekeket a nevelőnőn kívül a nagymama és **János** nővére, **Lujza** nevelte. Az apjuk minden második hétvégét töltötte velük Nyitraújlakon, ő ugyanis nagyon sokat utazott, hol Pozsonyban, hol Budapesten tartózkodott (ekkor már nem az Istenhegyi úti villában, hanem a Szép utcában bérelt egy lakást, ahová a közelmúltban emléktáblát helyeztek), hol a választóköri körzeteket járta.²⁶⁴

Lívia¹⁶² és **Esterházy János** egyesek szerint elváltak.²⁶⁵ Ám valószínűleg ez mégsem volt így, mert **Esterházy János** a fogságban, mikor azt hitték róla, hogy pap, mert olyan sokat imádkozik, a következőket mondta: *Nem vagyok bátyuska, hogyan lehetnék, hisz feleségem van, gyermekeim.*²⁶⁶

Lívia¹⁶² férje bebörtönzése után, 1945 augusztusában magához vette, Budapestre vitte gyermekeit.²⁶⁷ Fia, **János** nem sokkal ezután elhagyta az országot. **Líviát**¹⁶² **Alicével** együtt 1951-ben kitelepítették Tarnamérától 6 km-re egy tanyára, Fogacs pusztára.²⁶⁸ *Tarnamérától földúton lehetett odamenni. Többször meglátogattam őket, vittem nekik élelmet, csomagot – mondja Huszár Melinda. Alice a kitelepítés alatt vakbélgyulladást kapott, de nem akarták engedélyezni kórházba való szállítását. Mariska néni, a házi néni jegelte a gyulladást. Három*

²⁶² MOLNÁR Imre szerk. 2008. 18.

²⁶³ Pröhle Henrikné Samarjay Éva (sz. 1916) adatközlése.

²⁶⁴ Pröhle Henrikné Samarjay Éva (sz. 1916) adatközlése

²⁶⁵ Huszár Melinda (sz. 1933) és Pröhle Henrikné Samarjay Éva (sz. 1916) adatközlése.

²⁶⁶ MOLNÁR Imre szerk. 2008. 49.

²⁶⁷ MOLNÁR Imre szerk. 2008. 56. 169. lábjegyzet

²⁶⁸ MOLNÁR Imre szerk. 2008. 75. 253. lábjegyzet

nap elteltével aztán mégis be kellett vinni az egri kórházba, ahol megműtötték. **Alice** ez után bement az egri rendőrségre, hogy hadd maradjon itt, keresne munkát, mert nincs pénzüik. A rendőrkapitány, akivel beszélt, szemet hunyt a dolog felett. Azt mondta neki, maradhat, de ő nem ismeri őt, nem tudja, hogy itt van, s ha elkapják, nem tud rajta segíteni. **Alice** a Bükki Erdőgazdaságnál helyezkedett el takarítóként. **Brindza Lajos** vagy **Béla(?)** koporsókészítőnél lakott albérletben, a tisztaszobában. **Livia**¹⁶² – nem tudván, hogy hogyan maradt ott **Alice** – utánament. Ezután mindkettőjüket visszatoloncolták a tanyára. Aztán **Alicét** internálták a mosonyi fogházba, a bűne az volt, hogy elhagyta a kitelepítési helyét. Onnét Sztálinvárosba vitték gyapotot kapálni. Amikor vége lett a kitelepítésnek, **Alice Huszár Melindáéknál** lakott, akiket tréfásan úgy neveztek, hogy „Hotel Huszár”, mivel a korábban kitelepített családtagok nagy része náluk kötött ki. Akkor már a Huszár utcában laktak, egy földszinti, kétszobás lakásban. De mivel a kitelepítettek nem jelentkezhetek be állandó tartózkodás címén Budapestre, **Alice** is hivatalosan az unokatestvére, **Mária Ferdinande**¹⁶⁴ volt férjéhez, **Jankovich Lászlóékhoz** volt bejelentkezve Dunakeszire, de valójában a Huszár utcában lakott. Még bérletet is vásárolt magának, meg egy játékyukasztót, amivel minden nap kilyukasztotta a szelvényt, mintha a kalauz kezelte volna a bérletet. Este pedig sötétedés után az ablakon kitették a létrát, úgy mászott be a lakásba. Mert akkor még csengetni kellett a kapunál és a házmester engedte be az érkezőket.²⁶⁹

Alice 1954-ben disszidált, a focistákkal ment ki az osztrák-magyar mérkőzésre, és nem jött vissza. Támogatták őt a herceg Esterházyék. Dolgozott, tanult, elvégezte az egyetemet, már állása is adódott, de a hercegek meghívták, hogy mielőtt elkezdene dolgozni, töltsen náluk a nyarat. Ő el is fogadta a meghívást. Ott tartózkodása idején a hercegek fia autóbalesetet szenvedett, meghalt. Ekkor kérték őt, hogy maradjon fiuk helyett lányuknak. Ott is maradt. Aztán férjhez ment egy olasz grófhoz.²⁷⁰ **Esterházy Alice** 1970 márciusában lett báró **Malfatti di Montetretto Joachim** felesége.²⁷¹

Az egyébként is gyenge idegzetű **Líviát**¹⁶² nagyon megviselték az átélt nehézségek, kényszerképzetek voltak, folyton azt hitte, hogy meg akarják őt mérgezni. A kitelepítés után az egri pszichiátrián kezelték. Onnan megszökött, haza akart menni az Istenhegyi útra. Akkor már ugyan véget ért a kitelepítés, de hát a villát államosították, oda már nem mehetett vissza. **Lumniczer** professzor vette magához a kórházba, ő kezelte élete végéig. **János** fia időközben kijutott Ausztráliába, ahonnan küldött egy fényképet az anyjának. Ez teljesen

²⁶⁹ Huszár Melinda (sz. 1933) adatközlése.

²⁷⁰ Pröhle Henrikné Samarjay Éva (sz. 1916) adatközlése.

²⁷¹ GUDENUS János József 1. köt. 374.

felvillanyozta **Líviát**₁₆₂, várta haza a fiát. Az orvosok szerint ez kb. egy hónappal meghosszabbította **Lívia**₁₆₂ életét.²⁷² **Lívia**₁₆₂ 1961-ben, a Róbert Károly körúti közkórházban halt meg, mellrákban. A Farkasréti temetőben van eltemetve.²⁷³

²⁷² Pröhle Henrikné Samarjay Éva (sz. 1916) adatközlése.

²⁷³ Huszár Melinda (sz. 1933) adtközlése.

6. A SERÉNYIEK SZEREPE AZ ÚJRATELEPÍTÉSÉBEN

- **Közállapotok Magyarországon a 18. században**

Magyarország népessége a törökök kiűzésének idejére, 17. század végére alaposan megfogyatkozott. Nemcsak a török hódítást szenvedte meg az ország népe, hanem az időközben lezajlott hadjáratokat, a végvárak mentén szüntelen dúló küzdelmeket, portyázásokat úgyszintén, melyekhez gyakran járványok is társultak. Ezeknek nemcsak a lakosság jelentős része esett áldozatul, hanem gyakran az az élelmiszerkészlet is, mely a megmaradt lakosság megélhetését lett volna hivatott biztosítani.²⁷⁴ A veszteségeket csak az enyhítette, hogy a török igát végigszenvedett népnek már nemzedékeken át beléje rögződött gyakorlata volt a fenyegető csapások elől való menekülés. Amint közeledő bajnak vette neszt, egy-egy falu apraja-nagyja – ha csak tehetett, minden könnyebben mozdítható értékével, főképp lábasjóságával – a közeli erdőbe, nádasba vagy más nehezen megközelíthető helyre menekült, s ott lappangott, amíg csak a veszély el nem múlt.²⁷⁵ A földönfutóvá vált lakosságot a pestis sem kímélte. Nagy területen hiány volt egészséges ivóvízben, a járvány sújtotta helyek teljes karanténját meghiúsította a hadakozás.

A 17-18. század fordulójának vérzivataros évtizedeit a békesség időszaka váltotta fel. Magyarországon egyeduralkodóan hosszú békeidőszak következett ekkor. 1711-től 1790-ig csupán három ízben hatolt ellenség az ország földjére, akkor is csupán átmeneti időre.²⁷⁶ A szatmári békét (1711. május 1.) követően a Magyarország népességének száma lendületes fejlődésen ment keresztül. Ez több tényezővel is összefügg. Részben a békeidőszaknak betudhatóan megnőtt a természetes szaporodás, lendületet vettek az önkéntes bevándorlások, s nem elhanyagolható tényezőt jelentettek a szervezett betelepítések sem. Mindezek együttesen járultak hozzá az ország lakosságának számbeli gyarapodásához.²⁷⁷

Míg a kívülről jövők beköltözését általában támogatta a bécsi udvar, annak gátat vetett, hogy a nagyrészt elnéptelenedett magyar területek az osztrák és cseh örökös tartományok rovására, onnan áttelepülők révén jussanak új lakosokhoz.²⁷⁸ Esetünkben ez

²⁷⁴ Wellmann Imre 1989. 25.

²⁷⁵ Wellmann Imre 1989. 26.

²⁷⁶ Wellmann Imre 1989. 39.

²⁷⁷ Wellmann Imre 1989. 46.

²⁷⁸ Wellmann Imre 1989. 47.

mégis így történt, a **Serényiek** trencsényi és morvaországi birtokaik lakosságának szaporulatából pótolták a népességet.

A természetes szaporodás és az önkéntes beköltözés együttvéve sem hozhatta kellőképpen helyre a népesség számában a törökök és a háborús idők, s az azt követő pestis járvány okozta veszteségeket. Ezért maguk a birtokosok, a földesurak igyekeztek pótolni a megfogyatkozott munkaerőt. Tették ezt tudatos telepítések révén, részben országon belüli belső átköltöztetéssel, részben a monarchián túlról szervezett betelepítésekkel. Mindezek eredményeképpen olyan mértékben megszorodott az ország lakossága, hogy a II. József által 1784-85-ben végrehajtott népszámlálás eredményei a bécsi kormánynak is meglepetést okoztak.²⁷⁹ A lakosság száma több mint két és félszerese, megközelítette a háromszorosát annak, mint amennyi a szatmári béke előtti időszakban volt.²⁸⁰

Ehhez a maguk módján hozzájárultak a **Serényiek** is, ugyanis ők is éltek a telepítés adta lehetőségekkel mind morvaországi, mind magyarországi birtokaik tekintetében. Példának okáért a **Gábor**₇₁ által 1648-ban megvásárolt milotici uradalomba az elkövetkezendő nyolc esztendőben, tehát 1648-1656 között a szvetlói uradalomból telepített mintegy nyolcvan morva-szlovák családot, a teljesen elnéptelenedett skoronici birtokra a Nový Jičín melletti Kunvaldból (ma Kunín) hozott német telepeseket.²⁸¹

- **Gömör megyei telepítések**

A **Serényi** család birtokain – Putnok egy része, valamint Málé a hozzátartozó pusztákkal (Pogony, Miklós, Pást, Lódomb) és a borsodi Dédes a hozzá tartozó néhány faluval – a 17. század végére jócskán megfogyatkozott a jobbágyság száma. Ilyen körülmények között elengedhetlenné vált a munkaképes lakosság pótlása. Ám hogy ez nem ment minden nehézség nélkül és nem volt egyszerű, erre az is következtetni enged, hogy 1701-ben **Andrássy Péter** (**András**₇₂ özvegyének **Orlay Borbálának** a férje, tehát **Farkas**₈₁ nevelőapja) be akarta népesíteni Pogonyt, de nem tudta, mivel senki sem jelentkezett. Az új otthont keresők inkább alföldi városokba igyekeztek.²⁸² A telepítés Málét és Putnokot és Dédest is érintette. Jelen értekezés csupán a két elsővel foglalkozik, mivel Dédes már nem a gömöri, hanem borsodi részeken fekszik.

²⁷⁹ Wellmann Imre 1989. 72.

²⁸⁰ Wellmann Imre 1989. 80.

²⁸¹ BOČKOVÁ Miroslava – SELUCKÁ Veronika, 2003. 15, 22.

²⁸² ILA Bálint 1976. 380.

Málé elnevezése személynévi eredetű, a szláv MalejŮ, Mali-mir stb. kicsinyített alakváltozata. A település a **Hanvák** birtokába, majd királyi adományként – kb. a XIII. század elején – a **Putnoky** család tulajdonába került, ekkor indult nagyobb fejlődésnek. 1560 körül a vidék török pusztítások következtében hanyatlásnak indult. A török és tatár seregek 1566-ban felégették a falut. A lakosság elmenekült, majd egy része lassan visszaszivárgott, ám a gyakori harcok következtében a település az 1680-1690-es évek folyamán teljesen elnéptelenedett, a megmaradt lakosság Putnokra, vagy távolabbi vidékekre költözött. Az újratelepítésre a 18. század elejétől vannak adatok. 1707-ben Málét Putnok tartozékeként írták össze, külön felvéve a még itt talált kilenc régi jobbágyot, és külön a magyarok helyére hozott 13 Trencsén megyei szlovák jobbágycsaládot.²⁸³ **Farkas**₈₁ és anyja, **Orlay Borbála** végezték a telepítést, Trencsén megyei birtokaikról, Béláról és Csicsmányból hoztak szlovák telepeseket, de hoztak morvaországi helységeikből morva telepeseket is. Tervszerű telepítési akció volt, melynek során a telepések nagy földesúri kedvezményekben részesültek, a szántó, legelő és kaszáló mellett még állatokat is kaptak. Ennek ellenére a telepítés nem volt egyszerű, könnyű, tevékenység, hiszen a telepések egy része visszament Trencsénbe, mások megszöktek, tehát nem maradt mindegyikük Máléban.²⁸⁴ Talán éppen ezért elhúzódozó folyamatról beszélhetünk, csak 1759 körül fejeződött be véglegesen a telepítés.²⁸⁵ Az 1715-ben és 1720-ban Málén nyolc jobbágy háztartást írtak össze, ezek közül 6 illetve 5 volt szlovák, a fennmaradó kettőt, ill. hármat magyarként jelölték.²⁸⁶ **Ila Bálint** felsorolása szerint ezek a nevek a következők voltak: **Jano, Kakas, Kucsera, Oláh, Pies, Podusek, Smisko, Saffrany**. Szerinte a felsorolt neveket – az utolsó kivételével – egyöntetűen szlávok, még a **Kakas** is, mert ilyen nevű család az őslakosok között nem volt, sőt a környező településeken sem, így a név csak jövevényt takarhat. S mivel egy 1715-ös adat szerint élt Málén egy **Kohut** nevű egyén, a magyar **Kakas** alak ennek a fordításából keletkezett. Ezt támasztja alá az az 1773-as tanúvallatás is, melyben egy **Kakas** nevű máléi tót embert említenek.²⁸⁷ A nevek többsége egyértelműen szláv, illetve szlovák eredetű. Bizonyosságul erre idézzük **Ilától** a 17. századi jobbágyneveket. Szláv nevek: **Baicsik (Bacsik), Bacsinecz, Balicza, Belanecz, Benyo, Bridinszky, Brimbos, Brombos, Csavajas, Tsavojec (Csavojecz), Csicsmanyetz, Dobicz, Duchon, Galko, Gallo, Gregor (Gregorko), Gyuro, Hogaj, Hrvoly, Hubka, Hulyák, Huggyina, Jakabacska, Jakubik, Jano, Jantaska, Jokel, Juhák, Kakas (Kohut),**

²⁸³ ILA Bálint 1946. 4-5.

²⁸⁴ ILA Bálint 1946. 5; ILA Bálint 1976. 453.

²⁸⁵ ILA Bálint 1976. 454.

²⁸⁶ Magyarország népessége... 49. ill. 51. (A lakosság neveinek megjelölésénél „tót vagy ruthén” megjelölés szerepel)

²⁸⁷ ILA Bálint 1946. 8.

Kerekjártó (Kollár), Klyenicz (Klenics, Sklenics), Koritár, Koszár, Kováts, Krechó, Kucsera, (Koleszar alaias Kucsera), Majoros, Mérecz, Mericz, Misik, Novisedlák, Olah, Oravec, Paszko, Pejesmo, Petracs, Placsko (Facsko), Petrussin (Petruszina), Pieso, (Pies), Podusek, Podusell (Podusell alias Babicza), Skadra, Slezak, Smisko (Smesko), Spics, Spissak, Szirnak, Szrna, Sztranyán, Sztrapko, Tekeli alias Gregorko (Tököly), Trnik alias Szlivczik, Vavro, Vizvecz, Zatkó (Zatskó, Zatykó).²⁸⁸ Néhány magyar nevet is felsorol, ezek a következők: **Kurucz, Fejér**, valamint egy németet: **Fusz**. A bizonytalanok közé sorolja a **Jobbágy, Jakab** és **Sáfrány** neveket, a két elsőről megjegyvezve, hogy ezek a nevek bizonyára a korábbi **Novisedlák** és **Jakubko** magyar alakjai lehetnek, a harmadikról feltételezi, hogy cigány etnikumú egyént takar.²⁸⁹

A felsorolt nevek közül több még a közelmúltban is megtalálható volt, illetve napjainkban is fellelhető a faluban vagy a környező településeken. A lakosság szlovák eredetének emlékét őrzik a Putnoki Római Katolikus Plébániahivatalban fellelhető anyakönyvek is. Ezeket áttanulmányozva az 1733-1743-as időszakban a következő családnevekkel találkozunk: **Babicza, Bacsík, Bélyancz, Briginszky, Bruncsóci, Brunza, Czibulka, Czigány, Csavojecz, Drahota, Facskovecz, Grégor, Havcsík, Haviar, Havnár, Hrvol, Hubík, Hubka, Jakubacska, Jakubík, Janiszko, Jokél, Klenics, Kohút, Kollár, Kondás, Koritár, Krivánszky, Kucsera, Kurics, Maczo, Novosedlák, Oravec, Petruszina, Podusel, Prészna, Sisák, Skadra, Szmisko, Sztrapko, Szrna, Tehlár, Vidra, Viszvétt, Werbova, Wrabell, Wrbík.**

Érdekességként áttanulmányoztuk Csicsmány település születési anyakönyvének első kötetét. Csicsmányban a telepítés idején még nem anyakönyveztek, a születési anyakönyvet csak 1788-ban kezdték el vezetni. De így is számos azonos vagy közel azonos névvel találkozunk, mint amelyeket Málé esetében megismertünk: **Brindza, Bacsik** (1788), **Brunza Gregor, Kohut(t), Novosedlák, Podussel, Piess, Skadra, Schkadra Smiesko, Szmjesško** (1789), **Bringyiszko, Jokel**.²⁹⁰

A tervszerű telepítési akció eredményeként az 1740-es pestisjárvány pusztításai ellenére 1773-ra a lakosság valamelyes szaporodását jegyezték fel.²⁹¹ Málé lakossága részére a földesúr szlovák ispánt és intézőt rendelt Putnokra. Az uradalmi igazgatás és a számadások az 1730-40-es években szlovák nyelvűek voltak, ugyanis így sokkal eredményesebben meg

²⁸⁸ ILA Bálint 1946. 8.

²⁸⁹ ILA Bálint 1946. 8.

²⁹⁰ OA Bytča, születési anyakönyv Čičmany, inv. č. (lelt. sz.) 112.

²⁹¹ ILA Bálint 1946. 5.

lehetett tartani az új telepeseket. A siker nem is maradt el, Máléban 1773-ban 51 név közül 45, vagyis 88% szlovák eredetű.²⁹²

A máléi telepések mindannyian úrbéres parasztok lettek. Családonként 18 hold szántót, valamint megfelelő legelőt és kaszálót osztottak szét közöttük. Sok összetűzésre került azonban sor az idegenek és a magyar környezet között, különösen a szomszédos **Abaffyakkal** nem egyeztek, főleg a legeltetés miatt.²⁹³ A legtöbb bajt a juhászattal foglalkozó csicsmányiak okozták, akik nehezen adták fel korábbi életmódjukat, ami miatt a szomszéd községekkel gyakran kerültek összetűzésbe, mivel juhaikat nemcsak saját határaikra, hanem a szomszéd községek (Kelemér, Szuhafő) legelőire is kihajtották. A károsult birtokosok és parasztok igyekeztek megvédeni saját javaikat, a betolakodó juhászok nyájait elfogták és behajtották. Az ebből eredő viták, összetűzések olykor emberéletet is követeltek. Több esetben a megyei hatóságnak kellett közbelépni és igazságot tenni. A környező falvak népe a felsoroltak miatt elzárkózott tőlük, kerülte őket. Mindez a 18. század végéig tartott, mígnem a máléi csicsmányiak felhagytak a juhászattal, s ezzel párhuzamosan természetük is megszelídült.²⁹⁴

Bél Mátyás 1749 körül kiváló földművelőknek mondja őket. De ő is megemlíti a lakosságnak a környezetéhez nehezen alkalmazkodó természetét, amit a település endogám jellegével magyaráz: *Egyébiránt pedig őrzik ama hajnákok természetét, akiktől származnak. Idegen születésű lányokat ugyanis nem választanak házastársul és azt sem engedik meg, hogy övéik között keressenek feleséget a magyarok.*²⁹⁵ Ezt az endogámitást az anyakönyvi adatok is alátámasztják. 1734-1742 között 35 házasság kötöttetett máléiak által. Ezek közül 24 esetben (közel 70%) mindkét fél máléi volt. A fennmaradó 11 eset többségében is a családi név ill. a származás hely az illető szlovák vagy egyéb szláv voltára enged következtetni: **Lesznik** (Árva), **Tehlár** (Betlér), **Morvai** (Nagyszlabos) (1734), **Gregor** (Hizsnyó) (1737), **Hrévor** (Scepusiensis-Szepses?) (1738), **Aibel** (Abafalva), **Szeffel** (Szilézia) (1741), **Hogaj** (Putnok), **Kis** (Putnok), **Kubo** (Závadka), **Filo** (Taekoviensis?) (1742).²⁹⁶

Fényes Elek a 19. század közepén megjelent munkájában azt írja, hogy *a lakosok, úgy a férfiak, mint az asszonyok még a szomszéd vmegyékben is juhnyírásról ismeretesek.*²⁹⁷ Ám a juhtenyésztést végleg feladták, ezt igazolja a 19. század végéről származó adat, mely

²⁹² ILA Bálint 1976. 454.

²⁹³ ILA Bálint 1946. 5.

²⁹⁴ ILA Bálint 1976. 457.

²⁹⁵ BÉL Mátyás 1992. 92.

²⁹⁶ Putnoki plébániahivatal, vegyes anyakönyv házassági anyakönyvi rész, I. köt.

²⁹⁷ FÉNYES Elek 1851. 3. köt. 64.

szerint a községben 12 juhott írtak össze 148 gazdaságban,²⁹⁸ s a szántóföld az összes földterületnek közel 50%-át teszi ki, míg a legelő területe 10% alatt marad.²⁹⁹

A szintén szláv elnevezésű Putnok a 13. század végén a Rátold-nemzetségé volt. Fellendülését elsősorban akkori földesurainak a **Putnokyaknak** köszönhető. Fokozatosan el is nyerte a földesúri város kiváltságait. Ám fejlődését megakasztotta, hogy 1567-ben vára török kézre került. A rabságból ugyan rövidesen felszabadult, de várát, mely ekkoriban végvárként funkcionált, hol az egyik, hol a másik fél ostromolta. Lakossága tehát állandó háborúságok közepette élt, ezért a 17. század végére elhagyta a várost, s a közelben megalapított Putnokfalván telepedett le.³⁰⁰ Időközben az **Orlayak**, majd a **Serényiek** lettek a település földesurai.³⁰¹ Bár Putnok lakossága is jócskán megfogyatkozott, Málétól eltérően a teljes elnéptelenedést elkerülte. A **Serényiek** a 18. század első felében ide is új telepeseket hoztak, mégpedig trencsényi birtokaikról szlovák, morvaországi birtokaikról pedig morva telepeseket.³⁰² A morvákon és szlovákokon kívül lengyelek is megtelepedtek Putnokon, erről anyakönyvi bejegyzések tanúskodnak: **Maria Polyák** – Polona (1737), **Stanislaus Tasko** – ex Polonia, **Agnes Lengyel** – ex Polonia (mindkettő 1739) Putnokon kötöttek házasságot, **Casimirus Lengyel** cirka 63 éves korában Putnokon hunyt el (1740).³⁰³ A század közepe táján Putnokfalva lakói is visszaköltöztek, sőt a várvédő zsoldosok közül is többen letelepedtek. Az elnéptelenedett Málé régi magyar lakossága 1686 után szintén Putnokra húzódott. Putnok lakosságának túlnyomó része így magyar volt, számuk lényegesen fölülmúlta az idegenek számát, akik néhány évtizednyi elkülönülés után lassan el is vegyültek a magyarságban.³⁰⁴ Ezt az elvegyülést, ill. a lakosság összeolvadását alátámasztják az anyakönyvi adatok is. Míg Málé esetében az 1734-1742 közötti években 24 „tiszta” és 11 vegyes házasság kötött (máléi máléival, ill. máléi idegennel házasodott), addig Putnok esetében mindössze 7 „tiszta” és ezzel szemben 19 vegyes házasságról beszélhetünk.

Bánréve a szomszédos (később magába olvasztott) Nehe faluból vált ki.³⁰⁵ Neve először 1381-ben tűnt fel, mint a Sajó egyik révének elnevezése, 1427-ben pedig mint Nehéből kivált új falut említik. 1566-ban a törökök felégették, ettől kezdve hódoltságban élt. 1670 körül, a harcok kiújulását követően lakossága fogyni kezdett, majd rövid időn belül teljesen elnéptelenedett. Még az 1760-as években is lakatlan volt. Benépesítése akkori

²⁹⁸ Mezőgazdasági statisztika 1897. 361.

²⁹⁹ Mezőgazdasági statisztika 1897. 358.

³⁰⁰ ILA Bálint 1946. 237-238.

³⁰¹ BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 81-82.

³⁰² ILA Bálint 1946. 238.

³⁰³ Putnoki plébániahivatal vegyes anyakönyv I. köt.

³⁰⁴ ILA Bálint 1946. 238.

³⁰⁵ ILA Bálint 1946. 130.

földesurainak, a **Szentmiklóssy** családnak köszönhető. Bánréve lakosságát egyrészt a környék (Málé, Putnok, Abafalva) nem sokkal korábban letelepült szláv jobbágyságából érkezettek, másrészt a **Szentmikóssyak** saját birtokaikról telepített, elsősorban nőtlen jobbágyok képezték.³⁰⁶ Tehát Bánréve benépesítésében a **Serényieknek** közvetlen szerepük nem volt, közvetetten viszont annyiban mégis hozzájárultak, hogy részben az ő általuk a térségbe telepített lakosság leszármazottai népesítették be a falut.

- **Az etnikai viszonyok alakulása**

A fentiekből egyértelműen kiderül, hogy Málét teljes egészében, Putnokot és Bánrévét részben szláv (szlovák, morva) lakosság népesítette be. A szláv (elsősorban szlovák) telepesek legfőbb támasza, nyelvüknek legerősebb pillére az egyház és az iskola volt. Erről a későbbiekben még részletesebben szólnunk. Most a három település etnikai viszonyainak alakulását tekintjük át.

Máléban az 1773-as helységnévtár szerint köznyelvként a szlovák nyelv volt használatos.³⁰⁷ Az úrbérrendezés idején a máléi gyerekeket a putnoki katolikus iskolában szlovákul tanították.³⁰⁸ A következő évszázad első felének vége felé **Fényes Elek** ugyan azt írja, hogy a putnoki járást egészen magyarok lakják,³⁰⁹ s a falvankénti felsorolásban is Málét magyar faluként említi.³¹⁰ Az 1851-es művében viszont már *tót-magyar* faluként szerepel, s azt is megjegyzi, hogy *bár eredetükre nézve tót ajkúak, mind a mellett mindnyájan magyarul jól beszélnek*.³¹¹ 1857-ben szlovák nyelvűnek mondják a lakosságot.³¹² A 20. század első évtizedében megjelent vármegyei monográfia szerint a község már teljesen elmagyarosodott, és szokásaiban, viseletében is alkalmazkodott a környező magyarsághoz.³¹³ Az 1937-es helységnévtár a lakosságot magyar anyanyelvűnek mondja.³¹⁴ Az 1941-es népszámlálás szerint a falu anyanyelvét és nemzetiségét tekintve 100%-osan magyar.³¹⁵ Az 1960-as népszámláláskor az egész putnoki járásban (közel 33 ezer fő) mindössze 20 ember vallotta

³⁰⁶ ILA Bálint 1944. 74-75.

³⁰⁷ Lexicon locorum... 107.

³⁰⁸ ILA Bálint 1976. 437; 455.

³⁰⁹ FÉNYES Elek 1837. 134; FÉNYES Elek 1847. 253.

³¹⁰ FÉNYES Elek 1837. 173.

³¹¹ FÉNYES Elek 1851. 3. köt. 64.

³¹² Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857. Putnok

³¹³ BOROVSKY Samu szerk. 1903. 164.

³¹⁴ Helységnévtár 1937. 468.

³¹⁵ Népszámlálás 1941. 530-531; II. 202-203.

magát szlovák anyanyelvűnek, viszont anyanyelvén kívül szlovákul is beszél 192 ember (ebből 189 magyar).³¹⁶

A hagyomány szerint a 19-20. század fordulója táján és az 1910-es években *még tótul beszélt az egész falu*. Az iskolában ekkor már magyarul folyt az oktatás, de a 19. század közepe táján, harmadik negyedében még volt szlovák nyelvű iskola. Az egyik idős adatközlővisszaemlékezése szerint az 1924-ben, 80 éves korában elhunyt nagyapja csak idős korára tanult meg magyarul.³¹⁷ Az elmagyarosodást, illetve a magyar identitás vállalását jól példázzák a családi nevek változásai is. Az előzőekben felsorolt nevek közül ugyan jó néhány ma is él a faluban, de egyik-másik részben a magyar kiejtés szabályainak megfelelően átalakulva, pl. a **Szrna** családnévből egy ejtéskönnyítő magánhangzó közbeiktatásával **Szerna** lett. Az 1930-as években a Magyar Királyi Belügyminisztérium engedélyével viszont többen megmagyarosították a családnevüket. Így lett a **Bacsikból Baranyai**,³¹⁸ **Balaton**,³¹⁹ és **Barabás**,³²⁰ a **Flaskoból Felföldi**,³²¹ a **Pésoból Pétervári**,³²² a **Sztarovicsból Szórád**,³²³ a **Csicsmanyeczből Cserhalmi**, a **Horkából Harhai**, a **Jakabacskából Jolsvai**, a **Klenicsből Kassai** és **Kishonti**, a **Sisákból Serényfalvi** és a **Szmeskóból Szentirmai**.³²⁴

1980 tájékán az idős nemzedék tudatában még elevenen élt szlovák eredettudatuk, de a nyelvet már nagyon kevesen beszélték. Akik ismerték is őseik nyelvét, azoknál is inkább csak passzív nyelvtudásról beszélhettünk, ugyanis a faluban ekkor már a legidősebbek sem beszéltek egymás között szlovákul. A középkorúak és a fiatalok már ilyen passzív nyelvtudással sem rendelkeztek.

A nyelvváltás a 19-20. századforduló éveire valószínűsíthető. A 19. században a kétnyelvűség lehetett a jellemző. Erre utalnak a korabeli leírások és statisztikák is,³²⁵ melyek magyar, illetve magyar-tót településről beszélnek. A kétnyelvűség időszaka kb. 1910-1920 között ért véget, ekkor került sor a teljes nyelvváltásra. Az ekkor, illetve a két háború közötti időszakban született nemzedék már egynyelvű, nem beszél és nem is érti meg a szlovák nyelvet. A nyelvváltás természetesen nem egy-két év alatt lejátszódó gyors folyamat, hanem

³¹⁶ Népszámlálás 1960. 150.

³¹⁷ Kishonti Béla (sz. 1895) adatközlése (Gyűjtés ideje 1980) (BODNÁR Mónika 1985.)

³¹⁸ Putnoki plébániahivatal, keresztek anyakönyve VI. 148/62. (már putnoki lakos)

³¹⁹ Putnoki plébániahivatal, keresztek anyakönyve VI. 171/69 (már putnoki lakos)

³²⁰ Putnoki plébániahivatal, keresztek anyakönyve VI. 222/62. (már putnoki lakos)

³²¹ Putnoki plébániahivatal, keresztek anyakönyve VI. 226/17 (már putnoki lakos)

³²² Putnoki plébániahivatal, keresztek anyakönyve VI. 135/23 (már putnoki lakos)

³²³ Putnoki plébániahivatal, keresztek anyakönyve VI. 135/21

³²⁴ Cserhalmi Margit (szül. 1921, Putnok) szíves közlése, akinek édesapja, Csicsmanyecz András (szül. 1888, Putnok) szintén ekkor, 1934-ben magyarosított.

³²⁵ FÉNYES Elek 1837. 134; FÉNYES Elek 1847. 253; FÉNYES Elek 1851. 3. köt. 64; BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 70; Helységnevtár 1873. 803.

hosszú évtizedekre elhúzódó jelenség volt, valószínűleg lassan, fokozatosan ment végbe. A gyerekeket feltehetően már a századforduló környékén sem tanították meg minden családban a nagyszülők nyelvére (ezzel magyarázható, hogy az 1980-as évek elején csak a legidősebbek, és közülük sem mindenki, beszélt a nyelvet), de az öregek egymás között még szlovákul beszéltek.³²⁶

Putnok esetében – mint már fentebb is említettük – vegyes eredetű lakosságról beszélhetünk. A város lakosságát részben a régi nemzetségek leszármazottai – ide sorolva a szomszédos települések elmenekült, majd visszatért lakosságát is – részben a Dunántúlról, Szolnok megyéből és a szomszédos megyékből jött magyarok, részben pedig a **Serényiek** által telepített trencsényi szlovákok, valamint az ugyancsak általuk telepített morvák képezték,³²⁷ s amint már fentebb említettük, az anyakönyvekben lengyelekkel is találkozunk. **Ila Bálint** a 18. századból a következő szláv jobbágyneveket sorolja fel: **Bacsik, Bohács, Breznyánszky, Burgán, Csitsmány, Detelina, Gaál (Galko), Gyurcsics, Hogai, Hulik, Jecho, Kalo, Kohut, Kozák, Králly, Kromik, Kromnyik, Lapiche (Lapisza, Lapitza), Lastik, Moravcsik, Morvaj, Mosko, Mudri, Pies, Postpisil, Rátzki, Rupkaj, Saftsán, Saftson Semsanyik, Smisanyik, Szamcsan, Szedlak, Szedlatsik, Szokle, Szulák, Urbanyecz, Vaszaliga alias Kiss allodiator (Majoros), Volran, Zacsik, Zabladi.**³²⁸ Ugyancsak ő ugyanebből az időszakból a következő magyar neveket közli: **Andók, Bakos, Balas, Bálint, Balog, Barczaj, Bartok, Béky (Beki), Billeg, Boda, Bodó, Boka, Boko, Boho, Böszörményi, Böte, Czakó, Czine, Czene Csepregi, Csizmadia, Csóge, Csógér, Csörge, Csontos, Dohány, Dudás, Erdély, Farkas, Fazekas, Fekete, Feledi, Forros, Fura, Für, Fürj, Gombkötő, György, Györgyi, Hacsy (Hacsi, Hatsi), Hajas, Hajol, Hajós, Halász, Halászi, Harnocz, Itsó (Icsó), Jósa, Juhász, Kasza, Kecső (Getsó, Ketső), Kis, Kiss, Kiss-Geczy, Kocsis, Kovács, Kövér, Kövesdi, Kutas, Labancz, Lakatos, Lukács, Máts, Mácsy, Matyus, Menyhárt, Molnár, Nagy, Nagyszögi, Nekeszény, Osvárh, Ozváld, Pál, Pogonyi, Rákay, Rigo, Ruszkai, Sebők, Serfőző, Szabó, Szalók, Szalóki, Szarka, Székely, Szele, Szemere, Szeredi, Szitás, Szombati, Szúcs (Szúts), Takács, Tenky, Váradi, Velezdy, Vörös.**³²⁹ A bizonytalanok közé sorolta a következőket: **Bacso, Balas, Bálint, Barassó, Bodnár, Csuzda, Jungh, Kozma, Lengyel, Majoros, Nitray (Nyitrai), Ratky, Restály, Sahin, Salyabo, Sarossy, Simon, Szúcs, Tóth, Tuza, Német, Szóva, Varga, Vargás (Vargás).** Cigányok nevei: **Arvaj, Csoka, Ganya, Hangonyi,**

³²⁶ BODNÁR Mónika 1985. 43.

³²⁷ Ila Bálint 1946. 238.

³²⁸ Ila Bálint 1946. 242.

³²⁹ Ila Bálint 1946. 241-242.

Kallaj, Kasza, Kovács, Vajjda, Vad Kovács, Benki, Berki, Csipkés, Kis Konya.³³⁰ Továbbá egy zsidót is közöl 1734-ből, akinek **Moises Heschl** volt a neve.³³¹ Ha figyelmesen szemléljük a névsort, feltűnik, hogy a **Balas, Bálint** és **Szúcs** a magyar és a bizonytalan nevek között is szerepelnek. **Ila** a neveket nem csupán hangzásuk alapján csoportosította, segítették ezt különféle levéltári dokumentumok is. Pl. a **Kalo** névnél megjegyzi, hogy 1756-ban tanúk vallották, hogy a család a **Serényi** grófok trencsényi birtokairól jött. A **Gyurcsics, Lapiche, Moravcsik** nevek viselőit **Farkas**₈₁ telepítette Putnokra, az első kettőt Csicsmányból, a harmadikat, amint neve is utal rá, Morvaországból. A magyar nevek közül az **Andók, Czene** és **Kövér** családokról szólva megjegyzi, hogy Málé régi, Putnokra menekült lakosságából valók.³³² **Ila** a **Hacsi, Icsó** családneveket magyarnak tartja, míg a **Sahin** nevet a bizonytalanok közé sorolja. A hagyomány szerint viszont ezek a családnevek itt maradt törökök leszármazottait jelölik.³³³

Putnok az úrbéri bevallásokat 1771-ben magyar nyelven tette meg, az 1773-as helységösszeírás és kimutatás szerint a helység magyar nyelvű, a jegyző bírja a német és a tót nyelvet is.³³⁴ Tehát Putnok lakossága már a 18. század végére magyarrá vált, az idegen elemek beolvadtak a többségi magyarságba. Erre a megállapításra engednek következtetni a források, s minden bizonnyal így is volt. De azt is meg kell jegyezni, hogy a római katolikus papok és tanítók még hosszú időn keresztül a magyar mellett bírják a szlovák nyelvet is. Néhányukról ezt konkrét feljegyzések igazolják, többekről pedig feltételezzük, mivel szlovák vidékről származtak.³³⁵

Bánréve 18. századi jobbágysága a nevek tükrében a következő képet mutatja: magyar nevű jobbágyok voltak **Birinyi, Török, Konya** szláv nevűek **Hupka, Rusinszki, Révay**, német **Henrich**, s bizonytalanok az **Anga, Horváth, Tóth** nevűek. A helység az úrbéri bevallásokat 1771-ben magyar nyelven tette meg, az 1773-as helységösszeírás és a megye falusi jegyzőinek nyelvismeretéről 1862-ben készült kimutatás szerint a helység nyelve a magyar.³³⁶

Napjainkban mindhárom település lakossága egyértelműen magyar nemzetiségű.

³³⁰ ILA Bálint 1946. 242.

³³¹ ILA Bálint 1946. 243.

³³² ILA Bálint 1946. 242.

³³³ BODNÁR Mónika 1996. 369; BODNÁR Mónika 2007-2008b. 138.

³³⁴ ILA Bálint 1946. 243.

³³⁵ Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966.

³³⁶ ILA Bálint 1944. 76.

- **Málé asszimilációja és a falu identitása a 20. század végén**

A népeletnek van néhány olyan területe, ahol az archaikus elemek az átlagosnál tovább fennmaradnak. Ezek közé szokás sorolni példának okáért a táplálkozási szokásokat, különösen az ünnepi táplálkozást, de ilyenek tekinthetők a jeles napi szokások is. Ez utóbbi témakörből csemegézünk, említünk néhány olyan példát, melyek egyértelműen igazolják, hogy a szokáshordozók (adatközlők) évszázadokra (mintegy 250 évre) visszanyúló népi kultúrájuknak, történetesen a szlovák paraszti kultúrának hordozói. Legalábbis részben, kultúrájuk bizonyos elemeiben. Ám az igazság kedvéért azt is hangsúlyozni kell, hogy az alább bemutatásra kerülő példák az 1980-as évek legelején kerültek rögzítésre, s akkor is már csak az akkor élő legidősebb, tehát az 1900 körül született korosztálynál volt tetten érhető.³³⁷

A paraszti társadalom egyik legjelentősebb ünnepét, a karácsonyt Serényfalván *karácsony böjttjének*, szlovákul *Štedrý večernek* nevezték. A pásztorok, a csordás járták a falut, *pattogtak, trombitáltak, csengőztek*. A kondás is megfújta a tülköt, szagatott fűvásokkal ment végig a falun, ezáltal jelezte Jézus születését. A gazda vagy a gazdasszony bort, kalácsot, lángost vitt ki nekik. Ilyenkor elmondták Jézus születésének történetét, a szálláskeresést: *Szűz Mária elment a faluba szállást keresni Szent Józseffel. Először a kovácshoz mentek be, tőle kértek szállást. Itt a pásztorok elénekelték a következő éneket:*

Chodela Mária po tom bielem svete, nosela synáčka sem čistém životem.

Kováčo mój milý, daj že mi nocľahy. Kde by's tu ležala, mesta by nemala.

Čo kuješ, čo kuješ, kováčo mój milý?

Kujem ja, kujem ja tri železné klíny, čím budú pribíjať pána Krista s nimi.

*A kovács nem adott szállást, ezért húzódtak meg egy istállóban.*³³⁸

Az 1895-ben született adatközlő a történetet magyarul adta elő, de a dalbetétet szlovákul énekelte. Hasonló szokás a szomszédos magyar falvakban is volt, de ott nem a szálláskeresés motívuma került előtérbe, hanem a csendbontás, zajongás.

A karácsonyi vacsora különös jelentőséggel bírt a hagyományos kultúrában. Ám ehhez az is hozzátartozott, hogy a gazda előbb az állatokat tartotta jól, csak azután ment be vacsorázni. Bőségesen ellátta őket takarmánnyal, sőt a marhának kalácsot és ostyát is adott. Az ostyát a gazda szitára rakta, rá mézet és fokhagymát tett, aztán odaadta a jószágnak, ezekkel a szavakkal: *Čaščitujem vám tento Nový rok, aby vám pán Boh dal zdravíu, šťastíu, dušičkám polepšenie a po smrti kráľovské nebeské. (Köszöntelek titeket az Újév alkalmából,*

³³⁷ A teljes szokásvizsgálatot lásd BODNÁR Mónika 1985. 44-50.

³³⁸ Adatközlő Kishonti Béla, sz. 1895.

*adjon az Úristen egészséget, szerencsét, a lelkecskének javulást és a halál után a mennyek országát.)*³³⁹

Éjfélkor a családok elmentek a templomba az éjféli misére, aminek szlovákul *polnoc* volt a neve.

Ismert volt Serényfalván az aprószenteki (dec. 28.) *sibálás*. A fiúgyermek bekopogtak a lányos házak ablakán: *Szabad-e a lányukat megsibálni?* Mindenhová beengedték őket. A lányok farát kellett megvesszőzni, ezért a fiúk pénzt kaptak. Az egyik megkérdezett úgy tudta, hogy a felnőtt férfiak jártak sibálni, de csak a rokon lányokat látogatták meg. A férfiakat pálinkával, süteménnyel, almával kínálták meg. Ez a szokás a szlovák nyelvterületen sokfelé ismert, de nem általános.³⁴⁰ Viszont a magyar nyelvterületen is előfordul.³⁴¹ Ennek ellenére a hagyományos (szlovák) kultúrréteg elemeként értékeljük, mivel a környező magyar falvakban egyáltalán nem volt ismert.

Az újesztendő első napján a rokonok, ismerősök boldog újévet köszöntöttek egymásnak: *Šťastlivý Nový rok vám vinšujem!* – szavakkal. A környező falvakban is szokás volt az újévet köszönteni, természetesen nem szlovák nyelven tették azt.

A karácsonyi ünnepek utolsó napja vízkereszt (jan. 6.). Serényfalván ezt a napot *Tri krále* (Háromkirályok) néven ismerték.

A fenti szokásleírásokon túlmenően figyelemre méltóak azok a verbális szokáselemek, melyek a teljes nyelvváltás után közel száz évvel még nyomokban fellelhetők voltak, bár ezek már akkor sem voltak általánosan ismertek és használtak. Napjainkban – közel harminc évvel a fenti adatokat rögzítő terepmunka után – ezek már nem fellelhetők.

Már az 1980-as évek elején is arra a megállapításra jutottunk, hogy Serényfalva esetében a település nagymértékű asszimilációjáról beszélhetünk. A folyamat a 20. század végére gyakorlatilag befejeződött, már csak abból a szempontból nem teljes, hogy az emberek tudatában még él az ősök nem magyar volta. Arra a kérdésre, hogy az ugyanazon községből egy tömbbe letelepített viszonylag zárt közösség elmagyarosodása miért mehetett végbe, a következő választ adhatjuk: Bizonyos fokig már az a tény is magyarázatul szolgál, hogy a telepítéstől napjainkig mintegy 300 év telt el. Ennyi idő még olyan kedvező feltételek mellett is, mint az anyanyelvű uradalmi igazgatás, anyanyelvű oktatás és egyház, elegendő ahhoz, hogy a kisebbség beolvadjon környezetébe. Ezt csak segítették a környező magyarsággal azonos földrajzi és gazdasági feltételek, a kb. száz éve magyar nyelvű oktatás,

³³⁹ Hasonló jókívánások a szlovák néphagyományban újév napjához kötődnek, lásd HORVÁTHOVÁ, Emilia, 1975. 1013.). Nem elképzelhetetlen, hogy eredetileg az általunk vizsgált Serényfalván is akkor mondták.

³⁴⁰ HORVÁTHOVÁ, Emilia 1975. 1012.

³⁴¹ BÁLINT Sándor 1973. 129-130.

valamint a járási székhely (Putnok) közelsége, ami a lakosok anyanyelvét tekintve már a telepítés időszakában is zömmel magyarnak volt mondható. Végül mindenképpen meg kell említeni a hagyományos paraszti élet visszaszorulását, a szokások elhagyását, a hagyományos viseletből való kivetkőzést, a hagyományos életmód feladását – e jelenségek is nagyban segítették az asszimilációt.

Hogy ez az asszimiláció milyen mértékű, ennek illusztrálására álljon itt egy felmérés eredménye. A felmérés az 1990-es évek elején készült. A felmérés során az általunk összeállított kérdőívet 48 Serényfalván lakó, felső tagozatos tanuló töltötte ki, kiknek a fele 5-6, másik fele 7-8. osztályos volt. Az 5-6-osok – két gyerek kivételével – semmit nem tudtak a falu eredetéről, nem hallottak a betelepítésről, a lakosság szlovák eredetéről. Valószínűleg az adott kor politikai viszonyaival függött össze (akkoriban sokat lehetett hallani Erdélyről, az erdélyi magyarságról), hogy a megkérdezett 5-6-osok közül 15-en, vagyis több mint 60%-uk úgy tudta, hogy a falu lakói Erdélyből származnak. Ennél jóval több ismerettel rendelkeztek a falujuk múltját illetően a 7-8. osztályosok. Közülük 19-en, vagyis a megkérdezettek mintegy 80%-a tudta, hallott róla, hogy szlovák telepések érkeztek a faluba. Ám nem ilyen egyértelmű annak az ismerete, hogy mikor, mely korban történt ez. E téren nagyon vegyes kép tárult elénk. Volt olyan gyerek, aki úgy gondolta, hogy *a vándorlások során itt telepedtek le*, s ketten is akadtak, akik úgy vélték, hogy *a II. világháború után kitelepítették őket a magyar településekre*. Ez utóbbi válasz feltehetően szintén azzal függ össze, hogy a hosszú hallgatás után az 1990-es évektől gyakran lehetett hallani a szlovákiai magyarság második világháború utáni sorsáról, a csehországi deportálásokról, valamint a Magyarországra való áttelepítésekről. A hallottakat a gyerekek nem tudták a már meglévő történelmi ismereteiken belül elhelyezni. Óriási fogalomzavar mutatkozott a gyerekeknél. Nem voltak, illetve csak rendkívül felületes történelmi ismereteik voltak a környező országok magyarságáról. Számos családra jellemző, hogy valamelyik nagyszülő mai Szlovákiához tartozó településről származik. A gyerekek ilyen esetekben általában szlováknak (szlovák nemzetiségűnek) hitték a nagymamát vagy nagypapát, csak azért gondolták így, mert pl. Bejéről származik. Úgyszintén a többség előtt nem volt világos, hogy a szlovákok nem azonosak a csehekkel; hogy ha Bánrévénél átlépik a határt, nem a csehekhez mennek; s hogy csehszlovák nép nem létezik, hanem Csehszlovákia nyugati országrészében élnek a csehek, és a Magyarországgal határos keleti országrészben a szlovákok.

A falu régi nevét minden gyerek ismerte. Bár azzal már nem voltak mindannyian tisztában, hogy *Málé* évszázadokon keresztül a település hivatalos neve volt, néhányan már csak falucsúfolóként tartják számon, leggyakrabban *Málé City* formában, de előfordultak a

málési, Máléfalva kifejezések is a felmérésben. Az is általánosan ismert volt körükben, hogy a falu új, mai nevét a **Serényi** grófokról kapta, bár ebben szerepe lehetett annak is, hogy a gyerekek által látogatott iskola a felmérést megelőző évben vette fel **László**₁₄₃ nevét.³⁴²

³⁴² A felmérés eredménye annak elkészülte után nem sokkal publikálásra került, lásd BODNÁR Mónika 1992.

7. A SERÉNYIEK ÉS AZ EGYHÁZ

- **Előzmények**

A putnoki római katolikus egyház a legrégebb alapítású keresztény egyházak egyike Gömör megyében. 1286-ban már fennállott, ám ebben a térségben a reformáció egészen korán, már a 16. század közepe táján gyökeret vert, s rövid időn belül Putnokon is általánossá vált a lakosság körében. A település földesurai, a **Putnokyak** is támogatták a reformációt. Ezt támasztja alá az az adat, mely szerint **Putnoky György** 1550-ben írott testamentumában kiskorú fiának gyámjaként **Nádasdy Tamás** és **Balassa Zsigmond** személyében a hitújítás két elismert harcosát jelölte meg.³⁴³ Ez az időszak (1550-1552) lehetett a reformáció putnoki győzedelmének időszaka, bár ekkor még katolikus plébánosa is volt a városnak, aki a gyámságot az apa végakarata ellenére is magához akarta ragadni.³⁴⁴ Nagy valószínűséggel a lakosság szinte egyöntetűen református lett, csak a plébános maradt meg katolikusnak, s hívei közül esetleg néhány, de ezek száma csekély lehetett.

Egyes vélekedések szerint a várbeli templom nem került a protestánsok kezébe.³⁴⁵ A reformátusok külön templomot állítottak maguknak.³⁴⁶ Bár ennek ellentmondóan vélekedik **Ilá Bálint**, aki szerint református prédikátor szolgált az ősi templomban, mert 1595-ben a tizedet a prédikátor (concionator) szedte.³⁴⁷ Ez az ősi templom, mely akkor már a református híveket szolgálta, 1692 körül leégett.³⁴⁸ Helyette a reformátusok fatemplomot építettek.³⁴⁹ 1598-ban került feljegyezésre először a putnoki plébános neve **Túri György** személyében. Az első református egyházlátogatási jegyzőkönyv 1619-ből való.³⁵⁰

Tehát Putnok lakossága korán és gyakorlatilag egységesen a református vallási felekezet követőjévé vált. A putnoki református egyház **I. Lipót** császár³⁵¹ alatt lett törvényesen bejegyezve, mint erre egy anyakönyvi bejegyzésre hivatkozva **Balogh Béla**

³⁴³ BALOGH Béla 1894. 135.

³⁴⁴ BALOGH Béla 1894. 133.

³⁴⁵ BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 550.

³⁴⁶ BALOGH Béla 1894. 137.

³⁴⁷ ILA Bálint 1946. 239.

³⁴⁸ BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 82; ILA Bálint 1946. 239.

³⁴⁹ BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 82.

³⁵⁰ BALOGH Béla 1894. 136.

³⁵¹ Élt 1640-1705 között, 1655-ben koronázták magyar királlyá, 1658-ban német-római császárnak választották (http://hu.wikipedia.org/wiki/I._Lipót_magyar_király (2010. február 10.))

utal.³⁵² Az 1562. évi nagyszombati zsinat már azon települések között sorolja föl Putnokot (Rozsnyó, Csetnek, Pelsőc, Deresk és Rimaszombat mellett), melyeknek lakosai áttértek a protestáns hitre.³⁵³ Bár az 1624-ben megtartott esztergomi zsinat plébániát említ Putnokon,³⁵⁴ és **Pázmány** 1629. évi felsorolásában is működő plébániaként jelzi³⁵⁵ - ami talán azzal hozható összefüggésbe, hogy amint már fentebb volt szó róla, a várbeli templom nem (vagy esetleg csak később?) lett a protestánsoké – valamikor ezt követően a putnoki katolikus egyházat hivatalosan is eltörölték.³⁵⁶ Az 1636-os főesperesi látogatás alkalmával már csak három katolikus plébánia működött Gömörben, s ezek között Putnok nem szerepelt.³⁵⁷ Ezek szerint a putnoki katolikus egyház eltörlésére 1629-1636 közötti években kerülhetett sor. 1707-ben a dicajegyzék csak prédikátorát és református iskolamesterét említi.³⁵⁸

A térség a 16. század második felétől a 18. század elejéig köztudottan erős református befolyás alatt állt. A magyar hitnek is nevezett kálvinista irányzat Putnokon és vidékén szinte egyöntetűen hódított, s ezt a vallási egyöntetűséget csak az ellenreformáció volt képes megszüntetni, ami – mint példánk is igazolja – nem volt független a szláv telepések érkezésétől sem.

Az ellenreformáció erősödésével, a 17. század második felében a pozsonyi vértörvényszék sorra idézte maga elé a református lelkészeket. Akik nem tértek vissza a katolikus hitre, azokat elítélték, többeket közülük gályarabságra hurcoltak. 1674-ben **Kálnay Péter** putnoki lelkészt is elfogták és Lipótvárba zárták, majd gályarabságot szenvedett.³⁵⁹ Emlékét egy tábla örökíti meg a putnoki református templomban, hasonlóan a térségből elhurcolt keleméri és zubogyi gályarabságot szenvedett lelkészekhez.

Az erőszakos ellenreformáció és a szláv lakosság betelepítésének hatására a vallásegység ugyan megszűnt, de a többséget alkotó magyarság megmaradt a református hiten.³⁶⁰ Ez az állapot egészen a 20. század eljéig fennmaradt.

³⁵² BALOGH Béla 1894. 137.

³⁵³ BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 541.

³⁵⁴ Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 9; Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica Visitatio 1857. Putnok

³⁵⁵ SOÓS Imre 1985. 562.

³⁵⁶ BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 412.

³⁵⁷ Ezek Krasznahorka-váralja, Harkács, Szentsimon voltak. (BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 542.)

³⁵⁸ ILA Bálint 1946. 239.

³⁵⁹ BALOGH Béla 1894. 137; 149.

³⁶⁰ ILA Bálint 1946. 239.

- **Herkó páter emléke a térségben**

A néphit és erre hivatkozva némely szakirodalom is nagy szerepet tulajdonít térségünkben **Herkó** páternek, az ellenreformáció nagy harcosának. Személyének létezését ugyan vannak, akik kétségbe vonják,³⁶¹ de **Hunfalvy** egyenesen Putnokra helyezi székhelyét.³⁶² A Putnokhoz közeli barkó területeken is él a népi emlékezetben **Herkó** páter személye, az upponyi és a sajónémeti hegyen a népi emlékezet szerint azért állítottak keresztet, mert *Herkó páter itt állította meg a kálvinistákat.*³⁶³ **Herkó** páter emléke a gömöri határtól keletre fekvő Torna megyében, valamint az azzal szomszédos, már abaúji Szepsi térségében is él. A személyéhez és a vallásüldözéshez kötődő mondákat **Magyar Zoltán** gyűjtötte össze és publikálta Torna megyei kötetében. Itt szó esik arról, hogy **Herkó** páter űzte ki a reformátusokat Tornáról Szádelőbe és Ájba, a két szomszédos faluba. Szepsiben is gyakran átjárt Tornáról.³⁶⁴ A népnyelvben szinte napjainkig fennmaradt a neve, ha valaki nagyon makacs, vagy ha nagyon ragaszkodik valamihez, ma is mondják, hogy „*Herkó páter se győzi meg*”, „*Herkó páternek se enged*”. A gyerekek ijesztgetésére is alkalmas figura volt, a szófogadatlan gyereket még a közelmúltban is azzal próbálták megfélemlíteni, hogy fogadjon szót, különben *elviszi Herkó páter.*³⁶⁵ **Herkó** páter tehát a hagyomány szerint szendrői barát volt, aki hol szép szóval, rábeszéléssel, de ha így nem ért célt, akkor erőszakkal igyekezett a térség reformátussá lett lakosságát visszatéríteni a katolikus egyház kebelébe. Székhelyét később Szendrőből Tornára helyezte.³⁶⁶ S ez több puszta vélekedésnél, népi emlékezésnél, hiszen **Szőnyi Nagy István** tornai prédikátor emlékirataiban részletesen megörökítette, miként űzte őt el 1671. március 11-én a híres **Herkó (Hirkó)** páter két másik pap és a kassai **Spankau** generális katonáinak nyomatékos segítségével a tornai plébániáról.³⁶⁷ A Tornához közeli Szepsiben a népi etimológia a páter nevét azzal

³⁶¹ A Kiváncsiak klubja elnevezésű internetes hírportálon olvasható a következő: Herkó páter nem élt, költött alaknak sem nevezhetjük, hanem afféle homályos, meghatározhatatlan fogalom, aminő a "fene". Ha a Herkó páter felől köztudomású volna csak egyetlen folklorisztikus személyi vonás, egyetlen egy népies anekdota: lehetne vitatkozni az ő történetiségéről. De a Herkó páter egyszerű szólásmód, enyhe káromkodás: tudja a Herkó páter, ezen a Herkó páter sem igazodik el és így tovább. Herkó páter dolgával az etimológusok foglalkoztak. Az eddigi kutatások elég valószínű eredménye, hogy a Herkó páter a Herr Gott Vater elferdítése. És a -kó végződés szlovák népetimológiát sejtet. Azt a Herkó páttert, a balogi barátot, aki Tompa Mihály Szuhay Mátyás című költeményében fordul elő, természetesen semmi vonatkozás nem fűzi ehhez az alaktalán alakhoz. A költő egyszerűen a nevet használta fel. (<http://mek.niif.hu/00000/00057/html/09.htm> (2010. február 8.))

³⁶² HUNFALVY János 1867. 335. („...az Eperjesen működött Karafának, valamint a Putnokon lakott Herkó Páternek még most is él nem irigylendő emlékezete.”)

³⁶³ PALÁDI-KOVÁCS Attila 1968. 192.

³⁶⁴ MAGYAR Zoltán 2001. 206-210.

³⁶⁵ Saját gyűjtés (Tornaújfalú)

³⁶⁶ BOROVSKY Samu – SZIKLAY János szerk. 1896. 351; 360.

³⁶⁷ JUHÁSZ Attila 2002. 126-128. (Az idézet Szőnyi Nagy István: *Martyrok Coronája*. Kolozsvár 1675. című munkájának 222. oldaláról való.)

magyarázza, hogy Szepsi részben német nyelvű lakossága meglátván a páttert, így kiáltott: *Herr Gott, der Pater ist da!* Ezt a magyarok *Herkó páter*ként értették, így maradt rajta ez a név.³⁶⁸ Ám alakja Szepsiben sem csak a népi emlékezetben maradt fenn, hanem kőbe faragott képmása is ismert, látható ma is. A reliéf eredetileg egy lakóház falára volt helyezve, ma a katolikus templom bejárati folyosójának falán található.³⁶⁹ **Herkó** páter reliéfje a magyar romantika nagy mestere, **Jókai Mór** képzeletét is megmozgatta, amikor Szepsiben járt és meglátta a reliéfet. A nagy író 1884-1892 között Kassa országgyűlési követeként többször megfordult a vidéken. Mindig hordott magánál egy vázlatfüzetet, melybe – ügyes rajzoló lévén – skicceket, rajzokat készített. Vázlatfüzetének egyik lapján (a vázlatfüzet a Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményében található) **Herkó** páter képét is megörökítette.³⁷⁰ A fentebb felsoroltak összefüggésekben már nem is olyan bizonyos, hogy **Tompa Mihály** a **Szuhay Mátyás** című elbeszélő költeményében csak egy alaktalan alak nevét használta volna fel: *Ott volt Herkó páter, a balogi barát, / Kedvére forgatván kancsót és csutorát: / Barátság-szerető s csintalan volt, neve / Fél-Magyarországon szóbeszéddé leve.* Majd később: *Herkó páter is a vendégek közt vala. / Az éltesebbekkel beszélt, borozgata. / Szóval, olyan lakzit csapott Vas Benedek, / Amelyhez hasonlót nem lát minden gyerek.*³⁷¹ Egyébként nemcsak **Tompa** korában, napjainkban is úgy tartja a szóbeszéd, hogy **Herkó** páter gyakran megfordult a vidéken és bizony, ha arra került a sor, nem vetette meg a földi élvezeteket sem. Útjait erre is, arra is egy-egy gyerek születése jelezte: *Herkó páter ferences atya volt. A ferencesek koldulásból tartották fenn magukat. Ő gyöngyösi barátként járta a vidéket, és mindenütt hagyott egy-egy gyereket.* Na meg erre utal a szólásmondás: *Herkó páter rakja beléd.*³⁷²

- **A katolikus egyház újraalapítása**

Akár szendrői barát volt **Herkó** páter, akár nem, s akár megfordult Putnok térségében, akár nem, az történelmi tény, hogy a **Serényiek** által betelepített katolikus lakosság lelki gondozói között számos szendrői barát akadt. Erre bizonyásgul az 1733-tól vezetett első anyakönyv szolgál, melyben az 1730-40-es években a következő, többségében szendrői páterek neve olvasható: **Ladislaus Virágh** (őt tekintjük az újraalapított putnoki

³⁶⁸ NEUPAUER Gyula (kézirat) 1932. 113.

³⁶⁹ BODNÁR Mónika 2002a. 79.

³⁷⁰ E. CSORBA Csilla szerk. 2004. 135; KAMPIS Antal 1962. 7.

³⁷¹ TOMPA Mihály 1994. 156; 161.

³⁷² Saját gyűjtés (Putnok)

egyház első plébánosának), **Stephanus Csáky Harkácsiensis**, **Marcus Borsiczky Prtor Szendrőviensis**, **Petrus Baros Prtor Szendrőviensis**, **Thomas Prekop Prtor Szendrőviensis**, **Michael Legény Prtor Szendrőviensis**, **Martinus Hriágyel Pleb. Sajópüspökiansis**, **Balthasar Sebők Prtor Szendrőviensis**, **Joannes Balás Pleb. Gesztetiensis**, **Vicilius Prtor Szendrőviensis**, **Cognitus Hinz, Franciscanus Contii Prtor Szendrőviensis**, **Martinus, Nikolaus Tarnóczy, Ignátius Slatini, Georgius Esias Paroch. Sajónémetiensis**, **Josephus Bossányi, Abrahamus Potyondi Administrator Parochiae Conventu Szendrőviensi**, Egniris S. D. **Ladislav Bletricky**. Csomor ezt úgy értékelte, hogy a plébános a teendők elvégzését nem győzte egyedül, ezért vált gyakorlattá, hogy Szendrőből kért segítséget.³⁷³ De már ezt megelőzően, 1730-ban is ferences atyát kéretett részükre Szendrőből, de akkor még nem Putnokra, hanem Máléba. A katolikus telepeseket helybentartása érdekében gondoskodni kellett a megfelelő hitvallású és nyelvet beszélő lelki gondozóról. Azért fordultak a szendrői ferencesekhez, mert azok kevesebb javadalommal is megelégedtek, mint más papok. Mivel Máléban nem volt templom, maga adott a szentmisék megtartására alkalmas épületet. A 25 zsellérből álló putnoki szlovák katolikusság pedig Málé leányegyházává lett.³⁷⁴ Ám hogy valójában megérkezett-e a ferences atya, s ha igen, mennyi időt töltött ott, nem tudjuk. Ugyanis az 1733. július 13-án felvett egyházlátogatási jegyzőkönyv tanúsága szerint már **Murányi István** 65 éves licenciátus³⁷⁵ szolgálta a putnoki katolikus egyházat és annak máléi filiáját.³⁷⁶ Tehát a fordított állapot (máléi anyaegyház és annak putnoki filiája) csak egy rövid, átmeneti időszakban állt fenn, s **Murányi István** maximum 3 évet tölthetett putnoki állomásán.³⁷⁷

Putnok 18. század elejére megmaradt lakossága a református vallást követte. 1730-ban a jobbgység (egyetlen fő kivételével, aki katolikus hitű volt) mind református volt.³⁷⁸ A telepítés révén viszont a putnoki katolikusok száma egy idő után megközelítette a máléi lakosok számát. Többek között ez is indokolhatta, hogy a telepítő uraság a várban katolikus kápolnát épített és 1733-ban anyaegyházat hozott létre a korábban Máléhoz tartozott putnoki

³⁷³ Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 17.

³⁷⁴ ILA Bálint 1976. 455.

³⁷⁵ Licenciátus: Olyan civil „félpap”, akit bizonyos papi teendők ellátásával bíznak meg. Egyszerűbb formula szerint keresztel, előimádkozik, a szentírási részek után magyarázatokat olvas fel, esket, hittant tanít. Gyóntatást viszont nem végezhet, ahhoz felszentelt papot kell hívni. (TOMISA Ilona 2002. 376.)

³⁷⁶ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1733. Putnok (A jelen és a későbbiekben is hivatkozott caninica visitatiook latin nyelvből való fordításáért Gyulai Éva PhD-t illeti a köszönet)

³⁷⁷ 1730. április 13-án még nem lehetett ott, erre következtethetünk Nebeszt alispán leveléből, aki a máléiak részére hozatott szendrői ferences atyáról tesz említést (ILA Bálint 1976. 455.). 1733 decemberében viszont már megérkezett Virágh László újmisési pap (Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 11. SÁRI Anikó (Kézirat) 2008. 12.)

³⁷⁸ ILA Bálint 1976. 455.

katolikusság részére, s ennek filiája lett Málé. Ugyanebben az évben hozatott Esztergomból papot is Putnokra, **Virágh László** személyében.³⁷⁹ Erre 1733. december 2-án került sor, ekkor érkezett Putnokra az érsekújvári születésű újmisési pap.³⁸⁰

Putnok ősi temploma a Boldogságos Szűz tiszteletére volt felszentelve, s a rá vonatkozó első írásos feljegyzés 1286-ból való.³⁸¹ Ám ez a templom a 18. századra már nem létezett, feltehetően ez volt az a templom, amelyik 1692 körül leégett, igaz, ekkor már a reformátusok használták.³⁸² A Putnok várában 1733-ban fennálló katolikus kápolnát **Farkas₈₁** építtette, feltehetően 1730 körül. Erről néhány évvel később **Bél Mátyás** is megemlékezett: *(Putnok vára) napkeleti oldalán egy kis kápolna áll, amelyet az alapoktól kezdve gróf Serényi Farkas építtetett, aki tudniillik saját jogcímén a vár földesura és most, amidőn mindezeket tárgyaljuk, Gömör vármegye főispánja.*³⁸³ Az 1733. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvből az is kiderül, hogy *a kápolna jó állapotban van és a mise szentségéhez való összes felszereléssel rendelkezik.*³⁸⁴ Plébániatemplom még 1753-ban sem volt, akkor is az immár **Amand₁₂₂** kegyurasága alatt álló várkápolnában tartották a miséket, ez helyettesítette a plébániaegyházat, az uradalom jóindulatából. Állapotát ekkor viszont már messze nem ítélik olyan jónak, mint húsz évvel korábban. Elhagyatottnak, padlózat nélkülinek írják le, melynek ugyan van egy oltára, de nincs orgonája, sem rendes keresztelőkútja. Minden bizonnyal méretei miatt sem igazán felelt meg a célnak, hiszen ekkor Putnokon 188 szentségekhez járuló és 76 gyónásra még nem képes katolikust számláltak, ugyanekkor a putnoki, szentkirályi vagy abafalvi templomot látogató máléi katolikusok száma meghaladta a 320 főt.³⁸⁵ Ez a kápolna mintegy évszázadon át szolgálta a putnoki katolikusságot, egészen az 1830-as évekig. Ekkor bontották le és 1836-ra épült meg a plébániatemplom,³⁸⁶ a grófi család által e célra adományozott telken, a régi harangláb helyén.³⁸⁷ Ez **Szagula József** plébános idejében történt, aki 1826-1836 között szolgált Putnokon. Ekkor, az új templom

³⁷⁹ Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 11.

³⁸⁰ SÁRI Anikó (Kézirat) 2008. 12.

³⁸¹ Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 12.

³⁸² BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 82. ILA Bálint 1946. 239.

³⁸³ BÉL Mátyás 1992. 83. BÉL Mátyás Gömör vármegyéről szóló leírását 1749. március 15-én fejezte be, mint erre munkája végén utal, de a putnoki adatokat legalább 5-6 évvel korábban rögzíthette, ugyanis Farkas₈₁ 1743-ig volt Gömör vármegye főispánja, mert ebben az évben elhunyt.

³⁸⁴ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1733. Putnok

³⁸⁵ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1753. Putnok

³⁸⁶ 1836-ban Scitovszky János rozsnyói püspök a Szentháromság tiszteletére felépíttette a putnoki plébániatemplomot, majd ugyanő fel is szentelte. Ám mivel ő pécsi püspök lett, a torony építésére csak később került sor. (Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857. Putnok)

³⁸⁷ BALOGH Béla 1894. 134.

alapkővének letétele idejében már dűledező félben volt a kápolna.³⁸⁸ 1854-ben épült meg hozzá a torony,³⁸⁹ s 1910-ben, amikor kívülről rendbe hozták a templomot, a bejáráshoz kőlépcsőt építettek, amit **Béla**₁₅₇ finanszírozott.³⁹⁰

Viszont eleinte maga az egyház semmiféle címen semmiféle jövedelemmel, sem kerttel, réttel, földdel, szőlővel nem rendelkezik sem Putnokon, sem Máléban. Plébániaház sincs Putnokon, hanem a licenciátusnak a *gróf úr kegyéből a vár mellett van a lakása*. 1753-ban viszont már arról értesülünk, hogy az ott szolgáló plébánosnak *van nem messze a vártól, a többi ház sorában egy jól megépített háza elég nagy udvarral, amely istállókkal jól fel van szerelve*.³⁹¹ Ez a plébániaház kőfalú, boltozatlan épület volt, melyben három szoba volt, agyagos padlózattal.³⁹² 1857-ben már szűkös, apró ablakú, már-már lakhatatlan, lyukas tetőzetű épületként írják le, melynek tornáca összeomlással fenyeget.³⁹³ **Béla**₁₅₇ 1893-ban, **Perjéssy Endre** plébános távozása után szorgalmazta a parókia épületének felújítását, mert mint mondta, az *olyan helyzetben van, hogy abba egy tisztességes ember bele nem költözhet*. A teendőket kilenc pontban foglalták össze.³⁹⁴ Hamarosan el is készült a költségvetés, melyben feltüntetett végösszeg megismerése után általános lett a lehangoltság. Ám **Béla**₁₅₇ a Putnokra eső 1400 Forint járadékból 200 Forintot magára vállalt, mely felajánlást az új plébános, **Széman Endre**, valamint az iskolaszéki főgondnok, **Friedl György** részéről is 100-100 Forintos felajánlások követték.³⁹⁵ 1910-ben új parókiát építettek.³⁹⁶ Ez már lényegesen nagyobbra épült, mint az előző, öt szoba van benne.³⁹⁷ A parókia átépítésének egyik legfőbb pártfogója **Béla**₁₅₇ volt, aki földművelésügyi miniszterként hathatós befolyása révén - **Sipeki Balás Lajos** püspökkel együtt - a Magyar Katolikus Vallásalapból összesen 32.000 korona segélyt eszközölt ki erre és a templomfelújítás céljára,³⁹⁸ amit több részletben utaltak a putnokiak számára. Napjainkban is ez az épület ad otthont a mindenkori putnoki katolikus plébánosnak.

Feltehetően az 1750-60-as évek tájékán aztán rétjei és szántói is lettek az egyháznak. A réteket az uradalom jóvoltából irtványként szerezte. A szántók eredetéről nem kapunk

³⁸⁸ SÁRI Anikó 2008. 13. (Kézirat). Tehát téves az az állítás, hogy *Putnok város ősi, árpádkori templomát 1830 után bontották le és akkor építették helyébe a mostanit*. (BOROVSKY Samu szerk. 1903. 82.) Mint látjuk, az már nem az ősi kápolna volt.

³⁸⁹ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857. Putnok

³⁹⁰ SÁRI Anikó 2008. 14-15. (Kézirat)

³⁹¹ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1753. Putnok

³⁹² Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1814. Putnok

³⁹³ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857. Putnok

³⁹⁴ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 125.

³⁹⁵ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 133.

³⁹⁶ SÁRI Anikó 2008. 14. (Kézirat)

³⁹⁷ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1912. Putnok

³⁹⁸ Putnoki plébánia, Historia Domus 3.

információt, de mivel mindegyik az uradalmi földek mellett van, feltételezhetjük, hogy abból hasították ki az egyház részére.³⁹⁹ Egy 1802-ben készült összeírás szerint a putnoki plébános részére a **Serényi** grófok tizedet fizettek a putnoki anyaegyház és a máléi filia tekintetében is. Ugyanebben az összeírásban szó esik a putnoki anyaegyházban a földesurak tűzifa adományáról is.⁴⁰⁰ Ekkor tűzifaadományt a plébános nem csak a **Serényiektől**, hanem más földesuraktól (pl. **Putnokyak**) is kapott. 1857-ban viszont már kifejezetten csak a **Serényi** grófi családot említik, akitől 24 öl tűzifát kap, de a szállítást magának a plébánosnak kellett megoldania.⁴⁰¹ Az 1880-as években ez a mennyiség a háromnegyedére csökkent, 18 öltre változott, de a beszállítást is az uradalom rendezte.⁴⁰² 1912-ben **Béla**₁₅₇ 72 méter tűzifát adott a plébánosnak, 290 Forint értékben.⁴⁰³ Igaz, ekkorra már megépült az ötszobás, új, nagy parókia. A harangozó is támogatásban részesült a grófi családtól, aki – ugyan nem fizetéképpen, hanem kiérdemlendő jutalomképpen – két szekér keményfát kapott tőlük.⁴⁰⁴

A grófi család figyelemmel kísérte a putnoki egyház helyzetét és befolyásolta életének alakulását. Erre enged következtetni az az anyakönyvi bejegyzés, mely szerint **Fábián Mihály** 1755. december 3-án **Amand**₁₂₂ jóvoltából került a putnoki parókiára.⁴⁰⁵

A lakosság megtartása érdekében nem volt érdektelen, hogy szlovákul is tudó papok kerüljenek ide szolgálatra. Kétnyelvűségükre több forrás is utal, pl. az 1753. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben a következő olvasható: *A helység jelenlegi plébánosa Rapcsek István három évet [végzett] teológus, egykor a nagyszombati Szt. Adalbert Szeminárium ösztöndíjasa, középkorú, s a lelkigondozásban 11 éve forgolódik, ezekből 9-et ennek a helységnek a plébániáján töltött el. Tud magyarul és szlovákul, s mindkét nyelven szolgál a lelkeknek.*⁴⁰⁶ Hogy a szentbeszédet melyik nyelven szokta mondani, nem tudjuk, mindenesetre az egyházlátogatást követően megfogalmazott utasítások között az első pontban szerepel, hogy *a plébános Putnokon ezentúl váltakozva mondja el a szentbeszédet egyszer magyarul, egyszer szlovákul.* A harminc évvel későbbi, 1783. évi egyházlátogatási

³⁹⁹ Két réteje van, az egyik a „Szárz Pokaj” nevű, Lengyel János szomszédságában, a korábbi plébánosok szerezték irtványként az uradalom jóvoltából, 2 v. 3 szekér szénát terem, a másik rétet is a korábbi plébánosok irtották ki és növelték meg Putnoky, László, Horváth és Szerentsi [családok rétejeinek] szomszédságában, 12 kocsi széna termő. Vannak szántói két nyomáson, saját művelésűek, az egyik a „Fehér Föld” nevű, az uradalmi földek mellett van, 14 mérős, a második nyomáson pedig 4 szántóföld. Az elsőt Vörös Földnek nevezik, és az uradalmi földek mellett van, 4 köblös. A második a máléi út mellet fekszik, 3 ½ köblös. A harmadik máléi területen van az uradalmi kenderföld mellett, 3 köblös. A negyedik a házikert mellett, 3 köblös. Ezekből a földekből kb. 70 keresztet nyer. (Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1783. Putnok)

⁴⁰⁰ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1802. Putnok

⁴⁰¹ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857. Putnok

⁴⁰² BALOGH Béla 1894. 135.

⁴⁰³ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1912. Putnok

⁴⁰⁴ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 119.

⁴⁰⁵ Putnoki plébánia, vegyes anyakönyv I. Kereszteltek, 1755. december

⁴⁰⁶ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1753. Putnok

jegyzőkönyv is azt rögzítette, hogy a tíz éve Putnokon szolgáló **Lenovits Márton**, aki teológiai tanulmányait Nagyszombatban és Budán folytatta, tud magyarul és szlovákul is.⁴⁰⁷ Későbbi utódja, a filozófiai és teológiai végzettségű primóci **Szentmiklóssy Lajos** is jól beszélt szlovákul, és közepesen németül. Ez főleg a máléiak miatt volt lényeges, mert a putnokiak elfogadják a magyar nyelvű szentbeszédet és katekézist, de Málé lakói, *bár jól tudják a magyar nyelvet, mégis velük született vágygal és ragaszkodással követelik az anyanyelvükön beszélő papot a plébánostól, ezért az ő érdekében szükséges a lelki szolgálatokat magyarul és szlovákul is végezni.*⁴⁰⁸ Ekkor Málé leányegyháznak már külön temploma volt, amit a község az egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint 1793-ban emelt. Ez már a mai templom helyén, a falu fölötti magas dombon álló kőtemplom volt, amit később kibővítettek.⁴⁰⁹ **IIa** szerint 1766-ban még nincs temploma,⁴¹⁰ ám más forrás szerint 1771-ben már van.⁴¹¹

Az említetteken kívül a többi papról is feltételezhető, hogy tudott szlovákul, egészen a 20. századig. Sőt, az 1899-1912 között szolgálatot teljesítő **Liptay Arnoldot** szlovák anyanyelvűnek mondja késői utódja.⁴¹²

A **Serényiek** támogatása tehát nyomonkövethető a putnoki egyháztörténet szinte teljes egészén, bár a 19. század első felében mintha nem lett volna teljesen kiegyensúlyozott a viszony a putnoki egyház és a grófi család között. A 19. század második felében, különösen a vége felé aztán ez megváltozott. Ez a változás **Béla**₁₅₇ személyéhez kötődött, aki számos alkalommal jótékonykodott az egyház javára. Így pl. 1894-ben az orgona helyrehozatalára 50 Forintot ajánlott fel.⁴¹³ Legnagyobb jelentőségűnek azonban az a támogatás nevezhető, melyet közbenjárása révén nyújtott az 1910-es években. Ekkor ugyanis kijárta, hogy a Magyar Katolikus Vallásalap több részletben, összesen 36 ezer korona támogatást utalt ki a putnoki egyház részére, melynek segítségével megépült az új parókia és megtörtént a templom felújítása és művészi módon való kifestése. A nagy felújítás alkalmával a régi orgonát is eladták, s helyette a budapesti székhelyű **Rieger** cégtől újat vásároltak.⁴¹⁴ Az

⁴⁰⁷ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1783. Putnok

⁴⁰⁸ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1814. Putnok

⁴⁰⁹ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1814. Putnok (Az 1857. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben ugyan 1795 szerepel.) Más forrás szerint a máléi templom 1849-ben épült. (BOROVSKY Samu szerk. 1903. 70.) Ám ezt az évszámot nem erősítik meg az egyházlátogatási jegyzőkönyvek. Az 1857. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv ugyanis egyértelműen a régi templom 1855-ben történt kibővítéséről tesz említést. (Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica Visitatio 1857. Putnok)

⁴¹⁰ ILA Bálint 1946. 6.

⁴¹¹ Lexicon locorum... 107.

⁴¹² Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 34.

⁴¹³ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 134.

⁴¹⁴ Putnoki plébánia, Historia Domus 7.

orgonavásárlás az 1913-ban kiutalt 18.000 korona segélyből történt. Ugyancsak e segély terhére már 1912-ban a rozoga padlózatot terattóval cserélték ki. A régi oltárok helyett is újakat építettek. A szószék is új fedelet kapott, szentsírt is újat állítottak. A munkálatokat **Rifesser St. ulrichi** oltárépítő végezte. **Ádám Gyula** rozsnyói egyházmegyei templomfestő megújította a templom mennyezetének festését és új oldalképeket is festett. Ez utóbbiak azonban – mivel már a téli időszakban készültek – nem igazán sikerültek, javításra szorultak. 1914-ben újabb 5.000 koronás részlet utalványozására került sor a segélyből, amiből a lépcsőtől az ajtóig lebetonozták a teret, felújították és meghosszabbították a vaskerítést, parkosították a templom környékét.⁴¹⁵ A templomhoz felvezető lépcsősort már **Béla₁₅₇** személyes támogatásából építették.⁴¹⁶ **Béla₁₅₇** nevével nemcsak a putnoki katolikus egyház támogatójaként találkozunk, ő volt az, aki a bánréveieknek telket adományozott templom építésére.⁴¹⁷ A református templom 1926-ban készült el, a katolikus templom feszenyelésére 1928 szeptemberében került sor.⁴¹⁸

Ám nemcsak **Béla₁₅₇**, hanem a későbbi családtagok is támogatták az egyházat. **Nepomuki János₁₇₉** és **Béla₁₆₃** 1936-ban, amikor az egykori katolikus elemi iskola épületét az egyház *Katolikus Otthonná* alakította át, 100-100 pengővel támogatták a munkálatokat.⁴¹⁹ Konkrét anyagi támogatáson túl egyéb támogatások nyújtására is sor került. Pl. az 1941. május 25-i szent mise és bérmálás a bérmálkozók nagy számára való tekintettel nem történhetett a templomban, ezért *gróf Serényi János szivességéből a Serényi-kastély parkjában ment végbe. A táborig oltár a kastély déli fekvésű terasza előtt volt felállítva. Festőbb látványt el sem lehetett képzelni, mint a tavaszi pompában ragyogó kert közepén üde pázsit és kék nefelejcskek közül kiemelkedő gyertyafényben úszó trónusát az Úrnak – rögzítette az eseményeket a kortárs szemtanú.*⁴²⁰

- **A Serényiek és a kegyuraság**

A dokumentumokban egymásnak ellentmondó adatokkal találkozunk arra vonatkozóan, kegyurai voltak-e a **Serényiek** a putnoki római katolikus templomnak, vagy sem.

⁴¹⁵ Putnoki plébánia, Historia Domus 7-8.

⁴¹⁶ SÁRI Anikó 2008. 14-15. (Kézirat)

⁴¹⁷ MMM, Falu Orsz. Szöv., Bánréve

⁴¹⁸ HALMAY Béla – LESZIH Andor szerk. 1929. 562.

⁴¹⁹ Putnoki plébánia, A Katolikus Otthon gyűjtőkönyve (A Nepomuki János₁₇₉ által nyújtott támogatás 7-es folyószám alatt, Béla₁₆₃ általi 185-ös folyószám alatt van bejegyezve.)

⁴²⁰ Putnoki plébánia, A. C. Kultúrnapló

Az előzőekből már tudjuk, hogy **Farkas**₈₁ 1733-ban újraalapította a korábban eltörölt putnoki katolikus egyházat, s ennek jegyében valamikor az ezt közvetlenül megelőző években a várban egy kápolnát is épített, melyet – plébániaegyház nem lévén – több mint egy évszázadon keresztül közösségi templomként használtak a putnokiak, sőt feltehetően egy ideig a máléiak is (bár az erre vonatkozó adatok sok esetben szintén ellentmondásosak). Az 1753. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv világosan rögzíti, hogy *várkápolna, amely most az uradalom jóindulatából plébániaegyházul szolgál, méltóságos kisserényi Serényi Amand gróf kegyurasága alatt áll.*⁴²¹

1814-ben arról tétetik említés két alkalommal is, hogy a plébánia kegyúri jogát elhagyták, ezért a siralmas állapotban levő plébánia épületének felújítása reménytelen.⁴²² Sőt, az ezt követő években az uradalom a konvenciók cselédek megváltása fejében is visszautasította a támogatás (párbér) fizetését.⁴²³ Úgy tűnik, ez a jövedelem több éven keresztül megterhelte a putnoki egyház és az uraság viszonyát, mert ugyanezt **Nepomuki János**₁₃₇ 1825-ben is visszautasította, arra hiavtkozva, hogy ez másutt sem szokás, a rimaszombati plébánosnak sem adnak párbért és Dédesen sem szokás annak fizetése.⁴²⁴

1857-ben azt írják, hogy a putnoki plébániaegyháznak nincs kegyura, mivel szabad püspöki adományú plébániaegyházról van szó.⁴²⁵

Ám még ezekben az években is, amikor ugyan nem voltak kegyurak, sok támogatást nyújtottak a **Serényiek** a putnoki egyház számára. A putnoki kápolna romossága, elhanyagoltsága és szűkössége miatt 1816. augusztus 13-án **Teleki Sámuel**, a putnoki uradalom megbízottja levélben folyamodott a szabad alapítási joggal bíró püspökséghez új istenháza építésének ügyében. A célra az uradalom részéről felajánlotta, hogy a megroggyant kápolnát robotban szétbontatja, átadja az egyház részére a kápolnából ily módon kikerülő összes építőanyagot, ezen fölül Dédesről ezer hordó oltott meszet, valamint egy telket a plébános kertje fölött, amin felépülhet az új templom. A hatóság a templom építését ugyan nem akarta megakadályozni, de a maga részéről semmiféle támogatást nem ígért.⁴²⁶ A helyzet siralmas volt. Ezt az 1815. március elsején végzett helyszíni szemléről készült tudósítás – mely felovastatott a böjtmás hava (március) 13-án Pelsőcön tartott megyei közgyűlésen – egyértelműen igazolja. A tudósítás szerint a hat öl bőségű templom a 2200

⁴²¹ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1753. Putnok

⁴²² Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1814. Putnok

⁴²³ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1824. Putnok (egybekötve az 1814. évivel)

⁴²⁴ Putnoki plébánia, Parokiális iratok, Nepomuki Jánosnak₁₃₇ 1825. szeptember 3-án, Putnokon kelt levele Mattyasovszky István putnoki plébánoshoz.

⁴²⁵ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857. Putnok

⁴²⁶ Putnoki plébánia, Parokiális iratok, levélmásolat

hívó befogadására elégtelen. Mivel a templom falai nem új alapra, csupán a vár régi bástyáira lettek felhúzva, az épületnek semmi rendes formája nincs, az épületnek minden szöglete különbözőképpen, hol kintebb, hol beljebb áll, s mind a négy fala különböző hosszúságú. S mivel boltozata sincs, s a héjazat alatti kétlábnyi kőfal csak helyyel-közzel épített kőlábakkal van kipótolva, az eső és a hó bevérven a templomba, annak padozatján levő deszkázatot gyakran áztatja, és a becsorgó víz a teljes belső berendezést rothadással fenyegeti. Egyébként már a kőfalak is több helyen szembetűnően megrepedeztek.⁴²⁷ Ilyen körülmények között nem csoda, hogy az új templom építése állandóan napirenden volt. De Isten malmai lassan öröltek. 1826. június 9-én az ügy még mindig csak ott tartott, hogy **Nepomuki János**¹³⁷ az uradalom részéről megerősítette a tíz évvel korábban **Teleki** által tett felajánlást, sőt valamivel meg is toldotta azt. Eszerint felajánlja az új templom építésére a lerombolandó kápolna összes anyagát, ezen felül a régi gabonarakár tetejét és kőanyagát is. Felajánl továbbá 500 forint értékben égetett meszet, továbbá azt, hogy az új templomhoz és a mellé építendő toronyhoz ezen felül szükséges faanyagot az uradalmi erdészet mályinkai erdejéből biztosítja. Fenntartja továbbá, hogy átengedi a templom részére a már kijelölt telket.⁴²⁸

Végül 1830 körül került sor a kápolna lebontására,⁴²⁹ majd 1836. október 9-én az újonnan épített templom felszentelésére.⁴³⁰ Torony csak 1854-ben épült a templomhoz.⁴³¹

Ilyen előzmények után került sor a **Béla**¹⁵⁷ jóvoltából 1910-ben új paplak építésére és a templom teljeskörű felújítására és művészi módon való festésére. A munkálatokhoz szükséges pénzüsszeget a vallásalap utalta, **Béla**¹⁵⁷ közbenjárására. Az építkezés támogatása érdekében kifejtett tevékenysége elismeréseképpen **Balás Lajos** rozsnyói püspök 1918-ban felajánlotta neki a putnoki plébániára vonatkozóan a kegyúri jogokat és kiváltságokat, amit ő örömmel elfogadott.⁴³²

A kegyuraság megszerzése alkalmával az egyháznak adományozott 40.000 korona értékű hadikölcsön-kötvényt, melyből 30.000 korona a kegyúri épületek fenntartására, 10.000 korona pedig a plébános javadalmazására szolgált. Ám az első világháború után ezek elértéktelenedtek.⁴³³ **Béla**¹⁶³ édesapja emlékére 1937-ben oly módon pótolta az

⁴²⁷ Putnoki plébánia, Parokiális iratok, 1815.

⁴²⁸ Putnoki plébánia, Parokiális iratok, másolat

⁴²⁹ Csomor Ernő szerint 1829-ben, Kálmán László szerint 1830 után került erre sor. Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 24.

⁴³⁰ Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 27.

⁴³¹ Rózsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857. A toronyépítésnek három donátora volt, Kollár-csik István rozsnyói püspök 2000, Bartalovics Albert egri érsek 1500 és Petyerecz András helyi plébános 2500 Forintot adományozott erre a célra. (A Serényiek támogatásáról itt nem esik szó.)

⁴³² Putnoki plébánia, Parokiális iratok, levélmásolat, 1918.

⁴³³ Putnoki Plébánia, Alapítványi törzskönyv 61. p.

elértéktelenedett összeget, hogy 12 katasztrális hold ingatlant ruházott a putnoki egyházra, valamint továbbra is adott 72 erdei úrméter tűzifát. Ezzel az adománnyal a család a kegyúri terhektől mentesült.⁴³⁴ A történelem viharában ez a kegyúri adomány is értékét veszítette, megsemmisült, hiszen a második világháború után az egyházi földeket is államosították.

- **Max Kurth (Miksa), a grófi család festőjének tevékenysége Putnokon**

Max Kurth, magyaros formában **Kurth Miksa** putnoki tevékenysége összefügg a grófi családdal, szélesebb értelemben vett putnoki tevékenysége pedig a római katolikus templom 20. század eleji felújításával, újrafestésével.

A festő Szászországban, Kyanán született 1869-ben. Középiskoláit Zeitzben és Lipszében (Leipzig) végezte. Ez utóbbi helyen fényképrekusálást is tanult. 1887-1888-ban a berlini művészeti és műipari iskolában képezte magát, majd 1888-1893 között a berlini képzőművészeti akadémiának volt a növendéke, ahol **W. Friedrich, max Kohner, Vogel és Anton v. Werner** voltak a mesterei. 1893-94-ben **Colzerton** akadémiai igazgató mestertanulója volt. Ezt követően Budapesten, a **Benczúr**-mesteriskolában folytatta tanulmányait. Magyarországi tanulmányútja alatt megnősült, feleségül vette a bánáti Perjamosról származó **Eberhardt Zsuzsannát**. Eperjesen (Prešov) telepedtek le. Nagy, bibliai tárgyú képek mellett szlovák zsánerképeket is festett és nagyon sok arcképeket. Kora sokat foglalkoztatott, keresett portréfestőjének számított, főleg Magyarországon, Németországban, Morvaországban és Olaszországban (különösen Velencében) dolgozott. Tevékenységét több kitüntetéssel is elismerték.⁴³⁵ Rendkívül termékeny művész volt, mintegy négyezer művet hagyott hátra. Voltak ezek között portrék, tájképek, csendéletek és enteriőrök, bibliai kompozíciók, történeti és folklór témájú ábrázolások, templomi falfestmények, valamint számos skicc, tanulmány és grafika. Ezek nagy részét, kb. háromezer alkotást megrendelésre készített. Munkáiról pontos nyilvántartást vezetett. E nyilvántartásban 53 olyan tétel található, melynek leírásában a *Putnok* vagy a *Serényi* kifejezés szerepel. Ezek között vannak eredeti alkotások és másolatok is. A putnokiak között több templomképet is találunk.⁴³⁶

Béla¹⁵⁷ először 1892-ben emelt szót a templombelső állapota miatt. Egy évre rá már a felől tudakozódott, hogy az egyháznak illetve templomnak milyen vagyona van, s mi képezi

⁴³⁴ Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 36.

⁴³⁵ Az életrajzi adatok forrásai: BROGYÁNYI Kálmán 1931. 108; ÉBER László szerk. 1935. 607. SZABÓ Ákos András 2002. 683-684; HREBÍČKOVÁ, Marta 1994. (33.)

⁴³⁶ Lásd a festő unokája, Hans-Gerold Kurth által küldött levelet és listát (GMI 82/2005/V2)

a jövedelmét, hogy ebből mi volna fordítható a templom felújítására, mivel annak belseje olyan elhanyagolt, *hogy benne megjelenni valóságos isteni kísértés*. Megígéri, hogy ehhez ő tetemes összeggel hozzájárul, de az a kikötése, hogy az egyház hívei, de maga az egyház is hozza meg a maga áldozatát.⁴³⁷

Az 1910-es években **Béla**₁₅₇ hathatós közbenjárására kiutalt segélyből teljesen megújult a putnoki paplak és a templom. A templom festését **Ádám Gyula** rozsnyói egyházmegyei templomfestőre bízta, 1912-ben ő festette át a mennyezetet, majd új oldalképeket is készített. Ám mivel ezek már téli időszakban készültek, a mester és segédje is megbetegedett, s az oldalképek nem is sikerültek, megújításra szorultak.⁴³⁸ Feltehetően ez volt az oka, hogy a munkát később nem ő, hanem a grófi család festője, **Max Kurth (Miksa)** fejezte be.⁴³⁹ A templomfestésért **Ádámnak** 1436,⁴⁴⁰ **Kurthnak** 883 koronát fizettek.⁴⁴¹ Ez utóbbi összeg nem tudjuk pontosan, a munka mely részét fedezte. Bizonyosan nem volt benne az oltárkép, mert ezt egy másik keretből finanszírozták.⁴⁴²

Kurth ezekben az években tényleg sokat dolgozott a grófi családnak. Erről egy 1916. január 15-én Lomnicról írott levele is tanúskodik, melyet **Bélának**₁₅₇ küldött. Ebben a levélben **Ottó**₂₁₇ lomnici kastélyában őrzött családi galéria képeinek másolásáról esik szó, s kiderül belőle, hogy a azoknak másolásával bízta meg a festőt, hogy a családi galéria Lomnicon, Putnokon és Brünnben is teljes legyen.⁴⁴³

Kurth a putnoki templomban 1915-ben kijavította az **Ádám Gyula** által festett négy oldalképet, valamint a főoltár mellé, a sekrestye bejárata felé a szövetségi hűséget ábrázoló háborús képet festett.⁴⁴⁴ Putnokiak elbeszéléséből ismert, hogy ez a kép a Bécs török általi ostromát, illetve az ostrom visszaverésében kiemelkedő szerepet játszó egyik **Serényi** családtagot (minden bizonnyal **János Károlyt**₉₁) ábrázolta.⁴⁴⁵ A freskó az 1955. évi tűzkárban elpusztult, csak egy korabeli, immár a tüzeset után készült fotó őrzi az emlékét.

⁴³⁷ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 117-118.

⁴³⁸ Putnoki plébánia, Historia Domus 7-8.

⁴³⁹ Putnoki plébánia, Historia Domus 9.

⁴⁴⁰ Putnoki plébánia, Parokiális iratok (Elszámolás az 1913. év folyamán kiutalt 9000 k. vallásalapi segély felhasználásáról)

⁴⁴¹ Putnoki plébánia, Parokiális iratok (Elszámolás az 1914. év szept.-ben és az 1916. március 22-én kiutalt 5000-5000 k. vallásalapi segély felhasználásáról)

⁴⁴² ...a templom belső díszítésére egy magát megnevezni nem kívánó buzgó hívő kettőezer K-t adományozott, mely összeg egy új oltárkép s egy új csillár beszerzésére fordított. (Putnoki plébánia, Egyháztanácsi jegyzőkönyv 1916. július 30.) Nem tudjuk, ki volt a jótékony adakozó, de nem lennénk meglepve, ha valamelyik Serényi családtag lett volna, mert az oltárkép egyik alakja Lászlót₁₄₃ ábrázolja.

⁴⁴³ Lásd a festő unokája, Hans-Gerold Kurth által küldött levelet (GMI 82/2005/V2)

⁴⁴⁴ Putnoki plébánia, Historia Domus 9.

⁴⁴⁵ Adatközlő Cserhalmi Margit sz. 1921.

Max Kurth alkotásairól nyilvántartott listában öt tételben szerepel a putnoki templom. A 314. szám alatti tétel (Komposition für ein Kirchengemelde in Putnok) nem tudjuk, mit takar, de ez a kép a festő tulajdonában maradt, s halála után az eperjesi Sárosi Galériába (Šarišská galéria) került. A 606-os tételben (Kirchenmalereien in Putnok bei Jászó), egy szám alatt szerepel a putnoki templom összes freskója és az ehhez készült tanulmányok. 1059-es szám alatt a putnoki templom oltárképének kompozíciója szerepel. 1862-es tételszám alatt egy hitetlen Tamást ábrázoló templomi falfestmény szerepel. 1863-as tétel is egy putnoki bibliai témájú falfestményt takar, melynek témája Jairus lányának a feltámasztása.⁴⁴⁶ E két freskóról nincs tudomásunk, ezek ma már nem láthatók a putnoki templomban. Nem elképzelhetetlen, hogy a szövetségi hűséget ábrázoló freskóval együtt az 1955. évi templomtűz áldozatai lettek. A szentháromságot ábrázoló oltárkép viszont ma is a templom egyik legfőbb díszje. Az oltárképen kívül egy freskó is fennmaradt a művésztől. Ez helyileg a putnoki templom oratóriumában található, mely Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázolja. Mindkét alkotáson a grófi család tagjait és más személyek arcát is megörökítette.⁴⁴⁷

- **Szagrális kisépitmények a térségben**

A térségben találunk néhány szagrális kisépitményt, kápolnát és szobrokat, melyeknek állítása a grófi család egy-egy tagjához köthető. A legrégebbi ilyen kápolnát, amiről tudomásunk van, 1596-ban állíttatta **Mihály**₅₉, Fülek és Szendrő, valamint a hozzácsatolt Hollókő, Somoskő és Ajnácskő várának kapitánya – de hogy hol, azt csak találgathatjuk, pontos ismereteink erről (legalábbis egyelőre) nincsenek. Ma már meg sincs ez a kápolna, csupán egy márvány emléktábla idézi fel egykori meglétét a kassai Orbán-torony északi falán, az oda elhelyezett epitáfiumok mellett.⁴⁴⁸ Az egyik legszebb általuk épített szagrális kisépitmény, a Szent Erzsébet kápolna a híres gyógyfürdőhelyen, a morvaországi Luhacovicon (ma Luhačovice, Csehország) található. Ezt a kápolnát a telepítőként ismert **Farkas**₈₁ és felesége, **Balassa Krisztina** építtette az 1730-as években, feltehetően a luhacovici kastéllyal egy időben,⁴⁴⁹ rokokó stílusban. Ez a kápolna a gyógyfürdő parkjában, jól karbantartott állapotban ma is látható. Homlokzatát a **Serényi** és **Balassa** család címerei ékesítik. E tárgykörben említésre méltó a Lomnicon (ma Lomnice,

⁴⁴⁶ Lásd a festő unokája, Hans-Gerold Kurth által küldött listát (GMI 82/2005/V2)

⁴⁴⁷ Erről részletesebben egy későbbi fejezet *Freskó és oltárkép* c. történetében.

⁴⁴⁸ Erről részletesebben BODNÁR Mónika 2009.

⁴⁴⁹ POKLUDA, Zdeněk 2004. 15-16.

Csehország) **Ferenc Gábor**⁸⁴ által 1670-ben kialakított új temetőben megépített, **Páduai Szent Antal** tiszteletére emelt kápolna,⁴⁵⁰ valamint az előzőnek a fia, **Antal Amand**¹⁰⁵ által 1710-ben épített barokk pestisoszlop is, melyet még apja, **Ferenc Gábor**⁸⁴ elképzelése szerint az általa lebontott régi templom helyén emelt.⁴⁵¹ A Pest megyei Vácdukán **Miklós**¹⁷⁸ felesége, **Jósika Emma** építtetett egy lourdesi grottót, ami még most is megvan, de a szobor nélkül. A szobrot a második világháború idején egy orosz katona géppuskával szétlőtte. A darabokat egy helybéli asszony szedte össze, és szépen összeragasztgatta. Most a szobor a templomkertben látható.⁴⁵²

Jelenleg azonban sem ezekkel, sem a többi ilyen jellegű építménnyel nem foglalkozunk, és csupán az egykori putnoki uradalom településeihez köthető, azokon a településeken fellelhető szakrális kisépítményeket vizsgáljuk, tehát Putnok, Serényfalva, Dédes és Sajószöged települések **Serényiekhez** kötődő szakrális kisépítményeit vesszük számba. Öt ilyen létesítményt sikerült felkutatni, ezek közül kettő a birtokközpontnak számító Putnokon, kettő Dédesen, egy pedig Sajószögeden található.

Időben legrégebbi az a Nepomuki Szent János szobor, mely Putnokon, a kastélykertet övező kőkerítésbe építve, a templomkert mellett található. Ez a szobor Borsod-Abaúj-Zemplén megye Nepomuki Szent János szobrait számba vevő tanulmányban is szerepel, ahol a szerző a 18. századra datálja a szobor készítésének idejét, s annyit jegyez meg róla, hogy barokk építményben található.⁴⁵³ Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek viszont nem erősítik meg a 18. századi eredetet. Az 1814. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv ugyan megemlékezik a plébánia körzetében álló szakrális kisépítményekről, de csak keresztokról és a Szentkirály faluban levő nyilvános kápolnáról tesz említést.⁴⁵⁴ Csak a következő, 1857. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben olvashatunk a szoborról, mégpedig a következő feljegyzést: „*Putnok mezővárosban van egy kőszobra Nepomuki Szent Jánosnak a templom mellett Serényi gróf kerítésébe beépítve, amelyet a grófi család állíttatott. A szoborhoz a Nepomuki Szent János oktávján belüli héten reggel 6 órakor litániát tartanak, de nincs alapítványa.*”⁴⁵⁵

Nepomuki Szent János a gyónási titok őrzője, a hidak, utak (utazók) védőszentje. A csehországi Pomuk településen született 1350-ben. A hagyomány szerint ő volt a királyné gyóntatója, és **Václav** cseh király (uralkodott 1378-1419 között) 1393. március 20-áról 21-re

⁴⁵⁰ KONEČNÝ, Michal 2007. 91.

⁴⁵¹ KONEČNÝ, Michal 2005. 53; KONEČNÝ, Michal 2007. 91.

⁴⁵² Péter¹⁹¹ adatközlése

⁴⁵³ FEHÉR József 1989. 191.

⁴⁵⁴ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1814. Putnok

⁴⁵⁵ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857. Putnok

virradó éjszaka megkínozta, majd a Vltava (Moldva) folyóba vetette, mert nem volt hajlandó megsérteni a gyónási titkot, elárulni, hogy a királyné mit gyónt. Testét később a folyóvíz partra vetette, s a Hradzsínban levő Szent Vid székesegyházban temették el. 1721-ben boldoggá, 1729-ben szentté avatták.⁴⁵⁶

Tisztelete általános, kultusza elterjedt a magyar nyelvterületen is, szobra utak kereszteződésében, folyók partján megtalálható térségünk több településén.

A putnoki Nepomuki Szent János szobornál tartott litániák, melyekről a fentebb idézett Canonica visitatio ír, már az emlékezetben sem élnek. Mindenesetre 1912-ben még tartották, legalábbis erre enged következtetni az egyházlátogatási jegyzőkönyv egyik bejegyzése.⁴⁵⁷

A szobor felállítása feltételezésünk szerint három személyhez köthet. Az egyik lehetséges személy **Nepomuki János**₁₃₇, aki megvásárolta (a többi örököstől megváltotta) a putnoki uradalmat. Amennyiben nem ő állította a szobrot, akkor fiai, **Alajos**₁₄₁ vagy **László**₁₄₃ teheték azt. A putnoki uradalom megvásárlását követően néhány évig **Alajos**₁₄₁ igazgatta a putnoki uradalmat, az ő nevéhez köthető a putnoki kastély építése is. Őt 1846-ban testvéröccse, **László**₁₄₃ váltotta, s az 1850-es évek közepe táján ő lett a magyarországi birtokrész örököse, aki aztán meg is telepedett Putnokon. Amennyiben ő a szobor állítója, az állítás időpontja édesapja halálához, vagy Putnokon való megtelepedésének idejéhez köthető (a két esemény időpontja közel esik egymáshoz, édesapja 1854-ben hunyt el, állandó megtelepedésének időpontja pedig talán házasságkötésével függ össze, amire 1855-ben került sor).

Nagy tiszteletnek örvendett ez a szent a grófi családban, erre enged következtetni a szoborállítás mellett az a tény is, számos családtag viselte ezt a nevet. Az 1814. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben szó esik négy zászlóról, melyek közül az egyikén e szent arcúja látható az egyik oldalon.⁴⁵⁸ Talán ugyanarról a négy zászlóról van szó, melyeket már az 1783-ban is feljegyeztek.⁴⁵⁹ Ezt látszik megerősíteni az is, hogy 1814-ben a zászlók már szakadozottak voltak.⁴⁶⁰ (Azt megelőzően csak két rongyos zászlóról tettek említést).⁴⁶¹ S

⁴⁵⁶ ZALA Mária szerk. 1994. 176; WHITE, Kristin E. 1993. 116-117.

⁴⁵⁷ Az isteni tisztelet címet viselő második fejezet 7. pontjában, a különleges áhítatok között ez olvasható: *Litaniae per Octavum s Joannis Nep. (Litania Nepomuki Szent János oktavájának hetében)*. Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1912. Putnok

⁴⁵⁸ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica Visitatio 1814.

⁴⁵⁹ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica Visitatio 1783.

⁴⁶⁰ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica Visitatio 1814.

⁴⁶¹ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica Visitatio 1753. 1857-ben már nem a régi, hanem új zászlókat használtak, melyeket 1853-ban és 1854-ben szereztek be. (Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica Visitatio 1857.)

mivel ekkor (1814-ben) még nem volt Putnoknak plébániatemploma, hanem a várkápolna helyettesítette azt, nem kizárt, sőt feltételezhető, hogy felszerelését, ezek között a zászlókat is a grófi család biztosította. Ebben az esetben ez a zászló is a jelzett szent családon belüli különös tiszteletének példáját igazolja.

Napjainkban a szobrot az egyház tartja rendben. Az egyháztagek szükség esetén megjavítgatják, újrameszelik. Az elmúlt évtizedekben ez leginkább **Bedécs Béla** és **Papp Béla** nevéhez kötődött.⁴⁶² Legutóbb **Cseh István** plébános kezdeményezésére 2008 őszén, a templomtorony felújítását követően került sor a szobor meszeltetésére. Volt idő, amikor a hívek kis virágoskertet ültettek elébe, öntözték a virágokat, gondozták a kertet. Ma ez a virágoskert már nincs meg, de vágott virágot szoktak a szobor mellé helyezni.⁴⁶³

Míg a szobor kapcsán csak feltételezzük, a soron következő szakrális emlékről bizonyosan tudjuk, hogy **László₁₄₃** nevéhez köthető. A putnoki temetődombon található családi kriptakápolnát **László₁₄₃** felesége halálát követően építtette. Gróf **Bubna Ludmilla** 1866-ban, hatodik gyermekének születését követően hunyt el.⁴⁶⁴ Mint a helyi anyakönyvben olvasható, testét illatos virágok között őrizték a kastély egyik szobájában, míg elkészült a családi kriptakápolna, ami a helyi hagyomány szerint **Ybl Miklós** tervei alapján épült.⁴⁶⁵ Az építkezésre a református temetőrészben került sor. Erre **László₁₄₃** a halálesetét követően nem sokkal, 1866 júliusában kért engedélyt a református egyháztól.⁴⁶⁶ A grófné temetésére és a kriptakápolna felszentelésére 1867. június 18-án került sor. A felszentelést **Petyerecz András**, akkor már rappi, azt megelőzően putnoki plébános végezte.⁴⁶⁷ Ehhez 1867. június 11-én kelt levelében a rozsnyói püspök adott engedélyt, s ezen kívül egy hordozható oltárt ajánlott fel és küldetett a kápolna részére.⁴⁶⁸ A misézéshez berendezett díszes kápolnát a feltámadott Jézus tiszteletére szentelték fel, s az erre létrehozott 50 Ft-os (52 Forint 50 krajcár)⁴⁶⁹ örökös alapítvány letétele által a gyászoló férj úgy intézkedett, hogy az elhalálozás évfordulóján, tehát minden év június 18-án a boldogult lelkéért csendes szentmise mutattassék be.⁴⁷⁰ Hogy ez a gyakorlat mikor szűnt meg, nem tudjuk, de a ma élők emlékezete már nem őrzi, tehát a két háború közötti időszakban már biztosan nem

⁴⁶² Cserhalmi Margit adatközlése.

⁴⁶³ Cserhalmi Margit adatközlése.

⁴⁶⁴ Pesten 1866. június 16-án született Béla₁₅₇, a későbbi miniszter, édesanyja 1866. június 18-án hunyt el.

⁴⁶⁵ Varga Péter is ismert tényként állítja, hogy Ybl tervezte (VARGA Péter 1997. 12.), pedig Ybl életrajzírója nem említi a putnoki kriptát (YBL Ervin 1956; erre való első hivatkozás BODNÁR Mónika 2001 (2002). 205.)

⁴⁶⁶ Putnoki Ref., Protokollum 439-440.

⁴⁶⁷ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 205-206.

⁴⁶⁸ Putnoki plébánia, Parókiális iratok, Nr. 770/1867. A latin szöveg fordításáért Gyulai Éva PhD-nek mondok köszönetet.

⁴⁶⁹ Putnoki plébánia, Alapítványi törzskönyv XIII. bejegyzés

⁴⁷⁰ Putnoki plébánia, Protokollum, valamint Alapítványi törzskönyv XIII. bejegyzés

gyakorolták. Arra viszont emlékeznek, hogy Mindenszentek napjának délutánján, 3 órákor ebben a kápolnában mutatta be a pap a halottakért a misét és a litánia is ott volt. Erre az alkalomra a reformátusok közül is sokan elmentek, be sem fértek a kápolnába, a kápolna körül álltak a hívek. A katolikus énekkar a kriptakápolna közelében álló temetői keresztnél énekelte a halotti énekeket. Ez a szokás a ma élők emlékezete szerint már az 1920-as években is gyakorlat volt, s az 1950-es évekig folyt, az 1950-es évek táján tiltották be. A kommunista éraban a kápolna teljesen tönkrement, ablakait, ajtaját betörték, az alatta levő kriptát többször feldúlták, kifosztották.⁴⁷¹ A kápolnát a rendszerváltást követően, az 1990-es években hozatta rendbe a város, legalábbis kívülről. Azóta az 1893. évi képviselőtestületi határozat szellemében⁴⁷² a városvezetés Halottak napján koszorút helyez a kápolna bejárata elé, és méceszt gyújt a városért oly sokat munkálkodó **Serényiek** emlékére.⁴⁷³

A dédesi és a sajjószögedi birtokot **László**¹⁴³ középső fia, **István**¹⁵⁶ örökölte, aki 1894-ben vette nőül vásonkeői gróf **Zichy Agláját**. Az ő nevükhöz is kötődnek szakrális kisépítmények.

A dédesi birtokon volt egy malom, ami mellett egy fakereszt állt. Hogy ezt ki állíttatta, nem tudjuk, de azt igen, hogy ezt a fakeresztet **István**¹⁵⁶ a saját költségén kőkeresztre cseréltette. Ennek felszentelésére 1907. augusztus 20-án került sor. Mivel a jelzett fakereszt fenntartására az 1906. évi templomi számadások szerint 41 korona 33 fillér tőke mutatkozott, ami Egerben, az Ájtatos Alapítványi Hivatalnál volt elhelyezve, újabb fenntartási alap letételére nem volt szükség.⁴⁷⁴ A keresztet az 1960-as évek elején, az útépitési munkák során szét akarták rombolni, mivel az a Szilvásvár felé vezető forgalmas főútvonal szélén, ráadásul éppen egy kanyarban állt. Ám a katolikus hívek nem engedték, inkább néhány száz méterrel odébb helyezték, a templomdombra felvezető gyalogút mellett állították fel újonnan. Ma is ott található, a hívek és az egyház gondozza. Nemrégiben, néhány éve, a parókiaépület üdültetésre történő átalakítása során ezt a keresztet szépen felújították. Selyemvirággal díszítik, olykor friss virágot is helyeznek mellé.⁴⁷⁵ A keresztben a fehér márványablán olvasható felirat szerint: „*Isten dicsőségére alapította gróf Serényi István örök jóindulatúlag.*” A felirat – a fent leírtak szerint – ugyan nem teljesen fedi a

⁴⁷¹ Antal László és Cserhalmi Margit, János¹⁸⁶ adatközlése.

⁴⁷² B.-A.-Z. M. Lt. V-188.

⁴⁷³ BODNÁR Mónika 2005b. 62. Említést érdemel, hogy a közelmúltban a hívek körében és a plébánosban is fölvetődött, hogy a fentebb leírt hagyományt fel kellene újítani. Ez persze nem olyan egyszerű, ugyanis ehhez szükség lenne az azóta teljesen kifosztott kápolna újbóli felszerelésére, majd felszentelésére.

⁴⁷⁴ Egri Főegyházmegyei Levéltár, Parókiális iratok, Dédestapolcsány 4642/1907,

⁴⁷⁵ Özv. Lendér Istvánné Oravecz Anna (sz. 1931) adatközlése.

valóságot, de ma is hirdeti Isten dicsőségét és a dédesi katolikus egyházért oly sokat adakozó **Serényiek** emlékét.

A kereszt fölött egy sziklába vájt Lourdes-i Mária barlang látható. A helybéliek ennek eredetére vonatkozóan nem tudtak felvilágosítással szolgálni, de levéltári kutatások eredményeként feltételezhető, hogy az ott található Mária szobor azonos azzal a 130 cm magas Lourdes-i Mária szoborral, amit **István**₁₅₆ felesége, **Zichy Aglája** adományozott a dédesi templomnak 1899. augusztusában, egy **Jézus** szent szíve szoborral együtt, melyek megáldására 1899. augusztus 28-án kért egyházmegyei hivatali engedélyt **Kotán János** dédesi plébános.⁴⁷⁶ Mindkét szobor eredetileg a templomban lehetett elhelyezve. Hogy a barlang kialakítására mikor került sor, s mikor helyezték oda a Mária szobrot, egyelőre nem ismert. A barlang a ma élők emlékezte szerint mindig is ott volt. Ám amennyiben tényleg a feltételezett eredetű szobor található benne, a barlang kialakítására 1899 után kerülhetett sor. Az mindenesetre látszik, hogy a barlangoltárt mély tisztelet övezi. A falára elhelyezett két emléktábla⁴⁷⁷ és a szobor körül elhelyezett virágok is erre engednek következtetni.

Az ötödik szakrális kisépitményt, a Sajószögeden található vörös színű kőből kifaragott ún. *Veres keresztet* a falu Nagycsécs felőli végén, a 35-ös főútvonal mellett, a Hejőbába felé vezető bekötőúttal szemben találjuk. **Okváth Imre**, a falu történetének szerzője ezt írja róla: „A falu Nagycsécs felőli végén, az országút jobb oldalán, az Újtelep sarki házával szemben áll a veres kőből épült kereszt. Felirata: *Állíttatott Serényi István által 1889. november 13-án.*”⁴⁷⁸ Ám a helyszíni megfigyelés során azt tapasztaltuk, hogy a szöveget viselő talapzaton az első sor nem olvasható, s feltételezésünk szerint ott nem az *állíttatott*, hanem a *felújíttatott* kifejezés lehetett. Ez a felirat ugyanis a keresztet tartó talapzatoszlop jobb oldalán olvasható. Viszont az első oldalon és a hátsó oldalon is van felirat. Igaz, ez csak nehezen és részlegesen olvasható. Az első oldalon található „...*BERNEK / 11DIK NAPJÁN / 1823 ESZTEN / DŐBEN*” felirattöredékből arra következtethetünk, hogy 1823 lehetett a keresztállítás időpontja, s a hátoldalon szintén nagyon nehezen kibetűzhető feliratról arra lehet következtetni, hogy a zsadányi és törökszentmiklósi **Almássy** család egyik tagja állíttatta, aki oly módon kötődik a **Serényiek**hez, hogy **István**₁₅₆ nagyanyjának,

⁴⁷⁶ Egri Főegyházmegyei Levéltár, Parókiális iratok, Dédestapolcsány 61/1899,

⁴⁷⁷ Az egyik emléktáblát egy falubéli özvegyasszony helyezte a második világháborúban elhunyt férje emlékére. A második, hálaadó táblát Lezák József (a Lezák Pékség tulajdonosának az édesapja) és felesége helyezte el. Lezák József ugyanis elvált ember volt, s mint ilyen, másodsor már nem esküdhett volna templomban. Ám a helyi plébánosnak sikerült kijárni az előző házasság egyházi érvénytelenítését és megszerezni a pápai engedélyt a második házassághoz. Ebbéli hálájuk emlékére helyezték oda a kis márványtáblát. (Bódvai István helyi kereskedő adatközlése.)

⁴⁷⁸ OKVÁTH Imre 2007. 229.

Eötvös Alojzianak az anyja zsadányi és törökszentmiklósi **Almássy Anna** volt. Tehát ezt a keresztet az **Almássyak** állították, és a késői, **Serényi** nevet viselő utód pedig felújította.

Régen keresztjáró napokat tartottak a faluban, melynek során ezt a keresztet is felkeresték. Ma már ez a szokás nem él, de virágokat és gyertyát ma is visznek nemcsak ehhez, hanem az összes faluban található kereszthez. Az 1930-40-es években szokás volt keresztjáró napokon felkeresni ezeket az út menti kereszteteket.

A magyar néprajzi szakirodalom szerint a keresztjáró napok a Húsvét utáni ötödik vasárnap, azaz keresztjáró vasárnap és az azt követő keresztjáró hétfő, kedd és szerda. Mint **Dömötör Tekla** írja, az elnevezés onnan eredeztethető, hogy ezeken a napokon ünnepélyes körmenetben vonultak ki a határban levő valamelyik kereszthez és ott végezték az ájzatosságot.⁴⁷⁹

A sajtószövediek emlékezete szerint Húsvét előtti hét vasárnapján (ez voltak a keresztjáró vasárnap), valamint az Úrnapja előtti hétfőn, kedden és szerdán (ezek voltak a nagyböjti keresztjáró napok) tartották a keresztjáró napokat. A szóban forgó kereszt díszítését és felkeresését az újtelepi *olvasós anyák* szervezték.⁴⁸⁰ Az Újtelep nevű településrészt 1920 után alakították ki, a földreformot követő földosztást követően. Az újtelepi 3-4 utca asszonyai szerveződtek össze, mentek el az ún. *Veres kereszt*hez. Pap nem volt jelen, előénekes és előimádkozó akadt az asszonyok között, idősebb asszonyok voltak ezek, akik köszöntötték a keresztet. Délután estefelé vonultak ki a kereszthez.⁴⁸¹

Ez a szokás az 1950-es években abbamaradt, de még a legvadabb kommunista időszakban is gyújtottak gyertyát, vittek virágot a kereszthez Mindenszentekkor, meg visznek ma is.⁴⁸² Sőt nemcsak Mindenszentekkor, hanem az év minden szakában, ugyanis azok a falubéliek, akiknek hősi halottjuk van, születésnapra, névnapra, de más alkalmakkor is ide helyeznek virágot elvesztett szeretteik emlékére.⁴⁸³

A keresztet az 1960-as években **Stefán István** helybéli ezermester **Bubovinszky Gyula** helyi plébános esperes kanonok kérésére körbekerítette, hogy védve legyen. Jelenleg földdepó működik a kereszt közelében. Szóba került az áthelyezése, mert útban van a telep tulajdonosának a munkák során, de egyelőre erre nem került sor. Ma is ápolt, gondozott a kereszt, kerítését rendszeresen átfestik, és mindig van mellette friss virág.

⁴⁷⁹ DÖMÖTÖR Tekla 1983.202-203.

⁴⁸⁰ „Volt ilyen olvasó anyás egyesület mindkét templomban, a görögben és a rómaiban is.” Okváth Imre (sz. 1929) adatközlése.

⁴⁸¹ Okváth Imre (sz. 1929) adatközlése.

⁴⁸² Okváth Imre (sz. 1929) adatközlése.

⁴⁸³ Stefán Mária adatközlése.

- **A Serényiek és a reformátusság**

A **Serényiekről** nagy általánosságban elmondható, hogy aulikus érzelmű, hithű katolikusok voltak. A 18. század elején, a telepítés éveiben számos összetűzésük akadt a Putnokon élő reformátusokkal (az iskola épületének elvétele, a harangon való osztozkodás stb.). A későbbiekben viszont a helyzet megváltozott. Több konkrét adat igazolja, hogy a református felekezetet, annak képviselői és intézményei is támogatásban részesültek az uradalom részéről. Ezen támogatások egyike a Serényiek magyarországi birtokainak intézője, **Franciska**¹²⁹ férje, széki gróf **Teleki Sámuel** nevéhez kötődően maradt fenn, aki 1818. kisasszony havának 10. napján évente tíz forint pénzbeli juttatást, egy hordó bort, egy háromakós hordó sört és egy szekér szénát ajánlott a putnoki református prédikátor részére, amit a következő években a putnoki uradalom adott ki részére. Ezen felül egyszeri, 100 forint támogatást nyújtott a parókia felépítéséhez.⁴⁸⁴ A nemes egyháztanács **Telekinek** 1822. december 26-án bekövetkezett halálát követően úgy határozott, hogy eklézsiájuk *különös jóltevőjének emlékezetére a templomban a tiszteletes úr által egy halotti pompa tartasson*, mely reqiem rövidesen meg is tartatott.⁴⁸⁵ Ezt a **Teleki** által kezdeményezett a támogatást **Nep. János**¹³⁷ 1823-tól visszavonta. Az egyháztanács ugyan arra való hivatkozással, hogy 1818-tól ezt az adományt folyamatosan kapták, kérte, hogy tisztviselői által azt ezután is kiadatni méltóztasson, de a válasz nemleges maradt.⁴⁸⁶ A történet teljességéhez az is hozzátartozik, hogy ezekben az években a katolikus egyháztól is számos támogatást megvontak a **Serényiek**, ami véleményünk szerint a magyarországi birtokrészek tulajdonosi viszonyainak rendezetlenségével, tulajdonjogi problémáival függött össze.

1855. február 5-én a református egyháztanács arról értesült, hogy **Nep. János**¹³⁷ a református egyház részére száz pengő forintot hagyományozott, mely összeg az uradalmi tisztartó által már átadásra is került. Az egyháztanács hosszas tanakodást követően úgy határozott, hogy ezen összegből ötven váltó cédula forintot kioszt a legszegényebb sorsúak között, kétszáz váltó cédula forintot pedig kiad kamatra *oly móddal, hogy a mtsgos gróf betses emléke évenkénti megújítására annak kamatjából a szegényebb sorsú iskolás gyermekek papíros és más szükséges taneszközökkel láttassanak el.*⁴⁸⁷

Lászlónak¹⁴³ sem volt teljesen zökkenőmentes s viszonya a reformátusokkal. Felesége halála után, 1866 júliusában engedélyt kért tőlük, hogy a családi sírboltot a

⁴⁸⁴ Putnoki ref., Protokollum 196.

⁴⁸⁵ Putnoki ref., Protokollum 228; 229.

⁴⁸⁶ Putnoki ref., Protokollum 234.

⁴⁸⁷ Putnoki ref., Protocollum 372.

református temetőrészben építhesse meg. Erre rövidesen engedélyt is kapott.⁴⁸⁸ Ám az építkezés az igényelt és jóváhagyott területnél lényegesen nagyobb területen történt, ráadásul 2-3 ölnyi szélességű felvezető utat is építettek, amire nem kért engedélyt, s aminek több régi sír is áldozatául esett. Ez a református egyház nemtetszését vonta maga után.⁴⁸⁹ Ám később minden bizonnyal sikerült tisztázni a helyzetet, mert 1883-ban, amikor a reformátusok új iskolát építettek, **László**₁₄₃ ötezer darab téglával járult hozzá annak építéséhez.⁴⁹⁰ **Béla**₁₅₇ a bánrévei református egyházat támogatta oly módon, hogy telket biztosított számára templom építésének céljából.⁴⁹¹

⁴⁸⁸ Putnoki ref., Protocollum 432-433.

⁴⁸⁹ Putnoki ref., Protocollum 439-440.

⁴⁹⁰ BODNÁR Mónika 2007-2008. 202.

⁴⁹¹ MMM, Falu Orsz. Szövetség kitöltött kérdőíve, Bánréve

8. A SERÉNYIEK ÉS AZ OKTATÁS

- **Katolikus iskola**

Az elmúlt évszázadokban az oktatás szorosan összefüggött az egyházzal, ugyanis az egyházak voltak az iskolák fenntartói. Amikor **Farkas₈₁** újraalapította a putnoki katolikus egyházat, a katolikus iskola alapjait is meteremtette. Ezzel hozható összefüggésbe, hogy 1732-ben elvette a reformátusoktól a saját területén álló iskola épületet.⁴⁹² Valószínűleg ebben létesült a katolikus iskola.

1783-ban az iskolarektor, **Prekop Mihály** az uradalomtól 1 kocsi szénát kapott.⁴⁹³ 1814-ben az akkori tanító, a plebejusi jogállású **Magótsy Ádám** a kocsi szénán fölül egy mérő tiszta búzát is kapott az uradalomtól.⁴⁹⁴

Béla₁₅₇ – lehetséges, hogy már korábban is, de 1887. márciusától bizonyosan – tagja volt az iskolaszéknek,⁴⁹⁵ 1890-től annak világi elnöke is volt.⁴⁹⁶ Ettől kezdve szinte rendszeresen részt vett annak ülésein. A problémáknak mindig a megoldását kereste és szorgalmazta. Amikor pl. **Miriovszky László** egykori putnoki kántortanító özvegyének elmaradt nyugdíját kellett sürgősen kifizetni, gyorskölcsönt bocsátott az iskolaszék rendelkezésére.⁴⁹⁷ Ésszerűen érvelt, nyilatkozott és tárgyalt a hivatalából idő előtt távozni kívánó segédtanító,⁴⁹⁸ egy méreten felül elfoglalt temetőterület,⁴⁹⁹ valamint a visszatérni szándékozó régi segédtanító ügyében.⁵⁰⁰ Ugyanakkor ezt a fórumot arra is felhasználta, hogy felhívja a figyelmet az általa észlelt hibákra, hiányosságokra. Ily módon rosszállását fejezte ki a temető karbantartását és a templom tisztaságát illetően.⁵⁰¹ Beválasztották az iskolaszéki számvizsgáló bizottságába,⁵⁰² betöltötte annak elnöki tisztét is,⁵⁰³ míg egyéb, az országos politikai életben vállalt teendői ezt megengedték.⁵⁰⁴ Nemcsak munkájával, anyagilag is

⁴⁹² BALOGH Béla 1894. 141.

⁴⁹³ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1783. Putnok

⁴⁹⁴ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1814. Putnok

⁴⁹⁵ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 8. (Az iskolaszéki jegyzőkönyvet 1887-től vezették.)

⁴⁹⁶ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 72.

⁴⁹⁷ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 11.

⁴⁹⁸ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 87.

⁴⁹⁹ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 106-107.

⁵⁰⁰ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 108.

⁵⁰¹ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 108-109.

⁵⁰² Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 16.

⁵⁰³ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 27; 68.

⁵⁰⁴ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 81.

támogatta az iskola működését. 1887 decemberében az iskola ablakaira ajánlott fel 50 Forintot, melynek első részletét, 30 Forintot azonnal át is adott a főgondnoknak.⁵⁰⁵ A következő hónapban újabb 50 Forintot adományozott az iskola javítására.⁵⁰⁶

Ám a pénz mindig kevés volt. Az 1816-ben épült tanítói lakás, mely a kor szokásának megfelelően egyúttal iskolaként is szolgált,⁵⁰⁷ mindig javításra szorult. Ráadásul rohamosan növekedett a tanköteles diákok száma, ezért 1895-ben már látszott, hogy elkerülhetetlen egy harmadik tanterem kialakítása, ezzel párhuzamosan két rendes tanítói és egy segédtanítói állás szervezése, az akkor gyakorlatban levő egy rendes tanítói és egy segédtanítóival szemben.⁵⁰⁸ Ám erre még évekig nem került sor. 1903-ban egy tanfelügyelői ellenőrzés megállapította, hogy a tanteremben a törvényileg megállapított maximum 60 fővel szemben a putnoki katolikus iskolában 114 illetve 83 tanuló van, a tantermek túlszűfoltak, egyúttal elrendelte egy harmadik tanterem felállítását. Az iskolaszék, bár belátta az állapot túrhetetlenségét, hivatkozva a hitközség általános szegénységére, kijelentette, hogy a tanterem felépítésére és a harmadik tanterem fizetésének fedezésére képtelen.⁵⁰⁹ Hasonló gondokkal küzdött a református felekezeti iskola is. Innen már csak egy lépés vezetett a felekezeti iskolák államosításához. A katolikus iskola államosítását az is meggyorsította, hogy **Béla**₁₅₇ ezekben az években már mindenfajta támogatását megvonta a felekezeti iskolától.⁵¹⁰ Ez nem véletlen, hiszen feneketlen zsáknak bizonyult, ahol a sok szükség gyakorlatilag eredmény nélkül emésztett fel bármilyen támogatást. Ráadásul a 19-20. század fordulóján az állam egyre inkább szorgalmazta az egyházi iskolák államosítását. Ezt az eszmét, egyrészt látva és tapasztalva az áldatlan állapotokat **Béla**₁₅₇ is támogatta, másrészt vezető politikusként nem engedhette meg magának, hogy az állam akaratával szembehelyezkedjék.

- **Állami elemi iskola és napközi otthon**

Putnokon többéves előkészítő munkálatokat és tárgyalásokat követően 1911 szeptemberében indult meg az állami elemi népoktatás. Ezt megelőzően az illetékes egyházak valamint a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 1905-ben szerződést kötöttek, melyben a minisztérium kötelezettséget vállalt a felekezeti oktatók alkalmazására, s arra,

⁵⁰⁵ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 21.

⁵⁰⁶ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 31.

⁵⁰⁷ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857.

⁵⁰⁸ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 145.

⁵⁰⁹ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 240-241.

⁵¹⁰ Putnoki plébánia, Iskolaszéki jegyzőkönyv 247.

hogy a későbbi kinevezések során is figyelembe veszi a gyerekek felekezeti számarányának alakulását, s azt is, hogy a kinevezett pedagógusok között legyenek olyanok, akik alkalmasak a kántori teendők ellátására. S hogy ez valóban így volt, példázza **Frits Sándornak** Putnokra való kinevezése. 1912-re felépült az iskola új, emeletes épülete (ma a gimnázium működik benne). Fokozatosan kibővült a tantestület, 1936-ban már 11 tanerő foglalkozott a közel 500 tanulóval, tehát egy tanítóra átlagosan 45 tanuló jutott. Nagy előrelépést jelentett ez a korábbi állapotokhoz viszonyítva. Az elemi iskolát hat évig látogatták a gyerekek.⁵¹¹ A kor viszonyait tekintve rendkívüli jelentőséggel bírt a szegény gyermekek napközi otthonos ellátása, ahol a rászoruló **Béla**₁₅₇ jóvoltából (saját birtoka termelvényeivel ő látta el a napközit) ingyenes étkeztetésben részesültek. A jogosultságot a tantestület döntötte el.⁵¹²

- **Polgári iskola**

Béla₁₅₇ arról is gondoskodott, hogy teret biztosítson a jobb képességű, törekvő gyerekek továbbtanulásának. Ilyen megfontolásból szorgalmazta a polgári iskola felállítását Putnokon. Ez az iskolatípus Magyarországon először 1869-ben jelent meg, 1872-ben számuk már megközelítette a negyvenet.⁵¹³ A putnoki polgári iskola felállítása bizony sokáig váratott magára, csak 1916-ban alakult. Létrehozásában **Bélan**₁₅₇ és a város vezetőin túl nagy érdeme volt **Bihary István** királyi tanfelügyelőnek.⁵¹⁴

Mindjárt a kezdetektől nagy volt az érdeklődés az iskola iránt. Az első évben 59 fiú, 45 leány és 51 magántanuló iratkozott be.⁵¹⁵ A későbbiekben a létszám egyre emelkedett. Ez a nagy érdeklődés is bizonyítja a putnoki polgári iskola felállításának szükségszerűségét. 1936-ban 13 pedagógus és 4 hitoktató oktatta az ott tanuló 178 fiút és 176 leányt.⁵¹⁶

Az oktatás eleinte az állami elemi iskola tantermeiben folyt, később a létszám emelkedése folytán az egykori felekezeti iskolák épületeit is igénybe vették. Ám az illetékesek kezdetektől szükségét érezték és szorgalmazták egy önálló épület felállítását. Az új iskola helyének kijelölése sok vitára adott okot. Végül hosszas huzavona után a **Béla**₁₅₇ által felajánlott temető alatti területet találta a település vezetése megfelelőnek. 1917-ben 65.000 koronáért meg is vásárolták a telket. **Béla**₁₅₇ a vételárból 15.000 koronát visszaadott a

⁵¹¹ BODNÁR Mónika 2007-2008b. 205.

⁵¹² GMA, Répási Imre (é.n.) 49.

⁵¹³ NAGY Károly 1991. 27.

⁵¹⁴ NAGY Károly 1991. 44.

⁵¹⁵ NAGY Károly 1991. 57.

⁵¹⁶ BODNÁR Mónika 2007-2008b. 206-207.

községnek a temető rendezésére.⁵¹⁷ Az új iskolaépület elkészültét ő már nem érte meg, mert 1919 őszén elhunyt. Sokáig húzódott az építés ügye, végül 1928 őszére készült el az épület.⁵¹⁸ Ekkor az intézmény már **Béla**₁₅₇ nevét viselte.⁵¹⁹ Napjainkban a Serényi László Általános Iskola működik ebben az épületben.

- **Gazdaképzés, mezőgazdasági szakoktatás**

Ennek az oktatási formának a kezdetei 1905-ig nyúlnak vissza, amikor **Béla**₁₅₇ kertgazdasági tanszéket hozott létre, hogy a filoxeravész miatt kipusztult szőlők újratelepítéséhez szőlőalanyokat és szőlőoltványokat biztosítson. Ám emellett olyan feladata is volt a tanszéknek, hogy biztosítsa a térségi gazdák számára az új termesztési módszerek elsajátításának lehetőségét. Ilyen megfontolásból került sor 1907/1908 telén a kertgazdasági tanszék által szervezett szőlősgazda tanfolyamra. A tanfolyamon a gazdákat megismertették az új termesztési munkamódszerekkel. Konkrétan arról van szó, hogy a filoxeravész bekövetkeztéig az európai szőlőfajtákat saját gyökerükön termesztették. A pusztítás után viszont Amerikából behozott alanyfajtára kellett ráoltani, mert az amerikai alanyfajták ellenállóak a gyökértetű kártételének. A tanfolyamon korszerű tankönyvből folyt az oktatás. A több száz oldalas szakszerű leírást közel másfélszáz kitűnő ábra tette még érthetőbbé.⁵²⁰

A szőlősgazda tanfolyamot általános gazdaképző tanfolyamok követték.⁵²¹

1945 őszén, az iskolarendszer átszervezése kapcsán megszűnt a leánynevelő intézet, de helyette létrehozták a mezőgazdasági leánygimnáziumot, ami 1945 őszétől 1949-ig működött, részben az előd iskola tantestületével. 1949-ben voltak az iskolában az első érettségi vizsgák. A háború után nehezen ment a beiskolázás. 1949 őszétől 4 évfolyamos koedukált mezőgazdasági technikumot szerveztek, ez is érettségivel fejeződött be.⁵²² Az utolsó technikus képeztést szerzett évfolyam 1971-ben búcsúzott az iskolától. Ekkor már növénytermesztő és állattenyésztő szakokon tanultak a diákok. 1978-tól a növénytermesztő és állattenyésztő szakok helyett beindították a növénytermesztő gépész szakot, évfolyamonként két-két osztállyal. 1983-ban két szakon (az előbb említett mellett beindult a

⁵¹⁷ NAGY Károly 1991. 73.

⁵¹⁸ NAGY Károly 1991. 89-90.

⁵¹⁹ NAGY Károly 1991. 88.

⁵²⁰ A gazdatanfolyamról Andók György kutatásait felhasználva írunk, részben korábban megjelent publikációi (ANDÓK György 1998a; ANDÓK György 1998b), részben pedig most elkészült iskolatörténeti munkájának kertgazdasági tanszéket bemutató fejezete alapján (ANDÓK György 2010). Ezúttal is köszönetünket fejezzük ki, hogy publikálás előtt álló kéziratának e fejezetét rendelkezésünkre bocsátotta. (A kertgazdasági tanszékről részletesebben a következő, gazdasági fejezetben szólunk.)

⁵²¹ RÉPÁSI Imre 1983. 45.

⁵²² GMA, Molnár Etelka (az intézet egykori tanárának visszaemlékezései)

mezőgazdaságigép-szerelő szak is) 8 tanulócsoportban 221 megyebéli és hevesi diák tanulta a szakmát, 28 tanár és szakoktató irányításával. A nappali tagozat mellett az 1950-es évektől levelező tagozatos oktatás is folyt. Ekkor az iskolának három diákotthona volt (kettő a Rákóczi utcában, egy pedig a volt járásbírósi épületben). Ezekben 160 vidéki diáknak biztosítottak férőhelyet.⁵²³

1963-1975 között felsőfokú technikusképzés is folyt az intézményben.⁵²⁴

Az 1986-1987-es tanév újabb változást hozott, mert a négyéves szakközépiskolai képzés mellett bevezették a plusz egy éves mezőgazdasági technikusképzést. A képzés első négy évében közismereti és gépészeti alapozó tárgyakat tanítottak, a negyedik év végén érettségi vizsgát tettek a hallgatók. Ötödik évfolyamon csak szakmai tárgyakat tanítottak és az eredményesen vizsgázók mezőgazdasági gépésztechnikus oklevelet kaptak.

A rendszerváltás nyomán is változott a képzési forma. A gépészképzéssel párhuzamosan az 1992-1993-as tanévben beindult a gazda- és gazdaasszony képzés. (Ez utóbbiról részletesebben a következő részben szólunk.) A gazdaképzésben mezőgazdasági szakmunkás bizonyítvánnyal vagy mezőgazdasági szakközépiskolai érettségi bizonyítvánnyal rendelkező tanulók vehettek részt. A képzés egy éves volt, és a privatizáció során termelőeszközhöz, földhöz jutott gazdaságok részére kívánta biztosítani a szakember utánpótlást. Lóbércen megépült a Gömör-Bábolna Mintafarm. Az 1994-1995-ös tanévtől a szakközépiskolai alapozó képzés világbanki tanterv alapján történik. A képzés első négy évében itt is közismereti és mezőgazdasági alapozó tárgyakat oktatnak, a negyedik év érettségi vizsgával zárul, majd a képzés újabb két esztendeje során csak szakmai képzést kapnak a hallgatók (állattenyésztés, növénytermesztés, kertészet, gépészet, gazdálkodási ismeretek). A záróvizsgát tett növendékek általános mezőgazdasági technikus bizonyítványt szereznek.

Az iskola igazgatója 1948-ig **Bihari Lajos**, 1948-1953 között **Karádi Gyula**, 1953-1954-ben **Gyöngyösi Pál**, 1955-1965-között **dr. Ozsváth János** és **Jónás István**, majd az 1970-es évek elejéig **dr. Kiss Béla** volt. Őt 1972-1983 között **dr. Fügedi Péter** követte.⁵²⁵ **Gomba Levente** 1983-2001 között vezette az intézményt. Nyugállományba vonulását követően **Magyar András** lett az igazgató, aki azóta is betölti ezt a posztot.

⁵²³ RÉPÁSI Imre 1983. 45-46.

⁵²⁴ RÉPÁSI Imre 1983. 46.

⁵²⁵ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 327-328.

- **Leánynevelő intézet**

A polgári iskola mellett létezett egy másik felsőbb fokú oktatási intézmény is Putnokon a 20. század első felében, mégpedig a Magyar Királyi Gazdasági Felső Leánynevelő Intézet. Ennek alapítása is **Béla**₁₅₇ nevéhez kötődik. Kezdetei 1911-ig nyúlnak vissza, amikor háztartási tanfolyamot szerveztek a térség leányai részére. Ennek a tanfolyamnak a lebonyolítására az elemi iskola napközi otthonában került sor. 1912-től vándortanfolyamokat szerveztek. Évente három alkalommal került rá sor, részben Putnokon, másrészt a környező falvakban. Az iskola alapítását valójában 1913-ra datálják, ebben az évben nyitották meg az egyéves háztartási iskolát, ahol összesen 24 - 12 bejáró és 12 bentlakó - tanuló kezdte meg tanulmányait.⁵²⁶ Ekkor már rendelkezésre állt a tanépület és a háztartási épület, mert azokban az előzőekben bemutatott gazdaképzés, illetve a későbbiekben, a gazdasági életet taglaló fejezetben bemutatásra kerülő kertgazdasági tanszék működött. Az iskolába a növendékeket elemi népiskolai végzettséggel vették fel.⁵²⁷ Ebben az iskolatípusban **Béla**₁₅₇ elképzelései szerint elsősorban a közép- és kisbirtokos parasztcsaládok lányainak képzése folyt volna. Azonban a háború miatt megcsappant a paraszti származású tanulók száma, mivel az apák, fivérek frontra való távozása következtében szükség volt otthon a munkaerőre.⁵²⁸ Pedig **Béla**₁₅₇ mindent megtett a tanfolyamok népszerűsítése érdekében. A munkába bevonta a köztisztviselőként álló putnoki református lelkész, **Kálniczky Endre** leányát, **Kálniczky Vilmát** is, akit – hogy az iskolát jó szívvel ajánlhassa – a földművelési minisztérium kéthetes németországi tanulmányútra küldött, hogy tanulmányozza az ottani háztartási iskolákat. **Kálniczky Vilma** ezt követően tizenegy évig elnöki szerepet töltött be az iskolánál.⁵²⁹

1924-ben az egyéves helyett hároméves képzést vezettek be. Ekkorra elkészült a **Kopeczky Raul** által tervezett kétemeletes tanulóotthon (a mai főépület), emeletes lett az addig földszintes tanépület (a mai középső épület).⁵³⁰ Ez az impozáns épületegyüttes napjainkban a mezőgazdasági szakiskolának ad otthont. Ettől kezdve a tanulók legnagyobb része bentlakó volt, az intézmény országos beiskolázásának számított. Az 1930-1940-es években 21 megyéből volt növendéke. Származásuk szerint főleg kis-, közép- és nagybirtokos szülők, valamint tisztviselők gyermekei voltak.⁵³¹ Az intézet a földművelésügyi

⁵²⁶ KNÉZY Judit 2008. 494.

⁵²⁷ CSIKI László szerk. 1941. 48.

⁵²⁸ KNÉZY Judit 2008. 494.

⁵²⁹ P. KÁLNICZKY Vilma 1942. 61.

⁵³⁰ GMA, Molnár Etelka

⁵³¹ GMA, Molnár Etelka

minisztérium fennhatósága alá tartozott. Célja az volt, hogy a lányokat valláserkölcsi és hazafias nevelésben, valamint az általános tárgyakon túl gazdasági, kertészeti és háztartási elméleti és gyakorlati oktatásban részesítse. Az intézetbe azok nyertek felvételt, akik sikerrel elvégezték a középiskola vagy polgári iskola legalább négy évfolyamát. A növendékek a tanárnők vezetése és felügyelete mellett részt vettek az intézet gazdasági és az internátus (kollégium) háztartási munkáiban. A gyakorlati munka célja az elméleti oktatás kiegészítése volt. A növendékek váltott csoportokban főztek, sütöttek, takarítottak, mostak, vasaltak, szöttek, fontak, különböző háziipari és iparművészeti kézimunkákat készítettek, gondozták a zöldséges- és virágoskertet, a gyümölcsfákat, aminek gyümölcseiből befőtteket készítettek, jelen voltak az állatok gondozásánál, a takarmányozásnál, gondozták a baromfikat, kezelték a keltetőgépet, fejtek, vajat és sajtot készítettek. A harmadik év végén végbizonyítványt kaptak, érettségi vizsgát nem tettek.⁵³² Az intézet a középfokú mezőgazdasági szakoktatási intézmények közé nyert besorolást.⁵³³ Végbizonyítványával a növendékek a Kertészeti Tanintézetben, Dietetikai Intézetben, ápolónői tanfolyamon stb. folytathatták tanulmányaikat.

Gobbi Hilda, később híres színésznő is három évig volt az intézet növendéke. Első szerepeit a putnoki gazdasági iskola színpadán játszotta.⁵³⁴ Erről egyébként önéletírásában maga a színésznő is megemlékezett. Mint írja, két dolgot szeretett meg Putnokon, az egyik a virágok, a másik a színház.⁵³⁵ **Szeleczky Zita**, a közeli Nekézsenyből származó, később szintén híres színésznő ugyancsak az intézet növendéke volt.⁵³⁶

Ez az intézmény nem töltött be olyan fontos szerepet a térségben lakosságának életében, mint a polgári iskola. Míg ez a viszonylag magas tandíj miatt inkább távolabbi vidékek jobb módú leányait vonzotta, a polgári iskola konkrét helyi igényeket elégített ki. Minden bizonnyal ezért fordulhatott elő, hogy a település vezetői 1921-ben még megszüntetését is javasolták a földművelési miniszternek, s az így felszabaduló épületekbe a polgári iskolát szerették volna beköltöztetni, így kívánták volna megoldani a polgári iskola egyre nyomasztóbb épülethiányát.⁵³⁷ Tény, hogy kevés helybeli vagy környékbeli leány tanult az intézményben, de azért ilyenek is akadtak. Viszont annál közkedveltebb volt távolabbi vidékeken. *Jóságigazgatók lányai, Károlyi grófok ivadékai tanultak ott* – emlékezik vissza **Gobbi Hilda** is.⁵³⁸ Bizonyos értelemben a kor elit iskolájának számított. Az

⁵³² CSIKI László szerk. 1941.109-112.

⁵³³ CSIKI László szerk. 1941. 147.

⁵³⁴ GMA, Molnár Etelka,

⁵³⁵ GOBBI Hilda 1982. 18.

⁵³⁶ GMA, Dr. Fügedi Péter (az utódintézmény igazgatójának visszaemlékezése)

⁵³⁷ B.-A.-Z. M Lt. V-188/4. 190-191.

⁵³⁸ GOBBI Hilda 1982. 16.

a néhány putnoki vagy környékbeli, akinek szülei megengedhették maguknak, hogy lányukat ebben az intézetben taníttassák, fél évszázad elteltével is nagy-nagy szeretettel emlékezett vissza alma materére. S minden esetben így voltak ezzel azok a távoli vidékről érkező régi növendékek is, akikkel találkoztam.⁵³⁹ Ők minden esetben jó hírt vitték Putnoknak szerte az országba és nagyvilágba. Visszaemlékezéseikben hangsúlyozták, hogy a putnoki intézetben széleskörű és korszerű háztartási és házvezetői ismereteket sajátítottak el, valamint megismerkedtek számos modern háztartási eszközzel, azok használatával. Valódi végzettséget, sem közép-, sem felsőfokút nem adott az intézmény, de nem is ez volt a cél. **Béla**¹⁵⁷ egy németországi tanulmányútja alkalmával találkozott ezzel az iskolatípussal, s már akkor elhatározta, hogy ezt itthon is megvalósítja. Ugyanis meggyőződése volt, hogy a legtöbb szerencsétlen házasságnak és válópernek az az oka, hogy a lányok nem elég háziasak, s így nem lehet belőlük jó feleség. Ezért mondogatta a növendékeknek, hogy igazi hálával akkor lesznek majd az iskola iránt, ha az itt elsajátított ismeretekkel kivívják férjeik szeretetét és megbeszülését.⁵⁴⁰ Tehát elsősorban a családi tűzhely fontosságát ismerő, és ez által a családi összetartást biztosítani képes polgárlányok, leendő családanyák képzése volt a cél. *Valójában semmilyen szakképesítést nem adott, de jól férjhez lehetett vele menni.*⁵⁴¹ Keresettek, szívesen fogadott feleségek voltak az ebből és hasonló intézményből kikerült lányok.

Az 1989-es rendszerváltást követő években, 1992-től a Putnokon működő mezőgazdasági szakközépiskola megkísérelte feleleveníteni ezt a képzési formát, érettségizett lányok jelentkeztek a gazdaasszony képzésre. A gazdaasszony képzés másfél évig tartott, ez idő alatt szakmai tárgyakat oktattak. Hármasszoros ciklusban folyt a képzés, aminek fő színtere a tankert, a tankonyha és a varroda volt. Ez a képzési forma az érdeklődés hiánya, a jelentkezők csekély száma miatt 1997-ben megszűnt.⁵⁴² A lányok elhelyezkedési esélyei nem nőttek az iskola elvégzése által, esetleg a külföldi gyermekfelügyeletet vállaló, egy ideig bébiszitterkedni akaró lányok vették hasznát. Manapság nem a családot összetartó feleség-, anyakép a követendő, hanem a jól fizető szakmát gyakorló, modern, önálló karriert építő nő jelenti a példaképet.

⁵³⁹ A Gömöri Múzeumban eltöltött húsz évem alatt számos alkalommal előfordult, hogy az ország különböző térségeiből érkező nyugdíjas csoport egy-egy tagja örömmel újságolta, hogy ő is az intézet növendéke volt, és a legszebb emlékeket őrzi azóta is Putnokról és az intézetben eltöltött három évről.

⁵⁴⁰ P. KÁLNICZKY Vilma 1942. 61.

⁵⁴¹ Saját gyűjtés

⁵⁴² BODNÁR Mónika 2007-2008b. 214.

- **Óvoda**

Még egy oktatási intézményről meg kell emlékeznünk, mégpedig a városi óvodáról. Magyarországon az első ilyen intézmény köztudottan 1828-ban nyílt. Negyven esztendővel később, 1868-ban Putnokon is megalapították a kiseddóvót. **László**⁵⁴³ már három évvel korábban, 1865-ben indítványozta létrehozását a városi képviselőtestületben, de az eszme csak azután valósult meg, mikor az óvói fizetés alapjául örökre átruházta a városra az úgynevezett Szita kocsmá italmérési jogát, azzal a feltétellel, hogy a város gondoskodik az intézmény elhelyezéséről és kötelezettséget vállal fenntartására. Az ezt követő szervezési munkák után 1869. január 12-én került sor az intézmény ünnepélyes megnyitására. A téli hónapokban csupán 33 növendéke volt, de az év folyamán számuk 165-re emelkedett. A város a részére átruházott korcsmáltatási jogot kiadta bérbe, először évi 600 Forintért, majd egyre magasabb, néhány év múlva már 1000-1100 Forintért. Ezt az összeget az óvoda teljes fenntartási költsége meg sem közelítette, ezért néhány éven belül több ezer Forint tőkéje volt az intézménynek a helyi takarékpénztárban. 1870-ben a közbirtokosság is felajánlott 2000 Forintot az Óvodának. Ilyen körülmények között már 1873-ban életbe léptették az ingyenes óvodai ellátást.⁵⁴³

Az óvoda létrehozásának kezdeményezés igazi közérdeket szolgált, bizonyítja ezt az évente beíratott gyermekek magas száma, valamint az, hogy az intézmény immár több mint 140 év óta folyamatosan működik.

⁵⁴³ BALOGH Béla 1894. 190; 222-224.

9. A SERÉNYIEK SZEREPE PUTNOK ÉS TÉRSÉGÉNEK GAZDASÁGI ÉLETÉBEN ÉS URBANIZÁCIÓJÁBAN

Egy település fejlődése sokban függ a település földesurától. Így van ez Putnok esetében is. S mivel a 17-18. század fordulójától Putnok legfőbb földesurai a Serényiek voltak, fejlődését leginkább ők voltak képesek előmozdítani. Így pl. 1822-ban hetivásár tartási engedélyt szereztek Putnok részére, mely lehetővé tette a csütörtöki hetivásárok tartását, mert addig csak országos vásárai voltak – írja a város 19. századi monográfusa.⁵⁴⁴ (Nem tudjuk biztosan, történetileg összefügg-e ez a hetivásár a mai napig élő csütörtöki piacnappal, de feltehetően létezik ilyen összefüggés.) Bár az adatok arra utalnak, hogy már az ezt megelőző korokban is tartottak Putnokon heti és országos vásárokat is, de ezek a vásártartási jogok a háborúk viharaiban elvesztek, még az 1702-ben – már szintén a Serényiek által szerzett hetivásárjog is.⁵⁴⁵ Az 1822-től Putnokon tartott hetivásárok jótékony hatással voltak a település gazdasági életére, fellendítették kereskedelmét. Putnokra *terelték a vidék gazdaközönségét, kik a felvidék terménykereskedőiben mindig biztos vevőkre találtak.*⁵⁴⁶ A gabonakereskedelem mellett jelentős volt a borkereskedelem is, aminek jótékony hatására Putnok régibb szőlőterülete 1822 után csakhamar megkétszereződött. Mindezek hatására nőtt a lakosság szám, fejlődött a település.⁵⁴⁷

Miután a 19. század közepén a grófi család letelepedett Putnokon, attól kezdve a település fejlődésében – egészen a 20. század közepéig – méginkább tetten érhető szerepük, azt is mondhatjuk, hogy Putnok fejlődése gyakorlatilag elválaszthatatlan a **Serényiektől**. A 19. század második felében a polgári fejlődés egyik legfőbb mozgatója maga **László**¹⁴³ lett. Jobbágysait egyszer s mindenkorra már 1848 márciusában felmentette az úrbéri szolgálatok és szolgáltatások kötelezettsége alól, holott a törvény megalkotására és országos kihirdetésére csak később került sor.⁵⁴⁸ Részt vett a nemzetőrség szervezésében, a putnoki nemzetőr század kapitánya volt (főhadnagya **Pintér Pál**, alhadnagyai **Putnoky Imre** és **Kiss Ignác** voltak).⁵⁴⁹ Közreműködésével alakult meg 1871-ben a Putnoki Népbank, mint takaré- és

⁵⁴⁴ BALOGH Béla 1894. 67.

⁵⁴⁵ ILA Bálint 1946. 237. Putnok vásártartásának rövid összegzését lásd BODNÁR Mónika é. n. (2001). 3-4.

⁵⁴⁶ BALOGH Béla 1894. 67.

⁵⁴⁷ BALOGH Béla 1894. 67-68.

⁵⁴⁸ BALOGH Béla 1894. 159.

⁵⁴⁹ BALOGH Béla 1894. 162.

kölcsönsvetkezet, Putnok első, szövetségi alapon működő pénzüzete.⁵⁵⁰ Indítványozására alakult meg 1874-ben az önkéntes tűzoltó egyesület, melynek nemcsak létrehozásában, hanem tevékenységének szervezésében is szorgoskodott. Mindjárt megalakulása után két vízfecskendővel, s hozzá két vizeshordóval ajándékozta meg az egyesületet.⁵⁵¹ Tevékenyen közreműködött az 1830-as években alakult Úri Kaszinó és az és az 1869-ben megalakult Polgári Egyesület egybeolvasztásán, amire 1871-ben került sor Egyenlőségi Kör néven. Igaz, az egyesült kaszinó csak egy évig virágzott, azt követően inkább csak tengett, *a két elem soha nem tudott egész bensőséggel összeforradni.*⁵⁵² Mindezekon túlmenően aktívan részt vett a városi tanács munkájában, amiben aztán fia, **Béla**¹⁵⁷ is követte. Azon túlmenően, hogy iskolavárossá tette Putnokot, szorgalmazta az új, Putnok rangjához méltó városháza megépítését, ma is ebbe az épületben székel a város vezetése. Szorgalmazta továbbá a járdaépítéseket, a villanyvilágítás bevezetését, kórház, vágóhid építését, a Forrás-patak szabályozását, a főutcának a vasútállomásig történő kikövezését, az utcák fásítását.⁵⁵³ Hosszú időt töltött Németországban és Franciaországban, ahol a nagyipar vívmányait tanulmányozta. Ott szerzett tapasztalatait elsősorban saját putnoki gazdaságában alkalmazta.⁵⁵⁴ Tehát nem elhanyagolható a **Serényieknek** a térség 19-20. századi gazdasági életében, annak számos területén kifejtett hatása sem.

- **Mintagazdaság**

László¹⁴³, miután Putnokra helyezte székhelyét, Putnokon mintagazdaságot hozott létre. A putnoki gazdaság három, egymással szomszédos határban (Putnok, Pogonyi puszt, Málé) terült el, ahol négy különálló majorságban folyt a gazdálkodás. Ezek összterülete 3733 hold volt. Ennek több mint a fele erdő, megközelítőleg egyharmada szántó, a fennmaradó rész rét, kert, szőlő és legelő volt.⁵⁵⁵ Ezek közül Putnok határában volt a rétek nagy része és a gonddal ápolt, rendszeresen kezelt erdőség. Szántóföldjei jórészt Pogonyi pusztán voltak, ezen alakította ki mintagazdaságát.⁵⁵⁶ Ezt a gazdaságot szakmai körökben számon tartották, eredményeit jegyezték. Nyilván ennek volt köszönhető, hogy **Hunfalvy János** is ismertette

⁵⁵⁰ BALOGH Béla 1894. 225-231; különösen 227.

⁵⁵¹ BALOGH Béla 1894. 193.

⁵⁵² BALOGH Béla 1894. 213-215.

⁵⁵³ Ezzel kapcsolatosan lásd a képviselőtestületi jegyzőkönyveket: B.-A.-Z. M. Lt. V-188. 1-2. köt.

⁵⁵⁴ SZINNYEI József 12. köt. 933.

⁵⁵⁵ BATIZFALVY Sámuel – RÓZSAY József szerk. 1868. 439.

⁵⁵⁶ BALOGH Béla 1894. 253.

megyeleírásában, a mezőgazdasági viszonyokat bemutató fejezetben.⁵⁵⁷ **László**₁₄₃ egyébként gazdasági szakíróként is számon tartották. Több ilyen jellegű írása jelent meg különféle gazdasági lapokban.⁵⁵⁸ A mintagazdaság megtekintésére gyakran fogadott érdeklődőket, szakembereket az ország különböző területeiről. Tanulmányi kirándulás céljából többször felkeresték gazdasági tanintézetek növendékei, de jelesebb térségi és országos rendezvények résztvevői is, mint pl. a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók rimaszombati nagygyűlésének résztvevői. Ez utóbbi szakmai szemlét követően fényes lakomára került sor a Vám vendéglő nagytermében, melyen a gömri térség jelentős költőegyénisége, **Tompa Mihály** is részt vett, aki itt tartotta élete utolsó pohárköszöntőjét.⁵⁵⁹ Az akkori látogatók egy olyan gazdasággal találkoztak, melynek legfontosabbak termelvényei a következők voltak: a piaci növények közül az őszi és tavaszi búza, rozs, árpa, zab; a takarmánynövények közül a lucerna, vöröslóhere, bükköny, répa, és a burgonyát is a takarmánynövények közé sorolták. Kukoricát és repcét nem termesztettek a gazdaságban, a késői burgonya termesztéséhez pedig nem voltak megfelelőek a feltételek. A gazdaságban szükséges napszámos munkát leginkább a máléiak végezték, innen kerültek ki a kapások, aratók, kaszások, cséplők, juhnyírók, favágók stb.

A gazdaság részét képezte a mintegy 10 hold területű majorsági szőlő, ahol mintegy fél holdnyi terület gyökereztetőül szolgált.

A gazdaság vezetése a tisztartóra volt bízva, aki egyúttal a pénztárat is kezelte. Közvetlenül hozzá volt beosztva a kasznár, aki a putnoki majorságot kezelte, valamint felügyelte az erdőt. Volt ezenkívül egy ispán, aki a többi három majorságot (pogonyi, pásti és somosi) igazgatta. A cselédséghez tartozott két faragó gazda, hat kerülő, négy kocsis, egy béres gazda, huszonnégy béres, nyolc juhász, két majoros bojtár és két kovács.

Az aratást mind a négy majorban fogadott kepesek végezték, akiket egyúttal cséplésre is felfogadtak. Felfogadásukra még tavasszal sor került, s nemcsak az aratást és cséplést, de egyéb gazdasági munkákat is ők végeztek, mint pl. a lóhere, lucerna, bükköny, széna kaszálását, amiért napszámot kaptak. A nagyobb gazdasági munkákat vagy kialakult bérért, vagy részesedés fejében végezték. Mivel a putnoki és környező szőlőhegyek megfelelő mennyiségben biztosítottak munkát a lakosságnak, különösen a férfi munkert jórészt lekötötték, ezért a gazdaság réteit célszerűbb volt részesedés fejébe kiadni, általános

⁵⁵⁷ HUNFALVY János 1867. 214-216.

⁵⁵⁸ SZINNYEI József 12. köt. 934.

⁵⁵⁹ BALOGH Béla 1894. 254. E látogatás szakmai leírását lásd: BATIZFALVY Sámuel – RÓZSAY József szerk. 1868. 439-443.

gyakorlat szerint a széna, sarjú kaszálását, takarását és behordását negyedrészbeli részesedésért végezték.⁵⁶⁰

A **Serényiek** putnoki gazdasága tovább bővült, amikor **Béla₁₅₇** 1908-ban **Hámos Lászlótól** megvásárolta a pogonyi és máléi birtokrészével határos bánrévei birtokot a hozzá tartozó Szarvas pusztával egyetemben. Ám ezen nem ő folytatott gazdálkodást, hanem azt bérbe adta az Óstermelők Putnoki Mezőgazdasági Részvénytársaságának.⁵⁶¹ **Béla₁₅₇** halálát követően egyetlen fia, **Béla₁₆₃** lett az örököse, aki a bánrévei uradalom egy részét 1923-ban eladta a helyi parasztnak gazdálkodásra. Erre utal a *Vett földek* földrajzi név. A terület egy részét felparcellázták, új lakóházak épültek rajta.⁵⁶² A birtokreform alapján az 1920-as években a putnoki birtokból a Borsóföld és a Forrásföld dűlőkben 104, a máléiból 70, a bánréveiből 155 hold került felosztásra.⁵⁶³

Az eladás és a birtokreform után megmaradt bánrévei birtokot 1943-ban **Béla₁₆₃** eladta unokafivére, **Nepomuki János₁₇₉** részére.⁵⁶⁴

A háború után a nagybirtokokat – így a **Serényi** birtokot is – államosították. Az erdőket az állami erdészet vette kezelésbe, a mezőgazdasági művelésre alkalmas területeket szétszították a nincstelenek között. Számukra vonatkozóan pontos adatokkal nem rendelkezünk, de a visszaemlékezések szerint putnoki gazdasági cselédség száma nem volt túl magas, mindössze 10-15 körül mozgott az ily módon földhözjuttatottak száma. Annál nagyobb létszámú cselédsége volt viszont Pogony pusztának. A gazdasági cselédeken és nincsteleneken kívül a néhány holdas törpebirtokosok is igényelhetek földet. A földosztás során a grófi birtok földjei mellett az egyházi földeket és a közbirtokosság földjeit is szétszították. A földhözjuttatott nincstelenek és törpebirtokosok Putnokon 1950-ben alapították meg az első típusú termelészövetkezeti csoportot, ahol a szántást, vetést közösen végezték, de a betakarítás után a termést a maga földjéről mindenki saját magának hazavitte.⁵⁶⁵ Számos átszerveződést követően 1977-re létrejött a putnoki székhelyű, tíz falut (Putnok, Dubicsány, Serényfalva, Hét, Sajóalgóc, Sajókaza, Jákfalva, Dövény, Zádorfalva, Alsószuha) tömörítő iparszerű mezőgazdasági nagyüzem, *Egyetértés MgTSz* néven.⁵⁶⁶

A termelészövetkezet történetét feldolgozó munka nem emlékezik meg a Pogony pusztai birtok sorsáról, csupán annyit jegyez meg róla, hogy a pogonyi terület nem tartozott

⁵⁶⁰ BATIZFALVY Sámuel – RÓZSAY József szerk. 1868. 440-443.

⁵⁶¹ HALMAY Béla – LESZIH Andor szerk. 1929. 562-563.

⁵⁶² HOM Tört. A, Molnár Mihály 14.

⁵⁶³ MMM, Falu Orsz. Szöv. Putnok, Málé, Bánréve

⁵⁶⁴ A bánréveiek szerint Nep. János₁₇₉ 722 holdon (HOM Tört. A, Molnár Mihály (1985) 14.), János₁₈₆ tudomása szerint szülei 480 holdon gazdálkodtak.

⁵⁶⁵ DOBROSSY István – FÜGEDI Márta 1983. 122-123.

⁵⁶⁶ DOBROSSY István – FÜGEDI Márta 1983. 23.

Putnokhoz.⁵⁶⁷ Más forrásból viszont tudjuk, hogy azon területen tangazdaság alakult Pogonypusztai Tangazdaság néven.⁵⁶⁸ Tehát a pogonyi gazdaság állami tulajdonba került, s azon állami gazdaság alakult.

A bánrévei uradalmat is államosították, a 722 holdas birtokból⁵⁶⁹ mindössze 1 holdat⁵⁷⁰ hagytak meg **Nepomuki János**₁₇₉ tulajdonában. Az államosított földterületet itt is kiosztották a nincstelének között.⁵⁷¹ Az így földhöz jutott kisgazdák sokáig egyénileg művelték a földeket, a szövetkezetesítésre itt csak 1960 decemberében került sor.⁵⁷² Kényszerűségből **Nepomuki János**₁₇₉ is belépett a termelőség-szövetkezetbe, saját földterületüket pedig felesége művelte.⁵⁷³ Mezőőrként vonult nyugdíjba.⁵⁷⁴

A putnoki Egyetértés MgTSz a hagyományos mezőgazdasági ágazatok mellett (földművelés, állattenyésztés) kiterjedt ipari tevékenységet is folytatott. Fénykorában 650 embernek adott munkát, akiknek mintegy kétharmada szövetkezeti tagsággal is rendelkezett. Az 1989-es rendszerváltással együttjáró gazdasági változások azóta elsodorta az egyébként igen jó nevű, szakmai körökben is elismert szövetkezetet. Rövidesen beindult a felszámolása. A felszámolás során az állatállományt értékesítették a környékbeli gazdáknak és vállalkozóknak. A termelőség-szövetkezet földterülete javarészt kárpótlási területként került szétosztásra. Az ipari ágazatok egy része önállósodott. A termelőség-szövetkezet megszűnése után, részben ennek alapjain kezdte meg gazdálkodását 1991 júliusában a *Gömörmag Kft.* 1000 hektár bérelt szántóterületen.⁵⁷⁵

- **Kertgazdasági tanszék**

Magyarország virágzó szőlőkultúráját a 19. század végén a rohamosan és szinte megállíthatatlanul terjedő filoxéra fertőzés nagyrészt elpusztította. A gömöri térségben, ezen belül Putnokon is messzi múltba tekintett vissza a szőlőművelés, erre vonatkozóan már 14. századi adatokkal is rendelkezünk.⁵⁷⁶ A helyi hagyomány szerint **Mátyás** király a putnoki szőlőhegyen kapáltatta meg a nagyurakat. Ennek emlékére a szőlőhegy egyik borházán sokáig

⁵⁶⁷ DOBROSSY István – FÜGEDI Márta 1983. 122-123.

⁵⁶⁸ HOM Tört. A, Dudás József (1972). 8.

⁵⁶⁹ HOM Tört. A, Molnár Mihály (1985). 14.

⁵⁷⁰ GMA, Serényi Miklós 355.

⁵⁷¹ HOM Tört. A, Molnár Mihály (1985). 14.

⁵⁷² HOM Tört. A, Dudás József (1972). 8.

⁵⁷³ GMA, Serényi Miklós 355.

⁵⁷⁴ HOM Tört. A, Molnár Mihály (1985). 15.

⁵⁷⁵ BODNÁR Mónika é. n. (2001). 8-10.

⁵⁷⁶ ILA Bálint 1946. 240.

emléktábla hirdette.⁵⁷⁷ Az 1820-as birtokarányosítási jegyzőkönyv szerint is Putnok szőlőhegyei jeles bort teremnek.⁵⁷⁸ Az 1820-as években a putnoki szőlőterület, köszönhetően a fellendült borkereskedelemnek, duplájára nőtt. A dienesfalvi határ birtokarányosítását követően ugyanis a várostól keletre fekvő cserjés hegyeket szőlővel ültették be, melyek rövid időn belül gazdagon teremtek.⁵⁷⁹ 1881-ben még ezt írják: *Putnokon legvirágzóbb a szőlőgazdászat. Minden törzsökös lakosnak van egy-két darab szőlője, s aki itt megtelepül, első törekvése, hogy szőlőt vásároljon.*⁵⁸⁰ S hogy ez tényleg így volt, bizonyítja **Hönsch Edének**, a királdi szénbányák Putnokon megtelepült igazgatójának példája is, aki szintén virágzó szőlészetet gondozott.⁵⁸¹ Ám jó húsz évvel később, a 20. század legelején már múlt időben írnak róla: *Putnok a múlt században híres bortermelő hely volt. Dienesfalva nevű szőlőterületén 500 hold termő szőlője volt, míg a filoxéra el nem pusztította.*⁵⁸²

A filoxéra valójában egy állati kártevő, szőlőgyökér-tetű, mely az amerikai kontinensről származik. Egész Európában pusztított, Magyarországon először 1875-ben észlelték. A termőszőlők mintegy 2/3 része áldozatul esett a pusztításnak.⁵⁸³ Köztük a putnoki szőlők is. A károk mérséklésére és az elpusztult szőlőültetvények újratelepítésére olyan törvény született, amely rendelkezett az alany- és oltványelőállító telepek létesítéséről és az új technológiák tanfolyamokon való oktatásáról. Ilyen előzmények után hozta létre **Béla**₁₅₇ Putnokon az úgynevezett kertgazdasági tanszéket.

A kertgazdasági tanszéket **Béla**₁₅₇ 1905-ben saját fölbirtokának egy részén alakította ki. Ennek az intézménynek elsődleges feladata az volt, hogy a filoxéra miatt kipusztult gömöri szőlőültetvények pótlására szőlőoltványokat biztosítson. A szőlőoltványok mellett gyümölcsfa csemetéket is biztosított a gazdák részére. Ám ezen elsődleges feladata mellett egy másik feladatot is teljesített, fontos szerepet vállalt a térség kertészkedő, szőlőtermelő gazdáinak képzésében, amint erről már fentebb esett szó.

A tanszéket **Béla**₁₅₇ putnoki birtokának legjobb minőségű, legtermékenyebb, belterjes kertészeti művelésre alkalmas szántóföldjén alakította ki. Ez a 68.000 m²-es terület helyileg a mai Bajcsy-Zsilinszky út – Vásártéri utca – Báthory utca és a gimnázium keleti kerítésvonala által határolt részen volt. Napjainkban a mezőgazdasági szakközépiskola impozáns épületegyüttese áll rajta, bár egyes részei már nem tartoznak az intézményhez.

⁵⁷⁷ UJVÁRY Zoltán 1975. 183-184.

⁵⁷⁸ BALOGH Béla 1894. 16.

⁵⁷⁹ BALOGH Béla 1894. 67-68.

⁵⁸⁰ BALOGH Béla 1894. 251.

⁵⁸¹ BODNÁR Mónika é. n. (2001). 12-13.

⁵⁸² BOROVSKY Samu szerk. 1903. 82.

⁵⁸³ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Filoxéra> (2010. február 10.)

A tanszéken a munka **Szlávik Endre** igazgató vezetésével folyt. Az oltványelőállító munka a kertészeti tanszék épületeiben zajlott. Az akkor még egyszintes, manapság középső épületként emlegetett épület világos helyiségei alkalmas volt az oltványkészítő munka végzésére, az alagsori pince pedig a vesszők és oltványok tárolására. Az oltványiskola az épületek mögötti területen volt. Öntözését hét ásott kút biztosította, melyekből fogat által hajtott járgányos szivattyúval emelték ki a vizet. Az egyik kútból a víznyerés szélkerék segítségével történt. Ennek tartóállványait az 1970-es években bontották el. Ez a tevékenység 1916-ig folyt itt, ugyanis miután 1913-ban megkezdte működését a leánynevelő intézet, az ő céljaira lett átalakítva a terület. Az oltványkészítésnek új helyet kellett keresni. Az új alanytelep kialakítására 1916-ban került sor Putnok egy másik részén, a halastóhoz vezető út mellett. Ezt a területet ma is Csemetekertnek nevezik. Itt iskolázták az elkészített oltványokat, melyeknek öntözésére is lehetőség nyílt a Forrás patak vizének felhasználásával. Az oltóvesszőket a grófi szőlőből biztosították, mely az Urak-völgye dűlőben volt, s melyet a pusztítást követően még a 19. század végén újratereltek, új fajtákkal pótolták.

A telepen dolgozók elsajátították a szőlőoltvány előállításának technológiáját, s azt továbbadták gyermekeiknek. Az apáról fiúra szálló ismereteknek köszönhetően egészen az 1970-es évekig akadt olyan család Putnokon, amelyik foglalkozott szőlőoltvány előállítással.

A kertgazdasági tanszék – talán az ott alkalmazottak holt idényének kihasználása érdekében – gyümölcsfa oltványok előállításával is foglalkozott. Ez azt eredményezte, hogy a putnoki szőlőhegy gyümölcsfa állományát tekintve rendkívül gazdag volt. Többen azt is a kertgazdasági tanszék tevékenységével hozzák összefüggésbe, hogy a térség közútjainak két oldala, valamint a vasúti pályatestek melletti kubikgödrök az 1960-as évek közepéig gyümölcsfákkal voltak beültetve.

Az alanytelepet a teljes putnoki uradalommal együtt 1923-tól **Nepomuki János**¹⁷⁹ bérelte és üzemeltette. A második világháborút követően az alanytelep művelésével felhagytak, az alanyok kipusztultak, a támfalak köveit, a telep póznáit széthordták. A telep épületei községi kezelésbe kerültek, azokat lakásként hasznosították.⁵⁸⁴

⁵⁸⁴ A kertgazdasági tanszékről Andók György kutatásait felhasználva írok, részben korábban megjelent publikációi (ANDÓK György 1998a; ANDÓK György 1998b), részben pedig most elkészült iskolatörténeti munkájának kertgazdasági tanszékét bemutató fejezete alapján (ANDÓK György (Kézirat) 2010.). Ezúttal is köszönetemet fejezem ki, hogy publikálás előtt álló kéziratának e fejezetét rendelkezésemre bocsátotta.

- **Téglagyár**

A **László**¹⁴³ által alapított mintagazdaságnak volt téглаégetője is, melyben téglát és cserépszindelyt gyártottak, az 1860-as években jobbra csak uradalmi szükségletekre, csak kevés hányada került értékesítésre. Kellett is a sok téglára a nagy uradalomban, hiszen a cselédházak, gazdasági épületek építése sok építőanyag szükséglettel járt. Ezek mindegyike szilárd anyagból (téglából) épült, s többnyire cserépszindellyel, egy részük palakővel volt fedve. A kortárs szemlélő szerint ezek *egy kissé talán nagyon is csinosak, de általában czélszerűek* voltak.⁵⁸⁵

Nem véletlen, hogy az építkezési anyagok előállítására céljából a **Serényi** uradalomban téглаégetőt hoztak létre. A történeti Gömör-Kishont megye szinte egész területe rendkívül gazdag jó minőségű agyagban. Erre alapozva messzi vidéken híres fazekasság jött létre Gömör egyes térségeiben. Az általunk tárgyalt térség ugyan nem tartozik az egykor fazekasságáról híres térségek közé, de tudjuk, hogy a magyarországi gömöri falvak egyikében-másikában is vannak nyomai ennek a tevékenységnek.⁵⁸⁶ A **Serényiek** is a helyi nyersanyagra alapozva hozták létre téглаégetőjüket, Málé határában. Erre a 19. század első felében került sor.⁵⁸⁷ A lépés minden bizonnyal összefüggésbe hozható azzal, hogy 1840-ben **Nepomuki János**¹³⁷ megváltotta a további örökösöktől a putnoki uradalmat, s még ezt megelőzően, 1834-ben fia, **Alajos**¹⁴¹ kastély építésébe kezdett Putnokon. Általánosan bevett gyakorlat volt ugyanis abban a korban, hogy az uradalmak nagyobb építkezések idején, saját szükségleteik kielégítésére téглаégetőket hoztak létre az uradalom területén. Találunk erre példát a szomszédos keleméri uradalmak (**Putnok** és **Hámos**), vagy akár a szintén közeli, dövényi **Bolvár** uradalom esetében is.⁵⁸⁸ Ám a **Serényiek** által alapított téглаégető az uradalom építőanyag igényének kielégítését követően sem szűnt meg, tovább folytatták benne a termelést, munkát, megélhetést biztosítva az ott dolgozóknak. A téglagyári munkások egy része az 1900-as évek elején a Málé határában, a gyár közvetlen közelében létesült ún. Bélatelepen élt.⁵⁸⁹ Putnokról is sokan dolgoztak a gyárban napszámba, gyalog tették meg a mintegy 5 km-es utat oda és vissza. 1900-ban 37 alkalmazottja volt a vállalatnak.⁵⁹⁰ Akadt közöttük idegenből, Lengyelországból érkezett munkás is.⁵⁹¹ Ez az ipari üzem az idők során számos fejlesztésen, valamint szerkezeti és szervezeti átalakításon esett

⁵⁸⁵ BATIZFALVY Sámuel – RÓZSAY József szerk. 1868. 439-443.

⁵⁸⁶ Ennek összefoglalását lásd BODNÁR Mónika 2005a. 520-522.

⁵⁸⁷ RÉPÁSI Imre 1989. 41.

⁵⁸⁸ BODNÁR Mónika 2005a. 522.

⁵⁸⁹ Putnoki plébánia, anyakönyvek adatai alapján

⁵⁹⁰ RÉPÁSI Imre 1989. 41.

⁵⁹¹ BODNÁR Mónika é. n. (2001) 45.

át. Az első ilyen nagyobb fejlesztésre **Béla**₁₅₇ idejében, valamikor a 19-20. század fordulóján került sor, talán éppen **Béla**₁₅₇ külföldi tapasztalatainak eredményeképpen. 1903-ban a téglagyár a Fülek-putnoki Agyagipari Rt. része volt.⁵⁹² Ám rövidesen kivált a füleki gyárból, mert 1908-ban Putnoki Építőipari Részvénytársaság volt a neve.⁵⁹³ 1910-ben már 96 fő alkalmazotti gárdája volt, közülük kettő nő. Két igazgatási tisztviselő és négy művezető végezte az irányítást.⁵⁹⁴ 1908-tól a Putnokon élő **Friedl György**, 1934-től a Szentesről Putnokra települt **Pataki István** lett az igazgató.

A gyárat 1948-ban államosították. A neve azóta többször változott, de az üzem napjainkban is termel. Az 1950-es évekig a termelés hagyományos kézi munkával folyt. A későbbiek folyamán jelentős korszerűsítésekre került sor. 1987-től automata gépsorokkal évente többmillió kistéglát és falazó blokkot képesek gyártani. A téglagyár napjainkban az 1993-ban alakult Északmagyar Téglaiipari Rt. részeként működik. 1998-ban 112 főt foglalkoztatott, bár téli időszakban ez a szám 20 fővel csökkent. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a **Serényiek** által alapított téglagyár az 1989-es rendszerváltást követően, a térséget nagyon mélyen sújtó gazdasági összeomlás idején is talpon tudott maradni. Igaz, hogy az ezredforduló éveiben csak az 1968-ban üzembe helyezett hagyományos téglauzem termelt, az 1987-ben üzembe helyezett korszerű, üreges téglagyártósora pihent. A vezetés ezt a piaci helyzettel magyarázta. A részvénytársaság másik két gyára elegendő mennyiségű építőblokkot állított elő, így a serényfalvi üzem kizárólag kisméretű téglák gyártásával foglalkozott. Erre viszont nagy volt a kereslet, s az napjainkban is. Kémények, pillérek, koszorúk, áthidalók és melléképületek építéséhez alkalmazzák, de a legnagyobb felvevőpiacot a műemlékvédelmi építkezések jelentik. E tekintetben különösen a budapesti megrendelések számottevőek.⁵⁹⁵ Ez az üzem az 1989. évi rendszerváltás óta gyakorlatilag a kistérség egyetlen stabilan működő ipari egysége, mely Serényfalva és a környező települések lakosságának biztosít munkát, megélhetést.

- **Malom**

A Sajón már a legrégebbi időkben működött malom. A 17. században ez az uradalommal együtt a **Serényieké** lett. A Sajó örökös áradásai miatt gyakran megrongálódott. A folyó megrendszabályozása érdekében **László**₁₄₃ 1846-ban a sajónémeti határtól a putnoki

⁵⁹² BOROVSKY Samu szerk. 1903. 70.

⁵⁹³ BODNÁR Mónika é. n. (2001) 45.

⁵⁹⁴ RÉPÁSI Imre 1989. 41.

⁵⁹⁵ BODNÁR Mónika é. n. (2001) 45-46.

malomfőig csatornát ásott. Ezzel egyébként nemcsak a saját, vagyis a malom baján segített, hanem megoldotta a putnoki rétek lecsapolását is, azokon ugyanis a gyakori áradások miatt mocsarak, nádasok és tavak voltak. A folyó medre ugyanis nem volt képes gyorsan levezetni az áradások vizét, a meder kanyarulatában a vízmennyiség kiömlött a rétekre. Másrészt a Sajóba ömlő Málé patak is medertelenné vált ezen a területen, vize szabadon terült szét a réteken. Ezáltal járhatatlan ingovány képezte Putnok dél-délnyugat felőli határát.⁵⁹⁶

Ezt a malmot 1870-ben **László**₁₄₃ ezer darab 200 forintos részvénnyel műmalom társulattá alakította. **László**₁₄₃ erre a lépésre **Szepessy Gusztáv** egykori putnoki gyógyszerész, akkor már a debreceni István malom igazgatója felvetésére szánta rá magát. Szakmai tanácsadásra felkérte a leesdorfi gépgyár műszaki vezetőjét, aki a helyszínen való tájékozódás után megállapította, hogy a malomcsatorna vízereje 80 lóerőnek felel meg, ami elegendő lenne öt mű-, két sima- és egy kásás kőnek, valamint egy kendertörőnek a működtetéséhez. Ez utóbbi azért bírt jelentőséggel, mert abban az időben a szövés-fonás még virágzó háziipari tevékenységnek számított, ezt kiszolgáló a kendertörés jelentős jövedelmi forrást jelentett a vidék malmainak.⁵⁹⁷ Megalakult a részvénytársaság, megkezdődtek a nagyszabású építkezési munkálatok, ám a költségek olyan módon megemelkedtek, hogy többszöri gyorskölcsön bevitelre, valamint újabb részvények kibocsájtására volt szükség.⁵⁹⁸ Érdekes módomban az építkezéshez szükséges mintegy félmillió téglát nem a **Serényiek** téglágyártójából került ki, hanem a malomtelepet 1871 tavaszán ellepő, a megye minden vidékéről családostól ide vándorló cigányok vetették.⁵⁹⁹ 1874-ben fizették a társulat első és egyetlen osztalékát, minden részvény után 12 forintot. A tornyosuló bajok és a részvénytársaságot felügyelő bizottság elégedetlensége következtében az addigi igazgató, **Pótincza Lajos** lemondott, helyére **Hámos Gusztávot** választották meg,⁶⁰⁰ 1876-ban már **Arkauer Imre** ideiglenes igazgató nevével találkozunk.⁶⁰¹ A műmalom társulatot hét éves működés után, 1877-ben érte utol elkerülhetetlen végzete. Miután sem további kölcsönök, sem hitelt nem sikerült biztosítani, sem a tőkeemelésre, sem a létesítmény bérbeadására tett kísérletek nem jártak eredménnyel, a műmalom társulat felszámolásra, a malom pedig nyilvános árverésre került. **László**₁₄₃ vásárolta meg közel százezer forintért.⁶⁰² A malom tehát ismét a **Serényi** család tulajdonába került, de 1900-tól a Hungária Egyesült

⁵⁹⁶ BALOGH Béla 1894. 16-17.

⁵⁹⁷ BALOGH Béla 1894. 231.

⁵⁹⁸ BALOGH Béla 1894. 235-236.

⁵⁹⁹ BALOGH Béla 1894. 234.

⁶⁰⁰ BALOGH Béla 1894. 237.

⁶⁰¹ BALOGH Béla 1894. 239.

⁶⁰² BALOGH Béla 1894. 239.

Gőzmalmok Részvénytársaság leányvállalata lett. 1900-ban 75 segéddel működött, 1910-ben az alkalmazottak száma 88 fő volt, közülük 9 nő, ebből igazgatósági tisztviselő 15 fő, 1 fő műszaki tisztviselő, 8 fő művezető illetve előmunkás, a többi munkás. A második világháború idején hadiüzemmé nyilvánították. Államosítására 1948-ban került sor.⁶⁰³

A malmot többször korszerűsítették. Gépi berendezéseinek korszerűsítésére 1908-ban és 1924-ben is sor került. Az államosítást követően, 1952-53-ban tértek át a villamosenergia meghajtásra. Szintén ekkor új hengersorral és gépsorral szerelték fel, melyet több mint három évtizeden keresztül három műszakban működtettek. Ezt cserélték le 1988-1989-ben egy modernebb, új hengersorral, szitasorral, pneumatikus őrléményszállító berendezésekkel és modern kiszolgáló gépekkel. Ezzel a malomüzem kapacitása 5.7 tonna/óra lett. A termelést műszakonként átlagban 40-50 fős kiszolgáló személyzet biztosította.⁶⁰⁴

1984-ben a malom mellett egy kisebb teljesítményű takarmánykeverő üzem, majd egy évvel később pedig fémsiló is létesült.⁶⁰⁵

A megyei gabonaipari vállalat részeként működő putnoki malom fénykorát az 1980-as években élte, működésében ezt követően leépülés következett. 1990-től fokozatosan csökkentették a dolgozói létszámot. A megyei vállalatnak részvénytársasággá való alakulása, majd ennek 1998-ban a Proforg Rt-vel való fuzionálása után a putnoki vezetés még bizakodva tekintett a jövőbe. Ám alig egy évvel később bekövetkezett az, amire a termelékenység, a műszaki állapotot tekintve senki nem számított. 1999-ben a Proforg Rt. vezetősége úgy döntött, hogy a putnoki malom termelését részlegesen leállítja, helyette a miskolci malom termelését három műszakra állítja át. 2000 nyarán ugyan néhány hónapra újraindították a malmot, ez azonban csak átmenetileg jelentett munkát a korábban elbocsátott dolgozóknak. Azóta a malomban és a takarmánykeverő üzemben is szünetel a termelés. A néhány főre csökkentett létszámmal csupán karbantartási és állagmegóvási munkákat folytatnak, valamint a társüzemeknél megtermelt lisztek, malomipari termékek, tápok termények forgalmazását végzik.⁶⁰⁶ Az utóbbi években olykor koncessziós gabona berraktározással foglalkoznak.

⁶⁰³ RÉPÁSI Imre 1989. 40.

⁶⁰⁴ BODNÁR Mónika é. n. (2001). 26-28.

⁶⁰⁵ BODNÁR Mónika é. n. (2001). 29.

⁶⁰⁶ BODNÁR Mónika é. n. (2001). 29-30.

- **Posta**

A posta története is összefügg a **Serényiekkel**. Nem véletlenül, hiszen az elmúlt évszázadokban a főurak előszeretettel szereztek meg a postamesterséget. Nagyobb helyeken, általában uradalmakban a levelezés előremozdítására levélszedőségeket, úgynevezett kollektúrákat állítottak fel, ahonnan az összegyűjtött leveleket a kijelölt legközelebbi postára vitték.⁶⁰⁷ A postajog Putnok esetében is a földesúr személyéhez kötődött. A putnoki posta létezéséről a különféle országleírások is tanúskodnak. A 19. század legelejéről való leírás szerint *Putnok a szomszédos tornaljai postaállomástól két és fél mérföldre fekszik*.⁶⁰⁸ A Rákóczi-féle szabadságharc alatt, tehát a 18. század legelején a középső fővonal egyik szárnya érintette Putnokot, ahol postamesteri állomás működött.⁶⁰⁹ Putnok első ismert postamestere **Nepomuki János**₁₃₇ volt.⁶¹⁰

A putnoki posta történetének kezdeteit nem ismerjük. Ami bizonyos, hogy 1825. november 1-én, amikor **Szepessy János** a helytartótanács engedélyével Putnokon megnyitotta a gyógyszerterát, a postai küldemények kezelésével is őt bízták meg.⁶¹¹ Itt minden bizonnyal a fentebb említett levélszedőség intézményéről lehet szó, ugyanis ekkor is **Nepomuki Jánost**₁₃₇ nevezik meg postamesterként a források, **Szepessyt** pedig kiadóként említik. Ez az állapot 1847-ben is fennállott.⁶¹² Ezt a gyakorlatot a Bach-korszak számolta fel. Valószínűleg a putnoki posta is ezután került ki a **Serényiek** kezéből.

A postai szolgáltatás nem önállóan, hanem egyéb szolgáltatásokkal együtt működött. Kezdetekben szorosan összefüggött a személyszállítással. Észak-Magyarország egyik híres magánszállítója **Mattheidesz Károly** volt, akinek egyik járata keddi napokon Pest–Miskolc–Putnok–Rozsnyó–Igló útvonalon Lőcséig közlekedett.⁶¹³ 1834. november 1-jétől pedig Miskolctól csatlakozó vonalat építettek ki Sajóközre, Putnokon át Tornaljáig.⁶¹⁴ Amint fentebb láttuk, **Szepessy** is a gyógyszerteráron belül látta el a postakiadói teendőket. A későbbi postamesterek esetében is azt tapasztaljuk, hogy azok általában valamiféle kereskedéssel is foglalkoztak.⁶¹⁵ Napjainkra a postai szolgáltatások sokat változtak, de az utóbbi években ismét azt tapasztaljuk, hogy a postahivatalokban a klasszikus postai szolgáltatásokon túl

⁶⁰⁷ KAMODY Miklós 1990. 14-15.

⁶⁰⁸ BARTHOLOMAIDES Ladislaus, 1805-1808. 651. (A fordításért PhDr. Gyulai Évának mondok köszönetet.)

⁶⁰⁹ KAMODY Miklós 1990. 140.

⁶¹⁰ KAMODY Miklós 1985. 50.

⁶¹¹ BALOGH Béla 1894. 66.

⁶¹² KAMODY Miklós 1985. 56.

⁶¹³ KAMODY Miklós 1985. 52-53.

⁶¹⁴ KAMODY Miklós 1990. 95.

⁶¹⁵ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 291.

egyéb szolgáltatásokat is kínálnak (banki szolgáltatások, hírlapárusítás, egyéb kereskedelmi tevékenységek). Nincs új a nap alatt.

- **Eger-Putnok vasútvonal kiépítése**

Putnok térségében az első vasúti építkezésekre 1869-1871 között került sor, ekkor építették a Putnokot is érintő, Miskolctól Bánrévzig vezető vonalat, melynek mentén kezdetekben öt állomást építettek. A vonalat 1871 június 13-án adták át a forgalomnak. Erre a vonalra csatlakozva 1889-ben **Béla**₁₅₇ gőzmalmához 535 m hosszú iparvágány épült, 1891-ben pedig a putnok-királdi útvonalon megépítették a bányavasutat. 1895-ben mezőgazdasági termények rakodására Pogonyi pusztára kitérő vágányt építettek, melynek használatba vételére 1896-ban került sor.⁶¹⁶ Ilyen előzmények után épült meg – elsősorban **Béla**₁₅₇ valamint **Wessely Károly** szilvásváradi erdőbirtokos – szorgalmazására 1908-ban az Eger-putnoki vasútvonal.⁶¹⁷ Ám **Béla**₁₅₇ nem érte volna be ennyivel. Legfőbb terve, vágya az volt, hogy ezt a vonalat Aggtelek – Krasznahorka – Dobsina – Murány érintésével egészen a Tátráig kiépítsék, mivel az Alföldről ez lenne a legrövidebb út a fenséges hegyekbe.⁶¹⁸ Terve nem valósulhatott meg, mert közbeszólt a háború, s az azt lezáró trianoni békediktátum, **Béla**₁₅₇ pedig 1919-ben elhunyt.

Tervét azóta többször is elővették, de inkább csak politikai frázispuffogatások céljából, mintsem valódi tenniakarásból. Nem akadt azóta sem hozzá mérhető kvalitású egyénisége a térségnek, aki fontosnak érezte volna az ügyet, s aki akart és tudott is volna tenni. Ráadásul ennek a vasúti szárnyvonalnak a fejlesztésére utoljára 1947-1949 között került sor. Az elmúlt évtizedekben nem költöttek rá, nem volt gazdaságos, mivel a nyomvonal közelében fekvő ipari üzemek, a szénbányák, valamint a bélapátfalvi cementgyár is bezárt. Minősége ezzel párhuzamosan rohamosan romlott, forgalma nagy mértékben csökkent. Pedig többek szerint az ország egyik legszebb, legromantikusabb táját átszelő vonalról van szó.

A vasúti pálya folklórához tartozik, hogy a mentén kihelyezett közlekedésbiztonsági táblák bizonyos szakaszokon fém tartóoszlopok helyett faoszlopokra vannak rögzítve, a gyakori fémgyűjtések miatt ugyanis költséges volt a fémoszlopok pótlása. Az sem mindennapi élmény az arra utazónak, amikor az egyik vasúti-közúti kereszteződés előtt megálló vonatból kiszáll a kalauz, leengedi a sorompót, a vonat megtesz néhány métert,

⁶¹⁶ BODNÁR Mónika é. n. (2001). 5.

⁶¹⁷ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Eger-Putnok-vasútvonal> (2010. január 22.)

⁶¹⁸ P. KÁLNICZKY Vilma 1942. 62.

átgurul a kereszteződésen, majd ismét megáll, hogy miután a kalauz felemelte a sorompót, visszaszállhasson a vontara, az pedig folytathassa útját Szilvásvárad – Eger felé.

Mindez azonban már a múlté. A Szilvásvárad – Putnok közötti személyszállítás már évek óta tervezett szüneteltetése (bezárása) 2009. december 13-tól érvénybe lépett.⁶¹⁹

⁶¹⁹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Eger-Putnok-vasútvonal> (2010. január 22.)

10. A SERÉNYIEK KAPCSOLATA A LAKOSSÁGGAL ÉS A RÓLUK FENNMARADT TÖRTÉNETEK

A fentiekben láttuk, hogy a **Serényi** család milyen jelentős szerepet játszott Putnok és térsége gazdasági életében és urbanizációjában. Ezek ismeretében óhatatlanul fölmerül a kérdés, hogy milyen kapcsolata volt a családnak a helyi lakossággal. Erre vonatkozóan találunk néhány történeti feljegyzést, de az anyakönyvek is szolgálnak adalékokkal. Ez utóbbiakra hivatkozva állíthatjuk, hogy a grófi család tagjai több esetben keresztszülőként, tanúként szerepelnek különféle társadalmi réteghez tartozó személyeknél. Az esetek egy részében a komaság (keresztkomaság) a közelben élő földbirtokos családokkal kötött, ⁶²⁰ mint ahogy olykor a **Serényiek** is közülük választottak keresztszülőket újszülött gyermekeik részére, vagy esküvői tanúnak hívták őket. ⁶²¹ De nem kizárólagosan. Olyan esetekkel is találkozunk, amikor a grófi család tagjai az alsóbb népréteg ilyen irányú felkérésének tettek eleget. Az esetek többségében igazolhatóan az uradalom alkalmazottairól van szó. ⁶²² Egyéb jellegű kapcsolatokról is maradtak fenn emlékek, s ezek a récens hagyomány szerint olykor nem nélkülözték a gyengéd érzelmeket sem.

Az alábbi történetek kisebb részben publikációk és történeti dokumentumok, de leginkább récens gyűjtés alapján engednek bepillantást ebbe a témába. Ezek segítségével ez a kapcsolat a család putnoki letelepedését követő időktől, tehát a 19. század második felétől követhető nyomon, gyakorlatilag napjainkig. Ebből kifolyólag értelemszerűen a történetek is zömében erre a korszakra vonatkoznak. A récens gyűjtés eredményeképpen megállapítható, hogy a legtöbb esetben pozitív, esetleg semleges a **Serényiek** megítélése, de néhány esetben negatív szerepben is feltűnnek egy-egy esemény kapcsán. Következzenek tehát a történetek.

⁶²⁰ 1856. június 30-án Putnok Imre és Bizony Terézia szülők gyermekét tartotta keresztvíz alá László₁₄₃ felesége, Ludmilla. (BODNÁR Mónika 2001 (2002). 197. 25. jegyzet)

⁶²¹ Anna₁₄₇ keresztanyja báró Vay szül. Szentmiklósy Anna, egyik házassági tanúja pedig báró Radvánszky Géza volt. (BODNÁR Mónika 2001 (2002). 197. 27-28. jegyzet)

⁶²² 1865 májusában Váradi Alajos és Ruzsó Franciska gyermekét, ugyanazon esztendő júliusában pedig Szalai Pál és Varga Zsuzsanna gyermekét tartották keresztvíz alá a Serényi család gyermekei. Ez utóbbi uradalmi béres volt. (BODNÁR Mónika 2001 (2002). 200. 45. jegyzet); Feltehetően a Váradi – Ruzsó házaspár is az uradalmi cselédséghez tartozhatott, egyébként mindkét név ma is gyakori a putnoki cigányság körében. 1928. október 6-án Nep. János₁₇₉ volt az egyik házassági tanú Tóth Lajos sofőr (T. Lajos és Demeter Erzsébet fia, szül. Mezőkövesden, 24 éves putnoki lakos) és Windisch Matild (W. Gusztáv gépkovács és Tóth Ilona leánya, szül. Nagykázmér, 22 éves putnoki lakos) esküvőjén. Nyilvánvalóan az ő sofőrjéről és feleségének, a nagykázméri származású gróf Berchtold Máriának egyik alkalmazottjáról van szó. (Putnoki plébánia, Házassultak anyakönyve 3. köt. 118/22.) Ugyanennek a házaspárnak 1929. július 14-én született leányát, Máriát szintén Nep. János₁₇₉, valamint felesége tartották keresztvíz alá. (Ekkor Tóth Lajos foglalkozásaként motorkezelőt jegyezték be.) (Putnoki plébánia, Kereszteltek anyakönyve 6. köt. 187/46.)

- **László₁₄₃, felesége és leánya személyéhez kapcsolódó történetek**

A család egyes tagjai érzékenységet mutattak az alsóbb társadalmi rétegek problémái iránt. Erre vonatkozó adatokat különösen **Béla₁₅₇** esetében találunk, de olykor **László₁₄₃** egy-egy tette is erre enged következtetni. Ide sorolható, hogy a városi kiseddóvó alapításának előmozdítása ügyében a Szita kocsmá korcsmáltatási jogát átengedte a városnak, hogy az abból fedezze az óvó bérét.⁶²³ Szociális érzékenységre utal az is, hogy jobbágyait még az erre vonatkozó törvény meghozatala és kihirdetése előtt felszabadította.⁶²⁴ Következő hasonló jótékony tette, hogy amikor a múmalom társulat 1874-ben első és egyetlen osztalékát kifizette, **László₁₄₃** a neki kiutalt 200 forint osztalékból alapítványt hozott létre, hogy annak kamatából évenkénti kifizetésben támogassa a malomnál alkalmazott legjózanabb, leghűségesebb és legszorgalmasabb munkásokat, illetve a társulat feloszlata esetén az alapítvány a putnoki kórházra ruháztasson át.⁶²⁵ Ám érdekes módon személyéről a nép körében nem e nemes cselekedeteiről maradt fenn történet.

Pápai átok

A putnokiak emlékezete szerint **László₁₄₃** pápai átok sújtotta, mégpedig azért mert jobbágyait vasárnap is dolgoztatta, nem engedélyezte nekik a szabadnapot, az Úr napjának megszentelését. A hagyomány szerint a büntetés azzal járt, hogy **Lászlónak₁₄₃** bilincset kellett viselnie. *El akarta törölni a vasárnapot. Ezért kezén és lábán élete végéig arany bilincset viselt. Ez olyan volt, mint egy karperec, melyek ruhája alatt aranylánccal össze voltak kötve. Ezzel is temették el, de mivel a családi kriptakápolnát a háború után többször is feldúlták és kifosztották, ma ez a bilincs már nincs meg.*⁶²⁶

A keresztény egyház a középkortól szigorúan tilalmazta az ünnepekhez, vasárnapokhoz kapcsolódó munkavégzést, mulatozást, táncolást. Ez a téma a magyar irodalomban is gyakran tetten érhető, **Bornemissza Pétertől Tompa Mihályon** keresztül **Arany Jánosig.**⁶²⁷ Az irodalmi példák nyilvánvalóan az életből merítették. Erre enged következtetni számos feljegyzés. Az egyik ilyen példa a felsőszemerédi Historia Domusban olvasható 1889-ből: *Ez év tavaszán gr. Breuner cselédei vasárnap a pusztafalusi táblán vetettek és boronáltak. A járásbírósnál bepöröltem őket a kihágásért, meg is lettek*

⁶²³ BALOGH Béla 1894. 191; 222.

⁶²⁴ BALOGH Béla 1894. 159.

⁶²⁵ BALOGH Béla 1894. 237.

⁶²⁶ Antal László (sz. 1926) és Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése.

⁶²⁷ UJVÁRY Zoltán 2007. 920-924.

büntetve.⁶²⁸ Az 1814. évi putnoki egyházlátogatási jegyzőkönyvben is találkozunk hasonló bejegyzéssel, mely szerint *az egyház azon előírásait, amelyek az ünnepnapok megszenteléséről szólnak, nyáron délutáni időben még maguk a katolikus földesurak is megszórták sérteni.*⁶²⁹ Tehát nem **László**₁₄₃ volt az egyetlen, aki dologidőben a vasárnapokat és ünnepnapokat nem szentelte meg, a népi emlékezet szerint viszont ő szenvedte el a jelezett büntetést.

A népi emlékezetben másutt is előfordul, hogy pápai átokról van tudomása. Ilyen például az Abaúj megyei Szepsi esete, mely szerint Szepsi lakóinak határvitája volt a szomszédos jászói premontrei apátsággal, nem fogadták el az egyházi határozatot mely szerint a vitatott földterület nem őket, hanem a premontreieket illeti. Azt továbbra is sajátjuknak tekintették, sajátjukként használták. Ezért Szepsi lakosságát pápai átokkal sújtották, mely – állítják a szepsiek – napjainkig nincs megsemmisítve.

De a történelem is számos pápai átkot ismer, emleget. Ilyenek például **IV. Henrik** német-római császár esete **VII. Gergely** pápával és az ehhez a történelmi eseményhez kötődő Canossa járás. A köztudat ma is Canossajárásaként ismeri a hosszas megalázkodást, bocsánatért való esdeklést. A reformáció egyik legismertebb harcosa, **Luther** sem kerülte el a pápai átkot. És még sorolhatnánk tovább. De e helyett zárjuk le a történetet azzal a megállapítással, hogy a fent lejegyzett putnoki hagyománynak semmiféle történelmi háttere, dokumentuma nem ismert, csak maga a történet maradt fenn.

Az öreg grófné temetése

Putnokon, az 1987-ben megnyílt a Gömöri Múzeumba gyakran betértek hozzám idős, régi putnokiak, hogy meséljenek a régmúltról. Egyikük, az akkor már nyolcvanas éveiben járó egykori református kántortanító többször elmesélte a következő történetet, amit én minden alkalommal udvariasan végighallgattam, de nem tulajdonítottam neki különösebb jelentőséget, annyira hihetetlennek tűnt. A történet a következőképpen hangzik:

Amikor az öreg grófné meghalt, nem temették el mindjárt, mert akkor még a Serényieknek nem volt itt kriptájuk, és a gróf nem akarta a földbe temetni. A kriptát csak a grófné halála után épült, Ybl Miklós tervei szerint. Az öreg grófné volt az első, akit oda temettek. De addig, amíg folyt az építkezés és sor kerülhetett a temetésre – és volt ez bizony

⁶²⁸ CSÁKY Károly 2001. 201.

⁶²⁹ Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1814. Putnok

egy év is – a kastély egyik szobájában őrizték a testét, amit balzsamokkal és illatos fűvekkel tartósítottak.⁶³⁰

Putnok monográfiájába tanulmányt készítettem a grófi családról. E tanulmányhoz folytatott kutatásaim során lettem figyelmes egy 1867-es halotti anyakönyvi bejegyzésre, mely így hangzik: *Defuncta haec pestini Obiit dum ibi a pluribus munsibus cum familia sua commoratetur. Depositio Putnokinum devectorum et unquentis balsamicis delibutarum exuviarum propter aedificationem novae cryptae fuit intum longum tempus dilate.* Magyarul: *Ez a halott Pesten halt meg, mivel családjával már hónapok óta ott tartózkodott. A Putnokra szállított és balzsamos kenőcsökkel bekent tetem elhelyezése hosszú időre elhúzódott az új kriptá építése miatt.*⁶³¹ Tehát a történet igaz, ezt az anyakönyvi bejegyzés egyértelműen igazolja.

*Gróf Bubna Ludmilla a halotti szentségek felvétele után Pesten, 1866. június 18-án reggel 5 órakor, élete 38-ik, boldog házasságának 12-ik évében hunyt el szívburoklob következtében. A boldogultnak hűlt tetemei folyó hó 23-án délelőtt 11 órakor fognak a család pesti lakásán (Aldunator 2. sz.) római katolikus szertartás szerint beszenteltetni és annak utána Putnokon június 25-én a családi sírboltba örök nyugalomra tétetni – adja hírül a gyász bekövetkeztének másnapján nyomtatott gyászjelentés.*⁶³²

A halál minden bizonnyal váratlanul érte a családot. Nem a gyászra, hanem az új élet fogadására készültek, hiszen **Ludmilla** két nappal korábban adott életet hatodik gyermekének, **Bélának**₁₅₇, a későbbi miniszternek.

Hogy milyen események és milyen gondolatok játszottak közre abban, hogy a temetésre mégsem a gyászjelentésben meghirdetett módon került sor, nem tudjuk. Az viszont a fentebb leírtak nyomán tényként kezelhető, hogy családi sírboltba való örök nyugalomra helyezésre csak mintegy évvel később, 1867. június 16-án került sor. Ekkor került ugyanis felszentelésre a családi kriptakápolna. Mint már az előzőekben is szó volt róla, a felszentelést **Petyerecz András**, akkor már rappi, azt megelőzően putnoki plébános végezte.⁶³³ Ehhez 1867. június 11-én kelt levelében a rozsnyói püspök adott engedélyt, s ezen kívül egy hordozható oltárt ajánlott fel és küldetett a kápolna részére.⁶³⁴ A misézéshez berendezett díszes kápolnát a feltámadott Jézus tiszteletére szentelték fel, s az erre létrehozott 50 Ft-os

⁶³⁰ Szűcs Gyula (1904-1993) adatközlése.

⁶³¹ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 205.

⁶³² Gyászjelentés, Gróf Serényi Lászlóné szül. gróf Bubna Ludmilla gyászjelentése:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser Image 355.> (2009. január 14.)

⁶³³ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 205-206.

⁶³⁴ Putnoki plébánia, Parókiális iratok, Nr. 770/1867. A latin szöveg fordításáért Gyulai Éva PhD-nek mondok köszönetet.

örökös alapítvány letétele által a gyászoló férj úgy intézkedett, hogy az elhalálozás évfordulóján, tehát minden év június 18-án a boldogult lelkéért csendes szentmise mutattassék be.⁶³⁵

Ludmilla története

A Putnokon letelepedő **László**₁₄₃ középső leánya **Ludmilla Alojsia**₁₅₃ volt. Róla a következő történetet őrizte meg az emlékezet:

*Családunk régi, református, putnoki, köznemesi család volt. Nagypámtól hallottam azt a családi történetet, miszerint Ludmilla és családunk egyik tagja fiatal korukban egymásba szerettek. A bimbózó szerelmet László, Ludmilla apja nem nézte jó szemmel, tiltotta őket egymástól. Ám a szerelmesek a zord atyai tiltás ellenére is találkoztak. Ezért László a fiatalembert testi erőszakkal próbálta eltüntetni a lánytól, megverette, de ez olyan szerencsétlen kimenetelű lett, hogy a fiatalember belehalt sérüléseibe. Ezek után lányát Angliába küldte.*⁶³⁶

Ludmilláról₁₅₃ születési idejét leszámítva sokáig alig találtunk valami adatot. Születési időpontja is bizonytalan. A genealógiai irodalom szerint 1858. április 17-én született.⁶³⁷ A putnoki anyakönyv tanúsága szerint ez néhány nappal később, április 21-én történt, Putnokon. Keresztelésére ugyanott, április 22-én került sor, keresztszülei voltak **Bubna Ferdinánd** és **Serényi** szül. **Eötvös Alojsia**, vagyis anyai nagyapja és apai nagyanyja.⁶³⁸ Ám ezt követően szinte nyomtalanul eltűnt, sokáig csak azt tudtuk róla, hogy 1881-ben még biztosan élt, 1919-ben viszont nagy valószínűséggel már nem.⁶³⁹

Ám a további kutatások azt valószínűsítik, hogy **Ludmilla**₁₅₃ Putnokról nem Angliába, hanem Morvaországba került. Erre abból következtetünk, hogy 1893. évi forrásokban *kaiserliche und königliche Stiftsdame* illetve *császári és királyi alapítványi hölgyként* szerepel.⁶⁴⁰ Egy 20. század eleji forrásban pedig *Ehrenstiftsdame zu Maria Schul*

⁶³⁵ Putnoki plébánia, Protokollum

⁶³⁶ Adatközlő: Fazekas György

⁶³⁷ GUDENUS János József 3. köt. 304.

⁶³⁸ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 197.

⁶³⁹ Balogh Béla, Putnok monográfiusa a következőket írja 1881-ben: *Gróf Serényi László úrnak három leánya, s három fia van: Anna, Ludmilla és Margit, s János, István és Béla.* (BALOGH Béla, 1894. 132.) Testvére, Béla₁₅₇ 1919. évi gyászjelentésén viszont nem szerepel a neve a többi családtag mellett. (BODNÁR Mónika 2001 /2002/ 195-196.)

⁶⁴⁰ Gyászjelentés, Méltóságos Kis Serényi Gróf Serényi László úrnak gyászjelentése:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 352 és 353. (2009. január 14.)

in Brünn adatok olvashatók a neve mellett.⁶⁴¹ 1909-ben viszont már ismét Magyarországon találjuk, **Förster Ottó** országgyűlési képviselő feleségéként.⁶⁴²

Förster Ottó első feleségét, rábadoroszlói és rumi **Rumy Máriát** 1890. július 25-én vesztette el, akit a **Rumyak** Vas megyei balozsai családi sírboltjában helyeztek örök nyugalomra. Halálát követően maga után hagyta nemcsak özvegy férjét, de három árváját, **Mariskát, Miklóst és Ottót** is.⁶⁴³

Förster Ottó szülei F. **Béla** hites ügyvéd (elhunyt 1894. június 10-én),⁶⁴⁴ és nemes **Horváth Etelka** (elhunyt 1912. január 7-én) voltak.⁶⁴⁵ **Förster Ottó** 1854-ben született Pécsváradon. Gimnáziumi tanulmányait Kalocsán és Pécsen végezte, majd 1874-75-ben a keszthelyi felsőbb gazdasági tanintézetet látogatta. Önkéntesként a 7. sz. huszárezredben szolgált, 1878-ban a Szapáry-hadtest hadnagyaként részt vett Bosznia okkupációjában. Az 1900-as évek elején szolgálton kívüli honvédhuszár-főhadnagy volt. Vas vármegye törvényhatósági bizottságának tagja, a sárvári kerület országgyűlési képviselője volt, ez utóbbi tisztséget 18 éven keresztül, 1892-től töltötte be. A Szabadelvű Párt színeiben kezdett politizálni, mint ilyen, minden bizonnyal kapcsolata volt **Bélával**₁₅₇, későbbi sógorával is. Ám az egyházpolitikai törvényjavaslatok benyújtása alkalmával sok társához hasonlóan ő is kilépett a pártból. Ezután párton kívülként, majd a Néppárt színeiben volt jelen az országgyűlésben.⁶⁴⁶

Hogy **Ludmilla**₁₅₃ és férje mikor házasodtak össze, nem tudjuk, csak annyi bizonyos, hogy 1909. augusztus 2-án már bizonyosan **Förster Ottó** felesége volt. Ám férje ezt követően nem sokkal, 1911. május 13-án, 58 éves korában Budapesten elhunyt, s őt is a **Rumyak** Balozsa-Medgyesen található családi sírboltjába, tehát első felesége mellé helyezték örök nyugalomra. Özvegyén kívül gyászolták őt fiai (lánya ezek szerint már nem

⁶⁴¹ WITTING, Johann Baptist 1918. 136.

⁶⁴² Gyászjelentés, Gróf Serényi István gyászjelentésén (1909. augusztus 2.) *Förster Ottóné szül. gróf Serényi Ludmilla* néven szerepel:
<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 337. (2009. január 14.)

⁶⁴³ Gyászjelentés, Förster Ottóné szül. Rába-Doroszlói Rumi Rumy Mária gyászjelentése:
<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=218;p=imageBrowser> Image 211 (2009. április 27.)

⁶⁴⁴ Gyászjelentés, Förster Béla gyászjelentése:
<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=218;p=imageBrowser> Image 145 (2009. április 27.)

⁶⁴⁵ Gyászjelentés, Özv. Förster Béláné nemes Horváth Etelka gyászjelentése:
<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=218;p=imageBrowser> Image 148 (2009. április 27.)

⁶⁴⁶ Országgyűlési almanach 1905-1910.
http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/a1905_10/267.htm (2009. április 27.)

élt), özvegy édesanyja, valamint testvérei, **Aurél, Lenke (özvegy Molnár Kálmáné), Etelka (Otocska Gézáné), Jenő és Géza.**⁶⁴⁷

Azt nem tudjuk, hogy **Ludmilla**₁₅₃ meddig élt, talán már 1912 januárjában nem volt az élők sorában,⁶⁴⁸ de 1919-ben bizonyosan nem élt.⁶⁴⁹

- **Béla₁₅₇ és felesége személyéhez kapcsolódó történetek**

Béla₁₅₇ széles társadalmi kapcsolatokkal bír, kultúrát támogató, sokat jótékonykodó főúr volt. 1909-ben, amikor **Mikszáth Kálmán** írói munkásságának negyvenedik esztendőjét ünnepelte az irodalomkedvelő közönség, egy számos jeles tagból álló jubileumi bizottság felhívást tett közzé, előfizetőket toborzott az író válogatott munkáinak díszkiadására. E jubileumi bizottság nagybizottságának **Béla**₁₅₇ is tagja volt.⁶⁵⁰ De egyéb módon is ápolta kapcsolatait. Gyakran járt társaságba, nála is sokan megfordultak, budapesti otthonában, de a putnoki kastélyban is. Egy ilyen vendégeskedés és a házigazda emlékét örökítette meg egyik képviselőtársa, az íróként is közismert, **Herczeg Ferenc**, aki a **Tompa Mihály** lepecsételt hagyatékának felbontására Jászóra igyekezvén⁶⁵¹ a putnoki kastélyban töltött egy napot. Idézzük most ezt, részben az előbb említettek illusztrálására, másrészt azért is, mert a visszaemlékezés putnoki vonatkozású adalékokkal is szolgál:

Egyik jó barátom, aki képviselőtársam is volt, gróf Serényi Béla, valószínűvé tudta előttem tenni, hogy a legegyszerűbb út Jászóra Putnokon vezet keresztül, ahol neki birtoka van. A sok vihart látott putnoki vár, melyet kastéllyá alakítottak át, tulajdonképpen Putnoky Móric tulajdona volna, ha ősei nem keveredtek volna 1566-ban a Bebek-féle fölkelésbe, de mivel megtették, a bécsi kormány elkobozta a birtokot várustul.

Elmentem tehát Putnokra, ahol a Serényi-kastélyban találtam Csathó Kálmánt feleségestül és Góth Sándort szintén asszonyostul, azonkívül az akkori Magyarország egyik

⁶⁴⁷ Gyászjelentés, Förster Ottó gyászjelentése:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=218;p=imageBrowser>

Image 205 (2009. április 27.)

⁶⁴⁸ Neve nem szerepel anyósa 1912. január 7-i gyászjelentésén. Lásd Özv. Förster Béláné nemes Horváth Etelka gyászjelentése: <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=218;p=imageBrowser>

Image 148 (2009. április 27.)

⁶⁴⁹ Úgyszintén nem szerepel a neve testvéröccsének, Bélának₁₅₇ a gyászjelentésén sem. Lásd kisserényi Serényi Béla gróf gyászjelentése:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 313. (2009. január 14.)

⁶⁵⁰ HOM Tört. A, 73. 485. 58.

⁶⁵¹ Az irodalomtörténetben *Fekete* könyvként emlegetett Tompa írásokról van szó, melyeket az idős költő megőrzés céljából a jászói premontrei kolostor részére adott át azzal, hogy azt csak ötven évvel halála után bonthatják fel és hozhatják nyilvánosságra. Tompa 1868. július 30-án hunyt el Hanván.

legmulatságosabb emberét: Bárczy István budapesti polgármestert. Később megjelent a helyszínen Pap Géza báró is, aki viszont az ország legváratlanabb „megjelenője”.

Most már hadd beszéljek Serényi Béla grófról. Ő szálas, szép, nagy eszű és elragadóan kedves ember volt. Egy parányit – de csak egy parányit! – palócosan beszélt, és ez a rendhagyóság kiterjedt minden szokására és nézetére, amennyiben mindenben egy parányit más volt, mint átlagos felebarátai. Így például rávette a putnoki háztulajdonosokat, hogy olajfestékkel flóderozzák a deszka- és léckerítésüket, lakkozzák fehérre vagy fűzőldre a gémeskútjukat, és öltöztessék kacér színekbe a malacóljukat. Kedvet tudott csinálni asszonyoknak és lányoknak, hogy virágot neveljenek az ablakukban és az udvarukon, és nyáron át Putnok valósággal fuldokolt a virágözön alatt.

A saját parkjában pedig nem tűrte, hogy egyik fa rávesse árnyékát a másikra, aminek következtében a fák jó távol álltak egymástól, de hasonló gyönyörű szálfák másutt nem is nőttek.

Serényi megígérte nekem, hogy autón elvitet a prépostságra, és mikor a kocsi előállott, Pap Géza már benne ült. Váratlan megjelenésével meg akarta lepni a jászóiakat.

A monostorban már ott találtuk az akadémiai bizottságot. A prépost, Takács Menyhért, egyike a legdélcegebb uraknak. Az atléta férfitest a szerzetesi köntös alatt talán még jobban érvényesül, mint a katonai egyenruha alatt.

A prépost átkalauzolt minket, akadémikusokat a könyvtárba. Körülültünk egy asztalt, és az izgalom elérte tetőfokát, mikor Takács elénk rakta a gondosan lepecsételt iratcsomagot.

Berzeviczy felbontotta... És előkerült életünk egyik legnagyobb csalódása... Egy beteg ember panasza. De micsoda kicsinyes és jelentéktelen okok miatt. Hogy a plébánia ablakai olyan alacsonyok, hogy a libák begágognak a szobába... És hogy a szolgabíró udvariatlan volt vele, de ezt csak ötven év múlva szabad elmondani, mikor már a hatalmas vármegye nem sértődik meg... Azután adomák! Gyöngé, rossz mókák, bár lehet, hogy ötven év folyamán kipárolog minden adoma lelke, és visszamarad az ízetlen salak.

Szóval: ezért ugyan kár volt Jászóra törnünk. De a rá következő ebédre az északi sarkról is érdemes lett volna eljönni. Nem vagyok ingyenc, egy darab szalonnával is beérem, de a jászói akadémikus-ebédre Charon bárkájában is emlékezni fogok.

Tompa Mihályról nincs már mondanivalóm, de van gróf Serényi Béláról. Jó idővel később egyszer alkonyatkor benyitott a hűvösvölgyi házamba. –Holnap reggel operálnak. A műtét vagy sikerül, vagy nem. No szervusz... sietek!

*A műtét nem sikerült... Egy nagyon kedves és igen értékes emberrel megfogyott a magyarság. Én utólag kaptam észbe, hogy Serényi Béla miatt járt nálam: búcsúlatogatást akart tenni.*⁶⁵²

Béláról₁₅₇ elmondható, hogy évente ezreket költött jótékonyásra, 40-50 szegény gyermeket ruházott fel, rászoruló családokat élelemmel, tüzelővel, pénzzel segítette.⁶⁵³ Az állami elemi népiskolában biztosította a szegény gyermekek napközi otthonos ellátását, ahol a rászorulók az ő jóvoltából részesültek ingyenes étkeztetésben, ugyanis saját birtoka termelvényeivel ő látta el a napközit nyersanyaggal. A jogosultságot a tantestület döntötte el.⁶⁵⁴ Bánrévén az iskolának és a falu mindkét templomának ő adományozott telket.⁶⁵⁵ **Béla**₁₅₇ kétségkívül óriási népszerűségnek, nagy tiszteletnek örvendett Putnokon. A ma élők természetesen személyesen már nem ismerhették, viszont emlékét megörökítette a képviselőtestületi jegyzőkönyvbe írott megemlékezés, amit haláláról értesülve, a kortársak rögzítettek. Úgyszintén fennmaradt, sőt publikálásra került egy másik kortársi visszaemlékezés, amit **Kálniczky Vilma**, az akkori református lelkész lánya, a család tisztelője írt. Az ezekben az írásokban olvasható tettei azóta is közzsájon forognak, rá emlékezve általában mindenki ezeket idézi. Idézzük most mi is ez utóbbit, majd ezt követően a róla és feleségéről, **Pálma** grófnőről szóló recens anyagot.

Emlékezés Béla grófról Kálniczky Vilma által

A putnokiak körében a **Serényi** család tagjai közül **Bélát**₁₅₇ övezi a legmélyebb tisztelet. Ez nem véletlen, hiszen földbirtokosként, országgyűlési képviselőként (bár hivatalosan soha nem a putnoki térség képviselője volt) és miniszterként is nagyon sokat tett a település fejlődése, valamint az itt élő emberek életkörülményeinek javítása érdekében.

A ma élők közül személyesen már senki nem ismerhette, mégis sokan és sokat emlegetik, hogy mi mindent köszönhet neki a város. S hogy ez az emlékezet miként maradt fenn? Élt Putnokon egykor egy hölgy, aki szeretett írogatni. Írásai gyakran megjelentek a korabeli megyei sajtóban. Ezek az írások hűen beszámolnak a felvidéki kisváros, Putnok akkori életéről. Ma már különös kulturtörténeti értékkel bírnak ezek a tárcák. Az említett hölgynek **Kálniczky Vilma** a neve. Apja református lelkész, egykori szabadságharcos, a 48-as forradalom eszméinek hű őrzője volt, Putnokon is sok évig szolgált, sírhalma is a putnoki temetőben található.

⁶⁵² HERCZEG Ferenc 1993. 70-71.

⁶⁵³ B.-A.-Z. M. Lt. V-188. 1-3. köt.

⁶⁵⁴ GMA, Répási Imre (é. n.). 49.

⁶⁵⁵ MMM, Falu Orsz. Szöv. Bánréve

Kálniczky Vilma egyik tárcájában **Béláról**¹⁵⁷, mint Putnok és a megye jötevőjéről emlékezik.⁶⁵⁶ Akik a későbbi korokban jótéteményeit emlegetik, általában e tárca sorait idézik, leggyakrabban hivatkozás nélkül. Idézzük fel tehát, miként emlékezik az író, a kortárs **Bélára**¹⁵⁷:

Ötven évvel ezelőtt Putnok még nagyon rendezetlen kis város volt, de lakosai összetartottak, vidám társadalmi életet éltek, melynek minden nagyobb összejövetelén híven részt vett „Béla gróf” is, ki daliás megjelenésével, közvetlen, kedves modorával könnyedén áthidalta az egyes osztályok között lévő válaszfalat. Amellett komolyan képezte magát, vasszorgalommal tanult, mert már akkor arról ábrándozott, hogy olyan magas vezető állásba szeretne jutni, hogy Putnokot, - ez akkor még méltán „sárfészeknek” nevezett helyet, - a lehetőségig magas kultúrfokra emelhesse.

Mint Gömör vármegye gazdasági egyesületének elnöke kezdte magasívelésű politikai pályafutását, az államtitkárságtól kezdve a háromszori miniszterségig. De azért egy pillanatra sem feledkezett meg soha szülővárosa fejlesztéséről, hanem erősen szorgalmazta, hogy elsősorban is megfelelő szép városházát építsenek. Azután járdát, villanyvilágítást, kockakövezett kocsit. A katolikus templomot is művészien kifestette, körül kerítettette.

Közben szolgabíróvá is emelkedett ki Putnoknak. Állami elemi iskolát, külön kertészeti tanítóval. Polgári iskolát és már akkor azon fáradozott, hogy mielőbb járásbíróvá is kapjon Putnok. Mindezeknek a nagy dolgoknak a keresztülvitelében fáradhatatlan segítőtársa volt a kerület kiváló, nemes lelkű képviselője putnoki Putnoky Móric m. kir. Titkos tanácsos.

De a rendkívüli vívmányok között is a legfőbb büszkesége az volt, hogy „Háztartási Iskolát” létesített Putnokon, melynek gyakorlati célja egy németországi tanulmányútja alkalmával ragadta meg lelkét és már akkor azzal az elhatározással jött haza, hogy itthon megvalósítja azt. Mert szerinte a legtöbb szerencsétlen házasságnak és válópernek az az oka, hogy a magyar lányok nincsenek elég háziasan nevelve, s így nem lehet belőlük jó feleség. Ezért mondogatta a növendékeknek, hogy igazi hálával akkor lesznek majd az iskola iránt, ha látni fogják az életben azt, hogy a férjeiknek a szeretetét és becsülését tulajdonképpen azokkal a dolgokkal teszik napról-napra mind mélyebbé, amelyeket itt sajátítottak el.

Az első tanfolyamok népszerűsítésénél az én szerény segítségemet is igénybe vették, s így ennek köszönhettem az iskolánál tizenegy évi elnöknői állásomat és azt, hogy a minisztérium két hétre kiküldött Németországba az ottani háztartási iskolákat tanulmányozni.

⁶⁵⁶ Eredetileg a „Gömör” című lapban jelent meg 1940. november 24-én, majd két évvel később egy gyűjteményes füzetben is napvilágot látott. Lásd P. KÁLNICZKY Vilma 1942. 59-65.

Putnok Kegyelmes ura egykor még nem is remélte, hogy hároméves gazdasági intézetté fejlődik az egyéves tanfolyamra tervezett és 24 növendék számára épült iskola, melyet oly büszkén mutogatott előkelő vendégeinek, mert ismertté akarta tenni, hogy minden 4-5000 lakosú helyen létesítsenek ilyet az országban és tegyék ott kötelezővé az egyéves tanfolyamok elvégzését az ismétlőiskolából kikerült leányok számára.

Közismert volt a virágok iránti nagy szeretete is. „Sok-sok virág” ez volt a jelszava, midőn kezdődött a „virágos Budapest” kultusz, Ő sietett azt Putnokon is megvalósítani. Sokszáz cserép piros muskátlit osztott szét a nép között, mert ez volt a kedvenc virága. Nemcsak oklevelet, de pénzjutalmat is adott a jól gondozott virágokért.

Az erdőben pedig halastavat létesített, séta-utakkal körülvéve. A város végén lévő állatvásár tereit szintén Ő hozatta rendbe és kerítette be.

A vasúti állomást megnagyobbította és elrendelte annak parkírozását, - mellette egy fenyőliget létesítését, hogy már a megérkezéskor ózondús levegőt szívjon a Putnokra érkező utas, így mondotta Ő azt. Tréfásan kijelentette, hogy mindig csak annak a városnak van bő szüretje, amelynek minisztere van. Egyik minisztertanácson meg is kérdezték tőle, hogy a harmadik egyetemet is nem Putnokon akarja-e felállítani? Mosolyogva mesélte ezt azzal a megjegyzéssel, hogy bár egy fogalom alá tartozna: Pest, Páris, Peking, Putnok.

...

Visszatérve a Putnokra vonatkozó kedves terveire, fel kell még sorolnom, hogy állami sörgyárat akart itt létesíteni. Azonkívül gőzfürdőt. A piac főterén egy nagy szökőkutat tervezett és a teret parkíroztatni akarta, a négy sarkon rózsalugasokkal. A vásárok megtartását a Jobbágysorra tervezte.

A legfőbb vágya, terve az volt, hogy az Eger-putnoki vasutvonalat- mely szintén az Ő érdeme – a Tátráig kiépítse Aggtelek, Krasznahorka, Dobsina, Murány érintésével, mert hogy az Alföldről ez lenne a legrövidebb útvonal a Tátrába.

Az itt felsorolt dolgokra már mind megvoltak neki a rendszeresen kidolgozott tervezetek és ha a háború közbe nem jön, mind keresztül is vitte volna, nem csupán nagy hatalmánál és kulturált szépérzékénél fogva, de legfőképpen a szülőmegyéje iránti mélységes szeretetétől sarkalva.

Egy érdekes dolgot kell még felemlíteni, ugyanis 1910-ben két helyen lépett fel, hogy biztosítva legyen a mandátuma. A miskolci programbeszédjében a Sajó hajózhatóvá tételéről beszélt, ugynevezett repülő gátakkal tervezte azt, persze csak teherszállításra és Bánréve lett volna a végállomása a kis teherhajónak.

Midőn aztán mindkét helyen megválasztották, a besztercebányai mandátumot tartotta meg. Ekkor a miskolci választók csalódását az ottani lapban egy humoros versben írták meg, melynek ez volt a refrénje: „Nincs miniszter, nincsen hajó, pocsolya marad a Sajó.” Mire ő kijelentette, hogy „de igenis lesz a Sajón hajójárat.” Lett volna is, de jött a világháború és utána pedig a nagy katasztrófa, mely agyongyötört hazánkon végigsodort és ekkor Ő is menekülni volt kénytelen, s hónapokig tartó távollét után testben, lélekben teljesen megrendülve, összetörve jött haza. A köztünk töltött néhány hét már csak lassú haldoklása volt fizikumának, a javulás minden reménye nélkül.

...

Kastélya verandájáról látta a trianoni határt, s mindannyiszor szomoruan felsóhajtott ezekkel a szavakkal: „Nem lehet azt majd túlélni, hogy az ország Bánrévénél kezdődjön és végződjön!”

De sajnós, még le sem zajlott a háború, midőn áldásos életének 53-ik évében, 1919. október 14-én bekövetkezett korai halála.

...

A putnoki közönség hálás kegyelete szép művészi kivitelű szobrot állíttatott az emlékére a piac főterén, melyet annakidején a hősi emlékművel egyidejűleg leplezték le országos ünnepség keretében.

Kegyelmes urunk utolsó kívánsága volt a temető rendezése, körülkerítése, sőt a tervet már el is készítette, de sajnós ennek keresztülvitele anyagiak hiányában még késik, pedig Ő már harmadik évtizede ott pihen álmodva nemzetének egy szebb-jobb jövőjéről. ...

Végül pedig befejezésként egyik kedvenc mondását idézve: „Aki a búcsúzást kitalálta, az a szeretetet nem ismerte soha.” Igérjük, hogy mi nem is akarunk az emlékétől búcsút venni, s így kegyeletből ennek a cikknek minden sorát egy-egy szál piros muskátliként, - mint soha el nem hervadó összekötő virágfüzért szenteljük az Ő emlékének!

A grófék és a putnoki borbélymester

Béla¹⁵⁷ feleségéről **Pálma** grófnéről írja a kortárs szemtanú: *Tapintatos, gyöngéd modorával elsimított minden ellentétet és művelt, kedves lénye és magas társadalmi állása az egyes osztályok között oly finom összekötő kapcsot képezett, melyet mindenki mély tiszteletben tartott.*⁶⁵⁷ Nemcsak a kortárs, esetleg elfogult krónikás mondja ezt. Erről tanúskodik az az 1909. április 20-án keltezett kézirásos levél is, melyet **Alberth István**

⁶⁵⁷ P. KÁLNICZKY Vilma 1915. 6.

putnoki borbélymesternek küldött, s melyben biztosítja a címzettet, hogy kérésének a gróf eleget fog tenni, s biztatja, hogy a legközelebbi putnoki tartózkodásukkor személyesen is keresse meg a grófot.⁶⁵⁸ **Alberth István** Budapesten szerzett úri fodrász és fogtechnikusi képzettséget 1899-ben. 1900-ban alapította putnoki fodrászatát.⁶⁵⁹ Ám eleinte elkíváncozott Putnokról, Budapesten szeretett volna üzletet nyitni, ebben kérte a gróf segítségét. Ám időközben megnősült, putnoki lányt vett feleségül, így mégis maradt a városban.⁶⁶⁰

Friedl Malvin levelezése és kapcsolata a grófi családdal

Béla₁₅₇ különösen szoros kapcsolatot ápolt putnoki **Friedl** családdal. 1917-ben e család leányára, **Friedl Malvinra** bízta a kastély háztartását. A fiatal lány egyébként elsőként között végezte el a **Béla**₁₅₇ által alapított, akkor még egyéves háztartási iskolát.⁶⁶¹ **Friedl Malvin** édesanyja, **Friedl Györgyné** segítségével intézte a két háztartás (a pesti és a putnoki) élelmezését. Erről a **Friedl** család leszármazottainak tulajdonában napjainkig fennmaradt levelek tanúskodnak:

Édes Mancsu! Mamukával beszéltem, s Bubival is Münchenben, s abba állapotunk meg, hogy téged foglak megkérni, hogy az egész putnoki házamat vezesd, és ha most e hétvégén hazajövök, átadok neked minden kulcsot, s te azután tarts(d) rendbe az egészet. Én úgy gondolom, hogy elég, ha 9 körül feljössz, délig maradsz, délután 3 körül jössz velünk uzsonnálni, s 6-ig fenn maradsz, s akkor haza méssz. Mindent neked kell kezelni, feltétlenül szobákat, s Mamukát kértem, vegyen egy tisztességes fiatal szobalányt fel. Neked ki kell számítani a két háztartásnak, a pestinek s a putnokinak mi kell, s ezt mind meg kell neked szerezni. A zöldségeskert után is nézz és a baromfi után is, hogy legyen minden. Én mindennap lehetek miniszter, s akkor én nem gondolhatok semmire. Gondoskodom róla, hogy most is legyen neked, amennyi kell, s Bubival megállapodtam, hogy ha nem mégy férjhez, hagyok neked annyit, hogy a kamatokból jól meg tudsz élni. Ezt azért írom meg neked, mert ez egy komoly dolog, s nálam egy fő kérdés, mert én nem tudok politizálni, ha a háztartási gondok nyomnak; és azt remélem, hogy ha elvállalod, hát minden után fogsz nézni, hogy a ház nagyon rendes és tiszta legyen, s nekem örömöm legyen benne. Azért nem írtam eddig, mert Mamukával s Bubival át akartam ezt beszélni, de most miután ez megvolt, írom neked,

⁶⁵⁸ A levél eredetije magántulajdonban van, másolatát lásd GMA 95. 63. 3.

⁶⁵⁹ LADÁNYI Miksa szerk. é. n. 200.

⁶⁶⁰ Jobbágy Ferencné Alberth Ilona (sz. 1919) adatközlése

⁶⁶¹ Antal László (sz. 1926) adatközlése

hogy tudjam, jókedvvel vállalod-e? Azt hiszem, szombaton megjövök, s akkor még szóval megmondok mindent. Sokszor csókollak: Serényi. Budapest, 5/III. 1917.⁶⁶²

Egy 1919-es levélben budapesti otthonának élelmezéséről rendelkezik **Béla**₁₅₇, de ennek címzettje nem **Friedl Malvin**, hanem édesanyja, **Friedl Györgyné**.⁶⁶³

Fiatal házasokként 1919 júniusától **Friedl Malvin** és férje egy-két évig a kastélyban éltek,⁶⁶⁴ ez a tény is utal a két család szoros kapcsolatára. Nem kevésbé az, hogy **Antal Jánosné Friedl Malvin** az 1946-ban Magyarországra visszatért **Bélával**₁₆₃ is tartotta a kapcsolatot, annak ellenére, hogy – tudomásunk szerint ő 1946-1957 között, tehát elmenekülésétől élete végéig – nem járt Putnokon. Levelezésben álltak, **Antalné** csomagokat küldött neki. Erről az ugyancsak a családnál fennmaradt levelek – szám szerint három – tanúskodnak.⁶⁶⁵

⁶⁶² A levél címzettje Friedl Malvin volt, az ő beceneve *Mancsu*, *Mamuka* Friedl Györgynét, a lány édesanyját, *Bubi* Bélát₁₆₃, a levélíró fiát takarja. (A levél Antal Jánosné Friedl Malvin fia, Antal László (Putnok) tulajdonában van.)

⁶⁶³ *Bpest, 16/II. 919.*

Málika nagysád! Most beszélek Cillivel, ő kér vaját, tojást, zöldséget, s a hiányzó ruhát hozni. Nekem a lányok küldjenek mézeskalácsot, de nem olyat, mint eddig, hanem fehért és puszedlit, mert azt a theához használhatom. Tyúkot minden áron tessék venni, hogy legalább 30 db legyen, ott van az a szép ól, s itt tojást kell venni, ezt okvetlen tessék, hogy nyárra is legyen; s tessék szíves lenni megnézni, hogy jól tartásuk, hogy tojás legyen, mert itt tavaszra semmi se lesz már. Csütörtök tessék 8kor felhozni, mert korábban megy el, mert az esküvő lesz 11kor a Pistáé a Luzsénszki lánnyal. Akkor megmondom, baromfi mi kell. De legalább 1 libát, egy nagy kappant és két csirkét tessék szíves tartani.

A liba máját tessék megsütni csütörtök este s a kizárásába elhozni, ez jó lesz theához péntek este. Ha lehet libamáját kapni, ezt is tessék venni legalább kilót, pástétomnak kellene; de megsütni a magáét tessék csak. Friedl Pista most nem jön le, de szombat eljön este és ide vacsorázni.

A Cillivel el lehet a felutazást számolni, s szeretném, ha a ruhát átszámolná.

Én csak úgy márcz. 7. körül jövök meg s ott maradok 2 hétig; áprilisba úgy lehetne feljönni, hogy Mancsu is feljönne, s pár nap itt mulatna, s husvétra együtt mennénk haza.

Tessék mindent így csinálni, ahogy kérem. Különbben elég jól vagyok, de igen sok ember jár hozzám, s így sok fogy.

Mancsumat és Lacit sokszor csókolom. Sokszor üdvözli: Serényi.

Az utolsó kappan remek jó volt.

(A levél címzettje Friedl Györgyné volt, az ő beceneve volt Málika. A levélben István₁₅₃ és báró Luzsénszky Lívia 1919. február 19-én, Budapesten megkötött esküvője kerül említésre. A levél befejezésekor említett Mancsu és Laci Friedl Györgyné gyermekei.) (A levél Antal Jánosné Friedl Malvin fia, Antal László (Putnok) tulajdonában van.)

⁶⁶⁴ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 223.

⁶⁶⁵ A levelek szövege a következő:

1. levél: *K. Malvinka, sz. sorait és a küldeményt is megkaptam. Mind a kettőt köszönöm. Ami utóbbit illeti, nekem minden, ami szükséges, megvan. Ezért kérem, lehetőleg mellőzze máskor, mert maguknak is szükségük van mindenre. Örülök, hogy a nehéz viszonyok között jól vannak. Ami a Hozzátartozóimat illeti, csak nagyon ritkán jön hír felőlük. Legutóbb jól voltak. A nagyobbik fiú ott és nemsokára állásba megy. A fő, hogy a nehéz idők nehezebb részén remélhetőleg túl vagyunk. Egyébként meg az a sajnálatos hír van, de ez is már régi keletű, h. Ella Bethlenné meghalt. Ide s tova két éve ennek. A ... esenek élt, így nem is tudtam elmenni. Szív baja támadt hirtelen. Mégegyszer tehát köszönöm a megemlékezését és minden jót kívánva a Hozzátartozóival együtt sokszor üdvözlé Serényi Béla. Budapest, II. 24 – 53.*
2. levél: *Kedves Malvinka, sz. küldeményét köszönettel magkaptam. De ismételten kérem, hogy mellőzze ezeket. Ami kevés nekem szükséges, az minden megvan, egyéb nem kell. Újságot nem tudok írni egyébként, mert a Hozzátartozóimtól karácsony óta nem kaptam hírt még mindég. Remélhetőleg*

A putnoki szóbeszéd szerint a két család több, mint baráti kapcsolatot ápolt egymással. Erre a fennmaradt levelek egyik-másik részlete is következtetni enged (pl.: *Gondoskodom róla, hogy most is legyen neked, amennyi kell, s Bubival megállapodtam, hogy ha nem mégy férjhez, hagyok neked annyit, hogy a kamatokból jól meg tudsz élni... vagy Sokszor csókollak... vagy Mancsumat és Lacit sokszor csókolom*), de a család határozottan cáfol.

Akár igaz a feltevés, akár nem, az köztudott, hogy arisztokrata körökben gyakran előfordult, hogy a nem legális kapcsolatból származó gyermekének a főúr saját gazdaságában biztosított munkát és megélhetést.⁶⁶⁶

Pálma grófné emlékezete

A putnokiak és a környező települések lakói mindannyian ismerik a halastó közelében lévő Pálma-forrást, az ugyanis a térség kedvelt kirándulóhelye. A fiatalok közül már talán kevesen tudják, de az idősebb nemzedék tagjai körében még köztudott, hogy ez a forrás **Béla**¹⁵⁷ feleségéről, **Pálma** grófnőről kapta a nevét. Sőt, nemcsak a forrás, hanem a Putnokról a Szörnyű-völgyön keresztül oda kivezető utat szegélyező gesztenyefák is az ő emlékét őrzik, mert amikor Putnokon tartózkodott, délutánonként gyakran kikocsizott arra a helyre, a férje által létesített halastó közelébe.

A kedvelt kirándulóhelyen kívül a katolikus templom oratóriumának freskója is **Pálma** grófnéra emlékeztet. A templom oratóriumában a grófi család foglalt helyet a szentmisék alkalmával. Külön oldalbejáraton lehetett oda feljutni. A bejárat felett a kőbe faragott családi címer volt látható.⁶⁶⁷ Ez az oldalbejárat ma már nincs meg, be lett falazva, ma a sekrestyén keresztül lehet feljutni az oratóriumba.

mindég jól vannak. Kellemes húsvéti ünnepeket kívánva üdvözlé mindnyájukat S. Béla. Budapest, IV/2. 53.

3. *K. Malvinka. A most közeledő ünnepekre és új évre minden jót kívánok mindnyájuknak. Én egy idő óta betegeskedtem, ezért egy üdülőben vagyok Pest mellett krb. féléve(?). De az új gyógyszerekkel rendbe jön újra minden. Az a kérésem volna tehát, hogy semmiféle küldeményt ne küldjenek (ha esetleg gondoltak rá), mert nem vagyok otthon, hogy átvegyem. Itt pedig nagy bőség van. A hozzátartozóimtól megint hónapok óta hír nélkül vagyok. A nyáron rendszeren jöttek a levelek minden hónapban. Legutóbb jól voltak és a gyerekek végzik rendszeren az iskoláikat. Az ismerősök közül Bethl. Pál (S. Ella férje) látogatott meg 2 ízben is. Nagyon le van törve a felesége halála miatt. De szívbajos volt és ezen sajnos segíteni nem lehetett. Remélhetőleg mindnyájan jól vannak. Sokszor üdvözlé mindnyájukat S. Béla. Budapest, XII. 12.*

⁶⁶⁶ Erre vonatkozó történetet Szabó László is közöl (SZABÓ László 2005. 46.)

⁶⁶⁷ Az eredeti és a róla készült másolat is a Gömöri Múzeumban látható.

Az oratórium falán egy impozáns freskó látható, **Max Kurth (Kurth Miksa)** eperjesi festőművész alkotása. A freskón **Pálma** grófnét Árpád-házi szent Erzsébet személyében ábrázolja a festő, a mellette álló páncélos lovag pedig a férje, **Béla**₁₅₇.⁶⁶⁸

Freskók és oltárkép a putnoki templomban

A putnoki római katolikus templom oltárképét és az oratórium freskót **Max Kurth** készítette. A főoltár Szentháromságot ábrázoló festményéről a következőket írja az egyház krónikása: *A főoltár kép művészi, de nem ismer rá senki, hogy a Trinitast ábrázolja. Az arcok rajta 'egyéniek'. Lehet, hogy élőket ábrázolnak. A Gróf festője volt a művész.*⁶⁶⁹ Hát bizony feltételezése nagyon is helytállónak tűnik. A helyi emlékezet szerint ugyanis a jobb oldali fehér ruhás, szakállas, ősz hajú alak **Lászlót**₁₄₃ ábrázolja, s úgyszintén látható a képen, baloldalon, az alsó részen, bordó köntösben, a család egyik intézője, **Laki** bácsi.⁶⁷⁰ Az oratóriumban fellelhető freskón Árpád-házi Szent Erzsébet személyében **Bélané**₁₅₇ **Kövér Pálmát** festette meg a művész, a mellette álló páncélos lovag pedig magát **Bélat**₁₅₇ ábrázolja. Volt egy másik freskó is a templomban, a sekrestye bejárata felett, az egy csatát ábrázolt, a bécsi csatát a törökök ellen, ahol kitüntette magát az egyik **Serényi** családtag.⁶⁷¹ Ez utóbbi freskó az 1955. évi templomtűz áldozta lett.

Kurth bibliai témájú képeinek egy része templomi falfestmények formájában maradt ránk, melyeken több esetben korának személyiségeit is megörökítette. Ilyen például az Abaúj megyei Makranc (Mokrance, Szlovákia) templomában a torony alatt, a templom előterében található két falfestmény, melyek 1924-ből valók. Az elsőn **Magócsi Endre** szepesi és makranczi plébánost, a templom építtetőjét ábrázolja, amint átveszi a templom terveit, a másikon **Fischer-Colbrie** püspök látható, amint megszenteli a templomot.⁶⁷² E munkák, bibliai témákat ábrázoló, de korának személyiségeit is megörökítő képek sorába tartozik a fentebb említett putnoki freskó és oltárkép is.

A Serényi kriptakápolna oldalfülkéi

A helyi emlékezet szerint **Béla**₁₅₇ rangon alul házasodott. Felesége polgári származású volt, ezért felesége földi maradványait annak halála után nem helyezhette el az apja által épített családi kriptában. Emiatt az ifjú grófnét halála után a kastélyparkban

⁶⁶⁸ Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése.

⁶⁶⁹ Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 37.

⁶⁷⁰ Laki bácsi után Keresztesi volt az intéző. (Cserhalmi Margit adatközlése)

⁶⁷¹ Az adtközlő úgy tudja, hogy ebben a csatában való helytállásért kapták a Serényiek a grófi címet. Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése

⁶⁷² HALÁSZ Péter 2002. 47.

temették el, majd csak később helyezték el koporsóját a kriptakápolnában, miután **Béla**₁₅₇ és felesége részére egy-egy oldalfülkével, keleti és nyugati szárnyal bővítették azt.⁶⁷³

Béla₁₅₇ először 1890. november 27-én nősült meg Bécsben, ekkor losonczy gróf **Bánffy Rózát**, B. **Albert** és hadadi **Wesselényi Róza** leányát vette nőül. Ebből a házasságából származik egyetlen gyermeke. Ám ez a házasság válással végződött. Másodszor 1902. november 26-án kötött házasságot Budapesten, második felesége gyergyószentmiklósi **Kövér Pálma** volt. Ebből a házasságból nem származtak utódok. **Pálma** grófné 12 évi házasság után, 1914. december 26-án hunyt el Budapesten. Temetésére 1914. december 29-én került sor Putnokon.⁶⁷⁴

A gyászjelentés szerint a megboldogultnak a tetemét Putnokon a családi sírboltba helyezték örök nyugalomra.⁶⁷⁵ Ám ennek ellentmond a helyi emlékezet és a kortárs feljegyzés is, mely szerint *...A virágok iránti imádata kifejezésre jutott amaz utolsó kívánságában is, hogy a parkban virágok között óhajt pihenni. E sír fölé az édes anyai szeretet felejthetetlen egyetlen leányának művészi emléket szándékozik állítani. ...*⁶⁷⁶

Előbb tehát a kastélyparkban temették el, majd később az átalakított, két oldalszárnyal kibővített családi kriptakápolnába helyezték át. Erre a helyi emlékezet szerint **Pálma** grófné állítólagos polgári származása miatt került sor. A polgári származásnak egyébként ellentmond a Csanád vármegyei nemes családok jegyzéke, mely a gyergyószentmiklósi **Kövér** családot örmény eredetű családnak mondja, mely nemességét **Mária Teréziától** nyerte 1780. május 24-én.⁶⁷⁷ Az viszont tény, hogy a család nem tartozott a főnemességhez, mint a kisserényi gróf **Serényi** család S hogy ez a házasság valóban rangon alulinak számított, bizonyítja az a regény is, mely ugyan nem róluk szól, hanem **Pálma** fivérének, gyergyószentmiklósi **Kövér Gusztáv** házasságának igaz történetét meséli el, mely szerint egy elszegényedett arisztokrata család leánya érdekházasságot köt a dúsgazdag dzsentrifúval.⁶⁷⁸

A családi kriptakápolna átépítésének ideje pontosan nem ismert. Ám hogy erre tényleg sor került, bizonyítja a „Putnok község temető kertjének terv-rajza” címet viselő

⁶⁷³ Szűcs Gyula (1904-1993), Antal László (sz. 1926) és Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése. Ez olvasható Varga Péter írásában is, aki nyilvánvalóan a helyi emlékezetre támaszkodva írta ezt. (VARGA Péter 1997. 12.)

⁶⁷⁴ GUDENUS János József 3. köt. 308.

⁶⁷⁵ Gyászjelentés, Gróf Serényi Béláné szül. gyergyószentmiklósi Kövér Pálma gyászjelentése: <http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser> Image 315. (2009. január 14.)

⁶⁷⁶ P. KÁLNICZKY Vilma 1915. 9.

⁶⁷⁷ BARNÁ János – SÜMEGHY Dezső é. n. 106-107.

⁶⁷⁸ A regény (Straub Imre: Pénz és rang. Budapest, 1988.) szereplőinek valódi kivoltát Gudenus János és Szentirmay László tárják fel. (GUDENUS János – SZENTIRMAY László 1989. 70.)

dokumentum, melyen a kriptakápolnát még a két oldalszárny nélkül jelölik.⁶⁷⁹ Ezen a dokumentumon az 1924-es évszám olvasható. Amennyiben ez az évszám a tervrajz keletkezésének évét jelöli, a kriptakápolna bővítésére csak ezután került sor. Ez viszont egyúttal azt is jelenti, hogy a bővítést nem **Béla**₁₅₇ végezte, ő ugyanis 1919-ben elhunyt.

Béla szobra

Béla₁₅₇ emléke előtt tisztelegve Putnok közönsége 1929. június 29-én szobrot avatott, **Kisfaludy Stróbl Zsigmond** alkotását.⁶⁸⁰ Amint erről egy korabeli naplóban olvashatunk:

*Már reggel 9 órakor hatalmas tömeg áll a Serényi László téren. 10 órakor már a leventék, tűzoltók, polgári és elemi iskolás kis magyarruhás lányok, polgári és elemi iskolai cserkészcsapatok állnak. ... Végre megérkezik József Ferenc főherceg, Hermann Miksa kereskedelemügyi miniszter, Soldos Béla fő- és Bónis Aladár alispán urak. József Ferenc főherceg szép habsburgos beszédet mond. Tetszik. Gyönyörű koszorúk, gyönyörű érzelmek. Díszmagyarruhás urak. Impozáns kép. Lephotographálok. Az ünnepség du. ½ 2 óráig tart.*⁶⁸¹

Ám az akkor felavatott egészalakos bronzszobor nem sokáig vigyázta a város főterét. Húsz év múlva egy másik, a múltat eltörölni kívánó politikai szellem győzelme következtében a szobrot ledöntötték. *Ez 1949. december 3-án történt. Azért tudom ilyen pontosan, mert a barátnőm esküvői menetét vártam (aznap ment férjhez), és így szemtanúja voltam ennek a szégyentettnek.*⁶⁸²

Helyiek emlékezete szerint a községbeliek közül senki nem vállalkozott erre a „gyalázatra”, kivéve egy kocsmá- és börtöntöltelőt, aki cimboráival közösen végezte el a szennyes munkát.⁶⁸³

Putnokon többen tudni vélik, hogy a szobrot traktorral vontatták végig a városka utcáin (*Még most is hallom, ahogy kopogott a szobor az utca kövezetén.*⁶⁸⁴), s ideiglenesen a helyi MÉH-telepen helyezték el. Ám arra sem akadt vállalkozó, aki ezt megtegye, ezért az akkor még létező börtönből rabokkal szállították a vasgyűjtőbe.⁶⁸⁵ Innét ismeretlen helyre került. Többen évek múlva látni vélték a tanácsháza udvarán vagy annak pincéjében.⁶⁸⁶ Mások szerint beolvasztásra került. 1988-tól az eltűnt szobrot sokan és sokfelé keresték, mindenütt eredménytelenül. Végül Putnok város vezetése oly módon tett pontot a történet

⁶⁷⁹ GMA 96.128.3.

⁶⁸⁰ Képes Pesti Hírlap 51. évf. 146. sz. (1929. július 3.)

⁶⁸¹ GMA 89.69.8. (Részlet Andók István putnoki tanító naplójából)

⁶⁸² Adatközlő: Cserhalmi Margit (sz. 1921)

⁶⁸³ FÓNAGY István 1988. 9.

⁶⁸⁴ Adatközlő: Cserhalmi Margit (sz. 1921)

⁶⁸⁵ FÓNAGY István 1988. 9.

⁶⁸⁶ Adatközlő: Cserhalmi Margit (sz. 1921); FÓNAGY István 1988. 9.

végére, hogy 2000. május 20-án a régi talapzaton felavatásra került az új, egészalakos bronzszobor, **Kiss László** alkotása. Az avatási ünnepség egyik díszvendége az akkori földművelési és vidékfejlesztési miniszter, **Torgyán József** volt. A családot az akkor Ózdon élő **János**¹⁸⁶, nővérének a lánya és az akkoriban Budapesten tartózkodó **Péter**¹⁹⁷ képviselte.⁶⁸⁷ Nem sokkal később képeslapon is megjelent az új szobor.⁶⁸⁸

- **Béla₁₆₃ és családjához kapcsolódó történetek**

A családban *Bubiként* becézett **Béla**₁₆₃ modern szóhasználattal mozgássérült volt, mai napig *sánta grófként* emlegetik. Betegségének okát többen többféleképpen magyarázzák. Egyesek szerint hímzőtűbe ült, mások szerint egy rosszul beadott injekció tüje okozott maradandó sérülést, megint mások úgy tudják, hogy a hintából esett ki.⁶⁸⁹ Bánrévén azt állítják, hogy csont tbc-ben szenvedett.⁶⁹⁰ Betegségéből kifolyólag sokáig külföldön tartózkodott, gyógykezelte magát. Svájci gyógykezelése alatt színdarabokat, verseket írt, emiatt szüksége volt egy gépírónőre, s ezért 1935-ben hirdetést adott fel a helyi lapban. A hirdetésre jelentkezett egy fiatal, a művészetek iránt szintén fogékony német hölgy, **Voigt Erna**. Ő néhány évvel azelőtt a Kassel melletti Hombergből zsidó barátjával a nácik elől menekülve települt Svájcba. 1935. május 21-én **Béla**₁₆₃ és **Erna** összeházasodtak. 1939-ben feleségével és hároméves kisfiával hazaköltözött Putnokra, ahol rövidesen megszületett második gyermekük is.

Mivel 1923-tól **Nepomuki János**₁₇₉ is ott lakott, a kastélyt megosztották, 1943-ig közösen lakták. A keleti szárnyba költözött **Béla**₁₆₃ családja, a déli szárnyat továbbra is **Nepomuki Jánosék**₁₇₄ használták. A viszony a két család között nem volt teljesen kiegyensúlyozott, ezért kis átalakítással a keleti szárnyhoz külön bejáratot építettek.⁶⁹¹

A putnokiak a mai napig szeretettel emlékeznek rájuk, annak ellenére, hogy csak néhány évet töltöttek közöttük. 1944 őszén ugyanis elhagyták Putnokot és az országot. A háború ideje alatt a kastélyba bekvártélyozott német katonák, akiket élelemmel is elláttak, német útiokmányokat adtak nekik. **Erna** a két gyermekkel, a nyolc esztendő, Putnokon *Vilikeként* emlegetett **Wilfrieddel**₁₆₆ és az éppen két esztendő **Bélával**₁₆₇ 1944 szeptemberében hagyta el Putnokot. Német katonai teherautó vitte őket Nyitraig. Onnan

⁶⁸⁷ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 212.

⁶⁸⁸ A képeslapot a Gömői Múzeum Baráti Köre adta ki.

⁶⁸⁹ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 213.

⁶⁹⁰ HOM Tört. A, Hendrik Ilona (1965). 9. valamint további helytörténeti dolgozatok Bánréről, melyek hivatkozás nélkül, de feltehetően e kéziratból merítettek.

⁶⁹¹ Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése

vonattal mentek Bécsig, majd Bécsből szintén vonattal a Kassel melletti Homburgbe.⁶⁹² Azóta sem jártak Putnokon, még amikor az iskola névadójára invitálta őket a városvezetés, akkor sem kívántak visszatérni. Mindkét testvér egy-egy hosszú, udvarias levélben mentette ki magát. A levelekből kitűnik, hogy egyrészt féltik a szép gyerekkori emlékeket, másrészt a mai napig nem tudták feldolgozni azt a törést, amit a menekülés, az otthon elvesztés, és főleg a család széthullása, apjuk elvesztése okozott.⁶⁹³

Béla egyénisége

Az irodalmi alkotással is foglalkozó, művészetek iránt fogékony **Béla**₁₆₃ talán betegségéből is kifolyólag, magányt kedvelő, tartózkodó, visszahúzódó természetű, zárkózott személyiség volt. Társaságba nemigen járt, inkább magához hívatott olykor valakit. Többször előfordult, hogy **Holczmann János** postamestert hívatva, felesége, **Erna** által. Egyébként nem nagyon fogadott vendégeket. *Ha ment valaki a kastélyba, ő inkább bement a szobájába. Fa görbebotja volt, fogta a botot, és ment be rögtön. Idegenek elől szinte elmenekült. De ha én mentem, szóltak, hogy csak Bözsike az, akkor aztán visszajött. Sokszor ő is játszott velünk* – emlékezik **Bélára**₁₆₃ a gyerekek egykori játszópajtása.⁶⁹⁴

Béla grófné (Erna)

Béla₁₆₃ felesége, **Erna** magas, derék asszony volt.⁶⁹⁵ Ő maga polgári származású volt, 1939-ben, amikor Putnokra érkeztek, nem tudta, hogy ő valójában grófné. Már csak Putnokon szembesült a ténnyel. Putnokra érkezésüket követően *ő vette át a birtok irányítását*. Folyékonyan megtanult magyarul, és közvetlen kapcsolatot tudott teremteni a putnokiakkal. *Mindig megengedte, hogy virágot szedjünk a kastélykertben a templom díszítéséhez. Volt, hogy a kastélyba is bevitt minket, megmutatta a kastélyt, a szobákat, beszélgetett velünk.*⁶⁹⁶

A kis Béla gróf pesztrája és a gyerekek játszópajtásai

A mi családunk cseléd volt a grófnéknál. Apám, Kovács Bertalan parádés kocsisa volt előbb János grófnak, aztán Béla grófnak. (Nem is volt katona, mert a gróf kocsisait nem

⁶⁹² Péter₁₉₁ feljegyzései alapján, melyeket 2001-ben készített június 17-20. között tett látogatása alkalmával másodfokú unokatestvérénél Bélánál₁₆₇, amit 2004. november 29-i leveléhez mellékelve küldött meg számunkra (GMI 60/2004)

⁶⁹³ BODNÁR Mónika 2005. 60.

⁶⁹⁴ Fazekas Károlyné Kovács Erzsébet (sz. 1934) adatközlése

⁶⁹⁵ Fazekas Károlyné Kovács Erzsébet (sz. 1934) adatközlése

⁶⁹⁶ Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése

vitték el katonának. De aztán elvitték orosz fogságba, ott halt meg.) Karcsi, a testvérbátyám inas volt János gróféknál. (Levente volt, őt is elvitték fogságba, de ő hazakerült.)

Tehát a szüleim cselédek voltak, a majorban laktunk. Ilonka, a nővérem (ő 1926-ban született) ő volt a kis Bélának a pesztrája. Ilonkát igen szerették. Én mindig ott játszottam velük. Mentünk szánkózni, bicikliztünk... A kastélykertben játszottunk. Az oratóriumban is voltam velek, én ugyan református vagyok, de elvittek magukkal a templomba. Karácsonyra mindig adtak ajándékot.

Egyszer játék közben Tervej cukrásznak a fia, Pufi volt a beceneve, együtt játszottunk, Pufi köpött egyet, és leköpött engem. Vili beárulta: - Mami, Bözsikét leköpte Pufi! A grófné megbüntette, egy ideig, vagy két-három hétig nem jöhetett játszani a kastélyba.

Volt, hogy bent a kastélyban, a szobában játszottunk. Volt, hogy Béla gróf is velünk játszott.

Lódomb is az övék volt. Mentünk Lódombra is, megvártuk, amíg szétnéztek, aztán mentünk vissza Putnokra. Volt autójuk is.⁶⁹⁷

Wilfried tanítói

A grófi gyerekek nem jártak iskolába, magántanulók voltak, házitanítójuk volt. **Wilfriednek**¹⁶⁶ első tanítója **Ferencsin Jolán** volt, amikor ő elment, **Lengyel Károly** került a helyére. Gyakran járt velük kirándulni, Dédesre is magukkal vitték. Ezt fényképek is tanúsítják.⁶⁹⁸

Béla grófék menekülése

Amikor közeledett a front, a grófné nem akarta bevárni az oroszokat. A kastélyba német katonatisztek voltak bekvártélyozva. Amikor azok továbbvonultak, a grófné elment az egyik tiszttel. Magával vitte a két gyereket, Vilikét és a kis Bélát is. A gróf úr csak jóval később hagyta el Putnokot. Maga hajtotta a kocsit. Ahogy hagyta volna el Putnokot Bánréve felé, úgy a gazdasszonyképző magasságában egy feslett nőszemély mindenáron fel akart kapaszkodni a kocsijára, a gróf úr nem bírta őt onnan letuszkolni. Apuka éppen látta ezt, ő segített a gróf úrnak, rákiabált a nőre, hogy hagyja a gróf urat nyugodtan távozni és lecibálta a nőt a kocsiról.⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ Fazekas Károlyné Kovács Erzsébet (sz. 1934) adatközlése

⁶⁹⁸ Lengyel Károlyné Dienes Margit adatközlése (Putnok)

⁶⁹⁹ Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése

Mások emlékezete szerint **Béla**₁₆₃ nem egyedül menekült. *Apám, Ternyik József volt a Serényiek egyik kocsisa. Sokszor elmesélte, hogyan menekítette a grófort. Pontosan nem tudom, hogy kit, de Németországba vitte, 1944 végén. Viszontagságos útja volt hazafelé. Útközben előbb amerikai hadifogságba esett, onnét megszökött. Amikor átért az orosz megszállási területre, ismét elfogták, most orosz fogságba került. Azt hitték, hogy katonaszökevény. Hiába mondta, hogy nem katonaszökevény, mentesült a katonai szolgálat alól, mert aki a grófnál szolgált, annak nem kellett bevonulnia, s mivel ő a gróf kocsisa volt, nem volt katona. De ez senkit nem érdekelt, agyon akarták löni. Hosszú, viszontagságos útja volt, csak 1945 nyarán ért haza.*⁷⁰⁰

Béla₁₆₃ és felesége tényleg nem együtt, nem egy időben menekültek Putnokról, ezt gyermekei visszaemlékezései is megerősítik. Az ő emlékezetük szerint apjuk mitegy negyven lóval és értékekkel teli szekerekkel hagyta el Putnokot. Ám útközben szembesülnie kellett azzal, hogy nem tudja a lovakat etetni, így fokozatosan eladogatta őket. Bécsbe érkezvén postára adta a magával hozott, értékekkel teli ládákat és bőröndöket, ő maga pedig vonattal folytatta útját.⁷⁰¹ A fenti történet szerint az egyik szekeret ő maga hajtotta, a többit pedig kocsisai.

A szintén menekülőfélben levő **Nepomuki János**₁₇₉ és felesége naplójában is említés történik **Béla**₁₆₃ meneküléséről: *December 23. Zólyom. ... Ebéd ma megint a szállodában... Éppen távozni akarunk, mikor putnoki hentes, Kurci lép be. Újságolja, hogy Serényi Béla egy szekéren velük jön – mennek Nyitra felé. Jancsi, gyerekek látják is, teljesen átfázva, gumicipő és kis lódenkabátban gubbaszt, de persze unszolásunkra nem hajlandó bejönni vendéglőbe. – Mint később trencsényi szállóban hallottuk, Erna 2 gyerekével s a német tiszttel pont karácsony napján Trencsénben volt.*⁷⁰²

Hol van Béla végső nyughelye?

1946-ban **Béla**₁₆₃ visszatért Magyarországra, fiai szerint menteni próbálta itthon maradt vagyonát. Szerette volna, hogy családja is kövesse őt Magyarországra, de a magyar kormány ehhez nem járult hozzá, nem kaptak beutazási engedélyt, mivel **Erna** német volt. Magyarországra való hazatérése után nem Putnokon, hanem Budapesten élt, édesanyjánál a Rhédey utcában. Németországban maradt családjával levelezés útján tartotta a kapcsolatot. Általában postai levelezőlapokat küldött, mert ezek könnyebben átmentek a cenzúrán. Az

⁷⁰⁰ Ternyik András (sz. 1950) adatközlése

⁷⁰¹ A visszaemlékezéseket Péter₁₉₁ vetette papírra 2001-ben, június 17-20. között tett látogatása alkalmával másodfokú unokatestvéreinél, amit 2004. november 29-i leveléhez mellékelve küldött meg (GMI 60/2004)

⁷⁰² Napló (Serényi János és felesége), 1944. december 23.

1950-es évektől a lapok száma egyre ritkább lett. 1957. április 2-án halt meg Budapesten. Halálhírét családja egy magyar újságban megjelent gyászjelentésből tudta meg, amit Budapestről küldött meg nekik valaki.⁷⁰³

Béla₁₆₃ 1946-1957 között tudomásunk szerint nem járt Putnokon. A putnokiak élelmiszercsomagokkal segítették.⁷⁰⁴ Nem a nincstelenség fájt neki, hanem az, hogy nem kapott hírt családja felől. 1953-ban betegsége miatt szanatóriumba (valószínűleg a budai Svábhegyi Szanatóriumba⁷⁰⁵) került. Bizakodott, hogy az új gyógyszerek segítségével meggyógyul.⁷⁰⁶

A putnokiak úgy tudják, hogy a szanatóriumban hunyt el és Budapesten temették el. Évekkel később exhumálták és a putnoki családi kriptakápolnába helyezték át.⁷⁰⁷ Erre ugyan a putnoki római katolikus plébánián fellelhető halotti anyakönyvben semmiféle utalást nem találtunk, de ez nem zárja ki az információ valóságát.⁷⁰⁸

• Nepomuki János₁₇₉ és családjához kapcsolódó történetek

Az 1923 ősztől Putnokon, majd 1943-tól Bánrévén élő és gazdálkodó **Nepomuki János**₁₇₉ és családja azon kevés **Serényiek** közé tartozik, akik a második világháborút követő időszakban is Magyarországon maradtak. Bár előbb 1944. decemberében, a front közeledtével elmenekültek, nem akarták bevárni az orosz katonák érkezését, de aztán hazatértek. A menekülés ideje alatti eseményeket és a visszatérés utáni megpróbáltatásokat **Nepomuki János**₁₇₉ és felesége közösen vezetett naplóba rögzítették, ami jelenleg fiuk, **János**₁₈₆ tulajdonában van.

A napló szerint előbb a grófné és a gyerekek hagyták el Bánrévét, egy ideig egy rimaszombati bérleményben laktak. Rövidesen **Nepomuki János**₁₇₉ is követte családját. Rimaszombatból Losoncon, Zólyomon keresztül Trencsénbe utaztak. Úticéljuk Luhacsovic lett volna, ahol **Alajosnál**₂₁₉ szerettek volna menedéket találni. Ám a hideg tél és a harcok kiteljesedése, valamint politikai okok miatt Morvaországig nem jutottak el. Trencsénben nem

⁷⁰³ Péter₁₉₁ feljegyzései alapján, melyeket 2001-ben készített június 17-20. között tett látogatása alkalmával másodfokú unokatestvérénel Bélánál₁₆₇, amit 2004. november 29-i leveléhez mellékelve küldött meg számunkra (GMI 60/2004) Azt, hogy Béla₁₆₃ a II. ker. Rhédey utca 8. sz. alatt élt, egy 1953. április 2-án Antal Jánosnéhoz címzett levele is igazolja. (A levél a borítékkal együtt Antal László tulajdonában van.)

⁷⁰⁴ Antal Jánosnén kívül az egykori uradalmi cselédek is küldtek csomagot. „A majorból is küldték neki a csomagot, kenyeret, szalonnát...” (Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése)

⁷⁰⁵ Bethlen Ferenc (Gabriella₁₆₁ fia) adatközlése

⁷⁰⁶ Lásd Antal Jánosnéhoz írott leveleit

⁷⁰⁷ Adatközlő: Cserhalmi Margit (sz. 1921.)

⁷⁰⁸ György₁₈₈ is a putnoki családi kriptában nyugszik, akiről szintén nincs adat az anyakönyvben (VARGA Péter 1977. 12.)

sikerült szállást szerezniük, ezért az új tulajdonosok, **Polyákék** jóvoltából a Trencsén közelében található egykori **Serényi** kastélyban, Zábláton vészelték át a nehéz időszakot. Három hónapot töltött **Nepomuki János**¹⁷⁹ és családja Zábláton. 1945. április 2-án indultak vissza, Stankovicén, Malé Chlievanyn, Rybaryn, Zsarnócán, Bélabányán, Lieskovon, Nyitrán, Losoncon, Füleken, Csízen át értek Bánrévére 1945. május 11-én.

Nepomuki János¹⁷⁹ élete végéig Bánrévén élt, így a családra a ma élő generációk is jól emlékeznek, élő kapcsolatuk volt velük. Az egész falu *gróf néninek* és *gróf bácsinak* szólította őket, a gyerekeket pedig becenevükön.

*Serényi János nem különködött. Szegényebb volt a Putnokon élő testvérénél, Serényi Bélánál. A földjét művelte, az állatait gondozta. Vezetett egy könyvet, amiben a bevétel és a kiadás szerepelt.*⁷⁰⁹ Nemcsak bevételeit és kiadásait jegyezte fel pontosan, hanem 1944-es menekülésüknek történetét, valamint az azt követő meghurcoltatásokat is naplóba rögzítette, amit felváltva vezetett ő és felesége, mint ezt fentebb már említettem.

A gróf néni és gróf bácsi esküvője

*A nagynéném, apám középső nővére Putnokon volt férjnél, a férje Pallos Imre bácsi, a könykötő volt. Szóval ez a nagynéném emlegette, hogy ő emlékszik az esküvőjükre. Nagyon szép volt a gróf néni, olyan szép, hogy olyan szépet ő még nem látott. A lányok virágot szórtak előttük.*⁷¹⁰

Tudjuk, hogy az esküvőre Budapesten került sor.⁷¹¹ A putnoki anyakönyvben nem találtunk az esküvőre vonatkozó bejegyzést, ez is azt igazolja, hogy az nem Putnokon volt. Hogy ez a visszaemlékezés konkrétan milyen eseményre vonatkozhat, nem sikerült kideríteni.

A gazdagrófék

Nepomuki János¹⁷⁹ és feleségét emlegetik így a putnokiak. **Nepomuki János**¹⁷⁹ a Magyaróvári Gazdasági Akadémián szerzett diplomát. 1922-ben.⁷¹² 1926. szeptember 11-én házasságot kötött ungarschitzi, frattingi és pullitzi gróf **Berchtold Máriával** (1908-1984), B. **Kázmér** és széki gróf **Teleki Iona** leányával.⁷¹³ 1923 ősztől a putnoki birtokon gazdálkodott ugyanis annak birtokosa, **Béla**¹⁶³ betegségéből kifolyólag, gyógykezelés végett

⁷⁰⁹ HOM Tört. A, Ócsai Norbert (2005). 3. (A megemlékezésben természetesen nem testvéréről, hanem unokatestvéréről, Béláról¹⁶³ esik szó.)

⁷¹⁰ Gyalai Bálintné Horváth Anna (1961) adatközlése

⁷¹¹ FRANKE, Christoph 2003. 456.

⁷¹² GMA, Serényi Miklós, 355.

⁷¹³ GUDENUS János József, 3. kötet, 306.

éveken keresztül külföldön tartózkodott. Házasságkötését követően feleségével együtt a putnoki kastélyban élt. Gyermekük is ott születtek.

A putnokiak emlékezete szorgos emberekként őrizte meg őket. Nagyon sokat dolgoztak, ők maguk is rengeteg fizikai munkát végeztek, nemcsak irányították a gazdálkodást. A grófnő maga is kijárt összeszedni a tojásokat, megfejte a teheneket, a gróf pedig, ha kellett, befogott, s végezte a mezőgazdaságban szokásos munkákat.⁷¹⁴ A grófnőt egyszer fejés közben megrúgta egy tehén, ennek nyoma ottmaradt az arcán egész életére.⁷¹⁵ A birtok bérleti szerződési idejének lejártá után, 1943-ban megvásárolták a bánrévei birtokot és kastélyt, ahová rövid időn belül átköltöztek.⁷¹⁶ 1944. decemberében, a front közeledtével elmenekültek, nem akarták bevárni az orosz katonák érkezését. *Amikor közeledett a front a jószágait (tyúkok, disznók) mind levágták, szétszították a falusiak között.*⁷¹⁷

A 2. világháborút követő rendszerváltás következtében birtokuktól megfosztották őket. Az érvényben lévő törvény értelmében 1 hold maradt a család tulajdonában és használatában. A téjesítés időszakában a családi használatban megmaradt földön a grófné gazdálkodott, **Nepomuki János**₁₇₉ kényszerűségből beállt a TSz-be, ott végzett fizikai munkát.⁷¹⁸ Mezőőrként ment onnan nyugdíjba.⁷¹⁹

János gróf szekere

*1945 tavaszán, ahogy elment a front, jött hozzánk Naprágyba János gróf, mert az udvarunkon volt a szekere. Az oroszok valamit hoztak rajta, itt lepakolták róla, aztán a szekeret itt hagyták. Apuka akkor községi bíró volt. Visszaadta János grófnak a szekeret.*⁷²⁰

1944. decemberében, a front közeledtével a Bánrévén élő **Nepomuki János**₁₇₉ és családja elmenekült, nem akarta bevárni az orosz katonák érkezését. Előbb a grófné és a gyerekek hagyták el Bánrévét, majd rövidesen gróf is követte családját. A háború befejeztével, 1945. május 11-én tértek vissza a faluba. Ám az otthonukba való visszaköltözés nem ment minden nehézség nélkül. A menekülés ideje alatti eseményeket és a visszatérés utáni megpróbáltatásokat **Nepomuki János**₁₇₉ és felesége közösen vezetett naplóba rögzítették, ami jelenleg fiuk, **János**₁₈₆ tulajdonában van. Ebben többször említést tesznek a

⁷¹⁴ BODNÁR Mónika, 2001 (2002). 199.

⁷¹⁵ Dr. Faggyas István adatközlése (1912-2007)

⁷¹⁶ Testvére, Miklós₁₇₈ 1940-re (GMA, Serényi Miklós, 355.), fia, János₁₈₆ 1943-ra emlékszik (vö. BODNÁR Mónika, 2001 (2002). 199. A bánréveiek emlékezetében is 1943 él. Ez a valószínűbb, mert 1923-1943 között bérleti szerződése volt a putnoki birtokra.

⁷¹⁷ Gyalai Bálintné Horváth Anna (1961) adatközlése

⁷¹⁸ GMA, Serényi Miklós, 355.

⁷¹⁹ HOM Tört. A, Molnár Mihály (1885). 15.

⁷²⁰ Bodon Gabriella (sz. 1931) adatközlése.

front ideje alatt széthordott javaik visszaszerzéséről is. Az egyik ilyen mozzanatot őrizte meg a fenti emlékezés.

A grófék bútorai

A nyomorék gróf felesége is volt nálunk 1945 tavaszán, ő a bútorát kereste, stílbútort, ahogy magyarázta. A falubeliek mondták, hogy a csendőrök vitték el. A bútort a grófék menekítették Naprágyba, talán Bódiéknál volt lerakva. De a csendőrök elvitték Szentkirályba, voltak, akik látták. A grófné ment gyalog tovább Szentkirályba, de nem valószínű, hogy sikerrel járt.⁷²¹

Az emlékező szerint a történet szereplője **Béla**₁₆₃ felesége, **Voigt Erna**, ám minden bizonnyal **Nepomuki János**₁₇₉ felesége, **Berchtold Mária** lehetett az, aki kereste a bútorait, **Erna** ugyanis nem tért vissza a háború után Magyarországra. Az elhurcolt berendezés és a szétcincált gazdaság (disznók, tehének stb.) egy részét sikerült megtalálniuk és visszaszerzniük, így tudták folytatni a háború után az életet.

Életkörülmények a háború után

A háború után a földet, a kastélyt, gyakorlatilag mindent elvették a családtól. A kastélyt pedig a falubeliek és környékeliek ürítették ki, mint erről a naplóbejegyzések tanúskodnak. 1 hold földet hagytak meg tulajdonukban, valamint a kastélyból egy szobakonyhás lakrészt. *Biztosan fájtn neki, hogy csak ennyi maradt, de soha nem panaszkodott a gróf néni. Egy függönnyel volt leválasztva egy rész a konyhából a gróf néni édesanyjának, az idős grófnőnek, ott volt az ágya, az volt az ő lakrésze. Lakbért kellett fizetniük. Nem sok bútoruk maradt, nem is fért volna. Volt egy szalongarnitúrájuk, azt restauráltatták. Voltak festmények is a falon, portrék, valamint sok kis apró dísz tárgy a szobában.⁷²²*

Megélhetés a háború után

A megmaradt 1 hold föld nem volt elegendő a család megélhetéséhez. Ezért a grófnő és a gyerekek is igyekeztek munkát vállalni.

A gróf néni aranyspánieleket tenyésztett, ebből jutottak egy kis jövedelemhez. Versenyre is vitte őket. A kedvenc kutyája viszont nem arany volt, hanem fekete-fehér, Dolly volt a neve. A kutyatenyésztésen kívül bedolgozással is foglalkozott. Főleg kis bébiruhákat kötöttek, minta után. A fonalat is kapták. Nemcsak ő, a falubeli asszonyok közül többen, Anyu

⁷²¹ Bodon Gabriella (sz. 1931) adatközlése.

⁷²² Gyalai Bálintné Horváth Anna (1961) adatközlése

is, meg Sziszi néni (**Erzsébet**₁₈₅) is. A háború után, az ötvenes években Anyu és Sziszi néni is fönn voltak Budapesten dolgozni. Sziszi néni, mivel jól beszélt nyelveket, valamelyik követségen, talán a spanyol követségen volt háztartási alkalmazott.⁷²³ Budapesti tartózkodása idején **Erzsébet**₁₈₅ gyakran találkozott gyerekkori pajtásával, **Evva Margittal**, aki 1955-ben édesanyjával együtt szintén Budapesten keresett megélhetést. Sokat kirándultak együtt hétvégenként, vasárnaponként a környéken.⁷²⁴

Gróf néni, a nyelvtanár

Egy Bánrévéről készült honismereti pályamunkában a következőt olvashatjuk a grófnőről: ...művelt volt. Kiválóan beszélt németül, és csodálatosan zongorázott. Az 1960-as években a falu gyermekeinek zongora- és német nyelvórát adott.⁷²⁵

Erre vonatkozó feljegyzésekkel a naplóban is találkozunk. Menekülésük idején is angol és német nyelvet oktatott Trencsénben. Récens adatokat is találtunk a nyelvtanításra vonatkozóan: *Még nem jártam iskolába, első előtt, nyáron kezdett velem foglalkozni a gróf néni. Nem egyedül voltam a nyelvórán, általában a legnagyobb unokájával, Tünivel (Sennyey Mária) együtt tanultunk. Mi voltunk a legkitartóbbak. A konyhában voltak az órák, a nagy asztalnál ültünk, volt amikor négyen-ötven is. Amikor tudtak, biztos fizettek valamit Anyuék, de volt, amikor nekünk is rosszabbul ment, akkor nem. Gimnazista koromig jártam németet tanulni. Utána kezdtem angolra is járni hozzá, de azt nem igazán szerettem, hamar abbahagytam.*

Az első gimnáziumi osztály után nyáron kimentem Ausztriába, kb. Egy hónapig voltam egy családnál (szintén arisztokraták), vigyáztam a gyerekekre és gyakoroltam a nyelvet. Ezt a lehetőséget is a gróf néni intézte. A következő nyáron ismét kimentem. A rendőrségen vízumot kellett kérni a kiutazásokhoz. Szépen felkészítettek, hogy mit mondjak. Hogy ismerősökhöz utazom, akik errefelé nyaraltak, akkor ismerkedtem meg velük. A második évben már föllenteni sem kellett, mert a házibácsi tényleg itt járt közben, elvittük őt Aggtelekre, a barlangba, utána az étteremben ebédeltünk, fényképeket is készítettünk. Azokat is vittem magammal a rendőrségre, hogy megmutassam. Nagyon izgultam, de minden baj nélkül megkaptam a kiutazási engedélyt.

⁷²³ Gyalai Bálintné Horváth Anna (1961) adatközlése

⁷²⁴ Evva Margit (sz. 1934) adatközlése

⁷²⁵ HOM Tört. A, Ócsai Norbert (2005). 3.

*Nagyon közel álltunk egymáshoz, szerettem őt, ő is engem, Amikor beteg volt, már egyetemista voltam. Ózdon volt kórházban, elmentem őt meglátogatni. Mikor meghalt, Bánrévén, a kastéyludvaron volt felravatalozva.*⁷²⁶

A grófnő legfájdalmasabb és legboldogabb emléke

Mesélik róla, hogy amikor egy újságíró riportot készített vele, és megkérdezte tőle, mi volt élete legfájdalmasabb, legszörnyűbb eseménye, s minek örült a legjobban, akkor nem a menekülés megpróbáltatásait, nem a vagyon elvesztését, nem az azt követő időszak meghurcoltatásait említette. Azt válaszolta, hogy a legfájóbb az volt számára az életben, amikor gyermeke meghalt, legboldogabb pedig akkor volt, amikor utána egészséges gyermeknek adott életet.⁷²⁷

Tudjuk, hogy **Nepomuki János**¹⁷⁹ és felesége, **Berchtold Mária** első gyermeke, **Mária**¹⁸³ 1928. augusztus 21-én született.⁷²⁸ Ám a várandós édesanya 1928-ban egy igen súlyos perforált vakbélműtéten esett át, s ennek következtében a magzat megsérült, a gyermek betegen született meg. A családi emlékezet (a később született testvér) szerint hét-nyolc hónapos korában hunyt el meg.⁷²⁹ Érdekes módon a halotti anyakönyvben is 8 hónaposnak jelölték korát, pedig közel 13 hónapot élt, ugyanis **Mária**¹⁸³ 1929. szeptember 14-én hunyt el. A putnoki családi kriptában helyezték el.⁷³⁰ *Mindaddig, míg többszörösen fel nem lett dúlva, és szét nem lettek dobálva a csontok, még Bánrévéről is átjártunk oda évente egy-két alkalommal* – emlékszik **János**¹⁸⁶. A grófnő 1931. február 1-én adott életet első egészséges gyermekének, **Ilonának**¹⁸⁴.

A nagy fényesség

Anyu beteg volt, kórházban volt Ózdon. Egyszer újraélesztették, ezután mesélte el ezt a történetet. Utána még vagy két évig élt. Arra emlékezett, hogy nagy fényességet látott, egy nagy réten ment, ahol meglátta Sziszi nénit, aki messziről integetett neki és hívta: - Gyere, gyere, Pannika. Aztán azt mondta: - Mégsem, majd később.

*Amikor ezt a történetet elmeséltem Sziszi néni férjének, Laci bácsinak, nagyon hálás volt érte.*⁷³¹

⁷²⁶ Gyalai Bálintné Horváth Anna (1961) adatközlése

⁷²⁷ Gyalai Bálintné Horváth Anna (1961) adatközlése

⁷²⁸ Putnoki plébánia, kereszteltek anyakönyve VI. 178/48.

⁷²⁹ János¹⁸⁶ adatközlése nyomán

⁷³⁰ Putnoki plébánia, halottak anyakönyve VI. 61/22.

⁷³¹ Gyalai Bálintné Horváth Anna (1961) adatközlése

- Egyéb családtagokra vonatkozó történetek

A putnoki harang és annak nyelve

A következő történetet **Balogh Béla** református lelkész, Putnok első monográfusa őrizte meg az utókor számára, egy régi egyházi bejegyzésre hivatkozva. A történet **Orlay Borbála** személyéhez kötődik, és 1715-ben játszódik, amikor a reformátusok és katolikusok közösen használták a putnoki vár közelében felállított harangláb két harangját. *Történt pedig Anno 1715 hogy a nagyságos asszony Orlay Borbála nagypénteken virradóra az harangnak az ütőjét leoldatta, s a várba elvitette, hogy a mieink nagypénteken ne harangoztassanak; elküld Zilahi János ref. pap reggel, hogy harangozzanak, referálja a harangozó, hogy oda van az ütője az harangnak; megtudja majd Zilahy Cs. János, hogy a nagyságos asszony vitette el; mit csinál azért, azt, hogy az harangot mindjárt levéteti, s magához a parochiára vitette; szombaton azért izen a nagyságos asszony a predikátornak s repetáltatja az harangot, igérvén, hogy visszaadatja az ütőjét; de az említett predikátor csak azt izeni: mondjátok meg ő nagyságának, megosztotunk a haranggal, ő nagyságáé az ütője, melyet elvitetett, mienk pedig a harang, melyet magamhoz hozattam.*⁷³²

Orlay Borbála, Záblát, Putnok és Dédes úrnője 1672-74 között lett **András**⁷² felesége, s e házasság révén kerültek a felsorolt birtokok a **Serényiek** tulajdonába. E házasságból született 1685-ben **Farkas**⁸¹, aki anyjával közösen az 1700-as évek elején megkezdte a török harcok és az azt követő járványok nyomán elnéptelenedett, vagy lakosságában megfogyatkozott gömöri birtokainak újratelepítését. Az újonnan érkező telepesek katolikus szlávok voltak, akiknek a hitéletéhez az uraság minden feltételt igyekezett biztosítani. Az ő letelepedésük nyomán megszűnt az addigi vallásegység, mely abból adódott, hogy Putnok lakossága a 16. század folyamán egyöntetűen reformátussá lett. Bár egyesek másként vélekednek, a reformátusok minden bizonnyal a vártemplomnak is birtokába jutottak. Ám ez 1692 körül leégett. Ezután a reformátusok új, fatemplomot építettek maguknak. A haranglábban elhelyezett harangok feltehetően még az ősi templomból valók voltak. Ilyen jogcímen tarthatott rájuk igényt a vár úrnője. *A harang tulajdonképpen a reformátusoké volt, különben nem használhatták volna az ellenreformáció üldözéssel teli időszakában – vélekedik **Balogh Béla**.*⁷³³

A katolikus szokásrendben köztudottan a nagyhét utolsó napjaira elnémulnak a harangok. A nagycsütörtöki szentmisét követően legközelebb csak nagyszombaton szólalnak

⁷³² BALOGH Béla 1894. 138.

⁷³³ BALOGH Béla 1894. 137-138.

meg újra. A közbeeső időszak alatt a katolikusok kereplőkkel jelzik az időt és a szertartások kezdetét.⁷³⁴ Ezzel szemben a reformátusok ezt a szokást általánosan nem gyakorolják, s ezért a Türelmi Rendelet előtti időszakban a vegyes vallású helyeken számos összetűzésre került sor emiatt.⁷³⁵ Ennek egyik példája a fentebb ismertetett putnoki történet.

A putnoki történet befejezéséhez hozzátartozik, hogy egy-két hónap leforgása alatt a két felekezet képviselői atyafiságosan megosztottak a harangokon. Ez oly módon történt, hogy, előbb felértékelték a két harangot, mégpedig a nagyobbikat 70 frt-ra, a kisebbiket 27 frt-ra. A katolikusok a nagyobb harangot kívánták megtartani, a reformátusok elfogadták, hogy övék legyen a kisebb harang, s hozzá még a kettő különbségének a felét, vagyis 21,5 frt-ot kaptak.⁷³⁶ 1726-ban aztán **Orlay Borbála** egy 80 fontos, feliratos új harangot öntetett a putnoki katolikus eklézsiának.⁷³⁷ A közös harangláb helyén ma a katolikus templom áll.⁷³⁸

A megegyezést rögzítő okmány nincs meg a katolikus parókia irattárában. Vagy elveszett, vagy nem is volt plébános ekkor Putnokon – vélekedik **Csomor Ernő**, aki azt is különösnek találta, hogy a harangharcot a vár úrnője, tehát egy civil és ráadásul nő indította, nem pedig a plébános. Az egyház nevében is ő írta alá elsőként a megállapodást.⁷³⁹ Mint már fentebb a putnoki katolikus egyház újraalapítása kapcsán részletesen szóltunk róla, ekkor tényleg nem volt katolikus papja, de még katolikus egyháza sem Putnoknak. Ennek újraalapítására csak 1733-ban került sor. Azt megelőzően néhány évig **Murányi István** licenciátus látta el a szolgálatot. S amint **Csomor** is felteszi a kérdést, ki lehetett az az **Erdélyi Mátyás**, aki az úrnő mellett, másodikként írta alá a megállapodást – erre egyelőre nincs hitelt érdemlő válasz, csupán találgathatunk, nem ő volt-e **Murányi** elődje. Mert **Serényiek** által telepített katolikusok már minden bizonnyal éltek ekkor Putnokon, ha egyházuk hivatalosan még nem is volt.

⁷³⁴ Erről részletesebben: TÁTRAI Zsuzsanna 1990. 154; BÁRTH János 1990. 406.

⁷³⁵ KÓSA László 1990. 470.

⁷³⁶ BALOGH Béla 1894. 138.

⁷³⁷ A harang felirata: *Méltóságos Karvay Orlay Barbara asszony öntette Putnoki Kath. Ecclesianak 1726.* (Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica visitatio 1857. Putnok). 1726 egyébként Orlay Borbála halálának éve, így nem elképzelhetetlen, hogy valójában nem is ő, hanem anyja emlékére fia, Farkas₈₁ öntette. Megáldására 1753-ban került sor. Az 1857-es vizitációkor ez a kisebbik harang, a Szent Donát képével díszített nagyobbikat egy évvel korábban, 1856-ban öntötte Zólyomban Grolich József. Mivel ekkor csak ez a két harang létezett, feltételezzük, hogy az osztozkodáskor megszerzett harangot felhasználták a későbbi harangöntések valamelyikénél. Sőt, erre valószínűleg kétszer is sor került, ugyanis valamikor 1814-1824 között a *nagyobb harangot* (ezt véljük az osztozkodás által megszerzett harangnak) *1 mázsával súlyosbítva újraöntötték.* (Rozsnyói Püspöki Levéltár, Canonica Visitatio 1824. Putnok, egybekötve az 1814. évivel). S valószínűleg ennek újraöntésére és megnövelésére került sor 1856-ban.

⁷³⁸ BALOGH Béla 1894. 134.

⁷³⁹ Putnoki plébánia, Csomor Ernő 1966. 10-11.

Alajos, a népnvúzó

A **Serényiekeről** szóló helyi ismeretterjesztő írásokban többször előfordul, hogy **László**₁₄₃ és **Béla**₁₅₇ jótéteményeit dicsérve, mintegy ezek ellenpólusaként **Alajost**₁₄₁ említik, akit „népnvúzó” jelzővel illetnek. Hogy ezt a jelzőt konkrétan mivel érdemelte ki, erre senki nem tudja a választ. De valójában arra sem, hogy ki is volt **Alajos**₁₄₁, mert leginkább **László**₁₄₃ apjának gondolták, ekként emlegették, sőt emlegetik a legutóbbi időkig.⁷⁴⁰

Alajos₁₄₁ valójában nem apja, hanem testvérbátyja volt **Lászlónak**₁₄₃. Apjuk, **Nepomuki János**₁₃₇ unokája volt **Amandnak**₁₂₂ és **Erzsébetnek**₈₃, s mint tudjuk, házasságuk révén a két ág egyesülésével az ő kezükben összpontosult a teljes **Serényi** vagyon. Házasságukból több fiú is született, de **József**₁₂₈ volt az egyedüli, aki a családta továbbvivője lett. Neki ugyan szintén több fia volt, de a családta csak **Nepomuki János**₁₃₇ révén folytatódott. Tehát ő volt a mesés gazdagságú **Serényi** birtokok egyedüli férfi örököse. Ám hogy valójában is azok birtokosává válják, ki kellett elégítenie a leányági örökösöket. Ez az osztozkodás több évtizedig eltartott. Amíg ez lezajlott, Putnok és a többi magyarországi birtok közös igazgatás alatt álltak. A putnoki birtok kivásárlására 1839 decemberében került sor. Ez ideig a család egyetlen tagja sem telepedett meg véglegesen Putnokon, de a vásárlást követően, az 1840-es évek elejétől **Alajos**₁₄₁ igazgatta a putnoki uradalmat néhány éven keresztül. Erről több putnoki keltezésű levele,⁷⁴¹ és putnoki anyakönyvi bejegyzések tanúskodnak. Az ő nevéhez kötődik a putnoki kastély építése is, bár ez a források szerint még korábban történt.⁷⁴²

A Serényi szalongszobor

2005 nyarán, néhány héttel a *Putnok és a Serényiek* című állandó kiállítás megnyitását követően értesítés érkezett a Gömői Múzeumba **Veres László** megyei múzeumigazgató közvetítésével **Batári Ferenc**től, az Iparművészeti Múzeum főosztályvezető művészettörténésztől, hogy megvételre felkínáltak számukra egy 1850 körüli ülőszobor. Mivel ezek a bútordarabok egykor a **Serényi** grófi család tulajdonát képezték, úgy gondolta, jó lenne, ha ezek Putnokra kerülnének. A vételár előteremtése érdekében sokan összefogtak, mégis reménytelen vállalkozásnak tűnt a dolog. A szalongszobor tulajdonosa, látva a

⁷⁴⁰ Ennek illusztrálására lásd a Serényi Béla Gimnázium, Mezőgazdasági Szakközépiskola és Kollégium egyik honlapját:

<http://209.85.135.132/search?q=cache:qI3vYCDMwu0J:109.hu/%3FL%3Dcsoportok.adatlap%26id%3D3022+Serenyi+alajos&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> (2010. február 25.)

⁷⁴¹ MZA, G77 179/22

⁷⁴² BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 82.

törekvést arra az elhatározásra jutott, hogy a Gömöri Múzeumnak ajándékozza a bútoregyüttest.⁷⁴³

2005-ben tehát ajándékozás útján került a Gömöri Múzeum gyűjteményébe a szalongszalon (kanapé, két fotel, négy karosszék).⁷⁴⁴ A bútoregyüttes 1850-1860 körül készült magyar munka. Stílusa a biedermeierből a historizmusba való átmenetet képviseli, a támla keretén látható virágos faragás már a neobarokkra jellemző.⁷⁴⁵ Anyaga faragott diófa, kárpitozása új, az 1950-es évekből való. A tárgye gyüttes értékét annak komplett volta mellett növeli az eredetére vonatkozó, családi emlékezésben fennmaradt történet, mely szerint a szalongszalon eredetileg a **Serényi** grófi családé volt. A szalongszalon tehát a **Serényi** családtól került **Fejes István** asztalosműhelyébe, majd több állomáson keresztül a Gömöri Múzeumba.

Fejes István Putnok köztisztviselőként álló polgára volt, aktívan bekapcsolódott a református egyház életébe, részt vett annak világi vezetésében, presbiterként tevékenykedett. Asztalosműhelye is nagyon szépen fejlődött, megnyitását követően néhány év elteltével tíz inas és segéd tevékenykedett benne. A családi emlékezet szerint rendszeresen dolgoztak a grófi családnak is. Ám 1924 karácsonyán hirtelen, váratlanul véget ért **Fejes István** földi pályafutása.⁷⁴⁶ Halála után a Kossuth utcai ház udvarán álló műhelyben egyebek mellett ez a szalongszalon is gazdátlanul, elfeledve maradt. Hogy hogyan, mikor, mi célból került oda, azt ma már nagyon nehéz, szinte lehetetlen kideríteni. A családi emlékezet szerint hitbizományba kapták, letétbe helyezték el náluk a bútorokat. Valószínűleg még **Béla**¹⁵⁷, vagy az ő örökösei adhatták át a jó nevű asztalosnak fizetségképpen vagy esetleg javításra, ám erre a váratlan haláleset miatt már nem kerülhetett sor. A bútoregyüttes mindenesetre a műhelyben maradt, és várta sorsának jobbrafordulását.

A szalongszalon sorsában újabb fordulat több mint húsz év elteltével, a 2. világháborút követő években következett be, amikor **Fejes István** fia, a családjával együtt Budapesten élő **Fejes Bertalan** egyik napról a másikra földönfutóvá lett. Történt ugyanis,

⁷⁴³ Erről részletesebben lásd BODNÁR Mónika 2007-2008d.

⁷⁴⁴ GMGyN, 42/2005. Ajándékozó: Lajtai Jánosné szül. Fejes Klára. Az ajándékozási okirat szövege: „Nagyapám, Fejes István putnoki asztalos mester (1878-1924) és Édesapám, Fejes Bertalan putnoki születésű műbútorasztalos (1914-1994) hagyatékából származó neobarokk szalongszalonját (6 db, Serényi bútorok), mely kizárólagos örökségemet képezi, a mai napon (2005. 07. 20.) a putnoki Gömöri Múzeumnak AJÁNDÉK-ba adom.”

⁷⁴⁵ Vadászi Erzsébetnek, az Iparművészeti Múzeum muzeológusának meghatározása, amiért ezúton is köszönetemet fejezem ki neki.

⁷⁴⁶ Putnoki ref., vegyes anyakönyv 3. köt. a halotti anyakönyvi részben 78. lapszámon található 25. sorszám alatti bejegyzés szerint Fejes István Károly asztalos mester, presbyter, Gööz Irmának 11 évig hű férje, akinek lakhelye Putnokon volt a Kossuth Lajos utcában, 1924. december 23-án du. 3 órakor halálozott el, temetésére december 25-én du. 2 órakor került sor. A halál oka fehérvérűség és szívbénulás volt.

hogy Budapest bombázásának utolsó napján az ő házukat is bombatalálat érte, s ezáltal mindenük odaveszett, mint lánya, az adományozó **Fejes Klára** fogalmaz, *egy kiskanaluk sem maradt*. Az eredetileg műbútorasztalosnak kitanult, de később Budapesten banktisztviselőként tevékenykedő **Fejes Bertalan** családjával együtt özvegy édesanyjához költözött Putnokra, a Kossuth utcai házba, melynek műhelyében ott porosodott a romjaiban is tetszetős szalongszalon garnitúra. Ekkor látott hozzá az ülőgarnitúra restaurálásához, a hiányzó részek pótlásához. Az újrakárpitozásra már Budapesten került sor, amikor a család – beleértve a nagymamát is – eladva a putnoki ingatlant ismét Budapestre költözött.⁷⁴⁷

Fejes Bertalannak és családjának egész életén keresztül féltve őrzött kincse volt ez a szalongszalon garnitúra. Kímélték, óvták évtizedeken keresztül, míg végül a **Serényi** kiállítás egyik ékessége lett.

A mályinkai erdész története

Egy nyugdíjas erdőmérnöktől hallottam a következő történetet: *Amikor fiatal erdészként ide kerültem, akkoriban mesélte egy öreg mályinkai kollégám azt a történetet, mely a Serényiek erdészéről szól. Volt a Serényieknek egy szép erdészházuk a mályinkai erdőben, amiben az erdész lakott a családjával. Egyszer a gróf úrnak valami közölni valója volt az erdészszel. Elkocsizott az erdészház felé. Meglátta az erdész feleségét, szólt neki, hogy hívja ki az urát, beszélni akar vele. Az asszony bement a házba, s azzal jött vissza, hogy mindjárt jön az ura, csak befejezi a borotválkozást. A gróf mérgebe gurult és beüzent az erdészének, hogy a borotválkozásnak vége, ki van rúgva.*⁷⁴⁸

Kényszermunka a grófi birtokon

1943 vagy 1944 tavaszán, amikor a rossz időjárás miatt a tavaszi mezőgazdasági munkákkal mindenki el volt maradva, a kispapok vetőmaggal felkészülve siettek volna a földekre, megjelent két kakastollas csendőr, hogy pakolják le a saját vetőmagot, és azonnal induljanak a Serényi birtokra szántani. Mivel a magyar csendőrök tökéletes verőlegények voltak, senki nem mert tiltakozni. Valami csekély összeget adtak is munkabér címén, de ez nem vigasztalta azokat, akiknek a saját munkájuk elmaradt. Tehát ilyen nagy volt a hatalmuk, még azokkal szemben is, akik nem voltak az ő cselédjeik. Én akkor még gyerek voltam, nem

⁷⁴⁷ A szalongszalon garnitúráról és az ajándékozó családjáról részletesebben lásd BODNÁR MÓNICA 2007-2008a.

⁷⁴⁸ Rácz Győző (1935-2008) adatközlése.

*emlékszem pontosan, hogy hová kellett menni dolgozni, de úgy gondolom, hogy a putnoki Serényi birtokon történt, mivel Bánrévén szervezettebben gazdálkodtak.*⁷⁴⁹

Pista bácsi

Huszár Melinda, luzsnai és regliczei báró **Luzénszky Líviának** a második házasságából született lánya a következőképpen emlékezik **Istvánra**¹⁵⁸, anyja első férjére: *Pista bácsi anyám első férje volt. Nem tudom, miért váltak el, erről anyám soha nem beszélt. Az biztos, hogy Pista bácsi még utána is nagyon szerette anyámat. Ha létezik szép válás, akkor az övék az volt. A válás kimondása után még elmentek együtt megebédelni. Meg utána is találkoztak, Pista bácsi többször volt nálunk, még a második feleségével, Csathó Gittával is. Anyám és Pista bácsi házasságát a válás után anulálták. Anyám férjhez ment Huszár Tiborhoz, ebből a házasságból születtem én. Pista bácsi sokáig nem nősült meg, ugyan együtt élt Csathó Gittával, de nem vette feleségül, pedig megtehetette volna. Csak jóval később, évek múlva házasodtak össze. Ők is ki voltak telepítve. A kitelepítés megszűnte után a volt kitelepítettek állandó lakásra nem jelentkezhetek be Budapestre. Ezért Érden laktak, aztán kimentek Ausztriába. 1949-ben költöztünk a Huszár utcába, ott még sokszor volt nálunk. 1951-53 között volt a kitelepítés. Az 1950-es évek közepe táján mentek Bécsbe, ahol k. und k. múltjára való tekintettel valamennyi nyugdíjat is kapott.*⁷⁵⁰

Anyám, Luzénszky Lívia

Anyám az örök ellenzéki volt. Egyik rendszert sem szerette, mindegyiket kritizálta, mindben talált hibát. Az osztrákok idején szidta a Habsburgokat. Horthy alatt Horthyt, a nyilasok alatt a nyilasokat, a kommunisták alatt a kommunistákat.

Volt egy nagy Ádám-Éva szekrényünk, aminek az ajtaját kinyitva hatalmas Magyarország térkép volt festve. A második világháború idején zászlócskával jelölte, mikor melyik város esett el.

A házmesterünk besúgó volt. Egyszer csak jöttek hozzánk, és Tildy Zoltánt keresték. Hogy miért pont őt...? Anyámat elvitték a fogházba. Egy cellában ült Bajcsy-Zsilinszky Endrénével, Mici nénivel és Tarcsaynéval. A Margit körüti fogházban ültek. A rabkocsival engem is elvittek, de engem letettek a nagymamámnál. Nagymama Luzénszky Henrikné született Majoros Margit volt.

⁷⁴⁹ Bodon Gabriella (sz. 1931) adatközlése.

⁷⁵⁰ Huszár Melinda (sz. 1933) adatközlése

A hírre, hogy anyámat lecsukták, nagymama szóltá vejének (László₁₇₇): Laci, az ünneplődet felveszed, elmész a várba Mikihez. Miki bácsi (Miklós₁₇₈) nyilas volt, Laci bácsi kiskazda. Ők ketten nem voltak jóban, de ekkor vészhelyzet volt. Anyám érdekében Laci bácsi felkereste Miki bácsit. Hogy az ő közbenjárására, vagy másért, de anyámat jó két hét után kiengedték. Több mint két hétig volt fogházban, azután engedték haza.

Minket anyámmal nem telepítettek ki. Talán azért, mert a mi lakásunk, a Huszár utcai kétszobás földszinti lakás nem kellett senkinek. Előtte szép nagy lakásunk volt, de azt anyám nem tudta fenntartani, ezért elcserélte erre a kisebbre. Anyám ügyetlen volt az ilyen dolgok intézésében, anyagilag nekünk nem volt előnyös a csere, de talán éppen ez mentett meg minket a kitelepítéstől.⁷⁵¹

Nandi tragédiája

Anyám és Pista bácsi házasságából született idősebbik nővérem, Nandin (István₁₅₈ lánya, Mária Ferdinande₁₆₄) 1939-ben Jankovich László felesége lett, Tésán laktak. Három gyerekük született. Az első gyerek Gyuri volt, 1942-ben született Henrik (nagyapánk után kapta ezt a nevet), majd 1944-ben Klarisz. A háború ideje alatt, 1944-ben, németek voltak hozzájuk beszállásolva, amikor Nandine a harmadik gyerekkel volt várandós, rányitott a férjére és Marisra, a szobalányra. Ezért elváltak. A németek, ahogy visszavonultak, felajánlották neki, hogy menjen velük nyugatra. Gyuri, a legnagyobb, az elsőszülött gyerek maradt az apjával, Henriket és Klariszt, a két kicsit magával vitte, vele ment egy szobalány is. Bécsig mentek a németekkel. Onnét buszokkal szállították őket Németországba. Az ő ölében volt a néhány hetes Klarisz, a szobalány a kétéves Henriket vitte. Álltak a sorban, Nandint és Klariszt felszállították az egyik buszra, de ez velük betelt. Henriket a szobalánnyal már egy másik buszra szállították. A két busz soha nem találkozott. Így veszítette el egymást Nandine és Henrik.

Nandin egy idő után az IRO útján Klarisszal együtt kiment Ausztráliába, ahol kevés volt a nő, ezért szívesen befogadták őket, könnyű volt betelepelési engedélyt kapni. Nandin Németországban együtt dolgozott Hoffmann-nal, később ő is utánuk ment, összeházasodtak.

Az első férj, Jankovich halottá nyilvánította Nandint, és feleségül vette a szobalányt, megszületett a közös gyerek. A háború után kitiltották őket Tésáról. Dunakeszin, a konzervgyárban kaptak munkát, Dunakeszin telepedtek le.

⁷⁵¹ Huszár Melinda (sz. 1933) adatközlése

Henit (Henriket) Joli, a szobalány a háború után, 1945 májusában visszahozta Magyarországra, az apjához. A fiúk felnőttek, Gyuri a Csemege Vállalat Havanna telepi részlegének vezetőjeként ment nyugdíjba. Gyuri elvált asszonyt vett el, akinek volt egy gyereke, közös gyerekük nem volt. Heni teherautó sofőr lett. Megnősült, a felesége Eszti volt. Klarisz ma Új-Zélandon él.

Nandin fel akarta venni a kapcsolatot a fiaival. Írt nekem, hogy segítek neki ebben. Többször felkerestem Gyurit a munkahelyén, a Havanna telepi Csemegeben, de ő hallani sem akart az anyjáról. Én nem tudtam, hogy a két fiú, Gyuri és Heni nincsenek jóban. Azt hittem Henit sem érdekli az anyja. Közben én is elváltam, kimentem Svájcba. Egyszer Toncsi (Mária Antónia¹⁶⁵) írt Kaliforniából, hogy Nandin írt neki, s kérte, hogy tudjon meg valamit a fiairól, fel akarja venni velük a kapcsolatot. Toncsi írt nekem, hogy én mégiscsak Európában vagyok, könnyebben meg tudom őket keresni. 1991-ben jöttem haza Svájcból. Megszereztem Heni címét. Ili (Ilona¹⁸⁴) meghívott egyszer ebédre hozzájuk Vácra, egy közös ismerőssel együtt. Visszafelé Budapestre kértem az ismerőst, álljunk meg Dunakesziben, hogy meglátogassam Henit, az unokaöcsémét. Mondtam, nem lesz hosszú a látogatás, úgyis ki fog dobni, mert nem akar hallani az anyjáról, mint a bátyja sem. De legalább találkozom vele, megnézem, hol lakik, hogy tudjak valamit írni az anyjának. Meg is találtuk a házat. Becsengettem. A felesége, Eszti nyitott ajtót. Mondtam, hogy kit keresek, én a nagynénje vagyok. Behívott, szólt a férjének, Heninek, aki éppen a cseresznyefán volt. Nagy volt a meglepetés és az öröm. Kiderült, hogy Gyuri és Heni nincsenek jóban. Heni nem tudott róla, hogy az anyja már a korábbi években is állandóan írt nekik, fel akarta velük venni a kapcsolatot, Gyuritól a levelek nem jutottak el hozzá. Az is kiderült, hogy Heni már régóta kereste az anyját, mutatta a leveleket. De hát ő annyit tudott róla, hogy Jankovich Lászlóné és Németországban kerestette. Nem találták. Ő ugyanis már régóta Ausztráliában élt, a neve pedig Hoffmann Györgyné volt. Jöttömre kavaroztak az érzelmek, volt sírás és nagy öröm is. Megírtam Nandinak, hogy megtaláltam a fiát, aki éveken keresztül kereste őt.

Heni elhatározta, hogy a feleségével együtt kiutazik Ausztráliába, meglátogatni az anyját. Amíg vártak a papírokra, a felesége hirtelen meghalt. Ez a tragédia nagyon lesújtotta Henit. A bánat súlya alatt, nyelvismeret nélkül, egyedül nem vállalkozott a hosszú útra. Amikor később újra utazni akart, el is kezdték ismét intézni a papírokat, a lányával ketten akartak kiutazni. Amikor mielőtt megérkeztek volna a papírok, jött az értesítés, hogy az anyja meghalt. Heni nagyon lesújtotta a hír, vádolta magát, hogy miért nem indult el egyedül az

útra. Hát ez Nandin és Heni tragédiájának a története. Heni sokáig nem tudta magát túltenni a történeteken, a felesége és az anyja halálán. Nemrégiben aztán újra megnősült.⁷⁵²

Laci bácsi

Laci bácsinak (László₁₇₇) anyám huga, Luzénszky Mária Henrietta volt a felesége. A háború után kimentek Angliába. Laci bácsi nem sokkal ezután hazajött, eladta Girincset a Diósgyőri Vasgyárnak. Ez már 1946 augusztusa után volt, mert már forintban fizettek neki. Százezer Ft-ot kapott érte, az iszonyatosan sok pénz volt. De nem tudott visszamenni Angliába a feleségéhez, mert nem kapott útlevelet. Itt ragadt, nálunk lakott, a Veres Pálné utcai lakásunkban. Aztán mikor mi anyámmal elköltöztünk a Veres Pálné utcai lakásból egy kis kétszobás földszinti lakásba, mert nem bírtuk fenntartani, Laci bácsi Paksiékhoz ment albérlésbe az Andrassy útra. 1951-ben kitelepítették Paksiékkal együtt Tiszaföldvárra, egy szobába rakták őket, Laci bácsit meg a Paksi házaspárt. Aztán később, amikor már megengedték neki, ő külön szobát bérelt magának.

Mikor megszűnt a kitelepítés, följárt Pestre. Ilyenkor nálunk lakott. Kért kivándorló útlevelet. Ő azon kevesek közé tartozik, akik 1956-ban legálisan hagyták el az országot. Ekkor már nagyon rossz egészségi állapotban volt, tüdőtágulása volt.

Laci bácsi kiskapuzda volt, a testvére, Miki bácsi nyilas. Amikor anyámat elvitték a Margit körúti fogházba, nagyanyám szólt Laci bácsinak: Laci, fölveszed az ünneplődöt, elmész a várba Mikihez. Aztán amikor Miki bácsit csukták le, megint mondták neki: Laci, Dobihoz méssz, hogy tegyen valamit Miki érdekében.

Laci bácsi nagy matematikai elméleteket akart fölállítani a roulett játéokra. Nagy játékos volt, mindeféle játékot szeretett. Amikor Paksiéknál lakott, együtt teniszeztek. A kitelepítés előtt teniszkлуб néven bridzs klubot szerveztek. Laci bácsi hozta haza az érdekes partikat, tanított bridzsolni. A hazahozott játszmákat én otthon megoldottam. Mint csodagyereket, egyszer engem is elvitt a klubba. Ott volt Széchenyi Zsiga is, bozontos, nagy szemöldökkel, akkor ismertem őt meg. Laci bácsira, szegényre szégyent hoztam. Nem is voltam csodagyerek. Amikor Tiszaföldváron volt kitelepítve, onnét is minden héten küldött nekem egy bridzs feladványt. Ostffyák is ott voltak kitelepítve, együtt bridzsoltak Laci bácsival. Az Ostffyakkal újra találkoztam Zürichben, amikor Svájcban éltem.

⁷⁵² Huszár Melinda (sz. 1933) adatközlése

- **A putnoki kastélyhoz kapcsolódó történetek**

Néhány olyan történetet, adomát is sikerült összegyűjteni, melyek nem kifejezetten a Serényi családhoz, hanem a család fészkeül szolgáló kastély épületéhez, vagy az annak helyén állt várhoz kötődnek.

A putnoki vár alagútja

Köztudott, hogy a török időkben végvári szerepet is betöltő putnoki vár helyén ma a Serényi kastély áll. A hagyomány szerint a várból nemcsak a környező várakhoz vezetett alagút, hanem a város egyik váron kívüli jeles épületébe, a vámházba is. Ez a megnevezés ma is él Putnokon, de a mai vám nem azonos a régi vámházzal, amit a 19. század végén *patak partján épült vendéglőként, 12. számú szögletes házként* eleget a krónikás.⁷⁵³ Ebben a régi vámházban manapság a Gömöri Múzeum és a város gondnokság szolgáltatásai kapnak helyet. A récents hagyomány, az épület egykori tulajdonosának leszármazottja szerint az alagút a vám pincéjébe vezetett. Ma már el van falazva, nemcsak a kijárat, hanem ezzel együtt számos régi tárgyi emlék is, melyet oda a régi korokban elrejtettek. A pincefal kibontását követően ezek adalékul szolgálhatnának Putnok történetéhez. Szeretné, ha még életében kibontásra kerülhetne ez a rész, és sikerülne leporolni a régi tárgyi emlékeket.⁷⁵⁴

A putnoki kastély felújítása

*A Serényieknek volt egy kúriájuk a Sajó felé vezető úton, a mai Andrassy úton. Napjainkban a református parókia van ebben az épületben, de korábban a református parókia nem itt volt, hanem a szomszédos, következő épületben. Ebben a kúriában laktak a Serényiek, amikor a kastélyt építették, vagy átépítették.*⁷⁵⁵

A Borovszky-féle vármegye-monográfia szerint a putnoki kastélyt az egykori vár romjaiból 1834-ben **Alajos**₁₄₁ építtette, amit aztán 1860-ban **László**₁₄₃ átalakíttatott.⁷⁵⁶ Hogy ezek az adatok milyen forrásból származnak, nem derül ki, de az bizonyos, hogy 1845-ig, **László**₁₄₃ megelőzően testvérbátyja, **Alajos**₁₄₁ gazdálkodott a putnoki birtokon.⁷⁵⁷ Azt is tudjuk, hogy 1820-ban a putnoki várnak néhány épülete még megvolt, sőt megvolt maga a belső várudvar is, régi alakjában. Ennek az északi irányba elnyúló négyszögletes udvar keleti

⁷⁵³ BALOGH Béla 1894. 15.

⁷⁵⁴ Adatközlő: Antal László, sz. 1926.

⁷⁵⁵ Dr. Faggyas István (1912-2007) adatközlése.

⁷⁵⁶ BOROVSZKY Samu szerk. 1903. 82.

⁷⁵⁷ BALOGH Béla 1894. 131. Erről egyébként anyakönyvi bejegyzés is tanúskodik, miszerint Alajos₁₄₁ kocsisa, Marko András 1842. október 5-én feleségül vette özvegy tibi Nagy Andrásné Fazekas Máriát. (BODNÁR Mónika 2007-2008a. 120.)

oldalának egész hosszán végigvonult egy emeletes épület, mely részben lakosztályként szolgált, másrészt itt kaptak helyet az uradalom hivatalos helyiségei is. A déli oldalon egy szintén emeletes épület volt, s a két épület találkozási szögében állott a templom. A bejárat mellett, a nyugati oldalon álló hosszú épület a megyei tisztviselők és a vásárbíróságok szállóhelyéül és az urasági hajdúk lakhelyeként szolgált.⁷⁵⁸ Mindezen építményekből ma már semmi sem áll – mondja a szemtanú a 19. század végén. A nyugati szárnyépület a harmincas években leégett, s többé nem épült fel. A lesüllyedt keleti szárnyat pedig **László**₁₄₃ 1846-ban elbonttatta, s helyére a mostani kastély keleti szárnyát építette. Majd a déli épületrész helyett is 1867-ben újat épített, de ez a réginél beljebb került.⁷⁵⁹

Mint a fentiekből kiderül ellentmondás tapasztalható arra vonatkozóan, hogy ki és mikor építtette a putnoki kastélyt. Ettől függetlenül nem kizárt, hogy amikor az építkezés folyt, az építtető egy másik putnoki ingatlanban, a fentebb említett kúriában lakott.

Egy levélnehezék a kastélyból

Az 1950-es években, amikor hadirokkant otthon működött a kastélyban, én ott dolgoztam. Egyszer valamiért bementem az igazgatóhoz, és ott volt az asztalán egy rézből készült levélnehezék, egy masszív rézlapon Szent István jobbjá.

Kérdeztem az igazgatótól:

- *Honnan van ez, igazgató kartárs? Mire ő azt mondta, hogy itt találta a kastélyban. Én azt akkor megfogtam, és azt mondtam neki:*
- *Ez nem az igazgató kartársat illeti, hanem a Serényieket. Erre ő azt mondta:*
- *Adja oda nekik.*
- *Oda is adom! – válaszoltam.*

*Erre aztán közel ötven év múlva került sor, amikor Péter (**Péter**₁₉₇) Putnokon járt és elhozta hozzám. A nehéz rézlap már nem volt meg, az költözködés közben valahová elkallódott, de a szépen megformált szent jobbot odaadtam neki.⁷⁶⁰*

Csontvázak a Serényi kastély közelében

*1929-ben, amikor tereprendezést végeztek a hősi emlékmű és **Béla** gróf szobrának építése végett, a kastélykert alatt, a kastélytól délre elbontották a dombot, elhordták a földet. Én akkor még gyerek voltam, de apuka a nővéremmel együtt kivitt minket, megmutatta azt a*

⁷⁵⁸ BALOGH Béla 1894. 14.

⁷⁵⁹ BALOGH Béla 1894. 15.

⁷⁶⁰ Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése.

sok csontvázat, amit akkor ott találtak. Mind Kelet felé volt fordulva, sűrűn egymás mellett voltak elhelyezve. Nem tudom, hogy avarok, törökök, vagy valami más népesség lehetett-e.⁷⁶¹

Egy kard a kastély pincéjéből

A kastélyban, az 1950-es években hadirokkant otthon működött. Sok fiatal hadirokkant volt itt, akiknek a második világháborúban lett valami bajuk. Az egyik ilyen fiatal hadirokkant – valamilyen Pisti, talán Baffi Pisti? – éjszakánként elkezdett ásni a kastély pincéjében. Talált is egy kitéglázott sírt. Csontvázra nem emlékszem, de egy szép kard volt benne. De az olyan gyönyörű kard volt, mintha Dárius kincse lett volna. Megmutatta nekem, de szavamat vette, hogy senkinek nem szólok. Nem is szóltam sok-sok éven át. Aztán jött 1956 októbere, a forradalom, Pisti disszidált. Biztosan elvitte a kardot is magával.⁷⁶²

• A család putnoki ágán kívüli tagjai a népi emlékezetben

Kutatásaim során talákoztam néhány olyan történettel, melyek nem a putnoki ághoz kötődnek, viszont néprajzi szempontból rendkívül érdekesek. Mivel néprajzi munkák általában nem foglalkoznak az arisztokráciával, történeti munkákban pedig ezeknek a történeteknek nincs helyük, értekezésem utolsó fejezetében ezeket közlöm, majd történeti hátterüket is ismertetem.

A legkorábbi időbe visszanyúló történet a 16. században élt **Mihály**⁵⁹ személyéhez kötődik, aki Boldogkő uraként határvitába keveredett a szomszédos vizsolyi uraságokkal, s ez a határvita mintegy hetven évvel később, több gazdaváltást követően még 1671-ben is aktuális volt, ezért kerülhetett lejegyzésre a várról (ill. uradalomról) készült inventáriumban.

Egy másik történet egy 1718-as dokumentumban maradt fenn, de ez is sokkal korábbi eseményre utal. Konkrétan arra, hogy a zábláti kastély nyugalalmát, főleg éjszakánként, kóborló lelkek zavarták, s ennek megfékezésére a tulajdonosok, **Pál**⁷⁰ és felesége, **Tersztyánszky Klára - Lippay** érsek idejében - kápolnát építettek.

A történetek között vannak olyanok is, melyek csak áttételesen kötődnek a **Serényiekhez**. Ezek közül az egyiknek a „lőcsei fehér asszonyként” ismert **Korponay Jánosné Géczy Julianna**, a másikkal pedig **Bosnyák Zsófia** a főszereplője. Természetesen mindkét történetnek vannak „serényis” vonatkozásai.

⁷⁶¹ Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése.

⁷⁶² Cserhalmi Margit (sz. 1921) adatközlése.

Határviták a boldogkői szőlőhegyen

Egy érdekes határvitáról szóló feljegyzés maradt ránk a boldogkői várnak 1682. évi inventáriumában.⁷⁶³ Ez az inventárium az új tulajdonos, **Szelepcsényi György** esztergomi érsek, Magyarország primása megrendelésére készült, mert ekkor vásárolta meg az uradalmat a **Palocsay Horváth** családtól.

Régghenten, a mint éltekben hitők után előttem mondották néhay Torma Bálint és Tooth Gergely, hallották az öreg Emberektül, hogy Bodokeöy hayduk, egy Visoly Embert a felső Őr heginek alljába meg találtak ölni, annak Dijászbán az Arkay takaró úton-túl Észak felől elszakasztván a míg irt főső Őr hegynék egy darabját, alatta léveő földekkel együtt és az Pálházi halastóval adrákazon Ember Dyaban az Visoli Potronokh, melly helyt Kopasznak nevezték a parasztok és a mai napig is annak hyák; de a Visoly possessor urak, Magócsy és Alaghy, bírván akkor Visolyban portiótt, minthogy hatalmasabbak voltak az Bodoköy uraknál, mind bellyebb jöttek hatalommal a meg nevezett főső Őr hegynék léveő szőlők s földek foglalását, az szintűth Bán hegi alatt léveő szőlőket is elfoglaltak, mely ugian ezen várnak határába vagion, ugymint a vár földön, mellette a döső Őr heginek napkelet felől, a mely helien pusztult el szőlő miattok töb száznál, véghetül fogvást csak ugy pusztán s parlagon álnak most is.

Minekelötte ezen szőlők még azok voltak Serényi Mihály úr éltebe mind egyyk úr s mind másikk úr hatalmasul reá küldöttök, azon szőlőket szidották, az Embereket verték, kergették, az szőlőkarókat és tőkékett kivagdaltatták; Föllül említeni bár Serény Mihály úr is a többi közöt héiczey bara úr szőlőit meg szedette főső Őr hegien, magát megverette fosztatta, ugy négy lábra valóba bocsátatta el, szőlőinek mustyát töb hasznaival együt Bodoköbe vitette. Annak utána üdeő jártánál néhay Alaghy menyhárt úr eö Ngha Inqoz Covia lévén, feles lovasival és Gialoghival járt Reგრэzbül Tallyára, uttjába lévén főső Őr hegy, mind oda menet, mind vissza menet lovassit, gialoghit bé küldött a szőlőkbe, kik ették, tékozolták, vesztegették nyargalván tiprattak az szőlő töveket s karókat kivagdalták, ellenben mint Eözvegy néhay Kendy Istvánné Palochay Anna eö Nga is amint lehetett oltalmazta el unván azon főső Őr hegien léveő szőlőknek Feö és paraszt renden léveő gazdáy, számtalan kár vallasokat, kergetéseket, és nyomoruságokat, így kéntelön pusztán hatták szölleyeket, láttván Palocsay Gábor és István U. azon szőlők el pusztulását, annyra oltalmazták, a mint köllét volna, noha ellenzették a Visolyakat, és kergették is, milly hegy most is veszekedésbe vagion a Bán hegy már mayd Csery, és Erdeö lösz.

⁷⁶³ Az inventárium eredetije a boldogkői plébánián található, fotómásolata a HOM Régészeti Adattárában is megvan. A hivatkozott határvita leírása. HOM Rég. Adattár 33.

Mily két darab hegyet alatta léveő szántot földikkel eggyütt a fölliül meg irt Emberek (a midőn a várat el foglaltata volna is akkor éltek) Torma Bálint Anno 62. Toot Gergely Anno 68. meg esküttetvén vallották és mondották Bodokőy Vár földének határába lenny azon szöllő hegieket, és Szántó földekket halastoval együtt, az öreg Attyoktul és öreg Emberektül hallottak ugh lenni. Az mely hihetőis, hogy nem korposok, hanem inkább Corpusnak neveztetett jobban, minthogy Ember Dijáz adatott, az Arkay uton túl az fölső Őr hegybul szakasztat el, ugy adatott Ember Dijaz. Szükség ez iránt a metalis levőliket fel hinni, és meg keresni. És azon levők között ez iránt való Contractust protestatiokat, juhitektiokat, és Atastatiokat fel keresni, és ezen határt jó karba hozni szükséges.

A történet tehát **Torma Bálint** 62 és **Tóth Gergely** 68 éves idős emberek elmondása alapján jegyezték le, akik azt öregatyjuktól és más öreg emberektől hallották azt. A történet azt meséli el, hogy a boldogkői hajdúk megöltek egy vizsolyi embert a Felsőőr-hegy aljában, mely helyet Kopasznak nevezték a parasztok és a mai napig is annak hívják. Erre válaszul a vizsolyi uraságok, **Magócsy** és **Alaghy** urak elfoglalták a Felsőőr-hegynek az arkai takaróúttól északi irányba eső egyik darabját, az alatta levő földekkel és a pálházi halastóval együtt. Ám mivel a vizsolyi urak hatalmasabbak voltak a boldogkői uraknál, a foglalással mind beljebb és beljebb mentek, lassan elfoglalták a Bán-hegy alatt levő szőlőket és földeket is. Ezeken a helyeken **Mihály**⁵⁹ életében még virágzó szőlőgazdaság folyt, de állandósultak a határvillongások, foglalások és pusztítások. Nemcsak ő, de a későbbi tulajdonosok - özvegy **Kendy Istvánné Palochay Anna** öngyásága, valamint **Palochay Gábor** és **István** urak - sem tudták a szőlőt megóvni. Ilyen okból kifolyólag a terület pusztán, művelés nélkül maradt, ezért az inventárium készítésének idején a Bán-hegy már cserjésedik és lassan teljesen beerdősül.

Az inventárium jelzett szakasza összegzésként megállapítja, hogy tehát a két hegy az alatta levő szántókkal és a halastóval együtt a boldogkői uradalom határához tartoznak. A hely, ahol a gyászos esemény történt, nem Kopasznak, hanem inkább Corpusnak neveztetett, minthogy embergyász kötődik hozzá. Szükséges tehát, hogy az új tulajdonos megkeresse a szomszédos uraságokat, rendezze velük a határvitát és a határt jó karba hozza.

A dokumentumban emlegetett **Mihály**⁵⁹ legnagyobb büszkesége a boldogkői uradalom volt, melyet 1599-ben írott végrendelete szerint **Sárközytől** vásárolt meg annak rétjeivel, szőlőjével, szántóföldjeivel, jobbágyaival, malmaival, valamint várával együtt.⁷⁶⁴ **Mihály**⁵⁹ és öccse, **Gábor**⁶⁰ közösen bírták Boldogkőt. Ám mivel mindketten utódok nélkül

⁷⁶⁴ GÉRESI Kálmán szerk. 1885. 494.

hunytak el, az uradalmat testvérbátyjuk fiára, **Ferencre**⁶⁶ hagyták, hogy ő majd továbbörökítse fiára. Ám még mielőtt erre sor kerülhetett volna, **Ferenc**⁶⁶ 1612-ben eladta a **Palochayaknak**, akik egyébként familiárisai voltak.

Szellemjárás a zábláti kastélyban

Thaly Kálmán, a kor jeles történésze, a **Teleki** család zábláti levéltárának rendezése közben egy érdekes dokumentumra bukkant, melyet a kastély egykori úrnője, **Orlay Borbála** vetett papírra, de maga a történet még korábbi időszakra nyúlik vissza. Ebből kiderül, hogy **Pál**⁷⁰ idejében a zábláti kastély nyugalmát, főleg éjszakánként, kóborló lelkek zavarták. Ennek megfékezésére a tulajdonosok kápolnát építettek, aminek ügyében **Lippay György** esztergomi érsekhez folyamodtak engedélyért. Következzék tehát az 1718-ban Putnokon papírra vetett „szellemes” történet:

*Én alább megírt adom tudtára mindenkinek, az kiknek illik, ezen levelemnek rendiben. Hogy én alkalmas esztendeig együtt lakván szegény, Istenben elnyugodott Tekéntetes és Ngos Gróff Serényi András elübbi édes Urammal, ő Kglmitül sokszor hallottam Kis-Záblát felül emezképpen diskurálni: „még Istenben elnyugudott szegény Úr Serény Pál Uram ideiben zábláti kastélban, kiváltképpen étszakákon az Lélektül sokféle alkalmatlanságot szenvedvín”, kire nézve folyamodtak boldog emlékezetű Méltóságos akkorbili Esztergomi Érsekhez Gróff Lippay György Uramhoz, tudnyiaillik: megengedni egy kápolnát építtetni Nagy-Zábláton: az mint is engedelmet nyervín Érsektül, együtt bizonyos két szent misének translatiójával, a kit akkori üdőben trencsíni plébánusok bizonyos (1492-iki) fundatiótül viseltetvén, trencsényi parochiális templom mellett lévő kápolnában szoktak minden hitben mondani. Minthogy pediglen Kis-Záblátnak egyib jüvedelme tizenyolcz forinton kívül nincsen, és zábláti Urak arra nézve megszorítottván alkalmas forintokkal, hogy az által is az zábláti kápolnának való kötelességek stabiliáltatnik, kibe trencsényi plébánusok, mind szegény Urak ideiben, mind pediglen az én ideimben is szentül megmaradtak, és az szent miséket nem másutt, hanem zábláti kápolnában minden hitben elvigezték. Melynek nagyobb bizonyására adtam ezen recognitionális levelet magamrül. Költ Putnokon, die 30. Mensis X-bris, Anno 1718. Orlay Borbála, m. k. P. H.*⁷⁶⁵

A dokumentum közlésekor Thaly megjegyzéseket fűzött a szöveghez. Ebből megtudjuk, hogy a levélben emlegetett **Pál**⁷⁰ az 1640-50-es években volt ura és lakója

⁷⁶⁵ Az okmányok forrásközlésére a kor egyik vezető szakfolyóiratában került sor (THALY Kálmán 1898b), majd – egy másik neves szakfolyóiratban közölt családtörténeti tanulmánnyal együtt (THALY Kálmán 1898a) – különnyomatként is megjelent (THALY Kálmán 1898c).

Záblátnak.⁷⁶⁶ **Pál**₇₀ és családjának birtokközpontja Luhacovic volt, de a **Tersztyánszky Klárával** kötött házasság révén a Trencsén megyei Zábláton is szerzett valamiféle részesedést,⁷⁶⁷ vagy ő maga vásárolta meg a zábláti birtokot, mint ezt fia, az 1656-ban gróffá lett⁷⁶⁸ **András**₇₂ írja.⁷⁶⁹ Ezt követően gyakran időztek Zábláton,⁷⁷⁰ sőt nemcsak időztek, hanem 1643-1660 között ott éltek, itt alakították ki magyarországi birtokközpontjukat. A nemesi kúria már házasságukat megelőzően, 1622-ben is megvált, de **Pál**₇₀ és **Tersztyánszky Mária Klára** építettek rá emeletet, s a mellette levő kápolnát is ők építették **Lippay** érsek idejében,⁷⁷¹ amint ez az előzőekben közölt írásból is kiderül.

Thaly 1898-ban megjelent munkájában megjegyzi, hogy a babonás hiedelmek nemzedékről nemzedékre öröklődtek. Érdekes körülményként említi, hogy a levélben emlegetett „lélekjárás” a zábláti kastélyban a mintegy 250 évvel korábban megépített kápolna és a benne celebrált szentmisék dacára sem szűnt meg, mert mint írja, *a babonás tót köznép mindúntalan kísérteteket lát ma is a kastélyban, melyek miatt a cselédek fölmondanak, mások pedig oda elszegődni sem mernek, noha e lélekjárásnak eredetét és semmi okát nem tudják adni még meséik sem. Hogy e babonáság oly régi keletű s annak a levéltár actái közt is van nyoma, a mi ott jártunkig senki nem gyanította.*⁷⁷²

A lőcsei fehér asszony szelleme az osgyáni várban

A következő történet az osgyáni várhoz, annak egyik szárnyához kötődik:

Anyám mesélte, hogy amikor még Pista bácsi felesége volt,⁷⁷³ Dédesből gyakran átrándultak Osgyánba. Ilyenkor a vendégszárnyban szállásolták el őket. Egy ilyen alkalommal éjszaka anyám furcsa zajra ébredt. Felkelt és kiment a folyosóra, ahol egy furcsa, fehér ruhás alakkal találkozott. Nagyon megijedt, többet nem is engedte, hogy a kastélynak abban a szárnyában szállásolják el őket. Emlékezett rá, a régi öregek is mesélték, hogy abban a szárnyban kísért a lőcsei fehér asszony szelleme. Biztos volt abban, hogy vele találkozott. Meg azt is mesélte anyám, hogy a lőcsei fehér asszony, Korponay Jánosné Géczy Julianna vére festette meg annak a szárnynak az egyik falát, amit az évszázadok során hiába

⁷⁶⁶ THALY Kálmán 1898c. 136.

⁷⁶⁷ MZA, Balcárek Pavel, 1988a. 6.

⁷⁶⁸ THALY Kálmán 1898c. 136.

⁷⁶⁹ András₇₂ által 1682-ben írott végrendeletben olvasható a zábláti birtokról: „az morvai jószágomnak jövedelméből vette az üdvezölt atyám...” (THALY Kálmán, 1898c. 85.)

⁷⁷⁰ Erre való utalások Lippay György esztergomi érsekkel folytatott levelezésében is vannak. Lásd: az esztergomi Prímási Levéltárban (Acta Radicalia, Classis X. 196)

⁷⁷¹ THALY Kálmán 1898c. 5.

⁷⁷² THALY Kálmán 1898c. 136.

⁷⁷³ Luzénszky Líviáról van szó, akinek az első férje István₁₅₈ volt.

*meszeltek le, az mindig átütött a friss mézrétegen. Végül ezt a vérfoltot nagyanyám távolította el falról.*⁷⁷⁴

Korponay Jánosné Géczy Julianna története nagy romantikus regényírónk, **Jókai Mór** tolla nyomán vált ismertté. A regény számos kiadást megélt. A szerző saját szavait idézve a regény történelmi dokumentumok alapján íródott, melyeket legnagyobb részt a kor ismert történész tudósa, **Thaly Kálmán** bocsátott a rendelkezésére, a hiányzó adatokat pedig a lőcsei levéltárból, az **Andrássy** család hagyományaiból, valamint **Probstner Károly** illusztrált régi krónikájából egészítette ki.⁷⁷⁵ Korponay Jánosné Géczy Juliannát azzal vádolták, hogy a Rákóczi-szabadságharc idején segített az ostromló német csapatok kezére juttatni Lőcse városát, tehát a propaganda szerint az ő árulása következtében veszett el a város.⁷⁷⁶ Noha szerepe valójában nem ez, csupán diplomáciai volt - leveleket, üzeneteket közvetített a két oldal között, mielőtt a város kapitulált. A szatmári béke után részben kuruc apja védelmében, másrészt hogy visszaszerezze gyermekének az elkönfiskált családi birtokokat, feladta egy új lázadás tervét a császári oldalnak, ezzel a magyar rendi gyűlés és a bécsi udvar érdekeit egyaránt sértette. Elfogták, megkínozták, majd 1714-ben hazaárulásért a győri piactéren lefejezték.

De mi köze a regény főhősének Osgyánhoz és milyen szálakkal kötődik a **Luzsénszkyakhoz** illetve a **Serényiekhez**?

Az első kérdésre kézenfekvő a válasz, hiszen a regény szerint **Korponay Jánosné** élete utolsó szakaszában Osgyánban élt családjával együtt. *A kisfiát is hazahozatta a nagyapótól az osgyáni kastélyba, s egész napját annak gyűgyögtetése foglalta el.* – olvasható a regényben.⁷⁷⁷

A második kérdésre adandó válasz már nem ilyen kézenfekvő, az egy kis kutatást igényel. Tudjuk a regényből, hogy **Géczy Julianna**, garamszegi **Géczy Zsigmond** leánya volt. Szüleiről többek között az is olvasható a regényben, hogy apja már ötven esztendő volt, amikor nősülésre adta a fejét, de ebbe a merész vállalkozásba *aligha bele is nem törött a fejszéje. De annyi bizonyos, hogy a garamszegi Ghéczy családja levelei között e név után: I Zsigmond, nem áll ott parenthesisben, ahogy minden többi névnél szokás, a hitvestársnak a neve; hanem csak alája van írva, hogy a leánya volt Julianna, Korponay Jánosné.*⁷⁷⁸ Tehát az anya neve nem derül ki a regényből, mint ahogy az sem, hogy mi lehetett a bűne. Más

⁷⁷⁴ Adatközlő: Huszár Melinda sz. 1933.

⁷⁷⁵ JÓKAI Mór 1982. 9.

⁷⁷⁶ Az ő képmásának tartották a lőcsei várfal kapuján lévő, fehér ruhás nőalakot ábrázoló festményt, melyen egyik kezét a kulcslyukon tartja, a másikkal hívogatóan int. A képet a budapesti Szépművészeti Múzeum őrzi.

⁷⁷⁷ JÓKAI Mór 1982. 487.

⁷⁷⁸ JÓKAI Mór 1982. 399.

forrásból viszont tudjuk, hogy **Géczy Zsigmond** felesége, **Julianna** anyja osgyáni **Bakos Judit** volt, az osgyáni **Bakos** család egyik utolsó tagja. **Géczy Julianna** ebben az ősi családi fészekben született, sőt kivégzését követően – a helyi hagyomány szerint – itt is temették el. Ezt látszik igazolni az a felfedezés, mely szerint az osgyáni templom alatti kriptában talált egyik felirat nélküli koporsóban a halott feje a nyakánál el van metszve és a test mellé van helyezve. Egyes feltételezések szerint ez a koporsó rejtheti a lőcsei fehér asszony földi maradványait. Az e feltételezést bizonyító, avagy cáfoló kutatások még folynak, a kutatás eredménye feltehetően 2009 őszére válik ismertté. A szlovák sajtó szerint azonban a koporsó iránt máris nagy az érdeklődés. Többek között a lőcseiek szeretnék megszerezni, de a helyiek is ragaszkodnak hozzá, idegenforgalmuk fellendülését remélik tőle.⁷⁷⁹

A lőcsei fehér asszony anyjának, **Bakos Juditnak** volt egy **Borbála** nevű nővére is, aki **Máriássy Imréhez** ment feleségül. Az egyik **Máriássy** lány, **Anna Szentiványiné** lett, akinek az unokája **Luzsénszky Ferenc** hitvestársa lett.⁷⁸⁰ Az ő egyik leszármazottjuk **Luzsénszky Livia**, a történet szereplője, akinek első férje **István**₁₅₈ volt. Ez tehát a kapcsolat a lőcsei fehér asszonnyal.

Bosnyák Zsófia története

Az 1609-ben született magyarbéli **Bosnyák Zsófia** személye két szállal is kötődik a **Serényiekhez**. Egyrészt azért, hogy édesanyja, **Kenderessy Mária** nevelt lánya volt **Mihálynak**₅₉, Boldogkő urának, ugyanis anyja, **Bajony Zsófia Kenderessy Boldizsár** egri alkapitány halála után lett **Mihály**₅₉ felesége. Kötődik másrészt azért is, hogy az ifjú hölgy 17 éves korában nevelőapja szeretett unokaöccsének, a család egyik nagyreményű tagjának, **Mihálynak**₆₈ lett a hitvese. Ám az ifjú férj a házasságkötést követően néhány hónappal váratlanul megbetegedett, majd rövidesen elhunyt. **Zsófia** három év özvegység után **Wesselényi Miklós**, a későbbi nádor felesége lett. Vágtapolcára költöztek, itt születtek fiaik, **Wesselényi Ádám** és **Wesselényi László**.

Zsófia és férje szegényházat létesített, ahol menedéket találtak a szegények, elesettek, elhagyatottak és árvák. Nála minden kérés meghallgatásra talált, minden rászoruló felé segítő kezet nyújtott. 1644-ban hunyt el, tetemét a közeli Sztrecsnó (Sztrecsen) várkapolnájának kriptájába helyezték.

⁷⁷⁹ http://spravy.pravda.sk/spi-levocska-biela-pani-v-ozdanoch-drn-sk_regiony.asp?c=A080709_143017_sk_regiony_P04 (2009. augusztus 26.)

⁷⁸⁰ MIHÁLYFALUSI FORGON Mihály 1997. 60; 436.

Húsz évvel később sor került a **Wesselényi** névvel fémjelzett **Habsburg** ellenes összeesküvésre. Ennek leleplezése után, a megtorlások következtében a császári csapatok Sztrecsnó várát a levegőbe röpítették. A romok közül mintegy tíz évvel később, csodával határos módon a **Zsófia** földi maradványait tartalmazó koporsó sértetlenül, ép tetemmel került elő. A környék lakosságának körében nem kis riadalmat keltett ez az esemény.

Zsófia mumifikálódott tetemét előbb a helyreállított várkápolnában, majd 1698-ban a vágtapolcai templom kriptájában helyezték el. Közben a nyitrai püspökség kivizsgálta az ügyet, s 1728-ban engedélyezte, hogy **Zsófia** földi maradványai előtt nyilvánosan tiszteleghessenek az érdeklődő látogatók. A templom északi falához egy kápolnát építettek, ebben helyezték el azt a barokk üvegfedelű koporsót, mely **Zsófia** mumifikálódott testét őrizte. 1797 a testet aranyozott köntösbe burkolták, és új koporsóba helyezték. Így volt látható egészen napjainkig.⁷⁸¹

Az egykori jótevő kultusza közben nőttön nőtt. Olyannyira, hogy Vágtapolcán 1991-ben utcát és iskolát neveztek el róla. 1997-ben megkezdődött **Zsófia** boldoggá avatásának procedúrája, ami még napjainkban is folyamatban van. 2005-ben megjelent egy életéről szóló regény, **Laco Zrubec** szlovák író tollából **Žofia Bosniaková** címmel.⁷⁸²

Aztán jött 2009. április 1-e. Ezen a napon egy skizofrén férfi a templomhoz közeli cukrászdából elkérte a kápolna kulcsát, bemenne összetörte a koporsó üvegfedelét, a fából készült alsó részt a benne fekvő tetemmel a templom előtti főtérre vonszolta, lelocsolta valamilyen gyúlékony anyaggal, majd felgyújtotta. A múmia elégett, a tűz által átjárt csontok nagyon törékenyek lettek, könnyen összeroppannak, ha hozzájuk érnek. A kiégett koporsóban találtak néhány fémtárgyat (ruhakapcsok, rózsafüzér, karkötő, medál), ezek a koporsó maradványaival együtt a zsolnai múzeum gyűjteményébe kerültek.⁷⁸³ A csontmaradványok egy rozsdamentes fémkoporsóba lettek elhelyezve, amit a zsolnai múzeum szakemberei a sztrecsnói várkápolna kriptájába szerettek volna tenni. Ám a vágtapolcaiak részéről olyan erős volt az igény, hogy végül a témával foglalkozó bizottság engedett a kívánságnak, és a koporsó **Zsófia** csontmaradványaival együtt visszakerült a korábbi helyére, a templom mellett kifejezetten az ő számára épített kápolnába. A koporsó

⁷⁸¹ <http://phprs.teplickanadvahom.sk/view.php?cislocclanku=2007012401> (2009. február 10.)

⁷⁸² <http://phprs.teplickanadvahom.sk/view.php?cislocclanku=2007012401> (2009. február 10.);

<http://krimi.cas.sk/clanok/111596/sialeny-podpalac-vycinal-takto-zhorela-nasa-najznamejsia-mumia.html> (2009. április 2.)

⁷⁸³ <http://www.cas.sk/clanok/112973/ostatky-zofie-bosniakovej-umiestnia-v-teplicke-nad-vahom.html> (2009. június 3.)

ünnepi elhelyezésére 2009. április 26-án, egy engesztelő szentmise bemutatásának a keretei között került sor.⁷⁸⁴

A gyűjtogatást követően a média pillanatok alatt hírt adott az eseményről. Elsősorban a szlovák sajtót és közvéleményt mozgatta meg a történet, de nem maradt érintetlen a magyar média sem. Sokan előbb csak áprilisi tréfának hitték a dolgot, de rövidesen bebizonyosodott, hogy sajnós, szó sincs tréfáról, a hírek a valóságot mondják.

Több szlovák internetes hírportálon megjelent fényképes tudósítást követően olvasói kommentárok tucatja jelent meg. A legtöbben elítélték, örült tettek minősítették a gyűjtogatást. Mások az egyház elleni támadást vélték benne felfedezni. Legtöbb hozzászóló az örült gyűjtogatót szidta és válogatott büntetések kiszabását javasolta részére. De akadtak más vélemények is. Akadtak olyanok is, akik szerint nemcsak a gyűjtogató hibáztatható, hanem azok is, akik ennyire védték (vagy nem védték) a környező lakosság jötevőjének földi maradványait, hogy bárki szabadon, felügyelet nélkül bemehetett a kápolnába, csak a kulcsot kellett elkérnie a közeli cukrászdából. Mások olyan véleményeket is megfogalmaztak, hogy nemcsak a gyűjtogatás számít kegyeletsértésnek, hanem az is, hogy egy többszáz éve halott asszony földi maradványait közszemlére teszik ki, mint egy múzeumi tárgyat.

Zsófia kultusza az esemény után tovább nőtt. Ennek egyik oka maga a gyűjtogatás volt, hogy a sajtó napról napra hozta az ügyel kapcsolatos újabb híreket. Másik oka pedig születésének 400 évfordulója, amire a gyűjtogatás miatt még nagyobb számban és méginkább figyeltek.

A jubileumi ünnepségre már a gyűjtogatást megelőzően is készült a falu, de ilyen előzmények után sokkal nagyobb figyelem kísérte az eseményeket, mint történt volna egyébként. A rendezvényre **Zsófia** születése után napra pontosan 400 évvel, 2009. június 2-án került sor. Az ünnepi program szentmisével kezdődött, melynek során a zsolnai egyházmegyében kihirdetésre került a **Bosnyák Zsófia** Emlékév. Az egyházi vezetők ez által még inkább példaképül szeretnék állítani **Zsófia** személyét, önfeláldozó és hősi életét a hívő feleségek és anyák előtt. A templom kápolnájában az újonnan odahelyezett fémkoporsó fölé korabeli szabású, de újonnan varrt ruhát akasztottak. Eredetileg ebbe a ruhába szerették volna a múmiát öltöztetni, de az ismert események miatt erre már nem kerülhetett sor. A szentmise után apró kalácsféleségeket, úgynevezett *bosnyákokat* osztogattak a jelenlevők részére, ezzel emlékeztek arra, hogy annakidején **Zsófia** is ilyeneket osztogattott a rászoruló szegényeknek. Ezt követően a róla elnevezett általános iskolában került sor az ezen alkalomra kibocsájtott

⁷⁸⁴ <http://www.cas.sk/clanok/112973/ostatky-zofie-bosniakovej-umiestnia-v-teplicke-nad-vaom.html> (2009. június 3.); <http://www.cas.sk/clanok/114312/v-nedelu-opat-ulozia-ostatky-zofie-bosniakovej.html> (2009. június 3.)

új, Bosnyák Zsófia arcképét, a háttérben Sztrecsnó várát ábrázoló 80 centes postabélyeg bemutatására.⁷⁸⁵

⁷⁸⁵ <http://www.cas.sk/clanok/119342/v-teplicke-spominali-na-bosniakovu-ktorej-mumi-u-znicil-podpalac.html>
(2009. június 3.)

11.SERÉNYI KULTUSZ – NEMCSAK PUTNOKON

Az egykori **Serényi** birtokokon élő emberek zöme jó szívvvel emlékezik a **Serényiekre**. Igaz, volt idő, amikor nem volt ildomos emlegetni a grófi család érdemeit. Az 1980-as évek második felétől azonban már szabadabb szellem kezdett uralkodni. Így jelenhetett meg az az újságcikk, melyben **Bélát**₁₅₇ Putnok **Széchenyijének** nevezte az újságíró.⁷⁸⁶ A cikk a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakban alaposan felkavarta az érzelmeket, nagy visszhangot váltott ki Putnokon.

De ne szaladjunk ennyire előre az időben. A **Serényi** kultusz első megnyilvánulásai a 19-20. század fordulójára tehetőek. A putnoki katolikus anyakönyveket kutatva először 1900-ban, majd azt követően egyre gyakrabban találkozunk a lakhelyként való megnevezések rovatában a *Bélatelep* megnevezéssel. Az egyértelmű, hogy a téglagyár közvetlen közelében elterülő, Málénak Pogony pusztával szomszédos része megnevezéséről van szó. Ahhoz sem fér kétség, hogy **Béláról**₁₅₇ lett elnevezve. De hogy miért éppen róla, csak feltételezésekre hagyatkozhatunk. A téglagyárat nem ő alapította, az már apja idejében is létezett, működött. Viszont akkoriban inkább csak uradalmi igényeket elégített ki. Feltehetően azért, mert **Béla**₁₅₇ volt az, aki a századforduló táján elkezdte fejleszteni a gyárat, megnövelte a munkáslétszámot, s a gyár közelében munkáskolóniát hozott létre. Ezzel összefüggésben kaphatta nevét. Ma *Újtelep* a hivatalos megnevezése a téglagyár közelében elterülő falurésznek.⁷⁸⁷

Ám nemcsak a falurész, Málé település új neve is a **Serényi** kultusz egyik megnyilvánulása. A falu a grófi család birtoka volt. Mivel a *Málé* név sok csúfolódásra, tréfálkozásra adott okot, ezért a hagyomány szerint az 1914-es háborúból visszatért katonák szorgalmazták annak megváltoztatását.⁷⁸⁸ Így lett 1928-ban a falu neve *Serényimál*, amiből aztán egy évvel később, 1929-ben *Serényifalva* lett. Az 1950-es években aztán ismét egyre kellemetlenebbül hangzott a falu neve, az az időszak nem kedvezett a grófi család nevéből képzett új névnek. Ezért lakói ismét megváltoztatták, egyetlen betű elhagyásával módosították a település nevét. Így lett az egykori Máléból 1957-ben *Serényfalva*, azóta is ez a település hivatalos neve.⁷⁸⁹

⁷⁸⁶ FÓNAGY István 1988.

⁷⁸⁷ B. HELLEBRANDT Magdolna 2001 (2002). 93.

⁷⁸⁸ BODNÁR Mónika 1985. 42-43.

⁷⁸⁹ Helységnévtár 1967. 730.

A földrajzi nevekről szólva a kultusz kapcsán is említést érdemel, hogy a Halastó melletti forrás **Pálma** grófné nevét viseli.

Kétségtelenül **Béla**₁₅₇ az, aki Putnokon és térségében a legnagyobb tiszteletnek örvend a **Serényi** család tagjai közül. Ám az alábbi példa igazolja, hogy ez a tisztelet túlnő Putnok, sőt az egész térség határán. **Mathiász János**, az ismert borász és szőlőnemesítő **Bélának**₁₅₇ a magyar szőlőtermelés érdekében kifejtett tevékenységét azzal ismerte el, hogy 1911-ben a *Chasselas Napoleon* és a *Muscat of Alexandria* keresztezéséből származó új fajtának a *Serényi Béla gróf* nevet adta. **Mathiász** elsősorban a magyar történelem nagy alakjairól (Zrínyi, Thököly Kossuth), a magyar szőlészet harcosairól, valamint saját családtagjairól és hozzá közel állókról nevezte el az új fajtákat. **Béla**₁₅₇ ebben a csoportosításban a másodikba sorolható, ugyanis a névadás idejében földművelésügyi miniszter volt, ezáltal hivatali tevékenysége folytán is sokat munkálkodott az új szőlőültetvények létrehozása, a filoxéra által kipusztított magyar szőlőgazdaság megújítása érdekében.

A *Serényi Béla gróf* csemege szőlőfajta a fajtaismerető könyvekben általában nem szerepel. A fajtanevet mindössze egyetlen könyv említi, az is csupán a gyűjteményeinkben fellelhető fajták között. Leírása alapján tőkének erőssége közepes; a levéllemezek szabása osztott; lemezének szőrözöttsége szőrösödő, pókhálós; fürtjeinek alakja vállas; mérete nagy; bogyóinak színe sárga; bogyóinak alakja gömbölyded; mérete közép nagy; fürtjeinek tömörsége tömött; érési ideje középérésű. **Andók György**, a **Béláról**₁₅₇ elnevezett mezőgazdasági szakközépiskola tanára és az iskolatörténet lelkes kutatója próbálta fellelni ezt a fajtát a putnoki Urak-völgye dűlőben, de nem járt eredménnyel. 1991 márciusában viszont tanítványaival a fajta előállításának színhelyén, a kecskeméti Szőlészeti és Borászati Kutató Intézetben járt, ahol megtalálta a keresett fajtát, s ahonnan az éppen akkor elvégzett metszés után sikerült néhány európai gyökeres, dugványkészítésre alkalmas vesszőt gyűjtenie. Családi házában kertjében két meggyökeresedett vesszőből tőkét nevelt. A tőkék azonban 1996/97 telén kifagytak. Saját tapasztalatok alapján azonban rögzítette a fajta Putnokon megfigyelt tulajdonságait. 2000-ben, amikor diákjaival ismét az intézetbe látogatott, megtudta, hogy a jelzett szőlőfajta öt töve ismeretlen ok miatt ott is kipusztult.⁷⁹⁰ Az elmondottak alapján úgy tűnik, hogy a *Serényi Béla gróf* szőlőfajta elveszett, de a lelkes pedagógus nem adta fel a reményt, hogy valahol mégiscsak felbukkan még néhány tő.

⁷⁹⁰ A **Béláról**₁₅₇ elnevezett szőlőfajtról **Andók György** kutatásait felhasználva írunk, részben korábban megjelent publikációi (**ANDÓK György** 1998a; **ANDÓK György** 1998b), részben pedig most elkészült iskolatörténeti munkájának kertgazdasági tanszéket bemutató fejezete alapján (**ANDÓK György** 2010). Ezúttal is köszönetünket fejezzük ki, hogy publikálás előtt álló kéziratának e fejezetét rendelkezésünkre bocsátotta.

A grófi család Putnokon két legismertebb tagjáról, **Lászlóról**¹⁴³ és **Béláról**¹⁵⁷ közterületeket neveztek el. **Béla**¹⁵⁷ halálát követően röviddel Putnokon megalapították a *Gróf Serényi Béla emlékalapot*. Tíz évvel halála után, 1929. június 29-én szobrot emeltek tiszteletére, **Kisfaludy Stróbl Zsigmond** alkotását, amit Putnok főterén, a kastély előtt elterülő **Serényi László** téren állítottak fel. Ám húsz évvel később, 1949-ben ezt a szobrot ledöntötték. Hogy aztán mi lett a sorsa, máig homály fedi. Felkutatására indított nagyszabású szoborkeresési akciók sem jártak sikerrel, ezért 2000. május 20-án a régi talapzatra új szobor került. Alkotója **Kiss László** putnoki származású, Budapesten élő szobrászművész, aki a korábbihoz hasonló, egészalakos, álló bronzszobrot mintázott, jobb kezében kalappal, bal kezében felöltőjével. A szoboravató ünnepség megnyitó közönsége között ott volt az akkori földművelési miniszter, a város vezetői, a városban működő intézmények vezetői és dolgozói, hatalmas diáksereg, gyakorlatilag egész Putnok. A **Serényi** család is képviseltette magát.⁷⁹¹

A grófi családról Putnokon nemcsak közterületeket, hanem intézményeket is neveztek el. A Putnokot iskolavárossá fejlesztő **Béla**¹⁵⁷ már néhány évvel halála után névadója lett az általa alapított polgári iskolának. 1927-ben **Gilde József**, a polgári iskola igazgatója indítványozta, hogy az iskola vegye fel **Béla**¹⁵⁷ nevét, mely felvetés támogatásra talált a tantestületnél is.⁷⁹² Hasonló döntés született a leánynevelő intézet esetében is. A háború utáni iskolareform következtében mindkét iskolatípus megszűnt, helyükön új iskolák jöttek létre, de ezek már csak az adott kor szelleme miatt sem viselhették nevét. Ám az 1989-es rendszerváltást követően, amikor ismét sor került az intézmények névadására, három közintézményt is a grófi család jeles, Putnokért sokat tevékenykedő tagjainak nevére kereszteltek. 1991-ben a 2. sz. Napközi Otthonos Óvoda **Orlay Borbáláról, András**⁷² feleségéről lett elnevezve, s ugyanebben az évben az az egykori polgári iskola helyén működő 1. sz. Általános Iskola **László**¹⁴³, a középiskola pedig a **Béla**¹⁵⁷ nevét vette fel, illetve vissza. Ugyancsak visszakapta nevét Putnok főtere, a **Serényi László** tér, valamint a tértől északi irányba vezető utca, a **Serényi Béla** utca. A közterületek és intézmények mellett az 1993-ban alakult gazdakör is **Béla**¹⁵⁷ nevét vette fel.⁷⁹³

A **László**¹⁴³ által építtetett kriptakápolna is kívülről szépen fel lett újítva, régi pompájában és méltóságában magasodik a putnoki temető fölé, őrzi a halottak nyugalmaát. Bejáratahoz az utóbbi években az 1893. évi képviselőtestületi határozat szellemének

⁷⁹¹ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 212-213.

⁷⁹² NAGY Károly 1991. 88.

⁷⁹³ BODNÁR Mónika 2001 (2002). 257.

megfelelően Halottak napján koszorút helyez a város, és számos lakója gyűjt egy szál gyertyát, vagy helyez egy méceszt a koszorú mellé. Őrzi és továbbörökíti a **Serényiek** emlékét a Gömői Múzeum is, ahol 2005-ben a **Serényieket** bemutató új állandó kiállítás nyílt *Putnok és a Serényiek* címmel.⁷⁹⁴

A Gömői Múzeum gyűjteményében számos relikvia található, melyek szintén a **Serényi** kultusz részeként értékelhetők. Ezek között van több portré, melyek a **Serényi** család egyes tagjait ábrázolják. Ezek mindegyike kalandos úton került az intézmény gyűjteményébe.

Az első, egy ovális formájú vászonra festett olaj mellkép 1991. október 3-án került elő egy csőtörés miatt végzett földmunkálatok során a Putnok, Felszabadulás (ma Mátyás király) tér 12. számú tömbház előtt. A festmény szignózott, azt **Max Kurth** készítette, szinte bizonyosan **László**¹⁴³ ábrázolja.

Az **Ottó**²¹⁷ ábrázoló második kép – szintén **Max Kurth** alkotása – 1993-ban **Jánostól**¹⁸⁶ került a Gömői Múzeumba, a putnoki Egyetértés Mezőgazdasági Termelészövetkezet jóvoltából. A szövetkezet elnöke, **Kőfalusi György** hagyományápoló és művészetpártoló egyén hírében állott, nem véletlenül. Több alkalommal támogatta a Gömői Múzeumot, s feltett szándéka volt, hogy a Gömői Múzeummal közösen létrehoz egy képtárat. Elgondolását a termelészövetkezet rövid időn belül bekövetkezett felszámolása hiúsította meg.

A további öt **Serényi** portré könyvjóváírással került a Herman Ottó Múzeumból a Gömői Múzeum gyűjteményébe. **Goda Gertrúd**, a Herman Ottó Múzeum művészettörténésze 1999 januárjában raktártakarítás során bukkant a szoban forgó, leltárban nem szereplő festményekre. Az öt darab keret nélküli vászonfestmény összetekerve búj meg a raktár egyik zugában. Múzeumba való kerüléséről semmiféle dokumentáció nem maradt fenn. Minden bizonnyal a második világháborút követő zűrzavaros időszakban menekítette oda valaki. Az egyik festmény az új magyar ágat, a putnoki ágat alapító **László**¹⁴³ apját, **Nepomuki Jánost**¹³⁷, császári és királyi kamarást ábrázolja.⁷⁹⁵ A további négy képen a család morva ágának tagjai láthatók. Az egyik **Antal Amand**¹⁰⁵, **Nepomuki János**¹³⁷ dédapja,⁷⁹⁶ a másikon **Ferenc Gábor**⁸⁴, az előző apja látható.⁷⁹⁷ A fennmaradó két portré

⁷⁹⁴ A kiállítás katalógusa ugyanilyen címmel jelent meg, lásd BODNÁR Mónika 2005b

⁷⁹⁵ Felirata: Joan. Nep. Comes Serényi de kis Serény, Camerarius 1776-1854. Mérete 74 x 83 cm.

⁷⁹⁶ Felirata: Anton Amatus Gróf Serényi, Herr auf Lomnitz u. Littitz, k. k. Kam. U. Geh. Rath., E. R. d. souv. Malthes Ord., Generalfeldwachmeister, +20/9 1798. Mérete: 66 x 87 cm.

⁷⁹⁷ Felirata: Franz Gabriel Graf Serényi von Kis Serény, k. k. Kammerer, geh. Rath, kgl. Kreishauptmann d. Brünnner Kreises, gest. 12/9 1677. Mérete: 94 x 124 cm.

ugyanazt a személyt, az előbb említett **Ferenc Gábor**⁸⁴ testvérét, **János Károlyt**⁹¹, a milotici ág alapítóját ábrázolja.⁷⁹⁸

2005 nyarán meglátogatta az intézményt a még Magyarországon élő egyik **Serényi** leszármazott, báró **Fiáth Géza** özvegye, **Marianna**¹⁸⁰, aki a látogatást követően úgy döntött, hogy édesanyját, **Lászlóné**¹⁷⁷ **Luzénszky Mária Henriettét** ábrázoló festményt, melyet mindezidáig síóagárdi otthonának falán őrzött, a Gömöri Múzeumnak ajándékozza. Így eggyel ismét bővült a **Serényi** portrék száma.⁷⁹⁹

A fentiek kiegészítéseképpen ide kíváncozik, hogy a Miskolcra könyvjóváírással a Gömöri Múzeumba került képek töredezett, rendkívül rossz állapotúak voltak. Átvételükre 1999. február 4-én került sor, mint erről a képleírásokat is magába foglaló megállapodás tanúskodik.⁸⁰⁰ Az öt festmény restaurálási költségeit **Péter**¹⁹¹ finanszírozta, aki történetesen művészettörténész, és a család Bostonban élő leszármazottja, **László**¹⁴³ dédunokája. Ugyancsak **Péternek**¹⁹¹, valamint a Magyarországon élő **Jánosnak**¹⁸⁶ köszönhető a **Serényi** család történetére vonatkozó sok-sok dokumentum másolat, melyek a Gömöri Múzeum Adattárába vannak beletárolva.

Kutatásaink nyomán bebizonyosodott, hogy a **Serényi** portrék egy része a lomnici kastélyban őrzött családi galéria portréiról készült másolat. A családi hagyomány szerint **Béla**¹⁵⁷ számos családi portrémásolatot készíttetett budapesti otthonának díszítésére. 1919-ben bekövetkezett halála után ezek egy része testvére, **Nepomuki János**¹⁵⁴ vácdukai kastélyába került.⁸⁰¹ Másik részük talán visszakerült Putnokra, de még valószínűbb, hogy azok eleve a putnoki kastély falait díszítették, nem is voltak a budapesti villában. Putnokon tudni vélik, hogy a második világháború utáni zavaros időkben a kastély berendezését (vagy annak egy részét) a szomszédos parókiára menekítették. Azt is mondják, hogy a parókia padlásán bekeretezett, nagyméretű vászonra festett portrék is voltak, melyekből az ugyancsak zavaros ötvenes években a miskolci Herman Ottó Múzeumba menekítettek néhányat.⁸⁰² Talán ezek egy részét őrzi ma a Gömöri Múzeum.

A fentebbi **Serényi** portrék közül kettő (a **Lászlót**¹⁴³ és **Ottót**²¹⁷ ábrázoló) eredeti **Max Kurth** alkotások, a többi pedig szintén általa készített másolat. Tudjuk az alkotóról,

⁷⁹⁸ A kisebb méretű kép felirata: S.J.R. Comes Joannes Carolus Serényi, caes. et Fieg. Camerarius, Int. Consiliarius, Feldmareschalus, natus 1621 +5/1 1691. Mérete: 75 x 98 cm.

A nagyobb méretű kép felirata: Joh. Karl. ...bleöm Reichs Graf Serényi von Kis Serény, k.k. Kamuierer, geh Ratt Hofkriegsrath, Generalfeldmarschall gest. 5/1 1691. Mérete: 94 x 124 cm.

⁷⁹⁹ A festmény azóta tisztításra, kerete restaurálásra került.

⁸⁰⁰ A Megállapodás a miskolci Herman Ottó Múzeumban 68/99.02.12, a putnoki Gömöri Múzeumban 18/1999 iktatási számon található meg az irattárban, lásd GMI 18/1999.

⁸⁰¹ Péter¹⁹¹ szíves közlése.

⁸⁰² Eggerszeginé dr. Hurták Erzsébet szíves közlése.

hogy portrék és zsánerképek mellett templomi falfestményeket készítésében is jeleskedett, melyeken több esetben korának személyiségeit is megörökítette. A putnoki római katolikus templom oltárképe és az oratóriumi freskó is az ő keze nyomát dicséri. E két festménnyel tulajdonképpen ki is egészülhet a putnoki **Serényi** képtár, hiszen az oltárképről **László**¹⁴³, az oratóriumi freskóról pedig **Béla**¹⁵⁷ és felesége, **Pálma** grófné tekint ránk.

A putnoki római katolikus templom falán, a sekrestye mellett volt egy oldalbejárat, mely az oratóriumba vezetett. Ma már nincs meg ez a bejárat, befalazták. A bejárat fölötti falrészén volt egy **Serényi** címer, melyet rossz állapotára való tekintettel már évekkel korábban eltávolítottak onnan. A kőcímert hosszú éveken keresztül jobb híján a sekrestye melletti, oratóriumba vezető lépcsőfordulóban tárolták. 2005-ben bekerült a Gömöri Múzeum gyűjteményébe, s még ugyanabban az évben pályázati támogatással konzerválásra került és hiteles másolat is készült róla.⁸⁰³

A Gömöri Múzeum **Serényi** kiállításának egyik büszkesége az a szalongoarnitúra, melyet **Lajtai Jánosné Fejes Klára** adományozott a Gömöri Múzeumnak, s amely a **Fejes** család emlékezte szerint a **Serényi** grófi család tulajdona volt, hasonlóan ahhoz az ezüstözött bécsi porcelán kávékészlethez, mely szintén az állandó kiállításban látható.

⁸⁰³ A konzerválási munkálatok és a másolat készítését Kovács István kőszobrász végezte, a munkát támogatta a Város- és Faluvédők Szövetsége (Hungaria Nostra), közreműködő szervezet a Gömöri Népfőiskolai Egyesület volt.

ÖSSZEGZÉS

Bár a hagyományos néprajzkutatás mindeddig nem tekintette feladatának az arisztokráciával való foglalkozást, reményeink szerint ez az értekezés meggyőzte olvasóit ennek fontosságáról. Az arisztokrácia ugyanis a legtöbbször olyan mély nyomot hagyott a népeletben, annyira meghatározta egy-egy térség, település történetét, népének életét, gazdasági, kulturális és egyéb vonatkozásait egészen 1944-ig, hogy ezek mellett a néprajztudomány sem mehet el úgy, hogy ne vegyen róla tudomást.

Dolgozatunk elkészítésekor vegyesen alkalmaztuk a történeti és a néprajzi kutatás módszereit. Felkutattuk és forrásként használtuk azokat a történeti és néprajzi publikációkat, melyek témánk szempontjából fontosak és munkánkhoz adalékul szolgáltak. Ezek között vannak önálló kötetben megjelent írások, de vannak tanulmánykötetben, illetve periodikákban publikált tanulmányok is. Az ilyen típusú források száma mintegy százötvenre tehető. A nyomtatásban megjelent írások mellett publikálatlan kéziratos forrásokat is felhasználtunk. Számos forrás értékű dokumentumot is sikerült felkutatnunk. Ezeket részben egyházi parokiális irattárakban (Dédes, Putnok) illetve múzeumok adattárában (Gömöri Múzeum, Herman Ottó Múzeum) találtuk, de jelentős a felhasznált levéltári forrásdokumentumok száma is. A Magyar Országos Levéltár (Budapest) mellett tanulmányoztuk a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (Miskolc), a Primási Levéltár (Esztergom), az Egri Főegyházmegyei Levéltár, a Rozsnyói Püspöki Levéltár, a Rimaszombati Területi Fióklevéltár, a Bytča-i Területi Fióklevéltár, a Besztercebányai Állami Kerületi Levéltár, a Kassai Városi Levéltár és a Morva Állami Levéltár (Brno) idevonatkozó forrásait. Ezeken túlmenően terepmunkát is végeztünk, melynek során a család putnoki ágára vonatkozóan gyűjtöttük az adatokat, elsősorban Putnokon és térségében, de olykor másutt is. Terepmunkánk során célirányos beszélgetéseket folytattunk, divatos kifejezéssel élve interjúkat készítettünk olyan egyénekkal, akik érdemleges adatokkal tudtak szolgálni dolgozatunk témáját illetően.

A felsorolt, hagyományosnak mondható forrástípusok mellett eredménnyel használtuk korunk új forrását, az internetet is, ahol részben nehezen hozzáférhető könyveket, tanulmányokat, részben egyéb forrásértékű dokumentumokat (pl. gyászjelentések) találtunk.

Mintegy tízéves kutatómunka eredményeként született meg ez a dolgozat, melynek legfőbb hozadéka a következő pontokban foglalható össze:

- Az értekezés a néprajzi kutatás egy eddig figyelmen kívül hagyott területére irányítja rá a figyelmet. Tudomásunk szerint ilyen tematikájú önálló munka eddig nem született.
- Elkészítettük a kisserényi gróf **Serényi** család genealógiáját, melynek rövid családtörténeti összegzése részét képezi az értekezésnek. Ezzel együtt összegzést nyújtunk a család magyarországi birtokaira vonatkozóan, ezáltal azok időben és térben is áttekinthetőkké válnak. Ezek ismeretében jobban megismerhető a putnoki uradalom helye és szerepe a **Serényi** család szerteágazó birtokain belül.
- **Ila Bálint** kutatásai nyomán eddig is tudtuk, hogy a **Serényieknek** jelentős érdemei vannak a térség 18. századi újratelepítésében. 1707-től évtizedeken keresztül, gyakorlatilag a 18. század első felében végig folytak a telepítések, s ennek nyomán lényegesen megváltozott a térség etnikai összetétele. Az etnikai viszonyokban végbement változások nyomán követése, valamint a tiszta szlovák településként jellemezhető Málé (Serényfalva) asszimilációs folyamatának és etnikai identitása alakulásának leírása új hozadéka az értekezésnek.
- Egyértelműen igazolást nyert, hogy Putnokon és Málén a katolikus egyház újraalapítása szorosan összefügg a **Serényiek** nevével. Áttekintjük a putnoki katolikus egyház történetét, szólunk a reformációról, majd az ellenreformációról, megemlékezve az ellenreformáció során a tágabb térségben is híressé-hírhedtté vált **Herkó** páterről. Szólunk a putnoki katolikus egyház eltörléséről, majd az 1733. évi, **Farkas**₈₁ általi újraalapításáról, s mindazokról az egyházi életet segítő törekvésekről, melyet az egyházalapító és utódai kifejtettek. Tisztázzuk a kegyuraság kérdését a putnoki templom vonatkozásában. Röviden összegezzük a grófi család festőjének, a német származású, de Eperjesen letelepedett **Max Kurthnak** a Putnokon végzett templomfestői tevékenységét. A magyarországi gömöri térségben található szakrális kismélekek egy része valamilyen módon összefüggésbe hozható a család egyes tagjaival, ezeket is számba vesszük.
- A **Serényieknek** a katolikus egyház újraalapítása mellett a katolikus iskola megalapításában, valamint további működésének támogatásában is szerepük volt. **Béla**₁₅₇ iskolaszéki tagként, később a r. k. iskolaszék világi elnökeként teljesen tisztában volt azzal, hogy az iskola fenntartása milyen mértékű terheket ró az egyház(ak)ra. Azt is felismerte, hogy a modern kor oktatási színvonalbeli követelményének számos kis, vidéki egyház (közte a putnoki is) nem tud megfelelni.

Éppen ezért szorgalmazta és támogatta az egyházi iskolák államosítását. De az állami elemi népoktatás megteremtése mellett felsőbb szintű oktatást is biztosítani kívánt, ezért befolyását bevetve Putnokon kertgazdasági tanszéket, felsőfokú leánynevelő intézetet és polgári iskolát is létrehozott. A nevelés egy másik szintjén apja, **László**¹⁴³ szerzett elvülhetetlen érdemeket, amikor az 1860-as években felvetette és szorgalmazta, majd hathatósan támogatta a városi kiseddóvó megalapítását, amire 1868-ban került sor.

- Szólunk a **Serényieknek** a térség gazdasági életében betöltött szerepéről, valamint a lakossággal való kapcsolatokról. Az előbbihez bemutatjuk a mintagazdaság, a kertgazdasági tanszék, a téglagyár, a malom, a posta és az Eger-putnoki vasútvonal történetét és gazdasági szerepét. Az utóbbival kapcsolatosan sikerült összegyűjteni számos, a **Serényiekkel** kapcsolatos hiedelmet, történetet. Egy részükre különféle történeti dokumentumokban bukkantunk, másik részüket magunk gyűjtöttük hagyományos néprajzi módszerekkel, vagyis a terepmunkáink során a térségben csupán szájhagyományban fellelhető, elmondott szóbeli adatközlések rögzítéséről van szó. Ezeket a történeteket igyekeztünk történeti összefüggéseikben bemutatni. A legtöbb történet a putnoki ághoz, ezen belül is a putnoki ágat megalapító **Lászlóhoz**¹⁴³ és fiához, **Bélához**¹⁵⁷, esetleg az ág egyéb tagjaihoz, vagy a putnoki kastélyhoz kapcsolódik. Ám nem kizárólagosan csak hozzájuk, mert egyes esetekben a történetek korábbi évszázadokra is visszanyúlnak.
- Összegezzük a koronként föléledő **Serényi** kultusz tárgyi és szellemi emlékeit, beleértve a legfrissebbeket is.

SUMMARY

Up to the present the conventional ethnographic research did not consider dealing with aristocracy as its task, but I hope that the dissertation *The place of the family kisserényi count Serényi in the popular historical memory* has convinced the readers of the fact that they should.

The family **Serényi** is one of Hungary's famous aristocratic families, one which acquired a major political and economic role not only in Hungary but also in Moravia. The researchers, however, have treated him quite harshly: we can hardly find any historical writings about him. Perhaps the reason why he has received little attention from researchers is that no compact documentation has remained for us. The most complete archives of the family **Serényi** can be found in the Czech Republic, in the archives of Brno (Moravský zemský archiv v Brně). Today, a significant part of the former Zábláti family archives is preserved in the Budapest "Magyar Országos Levéltár" under the name "gr. Teleki-család nagyzábláti levéltára". The other part of these family archives is held in the archives of Bratislava (Slovenský národný archiv v Bratislave).

This dissertation is of an ethnographic nature and it analyses the position the family had in the Gömör popular historical memory. But the chapter which describes the family history also forms an elemental part of the thesis. This chapter itself is only brief, because of the ethnographic nature of this dissertation.

The main benefits of the dissertation can be summarized in the following points:

- I have created the genealogy of this family. As a result, it has been proved that the still living branches **Ferenc**¹⁹ and **Fruzina Kéry** (not **Miklós**²¹ and **Erzsébet Olah**) are its descendants.
- The dissertation provides a summary of the family's estates in Hungary, thus they can be surveyed in time as well in space. With this information the role of the Putnok estate within the arborescent estates of the **Serényi** family can be depicted more clearly.
- Due to **Bálint Ila's** research, we already know that the **Serényi** family had a significant role in the resettlement of the area during the 18th century. From 1707 till the middle of the 18th century the settling went on, and so the ethnic composition changed significantly in this region. The dissertation monitors the changes in ethnic

relations, as well as the process of assimilation and the development of the ethnic identity of Málé (Serényfalva), which can be characterized as a pure Slovak settlement.

- It's proved that the reestablishment of the Catholic Church in Putnok and Málé is most closely related to the name of **Serényi**. I deal with the history of the Catholic Church of Putnok, the Reformation, and thereafter the Counter-Reformation, commemorating Father **Herkó**, who became famous, and then infamous during the Counter-Reformation in the wider region. I deal with the abolition of the Catholic Church of Putnok, thereafter with its reestablishment by **Wolfgang (Farkas₈₁)** in 1733 and with the efforts to support the religious life, as explained by the establisher of the Church and his successors. I consider the activities of the painter **Max (Maximilian) Kurth** in the church of Putnok. I want to clarify the issues of the advowson, concerning the church of Putnok. Account is taken of the small church objects, which can be found in the region and which can be associated with different family members.
- The **Serényi** family has not only been involved in the reestablishment of the Catholic Church but also in the founding of the Catholic school, and they played a role in their further operation. **Béla₁₅₇**, first as a member of the school board and later as its president, was fully aware of the fact that the maintenance of the school was a burden for the Church(es). He also perceived that many small, rural Churches (including the Church of Putnok) could not meet the requirements of high-standard modern education. Therefore, he called for and supported the nationalization of church schools. Besides initiating public elementary education, he also wanted to establish a higher level of education, thus he exercised influence on the establishment of the horticultural department, the higher school for young ladies and the civil school in Putnok. The father of education on a different level is **László₁₄₃**, who obtained undeniable merit, when he raised the issue, pushed and then actively supported the establishment of the Putnok nursery school in the 1860s, which was completed in 1868.
- I deal with the role of the **Serényi** family in the economic life of the region (model farm, horticulture, mill, brick factory) and with their relationship to the public. I could collect a couple of suppositions and stories related to the **Serényi** family. One part of them I found in a number of historical documents, another part of them I collected

with traditional ethnographic methods. These stories are presented in a historical context.

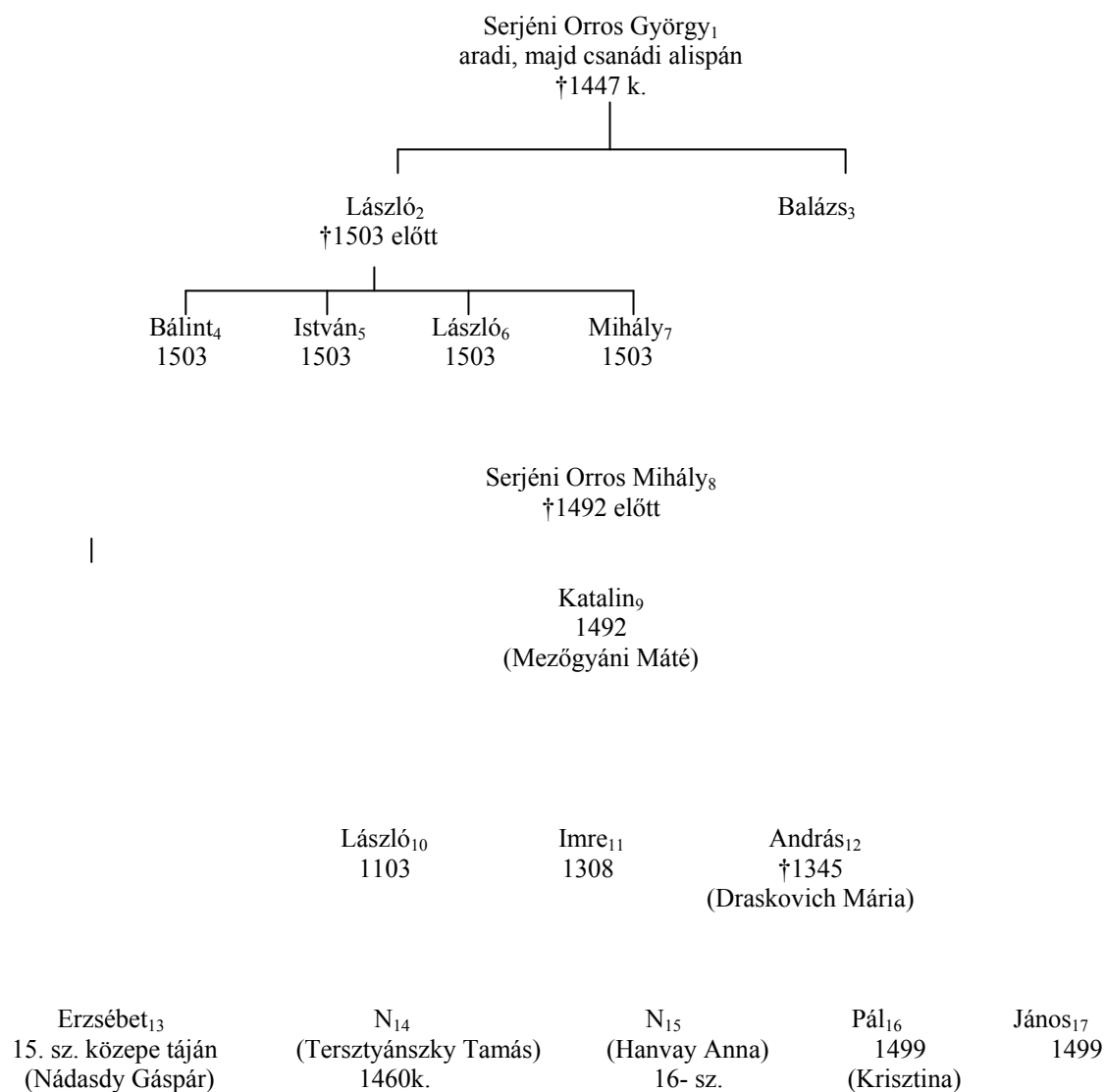
- I sum up the material and spiritual memories of the **Serényi** cult, which revived in the different periods, including the most recent ones as well.

While carrying out the dissertation, I applied a mixture of ethnographic and historical research methods. I used such historical and ethnographic publications as sources, which were important to the topic and which provided me with additional material. Besides printed documents, I used unpublished, hand-written sources, too. A large number of documents, which could be used as a resource, has also been discovered in museums, parishes, and in archives of churches and governments. In addition, fieldwork has been carried out, in which I collected data of the Putnok branches of the family. I carried out purposive conversations, and I interviewed persons who could provide relevant information related to the topic of this dissertation.

Besides the so called traditional source types listed above, I also used a new source of our age successfully: the internet. Here I found books and studies which were difficult to access, as well as other documents which could be used as sources (such as obituaries).

GENEALÓGIAI TÁBLÁK

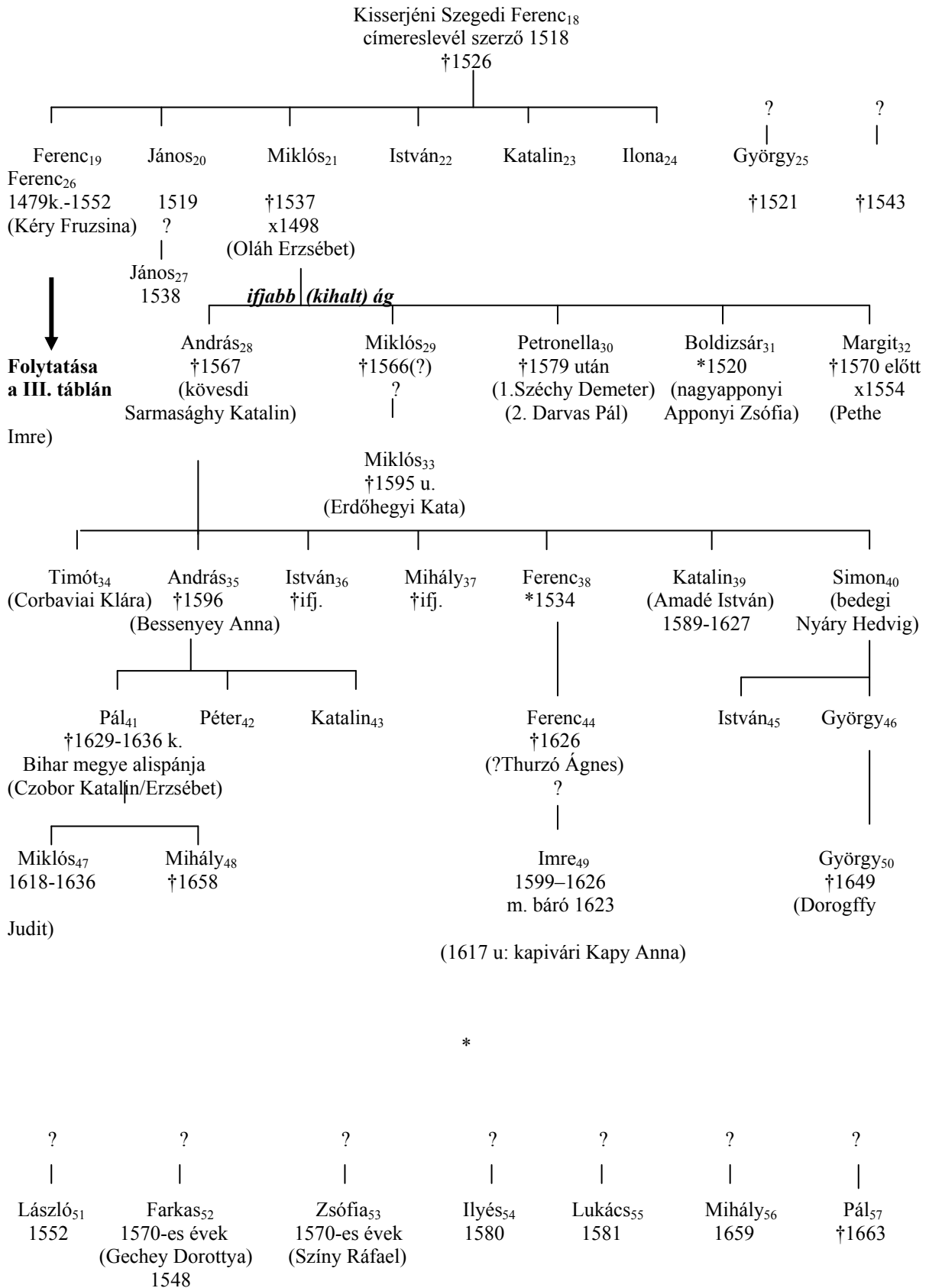
I. tábla - előzmények

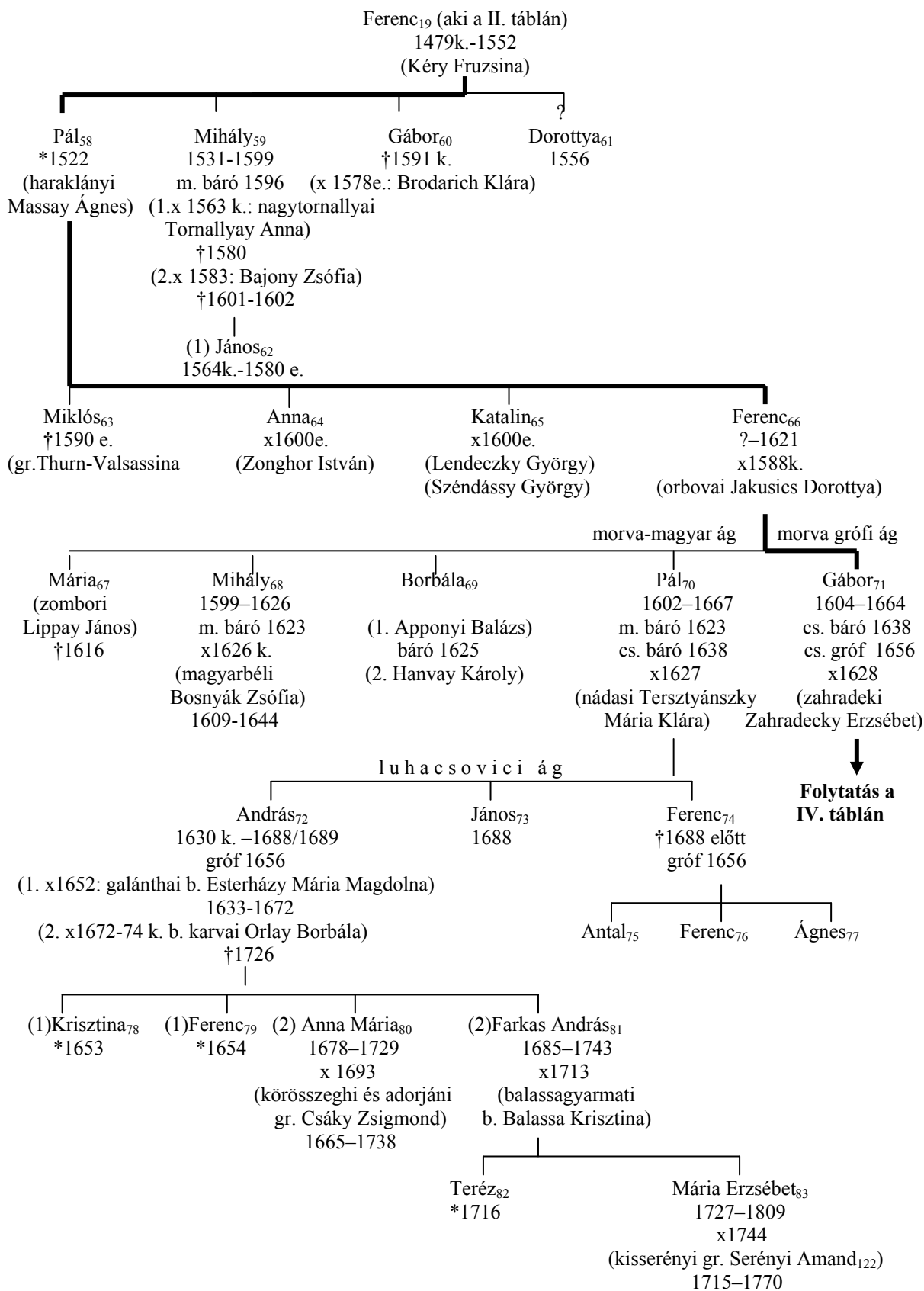
Jelmagyarázat

- * = született
- † = meghalt
- x = házasságot kötött
- évszám szimbólum nélkül = említésének éve
- b. = báró
- cs. = cseh
- e. = előtt
- gr. = gróf
- k. = körül
- lov. = lovag
- m. = magyar

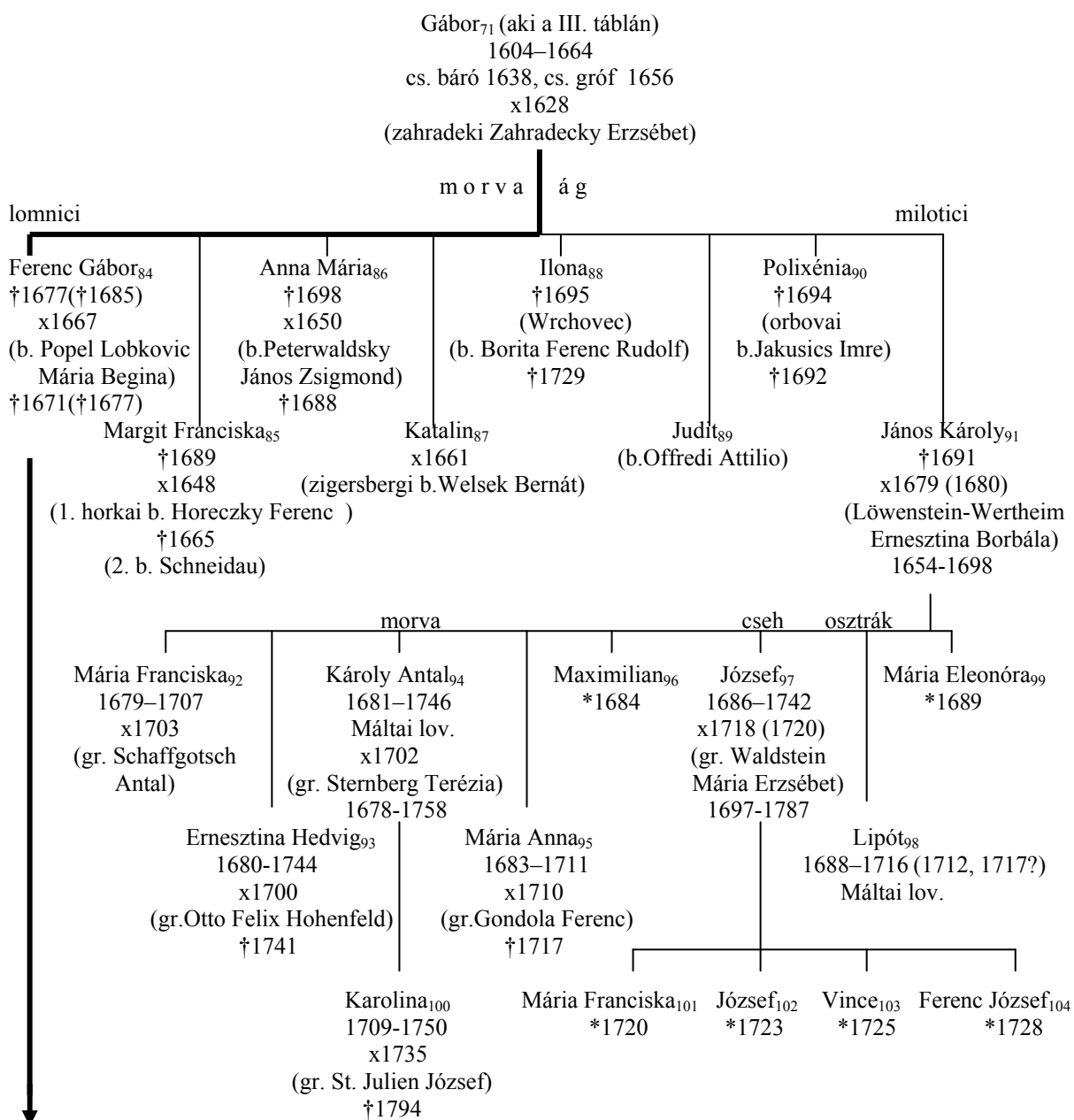
II. tábla – címereslevél szerző Ferenc és az ifjabb ág

III. tábla – idősebb ág

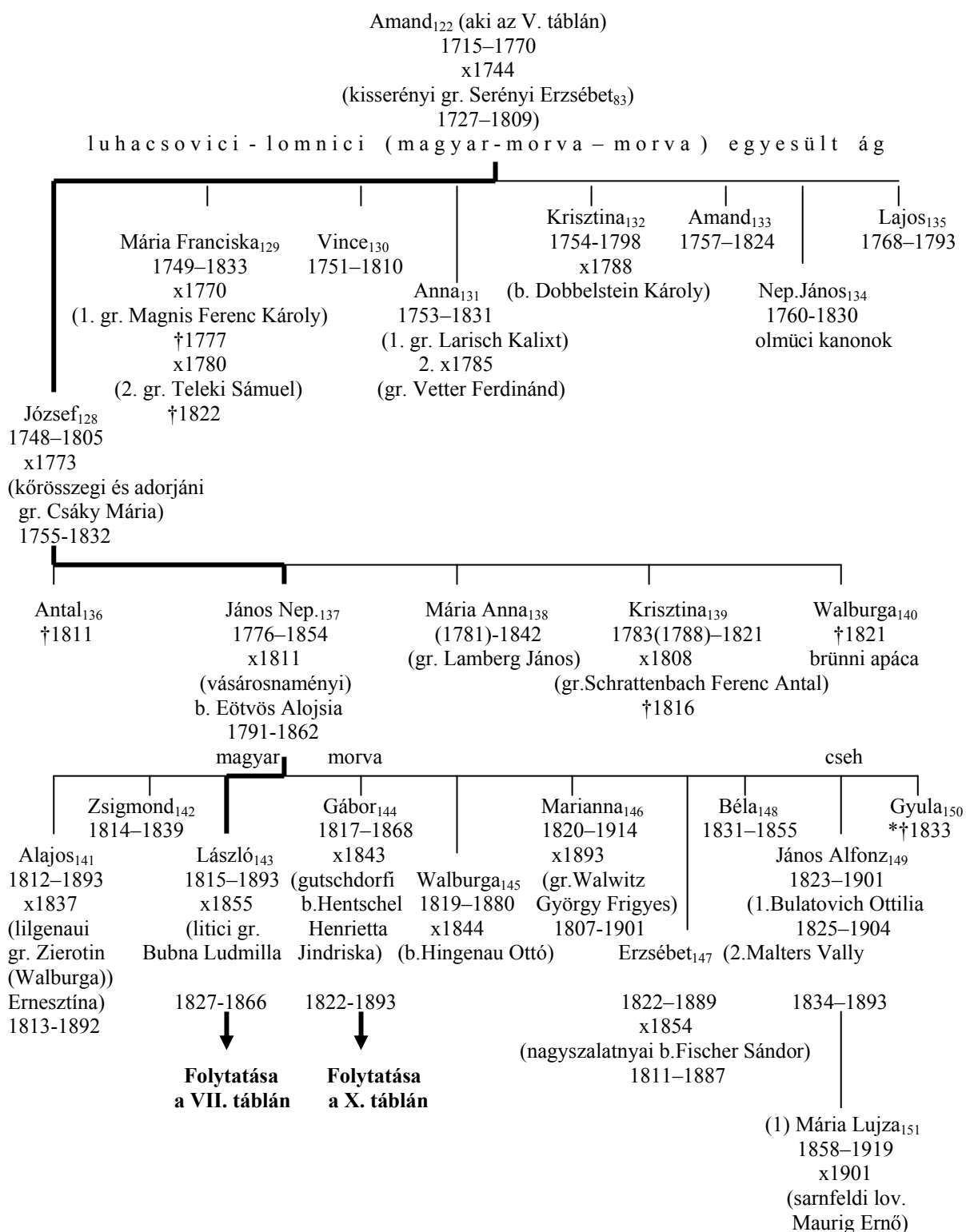

IV. tábla – morva grófi ág

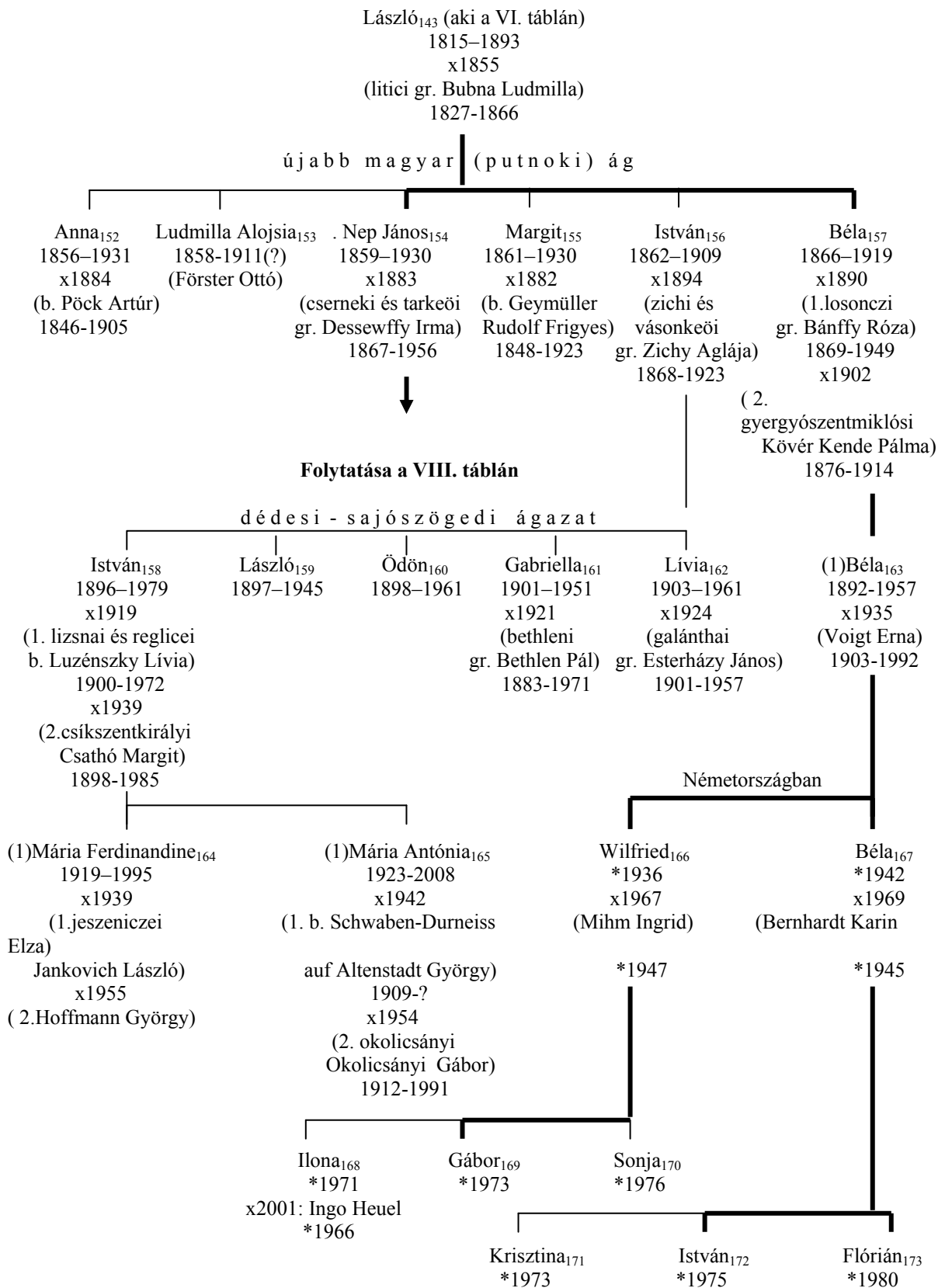

Folytatása az V. táblán

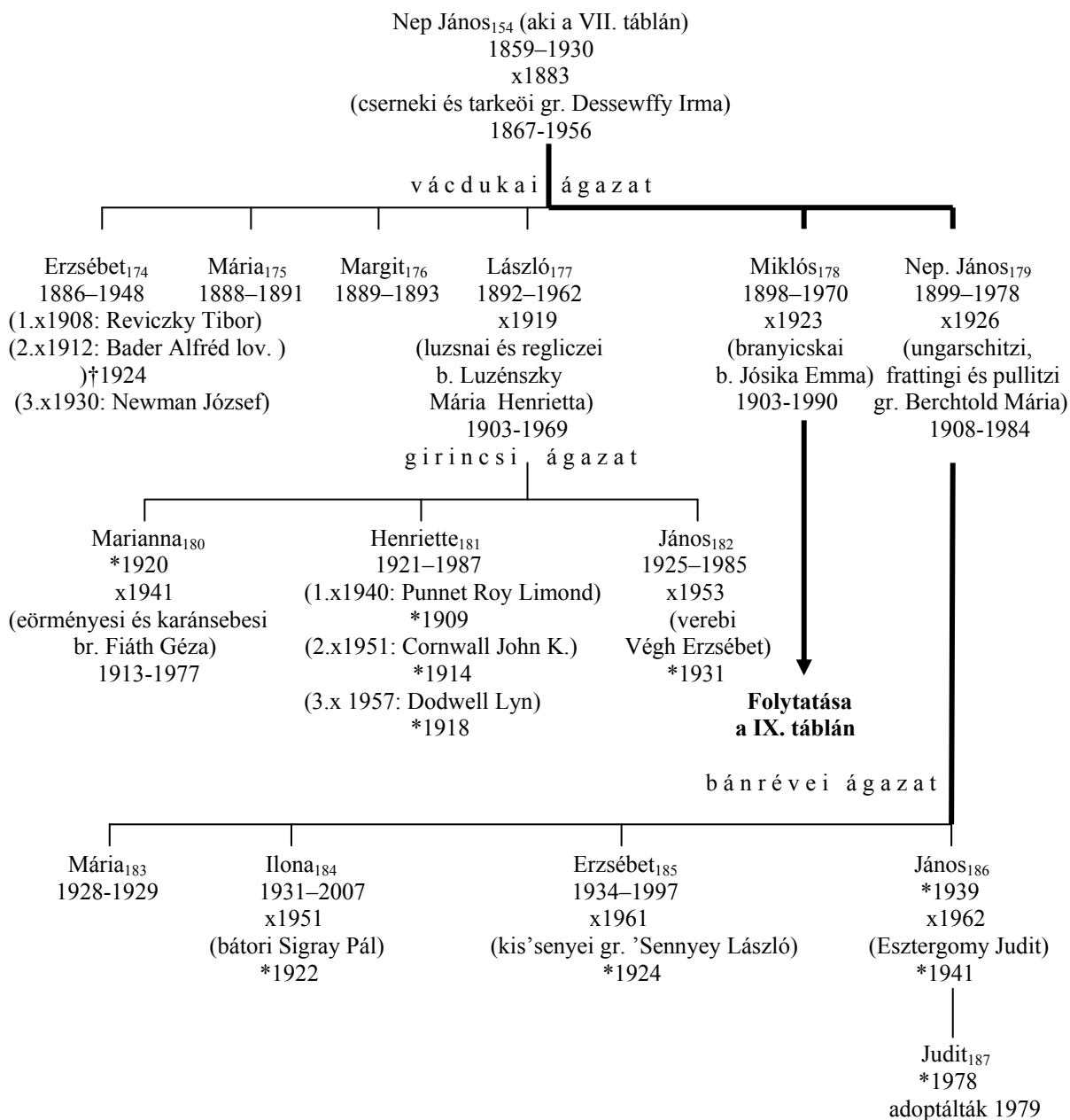
VI. tábla – egyesült ág

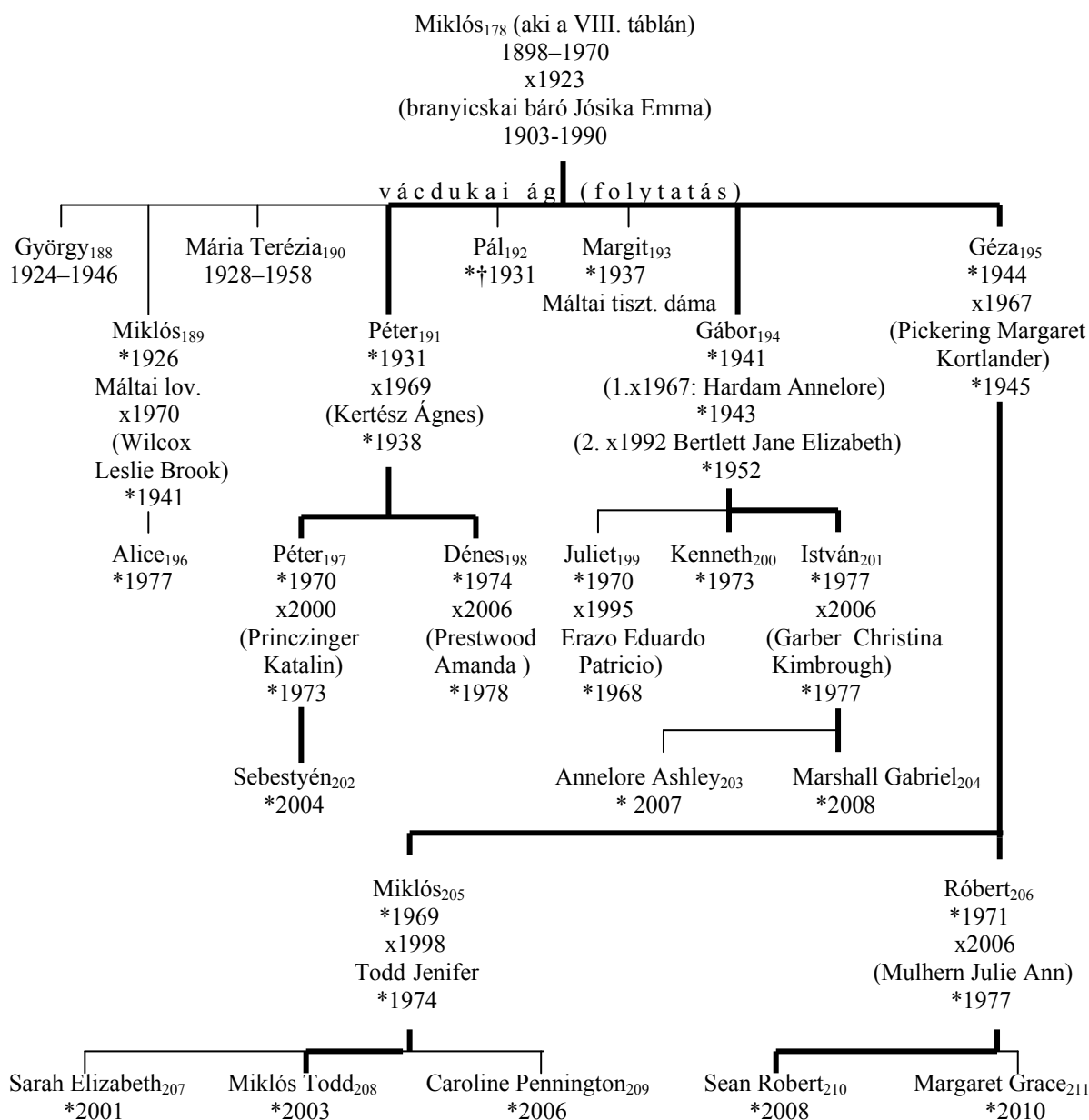
VII. tábla – idősebb (magyar /putnoki/) ág

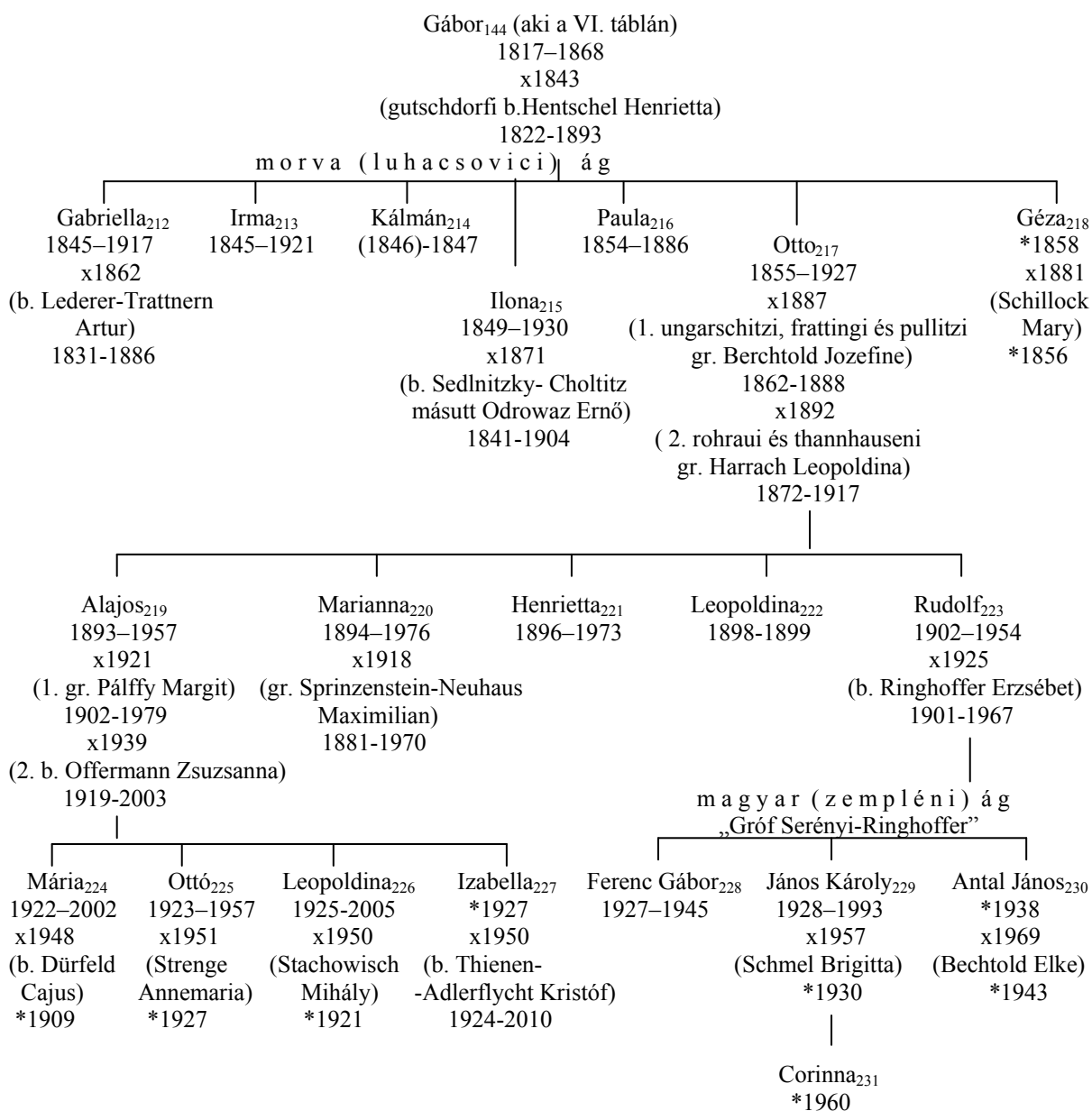
VIII. tábla – magyar ág vácdukai ágazat

IX. tábla – vácdukai ágazat USA-ba kiszakadt ágazata

X. tábla – ifjabb (morva) ág

HIVATKOZOTT FORRÁSOK

Könyvek, tanulmányok, egyéb publikációk

- Andók György*
1998a Ismerkedjünk a Serényi Béla csemegeeszőlő fajtával. In: Gömöri Hírmondó – Putnok város közéleti lapja, IX. évf. 4. sz. 14.
1998b Miért nevezett el Mathiász János Serényi Béláról szőlőfajtát (1-2. rész). In: Gömöri Hírmondó – Putnok város közéleti lapja, IX. évf. 6-7. sz. 13.
- Bálint Sándor*
1973 Karácsony, húsvét, pünkösd. Budapest
- Balogh Béla*
1894 Putnok mezőváros múltja s újabb kora 1881-ig. Gömöri Ev. Ref. Egyházmegye Lelkeszi Értekezlete. Rimaszombat, 1894. 256 p. + 2 térkép
- Barna János – Sümeghy Dezső*
é.n. Nemes családok Csanádvármegyében. Makó
- Bártfai Szabó László*
1919 A körösszegi és adorjáni Csáky család története. Oklevéltár 1/2. Budapest
- Bárth János*
1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In: Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Akadémiai Kiadó, Budapest, 331-424.
- Bartholomaides, Ladislaus*
1805-1808 Inlyti superiorius Ungariae comitatus Gömöriensis notitia historico-geographico statistica. Leutschoviae (Lőcse)
- Batizfalvy Sámuel – Rózsay János szerk.*
1868 A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1867. augusztus 12-től 17-ig Rimaszombatban tartott XII. Nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Pest
- Bél Mátyás*
1992 Gömör vármegye leírása (1749). Gömör néprajza XXXV. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék. Szerk.: Ujváry Zoltán. Latinból fordította: Tóth Péter. Debrecen
- Bényei Miklós*
1970 Eötvös József kultúrtörténeti szintézisének terve. Irodalomtudományi Közlemények LXXIV. Évf. Akadémiai Kiadó, Budapest, 60-61.
- Bočková, Miroslava – Selucká, Veronika*
2003 Milotice 1341-1945. Zpracováno na základě materiálů Václava Šťastného. Milotice, 238 p.
- Bodnár Mónika*
1985 Egy gömöri szlovák telepítésű falu asszimilációja. In: Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon. Kiegészítő kötet. A miskolci HOM néprajzi kiadványai XVI. Szerk.: Szabadfalvi József-Viga Gyula. Miskolc, 41-51.
1987 Szlovák telepesek a magyarországi Gömör területén. In: Folklor és Tradíció IV. MTA Néprajzi Kutató Csoport. Budapest, 77-85.
1988 Slowakische Siedler im ungaischen Gebiet von Gömör. In: Ethnographica et Folkloristica Carpathica 5-6. Red.: Ujváry, Zoltán. KLTE Debrecen, 319-323.

Bodnár Mónika

- 1992 Serényfalva általános iskolás korú lakosságának történelmi ismeretei és identitása. Gömör néprajza 33. Tanulmányok Faggyas István tiszteletére. Szerk.: Ujváry Zoltán. Debrecen, 131-135
- 1996 Etnikai és vallási viszonyok Putnokon a 19-20. században. In: Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei. Szerk.: Katona Judit-Viga Gyula. Miskolc, 369-374.
- 1997 Bodnár Mónika - Boldogh Sándor: Társadalom - Természet. A Gömöri Múzeum állandó kiállításának katalógusa. Múzeumi Könyvtár 3. Putnok
- 1999 Balogh Béla, Putnok és Harmac történetirója In: HOM Évk. XXXVIII. Szerk.: Veres László-Viga Gyula. Miskolc, 815-821.
- é. n. (2001) Putnok és térségének gazdasági élete (ipari fejlődése) a 20. században. Putnok és Térsége Társulás. Putnok, 59 p
- 2001a (2002) Putnok és a Serényiek. In: Putnok monográfiája. Szerk.: Bodnár Mónika. Putnok, 192-214.
- 2001b (2002) Adatok Putnok történetéhez a 19. század második felétől napjainkig. In: Putnok monográfiája. Szerk.: Bodnár Mónika. Putnok, 215-361.
- 2002 Balogh Béla, Putnok és Harmac történetirója. In: Múzeumi Könyvtár 9. Putnok, 209-216.
- 2005a A magyarországi Gömör kézművessége. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLIV. Szerk.: Veres László-Viga Gyula. Miskolc, 519-544.
- 2005b Putnok és a Serényi család. A Gömöri Múzeum kiállítási kalauza. Múzeumi Könyvtár 12. A Gömöri Múzeum és Baráti Körének kiadványa. Putnok, 124 p.
- 2006 A Fejes család Putnokon. Adatok Putnok 20. századi társadalmához. In: A Tiszántúli Történész Társaság Közleményei 1. Debrecen
- 2007-2008a A Fejes család Putnokon. Adatok Putnok 20. századi társadalmához. In: Írások Gömörből és a Gömöri Múzeum első húsz évéből. Szerk.: Bodnár Mónika. Putnok, 102-121.
- 2007-2008b Adatok Putnok történetéhez a 19. század második felétől napjainkig. In: Írások Gömörből és a Gömöri Múzeum első húsz évéből. Szerk.: Bodnár Mónika. Putnok, 122-245.
- 2007-2008c Putnok és a Serényiek című új kiállítás előkészületei a Gömöri Múzeumban. In: Írások Gömörből és a Gömöri Múzeum első húsz évéből. Szerk.: Bodnár Mónika. Putnok, 266-273.
- 2007-2008d Egy gyűjtés és egy árverés története. In: Írások Gömörből és a Gömöri Múzeum első húsz évéből. Szerk.: Bodnár Mónika. Putnok, 445-448.
- 2009a Szellemjárások és egyéb történetek egy családfakutatás kapcsán. In: Gömörország. Az északi magyar peremvidék fóruma X. évf. 3. sz. 33-36
- 2009b Serényi kultusz és ennek tárgyi emlékei Putnokon. In: A Tiszántúli Történész Társaság Közleményei 4. Debrecen. Szerk.: Pozsonyi József. 5-14.
- 2009c Serényiek a népi emlékezetben régen és ma. Történetek és azok történeti, kultúrtörténeti háttere. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLVIII. Szerk.: Veres László-Viga Gyula. Miskolc, 155-180.
- 2009d A dinasztiaalapító (?) Serényi Mihály (1531-1599). Adatok a gróf Serényi család történetéhez. In: Történeti Muzeológiai Szemle 9. A Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve. Budapest, 17-36.

Borovszky Samu

- 1896-1897 Csanád vármegye története 1715-ig. I-II. köt. Budapest

- Borovszky Samu szerk.*
 1901 Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest
 1903 Gömör-Kishont vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest
 1988 Nógrád vármegye. Magyarország vármegyéi és városai sorozatreprint kiadása Praznovszky Mihály bevezető szövegével. Dovin Művészeti Kft. Budapest
- Borovszky Samu – Sziklay János szerk.*
 1896 Abaúj-Torna vármegye és Kassa. Magyarország vármegyéi és városai I. kötet. Budapest
- Bölöny József*
 1987 Magyarország kormányai 1848-1987. Budapest
- Brogányi Kálmán*
 1931 Festőművészet Szlovenszkon. Kazinczy-Könyvtár, Košice-Kassa
- Csáky Károly*
 2001 A Középső-Ipoly menti palócok népi hiedelemvilága. Egy határ menti régió népi hiedelemrendszere. Nap Kiadó, Dunaszerdahely
- Csiki László szerk.*
 1941 Mezőgazdasági szakoktatásunk kialakulása, fejlődése és mai helyzete. Budapest
- Csoma József*
 1886/4 Adalékok a felső-gechei Gechey család történetéhez és nemzedékrendéhez. In: Turul. A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. 185-188.
 1906/1 A mohácsi vész előtti címerlevelek nyomai. In: Turul. A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. 19-20.
- E. Csorba Csilla szerk.*
 2004 „Egy ember, akit még eddig nem ismertünk”. A Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének katalógusa. Kéziratai, az író képzőművészeti alkotásai, ábrázolások az íróról. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest
- Deák Farkas*
 1879 Magyar hölgyek levelei. Magyar Leveles Tár. 2. kötet. Budapest
- Dobrossy István – Fügedi Márta*
 1983 Termelés és életmód – Tíz község termelészövetkezete. Studia Folkloristica et Ethnographica 9. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen
- Dömötör Tekla*
 1983 Naptári ünnepek – népi színjátszás. Budapest
- Esterházy Lujza*
 1991 Szívek az ár ellen. Püski Kiadó, Budapest, 239 p.
- Esterházy-Malfatti Alice – Török Bálint szerk.*
 2001 Esterházy János emlékkönyv. Századvég Kiadó, Budapest, 236 p.
- Éber László szerk.*
 1935 Művészeti Lexikon I. köt. Budapest
- Faggyas István*
 1988 A Sajó és Szuha vidékének kisnemessége. Gömör néprajza 16. Debrecen, 156 p.
 1990 Lakosság és templomi ülésrend I. Gömör néprajza 27. Debrecen, 141 p.
 1991 Lakosság és templomi ülésrend II. Gömör néprajza 31. Debrecen, 168 p.

- Fehér József
1989 Megyénk Nepomuki Szent János szobrai. In: Szabadfalvi József – Viga Gyula szerk. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 26. Miskolc, 190-201.
- Fényes Elek*
1837 Magyar országnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. III. köt. Pest
1847 Magyarország leírása. II. köt. Pest
1851 Magyarország geographiai szótára. Pest
- Forgon Mihály* lásd *Mihályfalusi Forgon Mihály*
- Fónagy István*
1988 Putnok Széchenyije. Észak-Magyarország XLIV. évf. 145. sz. június 18. 9.
- Franke, Christoph*
2003 Genealogisches Handbuch des Adels. Band 130 der Gesamtreihe. Genealogisches Handbuch der gräflichen Häuser. Gräfliche Häuser Band XVII. C. A. Starke Verlag, Limburg an der Lahn
- Géresi Kálmán szerk.*
1885 A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. A család megbízásából kiadja gróf Károlyi Tibor. 3. kötet. Oklevelek és levelezések, 1491-1600. Budapest, 485-497.
- Gobbi Hilda*
1982 Közben... Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- Gudenus János József*
1990-1999 A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. 1-5. kötet. Budapest
- Gudenus János – Szentirmay László*
1989 Összetört címerek. A magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások. Budapest
- Halász Péter*
2002 A szepsi római katolikus plébánia története 6. A szepsi plébánia leányegyházai. In: Gömörország. Az északi magyar peremvidék fóruma. III. évf. 2. sz. 47-48.
- Halmay Béla – Leszih Andor szerk.*
1929 Miskolc és Borsod-Gömör-Kishont egyelőre egyesített vármegyebeli községek. Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala. Budapest
- B. Hellebrandt Magdolna*
2001 (2002) Putnok és vidékének régészeti adatai. In: Putnok monográfiája. Szerk.: Bodnár Mónika, Putnok, 60-106.
- Helységnévtár*
1873 A magyar korona országainak helységnévtára. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, Budapest
1937 Magyarország helységnévtára 1937. Magyar. Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1947
1967 Magyarország helységnévtára 1967. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1967
- Herczeg Ferenc*
1993 Húvösvölgy. Herczeg Ferenc emlékezései. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

- Horváthová, Emilia*
1975 Zvykoslovie a poverý. In: Filová, Božena-Mjrtan, Ján szerk. Slovensko. 3. köt. Ľud II. rész. Bratislava
- Hřebíčková, Marta*
1994 Max Kurth (1869-1962). Katalóg. Šarišská galéria v Prešove
- Hunfalvy János*
1867 Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása. Pest
- Ila Bálint*
1940/1-2 Település és nemesség Gömör megyében a középkorban. In: Turul. A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. (Felolvastatott a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 1939. november 9-én tartott közgyűlésén.) Budapest, 1-28.
1944 Gömör megye (A-L) II. kötet. Budapest
1946 Gömör megye (M-R) III. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
1969 Gömör megye (S-ZS) IV. kötet. Budapest
1976 Gömör megye I. A megye története 1773-ig. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Iványi Béla*
1934/1-2 A kisserjéni család 1518.(?) évi címereslevele. In: Turul. A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. 23-25.
- Jakó Zsigmond*
1990 A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289-1556). II. kötet: 1485-1556. Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17. Sorozat-főszerkesztő: Varga János. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Jeřábek, Tomáš*
1998 Barokní zámek Milotice. Vydal Památkový ústav v Brně
- Jókai Mór*
1982 A lócsei fehér asszony. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- Juhász Attila*
2002 A tornai plébánia története. Bibliotheca Tornensis 1. Pont Kiadó, Kassa
- Kamody Miklós*
1985 Északkelet-Magyarország hírközlésének története. Borsodi kismonográfiák 22. Miskolc
1990 Indul a postakocsi... 200 éves a miskolci posta. Borsodi Kismonográfiák 35. Miskolc
- Kampis Antal*
1962 Jókai Mór rajzai. Művészet. A Magyar Képzőművészek Szövetségének folyóirata III. évf. 2. sz. 6-7.
- Karaffa János* ThDr. szerk.
2007 Kilenced az üldözött magyarokért Esterházy János életpéldája és gondolatai alapján. Pázmáneum Polgári Társulás, Denaszerdahely, 36 p.
- P. Kálniczky Vilma*
1915 Emlékezés gróf Serényi Béláné szül. Kövér Pálmáról. Putnok (GMA 89.37.1.)
1942 Régi nóták – régi emlékek (Gömöri emlékek). Rimaszombat
- Kempelen Béla*
1911- Magyar nemes családok. 11 + pótlék kötet. Budapest
- Képes Pesti Hírlap*
1929 51. évf. 146. sz. (1929. július 3.)

- Knézy Judit
2008 Háztartási iskolák, tanfolyamok és a táplálkozási kultúra alakulása a 20. században. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLVII. Szerk.: Veres László–Viga Gyula. Miskolc, 489-513.
- Konečný, Michal*
2005 Život středního moravského šlechtice kolem roku 1700. In: Historie 2004. Celostátní studentská vědecká konference Brno, 6.-7. prosince 2004. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra historie. Brno, 44-67.
2007 Lomnice za vládu Serényiů (1662-1848). In: Lomnice – příroda, historie, osobnosti, památky. Lomnice, 82-100.
- Kósa László*
1990 Protestáns egyházas szokások és magatartásformák. In: Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Akadémiai Kiadó, Budapest, 443-481.
- Ladányi Miksa szerk.*
é. n. A magyar ipar almanachja. Budapest
- Lajos Árpád*
1979 Nemesek és partiak Szuhafőn. Borsodi kismonográfiák 8. Herman Ottó Múzeum, Miskolc
- Lexicon locorum*
1920 Lexocon Locorum Regni Hungariae Populosorum anno 1773 officiose Confectum. Magyarország Helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása. Kiadja a Magyar Békeküldöttség. Budapest
- Magyar Nemzet*
Polgári napilap, 2008. november 8-i gyászjelentés
- Magyarország népessége*
1896 Magyarország népessége a Pragmatica sanctio korában 1720-21. Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam XII. kötet. Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal. Budapest
- Magyar Zoltán*
2001 Torna megyei népmondák. Magyar Népköltészet Tára. Osiris Kiadó, Budapest
- Maksay Ferenc szerk.*
1959 Urbáriumok XVI-XVII. század. Akadémiai Kiadó, Budapest
1990 Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I. és II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Mezőgazdasági statisztika*
1897 A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Első rész. Magyar Statisztikai Közlemények. Új Folyam XV. Köt. Budapest
- Mihályfalusi Forgon Mihály*
1997 Gömör-Kishont vármegye nemes családai. Gömör-Kishonti Téka. Méry ratio, Somorja (Šamorín)
- Molden, Hana*
1999 Griff és rózsa. Esterházy Pál és Ottrubay Melinda – egy hercegi pár története. Elektra Kiadóház, Budapest, 304 p.
- Molnár Imre*
1997 Estreházy János. Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 299 p.

- Molnár Imre szerk.*
2008 Kegyelem életfogytig. Esterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Esterházy Mária feljegyzései alapján. Budapest
- Nagy Iván*
1857-1868 Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 12 + pótlék kötet. Pest
- Nagy Károly*
1991 A Putnoki Állami Polgári Fiú- és Leányiskola története, 1916-1948. Putnok Város Önkormányzata, Putnok
- Népszámlálás*
1941 Az 1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint. Központi Statisztikai Hivatal, Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1976
1960 Az 1960. évi népszámlálás. 3. g. Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Miskolc személyi és családi adatai. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1961.
- Okváth Imre*
2007 Sajószöged krónikája 1327-1950. I. kötet. Sajószöged Önkormányzata, Sajószöged
- Paládi-Kovács Attila*
1968 A barkó etnikai csoport. In: Műveltség és Hagyomány X. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 175-214.
1981 Kisnemesek utódai a paraszti társadalomban (XIX-XX. század). Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve VII. Salgótarján, 163-178.
2000 Kisnemesi társadalom és *kultúra*. In: Paládi-Kovács Attila főszerk.: Magyar Néprajz, VIII. Társadalom. Budapest, 138-172.
- Papp László*
1960 A nők megnevezése a XVI. sz. második felében. Magyar Nyelvjárások VI. 56-89.
- Pokluda, Zdeněk*
1975 Magyarországi nemesek földbirtoklása Cseh- és Morvaországban a XV-XX. században. In: Levéltári Közlemények 46. évf. 2. sz. Budapest, 235-276.
2004 Zámek Luhačovice – barokní sídlo v proměnách času. Luhačovice
- Répási Imre*
1983 Putnok hét évszázada. Putnok Nagyközség Közös Tanács, Putnok
1989 Ipar és kereskedelem Putnokon a XIX. század közepétől 1945-ig. Gömör néprajza 21. Debrecen
- Scheftsik György*
1935 Jász-Nagykun-Szolnok vármegye nemes családjai. In: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene. Szerk. Scheftsik György. Pécs, 182-225.
- Soós Imre*
1985 Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest
- Szabó Ákos András*
2002 Magyar festők és grafikusok életrajzi lexikona. I. köt. NBA Kiadó, Nyíregyháza

- Szabó László*
2005 Gömör és Kishont vármegye paraszti társadalma. Különnyomat: Gömöri magyarság néprajza IV. Debrecen, 464 p.
2006 Gömöri magyarság néprajza IV. Szerk.: Ujváry Zoltán. Debrecen, 464 p.
- Szabó T. Attila*
1961 Adatok Temesvári János deák oklevelezéséhez (1582-1583). In: Magyar Nyelv, LVII. kötet, 1961. 98-103.
- Szabó T. Attila szerk.*
1978 Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. 2. kötet. Kriterion Kiadó, Bukarest
1984 Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. 4. kötet. Kriterion Kiadó, Bukarest
- Szinnyei József*
1908 Magyar írók élete és munkái. 12. köt. Budapest
- Tátrai Zsuzsanna*
1990 Jeles napok – ünnepi szokások. In: Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Akadémiai Kiadó, Budapest, 102-264.
- Thaly Kálmán*
1898a A b. Orlay s gr. Serényi család. Századok 32. 200-229.
1898b A b. Orlay és gr. Serényi család zábláthi levéltárából, 1566-1718. Történelmi Tár 21. 193-292.
1898c A báró Orlay és gróf Serényi család. Különnyomat a Századok és Történelmi Tárból. Az Atheneum Irod. És Nyomdai R. T. Könyvnyomdája, Budapest
- Tomisa Ilona*
2002 Katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek. 16-17. század. Millenniumi magyar történelem. Források. Osiris Kiadó, Budapest
- Tompa Mihály*
1994 Összes költeményei II. Felfedezett klasszikusok 6. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Tóth Péter*
1996 Gömör vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1571-1579. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei levéltári Füzetek 35. Miskolc
- Ujváry Zoltán*
1975 Varia folklorisztika. Debrecen
2007 Folklor az Ördögi kísértetekben. In: Kultusz, színháték, hiedelem. Kiadja a miskolci Herman Ottó Múzeum a 75 esztendős Ujváry Zoltán tiszteletére. Miskolc, 887-978.
- Vajay Szabolcs*
2002 A Máltai Rend magyar lovagjai 1530-2000. I. Magyar Máltai Lovagok Szövetsége
- Varga Péter*
1997 Városunk műemlékei – a Serényi-kripta. In: Gömöri Hírmondó. Putnok Város Közéleti Lapja, VIII. évf. 11. sz. 12.
- K. Végh Katalin*
1966 Boldogkő várának feltárása. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve VI. Miskolc, 109-170.
- Wellmann Imre*
1989 Magyarország népességének fejlődése a 18. században. In: Magyarország története tíz kötetben. 4/1. (1686-1790). Főszerk.: Ember Győző – Heckenast Gusztáv. Akadémiai Kiadó. Budapest, 25-80.

- White, Kristin E.
1993 Szentek kislexikona. Mecenas Kiadó
- Witting, Johann Baptist
1918 Der niederösterreichische landständische Adel S-Z. Nürnberg
- Ybl Ervin
1956 Ybl Miklós. Budapest
- Zala Mária szerk.
1994 Szentek lexikona. Dunakönyv Kiadó

Levéltári források, kéziratok, korabeli dokumentumok

- Andók György
2010 A putnoki Serényi Béla Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola története. Kézirat
- B.-A.-Z. M. Lt.
V-188 Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Putnok – Képviselőtestületi jegyzőkönyv 1-4. köt.
- Dédesi plébánia
Anyakönyv A dédesi rk. egyház halotti anyakönyve 1906-tól
- Egri Főegyházmegyei Levéltár
Parókiális iratok Dédestapolcsány
- MZA (Moravský zemský archiv v Brně)
Balcárek, Pavel 1988a: Dějiny rodu Serényiů. In.: Rodinný archiv Serényiů (1522)-1939. Inventář G 77. Moravský zemský archiv v Brně. 5-15.
Balcárek, Pavel 1988b: Uherské statky Serényiů – jejich správa. In.: Rodinný archiv Serényiů (1522)-1939. Inventář G 77. Moravský zemský archiv v Brně. 15-23.
G 77 Rodinný archiv Serényiů (1522)-1939. Inventář G 77. Moravský zemský archiv v Brně. Benne BALCÁREK, Pavel bevezető tanulmányaival). 88 p.
- GMA (Gömöri Múzeum Adattára)
Dr. Fügedi Péter: Adatok a Mezőgazdasági szakközépiskola történetéhez. Kézirat. Gömöri Múzeum Adattára, Putnok, 91.38.1.
Molnár Etelka: A putnoki Felső Leánynevelő Intézet története. Kézirat. Gömöri Múzeum Adattára, Putnok, 88. 35. 21.
Répási Imre: A putnoki közoktatás története a kezdetektől a XX. század első feléig. Kézirat. (é. n.) Gömöri Múzeum Adattára, Putnok, 87. 100. 1.
Serényi Miklós: A kisserényi gróf Serényi család eredete és története. Kézirat. (é. n.) Gömöri Múzeum Adattára, Putnok, 2000.64.1. 383 p.
Verzeichnis der wichtigsten mir aus Acten bekannten Familiendatum ungefär chronologisch geordnet. (A Serényi család német nyelvű családfája. Fénymásolat a brünni levéltárból.) GMA 2001.19.5.9.
89.69.8. Naplórészlet - Andók István putnoki tanító naplójából
91. 43. 1. Fotó – Serényi szobor avatása. Készítette Andók István, 1929.
95. 63. 3. Levélmásolat gróf Serényi Bélánétól Alberth István putnoki borbélymester részére
96.128.3. Putnok község temető kertjének terv-rajza

- GMGyN* (Gömöri Múzeum Gyarapodási naplója)
 52/2001 Fiáth Gézáne Marianna¹⁸⁰ levele
 42/2005 Serényi szalongarnitúra
- GMI* (Gömöri Múzeum Irattára)
 14, 16, 20, 21, 42, 47/1988 Levelezés a Serényi szobor felkutatása ügyében
 13, 31/1989 Levelezés a Serényi szobor felkutatása ügyében
 18/1999 Megállapodás festmények átadásáról
 60/2004 Serényi Péter és Bodnár Mónika levelezése. Gömöri Múzeum Irattára, Putnok
 82/2005 Hans-Gerold Kurth levele
- HOM Rég. A.* (Herman Ottó Múzeum Régészeti Adattára, Miskolc)
 33 Boldogkői uradalom inventáriumának részlete (fotó)
- HOM Tört. A.*
 Dudás József: Szülőfalum, Bánréve. Kézirat (1972). Herman Ottó Múzeum Történeti Adattára, Miskolc. 76.301.1.
 Hendrik Ilona: Bánréve község története. Kézirat - Szakdolgozat, Egri Tanárképző Főiskola (1965). Herman Ottó Múzeum Történeti Adattára, Miskolc. 79.661.1.
 Molnár Mihály: Bánréve község története. Kézirat (1985). Herman Ottó Múzeum Történeti Adattára, Miskolc. 85.251.24.
 Ócsai Norbert: Bánréve történelme. Kézirat (2005). Herman Ottó Múzeum Történeti Adattára, Miskolc. 2005.114.41.
 73.485.58. Felhívás Mikszáth Kálmán tisztelőihez
 87.133.43.2. Girincsi képeslap
- MMM*
 Falu Országó Szövetség kitöltött kérdőíve – Bánréve, Málé, Putnok
 Úrbéri tabellátum
- Napló*
 Serényi Mikósné Jósika Emma naplói. A naplókötetek többsége Dr. Serényi Péter (Péter¹⁹¹) tulajdonában, Bostonban, két kötetet testvérbátyja, Miklós¹⁸⁹ őriz
 Serényi Nepomuki János és Serényiné Berchtold Mária naplója, 1944-1945. Serényi János Pál (János¹⁸⁶) tulajdonában, Dunakeszin
 Serényi Péter naplói. Dr. Serényi Péter (Péter¹⁹¹) tulajdonában, Bostonban
- Neupauer Gyula*
 1932 Szepsi község monográfiája az országos és Abaúj-Torna vármegye történelmével a legrégebb kortól 1920. év végéig. Kézirat
- OA Bytča* (Oblastný archív Bytča)
 Anyakönyv Zbierka cirkevných matrík, Čičmany, Rodná 1788-1842, inv. č. 112.
- ŠOA* (Štátny oblastný archív, Banská Bystrica)
 Gemerská župa
- Prímási Levéltár*
 Acta Radicalia, Prímási Levéltár, Esztergom, Classis X. 196.
- Putnoki plébánia* (Putnoki Római Katolikus Plébániahivatal Irattára)
 A. C. (Aktio Katholica) Kultúrnapló
 A Katolikus Otthon gyűjtőkönyve
 Alapítványi törzskönyv
 Anyakönyvek
 Csomor Ernő: A putnoki római katolikus egyház története. Kézirat. (1966)
 Egyházlátogatási jegyzőkönyv 2004.

Putnoki plébánia (Putnoki Római Katolikus Plébániahivatal Irattára)

Historia Domus

Iskolaszéki jegyzőkönyv

Parókiális iratok

Protocollum Parochiae R. C. putnokiensis ab anno 1836 (1840)

Putnoki ref. (Putnoki Református Egyház Irattára)

Anyakönyvek

Protocollum Ecclesia Ref. Putnokiensis (1778-1867)

Rozsnyói Püspöki Levéltár

Canonica Visitatio, Putnok, 1733.

Canonica Visitatio, Putnok, 1753.

Canonica Visitatio, Putnok, 1783.

Canonica Visitatio, Putnok, 1802.

Canonica Visitatio, Putnok, 1814 és 1824.

Canonica Visitatio, Putnok, 1857.

Canonica Visitatio, Putnok, 1912.

Sári Anikó

2008

A putnoki római katolikus egyház története. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem BTK Néprajzi Tanszék, Debrecen

Internetes források

Gyászjelentések:

- Bubna család:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=337;p=imageBrowser Image 771-777>. (2009. április 24.)

- Förster család:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=218;p=imageBrowser Image 205> (2009. április 27.)

- Serényi család:

<http://pilot.familysearch.org/recordsearch/start.html#c=1542666;w=497;p=imageBrowser Image 308-358>. (2009. január 14.)

Králik, Zdenko

Žofia Bošňáková a jej životné osudy (1609-1644).

<http://phprs.teplikanadvahom.sk/view.php?cisloclanku=2007012401> (2009. február 10.)

Marschalkó Lajos, Fiala Ferenc

Vádló Bitófák II. rész.

<http://www.freepress-freespeech.com/holhome/tormay/m19452.htm#r30> (2009. február 3.)

Magyar elektronikus könyvtár

Kíváncsiak klubja: <http://mek.niif.hu/00000/00057/html/09.htm>

Országgyűlési almanach 1887.

Halász Sándor szerk.: Országgyűlési almanach 1887. Főrendiház. Budapest, 1887. 138-139. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al_1887/138.htm (2002. április 10.)

Országgyűlési almanach 1905-1910.

Fabro Henrik – Ujlaki József szerk.: Sturm-féle országgyűlési almanach 1905-1910.

Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. Budapest, 1905.

http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al905_10/index.htm

- Förster Ottó: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al905_10/267.htm (2009. április 27.)

- Serényi Béla: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al905_10/381.htm (2008. április 15.)

- Serényi Nep. János: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al905_10/103.htm (2008. április 15.)

Országgyűlési almanach 1906-1911.

Fabro Henrik - Ujlaki József, szerk.: Sturm-féle országgyűlési almanach 1906-1911.

Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. Budapest, 1906.

http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al906_11b/index.htm

- Serényi Béla: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al906_11b/19.htm (2008. április 15.)

Országgyűlési almanach 1910-1915

http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/413.htm

Országgyűlési almanach 1939-1944.

Haeffler István szerk.: *Országgyűlési almanach*. Az 1939-44. évi országgyűlésről.

Budapest, 1940. 302. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al939_44/302.htm

(2009. február 3.)

Pálffy Géza

Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században -

<http://www.bethlenhagyomanyorseg.hu/index.php?action=menu5&sapdir=2&sapienta=127> (2008. április 10.)

Serényi Béla Gimnázium, Mezőgazdasági Szakközépiskola és Kollégium:

<http://209.85.135.132/search?q=cache:qI3vYCDMwu0J:109.hu/%3FL%3Dcsoportok.a datlap%26id%3D3022+Serényi+alajos&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> (2010. február 25.)

Soós Mihály

A háborús és népellenes büntettek feltárásának forrásai a Történeti Levéltárban.

(Publikivaný: Trezor 3. 81-106) http://www.abtl.hu/html/hu/iratok/soos_haborus.html (3. febr. 2009)

Stankovits György

Nyilasok a parlamentben - <http://www.vilaghaborus.lapok.hu/keret.cgi/?nyilasok.htm> (11. apr. 2008)

Véghváry Ferenc - Zimmer Ferenc red.

Sturm-féle országgyűlési almanach 1910-1915. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. Budapest, 1910. (http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/117.htm) (3. febr. 2009)

Wurzbach, Constantin

Biographisches Lexikon des kaisertums Österreich. 1856-1891. Vierunddreisigster Teil (34.) Seidl-Sina (1879). http://www.literature.at:80/webinterface/library/ALO-BOOK_V01?objid=11782 (2008. október 18.)

Wikipédia

Eger-Putnok vasútvonal <http://hu.wikipedia.org/wiki/Eger-Putnok-vasútvonal>

Filoxéra <http://hu.wikipedia.org/wiki/Filoxéra>

I. Lipót magyar király http://hu.wikipedia.org/wiki/I._Lipót_magyar_király

<http://krimi.cas.sk/clanok/111596/sialeny-podpalac-vycinal-takto-zhorela-nasa-najznamejsia-mumia.html> (2009. április 2.)
<http://aktualne.centrum.sk/domov/regiony/clanek.phtml?id=1178880> (2009. április 2.)
<http://www.cas.sk/clanok/112973/ostatky-zofie-bosniakovej-umiestnia-v-teplicke-nad-vahom.html> (2009. június 3.)
<http://www.cas.sk/clanok/114312/v-nedelu-opat-ulozia-ostatky-zofie-bosniakovej.html> (2009. június 3.)
<http://www.cas.sk/clanok/119342/v-teplicke-spominali-na-bosniakovu-ktorej-mumiu-znicil-podpalac.html> (2009. június 3.)
http://spravy.pravda.sk/spi-levocska-biela-pani-v-ozdanoch-drn-sk_regiony.asp?c=A080709_143017_sk_regiony_P04 (2009. augusztus 26.)

Adatközlők

Antal László, sz. 1926. (Putnok)
Bethlen Ferenc (Gabriella₁₆₁ fia) (New York)
Bódvai István (Dédes); gyűjtés éve: 2008
Bodon Gabriella, sz. 1931. (Miskolc, Sajóabony); gyűjtés éve 2008
Cserhalmi Margit, sz. 1921. (Putnok); gyűjtés éve: 1999-2008
Egerszeginé dr. Hurták Erzsébet (Putnok)
Evva Margit, sz. 1934 (Encs)
Faggyas István (1912-2007) (Ózd); gyűjtés éve: 2005
Fazekas György, sz. 1970 körül (Budapest); gyűjtés éve: 2006
Fazekas Károlyné Kovács Erzsébet, sz. 1934. (Putnok)
Fiáth Gézané Serényi Marianna (Marianna₁₈₀), sz. 1920. (Sióagárd); gyűjtés éve: 2006
Gyalai Bálintné Horváth Anna, sz. 1961. (Putnok, Bánréve)
Huszár Melinda, sz. 1933. (Budapest); gyűjtés éve: 2008
Jobbágy Ferencné Alberth Ilona, sz. 1919. (Putnok)
Kishonti Béla, sz. 1895. (Serényfalva); gyűjtés éve 1980
Lendér Istvánné Oravec Anna, sz. 1931. (Dédestapolcsány)
Lengyel Károlyné Dienes Margit (Putnok)
Okváth Imre, sz. 1929. (Sajószöged)
Pröhle Henrikné Samarjay Éva, sz. 1916. (Budapest)
Rácz Győző (1935-2008) (Putnok); gyűjtés éve: 2007
Serényi János (János₁₈₆), sz. 1939. (Ózd és Dunakeszi)
Serényi Péter dr. (Péter₁₉₁), sz. 1931. (Boston)
Stefán Mária (Sajószöged); gyűjtés éve: 2008
Szűcs Gyula (1904-1993) (Putnok); gyűjtés éve: 1988
Ternyik András, sz. 1950. (Putnok); gyűjtés éve: 2005

KÉPMELLÉKLET